

T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

1828-1829 OSMANLI-RUS HARBİ'NDE
SEFER ORGANİZASYONU VE LOJİSTİK

Ahmet ÇAPARLAR

DOKTORA TEZİ

KAHRAMANMARAŞ
EYLÜL-2022

T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**1828-1829 OSMANLI-RUS HARBİ'NDE
SEFER ORGANİZASYONU VE LOJİSTİK**

DANIŞMAN : Doç. Dr. Mustafa ÇABUK
JÜRİ : Prof. Dr. Ahmet EYİCİL
JÜRİ : Doç. Dr. Sacit UĞUZ
JÜRİ : Doç. Dr. İsa KALAYCI
JÜRİ : Dr. Öğr. Üyesi Ahmet YENİKALE

Ahmet ÇAPARLAR

DOKTORA TEZİ

KAHRAMANMARAŞ
EYLÜL-2022

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

ÖZET

DOKTORA TEZİ

**1828-1829 OSMANLI-RUS HARBİ'NDE SEFER
ORGANİZASYONU VE LOJİSTİK**

Ahmet ÇAPARLAR

Danışman : Doç. Dr. Mustafa ÇABUK

Yıl : 2022, Sayfa: XIV+175

Jüri : Doç. Dr. Mustafa ÇABUK (Başkan)
: Prof. Dr. Ahmet EYİCİL (Üye)
: Doç. Dr. Sacit UĞUZ (Üye)
: Doç. Dr. İsa KALAYCI (Üye)
: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet YENİKALE (Üye)

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi, sebep ve sonuçları bakımından yakın dönem Osmanlı tarihinin önemli kırılma noktalarından birini teşkil eder. 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'ne hazırlıksız yakalanan Bâbîâlî, sefer organizasyonunu mümkün mertebe eksiksiz uygulamaya çalıştıysa da istenilen ölçüde gerçekleştiremedi. Kara ve deniz kuvvetlerindeki eksikliği gidermek için yapılan gaza ve cihad çağrıları sonucunda silah altına alınan sivillerin yeterli talim göremeden cepheye gönderilmesi mağlubiyete sebebiyet vermiştir. Yetersiz silah ve mühimmat ile harbe girmek zorunda kalan ordu, sürekli olarak cephelerdeki yetersizlikler ile ilgili yazışmalarla muhatap olmuştur. Cepheler arasındaki koordinasyon eksikliği sefer organizasyonunda aksaklıklara yol açmıştır. Ayrıca savaş alanı haline gelen Osmanlı topraklarında, ordunun iâşe ihtiyacı temin edilemediği gibi sivil yerleşim alanlarında baş gösteren ve kıtlığa varan gıda noksanlığına yol açmıştır. Bu çalışmada, 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi sefer organizasyonu incelenerek, savaş boyunca ordu, silah ve mühimmat, ulaşım ve haberleşme ile iâşe tedariki ve beslenme alanlarında yapılan çalışmalar ele alınmıştır. Ayrıca savaş esnasında organizasyon ağındaki aksaklıkların yol açtığı sonuçlar irdelenmiştir. Bu bağlamda harbin Osmanlı Devleti aleyhinde gelişmesi ve sonuçlanmasında ordu, silah ve mühimmat, ulaşım ve iâşe alanlarındaki kısıtlı ikmal ve lojistiğin etkili olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi, Sefer Organizasyonu, Ordu, Mühimmat, Ulaşım, Haberleşme, İâşe

**DEPARTMENT OF HISTORY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
KAHRAMANMARAS SUTCU IMAM UNIVERSITY**

ABSTRACT

PhD THESIS

**CAMPAIGN ORGANIZATION AND LOGISTICS IN
THE OTTOMAN-RUSSIAN WAR OF 1828-1829**

Ahmet ÇAPARLAR

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Mustafa ÇABUK

Year : 2022, Pages: XIV+175

Jury : Assoc. Prof. Dr. Mustafa ÇABUK (Chairperson)
: Prof. Dr. Ahmet EYICIL (Member)
: Assoc. Prof. Dr. Sacit UGUZ (Member)
: Assoc. Prof. Dr. İsa KALAYCI (Member)
: Assist. Prof. Dr. Ahmet YENİKALE (Member)

The Ottoman-Russian War of 1828–1829, in terms of its causes and consequences, has been one of the important breaking points in the recent history of the Ottoman State. Although the Sublime Porte was caught unprepared for the Ottoman-Russian War of 1828-1829, they tried to implement the organization of the campaign as completely as possible, but could not achieve it to the desired extent. As a result of the calls for ghaza and jihad to eliminate the deficiency in the land and naval forces, the sending of the civilians who were recruited to the front without adequate training caused many defeats. The army, which entered the war with insufficient weapons and ammunition, was in constant contact with correspondence about inadequacies on the fronts. The lack of coordination between the fronts also disrupted the organization of the campaign. In addition, the food needs of the army could not be provided in the Ottoman lands, which became a war zone, and a solution could not be produced for the food shortage that started in the civilian settlements and caused famine. In this study, the campaign organization of the Ottoman-Russian War of 1828–1829 was examined and the studies carried out in the fields of army, weapons and ammunition, transportation and communication, food supply, and nutrition during the war were examined. Besides, the results of the disruptions in the organization network during the war were also examined. In this context, it can be said that the limited supply and logistics in the army, weapons and ammunition, transportation, and subsistence fields were influential in the development and conclusion of the war against the Ottoman State.

Keywords: The Ottoman-Russian War of 1828-1829, Campaign Organization, Army, Ammunition, Transportation, Communication, Nutrition

ÖN SÖZ

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'ni sefer organizasyonu ve lojistik açısından ele alan bu çalışma, yaklaşık iki yıl süren savaş boyunca Osmanlı ordusunun cephelerdeki askerî durumunu, merkez ile cepheler arasındaki organizasyonu ağı ve koordinasyonu ile bunlarla ilintili olarak organizasyon ağındaki aksaklıkları ele almayı hedeflemiştir. Bu çalışma, giriş, dört ana bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır:

Giriş mahiyetindeki *birinci bölümde*; çalışmanın problematiği, amaç ve önemi, yöntemi ve kapsamı ele alındıktan sonra Osmanlı sefer organizasyonu ve lojistiği alanında daha önce yapılan ve literatüre önemli katkılar sunan çalışmalar tanıtılmıştır. Ayrıca başlangıcından 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'ne kadar Osmanlı-Rus münasebetlerinin bir panoraması olarak nitelendirilebilecek kısa bir tarihçe ve 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'ne zemin hazırlayan hadiseler irdelenmiştir.

İkinci bölümde; 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin Rusya tarafından ilanı sonrasında Osmanlı yönetiminin verdiği ilk tepkiler, karşı harp ilanı üzerine yapılan seferberlik çağrıları ve ilk hazırlık aşamaları ele alınmıştır. Bunun dışında Osmanlı Devleti'nin özellikle de cephelere yakın kalelerdeki tamirat ve tahkimat çalışmaları ile buralardaki asker sayısını arttırma çabaları üzerinde durulmuştur. Savaş esnasında Osmanlı ordusunun muharip gücü ve yine geri hizmet alanında mücadele eden yardımcı birlikler hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölüm; Osmanlı ordusunun cephelerdeki silah ve mühimmat organizasyonunu ele almaktadır. Cephedeki muharip güçlerin kullandığı tüfenk, tabanca ve top gibi sıcak muharebe silahlarının yanı sıra yine cephelerdeki mühimmatın imalatında kullanılan barut, güherçile ve kurşun gibi temel hammaddelerin tedarik zinciri incelenmiştir. Askerî silahların kullanımı esnasında meydana gelen bozulma ve kırılma gibi durumlarda yapılan bakım ve onarıma dair örnekler de sunulmuştur. Ayrıca Osmanlı ordusunun silah ve mühimmat ihtiyacının karşılandığı bir yöntem olarak muharebeler sırasında ele geçirilen ve ganimet olarak da adlandırılan eşyalar zikredilmiştir. Nitekim, savaş kanunları gereği mağlup olup, geri çekilen tarafın geride bırakmış olduğu başta silah, mühimmat ve diğer ordu malzemelerine rakip ordu tarafından el konulmuştur. Bu manada her iki taraf arasında meydana gelen muharebeler sonrası galip gelen ordunun karşı tarafın silah, mühimmat ve benzeri savaş ağırlıklarına el koyduğu durumlara dair veriler sunulmuştur.

Dördüncü bölüm; Osmanlı Devleti sınırları içindeki ana ulaşım hatları ve 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin cereyan ettiği coğrafya sebebiyle sefer yollarının hangi hatlar üzerinden gerçekleştirildiği konusu incelenmiştir. Sefer esnasında cephe ile merkezî yönetim arasındaki haberleşmenin hangi kanallar ile

kimler vasıtasıyla yapıldığı, yine sefer güzergahındaki konaklama yerleri olan menziller arasındaki ortalama mesafenin miktarı verilmiştir. Ayrıca ulaşım ve haberleşmenin daha kolay sağlanabilmesi için yapılan yapım ve onarım çalışmaları yapılırken, ulaşım ve cephe ağırlıklarının taşındığı nakliyat organizasyonunda kullanılan arabalar, yük ve binek hayvanlarının tedarik yolları ile deniz ve nehir ulaşım vasıtalarının kullanım alanları incelenmeye çalışılmıştır.

Beşinci bölüm; ordunun cephedeki iâşe tedariki ve beslenmesini ele almaktadır. Sefer organizasyonu kapsamında cephedeki askerin temel besin maddesi olan buğday, un, et gibi gereksinimlerin yanında yine atları için temel ihtiyaç grubuna giren ot, saman, arpa gibi gereksinimlerin nasıl ve nerelerden karşılanarak cephelere sevk edildiği üzerinde durulmuştur. Ayrıca tedarik edilen ihtiyaç malzemesinin mübâyaası ve mübâyaa edilirken ortaya çıkan problemlere de dikkat çekilmiştir.

Ahmet ÇAPARLAR
KAHRAMANMARAŞ / EYLÜL-2022

TEŞEKKÜR

Her çalışmada olduğu gibi bu çalışmanın da '*yoktan var olması*' akademik birikime hizmet eden bilim insanları sayesinde oldu. Bu bağlamda tez konumun belirlenmesinden hitamına kadar gösterdiği sabır ve katkılar sebebiyle tez danışmanın Doç. Dr. Mustafa ÇABUK'u zikretmek isterim. Gerek tezimin müsveddelerini okuyarak şekillenmesinde gösterdiği katkılar ve gerekse de fikirlere açık ve yol gösterici bir danışmanlık sunması sebebiyle kendisine medyûn-ı şükrânım. Bunun yanı sıra tezimin yazım sürecinde, tez izleme komitesinde yer alarak, hatalarımı düzeltmem konusunda önemli katkılar sunan Prof. Dr. Ahmet EYİCİL ve Dr. Öğr. Üyesi Ahmet YENİKALE'ye teşekkürü bir borç bilirim.

Üniversite hayatım boyunca üzerimde emeği olan, sadece akademik anlamda değil, günlük hayatta da ağabeylik yapan muhterem hocam Doç. Dr. İsa KALAYCI'yı özellikle belirtmem gerekir. Hayat meşgalesinde yaptığım tembelliklere rağmen, bazen her şeyi bırakıp kenara çekilecekken her defasında beni yeniden hizaya soktu. Gerek akademik anlamda ve gerekse de insânî duruşuyla benim gibi onlarca öğrencisine ışık oldu. Üzerimdeki maddi ve manevi hakkını ödeyebilmem mümkün değil. Aynı şekilde değerli hocam Doç. Dr. Sacit UĞUZ'u tanıdığım günden beri kapısına başvurduğum her konuda desteğini gördüm. Her fırsatta tezimin gidişatını takip etti ve hatalarımı gidermemde yol gösterici oldu. Her iki hocama minnettarım.

Aynı dönemde doktora yaptığımız kıymetli dostum Akif BAYĞIN bu süreçte bana sabredenlerin başını çekti. Tezimin içeriği ile alakalı yaptığımız sohbetlerin çok faydasını gördüm. Ayrıca İngilizce kaynakların çevirisinde de vakit ayırdı. Yine kıymetli arkadaşım Yahya AVCI'nın özellikle de okunamayan Osmanlıca belgelerin deşifre edilmesindeki katkıları olmasaydı birçok şey eksik kalırdı. Her ikisine de müteşekkirim.

Sevgili eşim ve meslektaşım Eda ÇAPARLAR'ın fedakarlığı olmasaydı tezimi sonuçlandırmam mümkün olmayabilirdi. Bir yandan tezimi bitirmem için gerekli çalışma ortamını sağlarken diğer yandan evladımızı yetiştirme sorumluluğunu yüklendi. Kıymet biçilemeyecek fedakarlıkları karşısında şükran borçluyum. Doktora eğitimimin ilk aylarında dünyaya gelen gözümün nuru kızım Asya bu süreçte en büyük motivasyon kaynağım ve tez yazım sürecindeki zorluklara karşı sığındığım liman oldu. Son olarak; okuyamayıp, evlatlarının hayatları kendilerinininkinden daha iyi olsun diye çabalayan gönül pencerem annem ve babam başta olmak üzere tüm aileme olan vefâ borcumu belirtmek isterim.

Ahmet ÇAPARLAR

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	I
ABSTRACT.....	II
ÖN SÖZ	IV
TEŞEKKÜR.....	VI
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR.....	IX
TABLolar LİSTESİ.....	X
EKLER LİSTESİ	XIII
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Problemi	1
1.2. Araştırmanın Amaç ve Önemi.....	1
1.3. Araştırmanın Yöntemi	2
1.4. Araştırmanın Kapsamı.....	3
1.5. Osmanlı Sefer Organizasyonu Hakkında Yapılan Araştırmalar	3
1.6. 1828-1829 Harbi'ne Kadar Osmanlı-Rus Münâsebetleri.....	7
2. SEFERBERLİK VE ORDU	15
2.1. Seferin İlanı ve İlk Hazırlıklar.....	15
2.2. Cephelerdeki Kalelerin Tâmirat ve Tahkîmatı	19
2.3. Cephelerdeki Asker Sayısının Arttırılması.....	24
2.2.1. Muharip Kuvvetler	30
2.2.1.1. Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye Birlikleri	30
2.2.1.2. Eyalet Kuvvetleri	31
2.2.1.3. Nefir-i Âm Askeri (Genel Seferberlik Kaynağı).....	39
2.2.1.4. Kafkas Kuvvetleri	45
2.2.1.5. Aylıklı Askerler.....	47
2.2.2. Yardımcı Kuvvetler	51
2.2.2.1. Ordu Esnafı.....	51
2.2.2.2. Sıhî Ekipler ve Seyyar Hastahaneler.....	52
2.2.3. Firârî Askerler ve Engellenmesi için Alınan Tedbirler	58
3. SİLAH VE MÜHİMMAT	62
3.1. Tüfenk, Tabanca ve Top	63
3.2. Barut.....	70
3.3. Güherçile.....	74
3.4. Kurşun ve Fişenk.....	77
3.5. Silah Parçaları: Üretim, Bakım ve Onarım	78
3.6. Ganimet Olarak Ele Geçirilen Malzemeler	80
3.7. Çadır ve Çadır Mühimmatı	82
3.8. Odun ve Odun/Maden Kömürü.....	83
4. ULAŞIM VE HABERLEŞME	87
4.1. Sefer Yolları	90
4.1.1. Menzil Noktaları ve Haberleşme	95
4.1.2. Sefer Yolu Yapım ve Onarım Çalışmaları	100
4.3. Ulaşım ve Nakliyat Organizasyonu.....	101
4.3.1. Arabalar.....	101
4.3.2. Yük ve Binek Hayvanları.....	103

4.3.3. Deniz ve Nehir Ulaşımı ile Donanma	108
5. İÂŞE TEMİNİ VE BESLENME	114
5.1. Ordu İâşesi.....	115
5.1.1. Zahir Mübâyaası.....	118
5.1.2. Zahir Fiyatları.....	123
5.2. Ordunun Beslenmesi ve Erzak Tevzîâtı	125
5.2.1. Hububat	130
5.2.2. Ekmek (Nân-ı Aziz) ve Peksimet.....	133
5.2.3. Et (Gûşt).....	144
5.2.4. Hayvan Yemi	146
6. SONUÇ.....	154
KAYNAKLAR	163
ÖZ GEÇMİŞ	
EKLER	

KISALTMALAR

A.DVN.MHM.d	: Divan-ı Hümâyûn Mühimme Kalemi
A.DVNSASK.MHM.d	: Divan-ı Hümâyûn Sicilleri, Mühimme-i Asâkir Defterleri
AE.SMHD.II.	: Ali Emiri Mahmud II
B.	: Receb
BOA.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cemâziyelâhir
C.AS.	: Cevdet, Askeriye
C.BH.	: Cevdet, Bahriye
C.BLD.	: Cevdet, Belediye
C.DH.	: Cevdet, Dahiliye
C.İKTS.	: Cevdet, İktisat
C.ML.	: Cevdet, Maliye
C.NF.	: Cevdet, Nafia
C.SH.	: Cevdet, Sıhhiye
CA.	: Cemâziyelevvel
çev.	: Çeviren
D.BŞM.d.	: Başmuhâsebe Kalemi Defterleri
D.BŞM.PKE. d.	: Başmuhâsebe Peksimet Emîni Kalemi Defterleri
D.MKF.d	: Mevkufat Kalemi Defteri
DH.MKT.	: Dahiliye Nezâreti, Mektubî Kalemi
Edl.	: Editörler
HAT.	: Hatt-ı Hümâyûn
hkm.	: Hüküm
L.	: Şevval
M.	: Muharrem
MAD.d.	: Maliyeden Müdevver Defterleri
N.	: Ramazan
R.	: Rebiyülâhir
RA	: Rebiyülevvel
S.	: Safer
Ş.	: Şâban
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
TSMA.E.	: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi. Evrak
vr.	: Varak
haz.	: Hazırlayan
Z.	: Zilhicce
ZA.	: Zilkâde

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablolar

Sayfa

Tablo 2.1. Denizli ve Kütahya sancaklarına bağlı kazalardan Bahr-i Sefid Boğazı Muhâfızlığı'na gönderilen 1.000 nefer için toplanan harcırah ve tayînât bedeli...	26
Tablo 2.2. 1828 yılında Tokat'ın merkez kazasına bağlı mahalle ve karyelerden Şark Cephesi'ne gönderilen askerler	28
Tablo 2.3. 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Viranşehir (Safranbolu) Sancağı'na bağlı kazalardan toplanan süvari asker listesi.....	36
Tablo 2.4. 1828 Seferi'ne katılmak üzere Sürmene, Of, Rize, Hemşin ve Gönnye'den toplanan asker sayısı	40
Tablo 2.5. Balkanlar ordusunda, Vidin muhafazası için 1829 yaz mevsiminde görevlendirilmek üzere toplanan nefir-i âm askerinin komuta kademesi, toplandığı idârî birim ve asker sayıları	42
Tablo 2.6. Balkanlar Ordusu'nda, 1829 kış mevsiminde görevlendirilmek üzere hazırda bekletilen nefir-i âm askerinin komuta kademesi, görevlendirildikleri idârî birim ve asker sayıları.....	43
Tablo 2.7. 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Rumeli Cephesi'nin muhtelif bölgelerinde görev alan aylıklı askere ödenmesi gereken ücretin toplamı	49
Tablo 2.8. 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Ada-yı Kebir ve Fethü'l-İslam kalelerinden talep edilen tıbbî malzeme ve miktarı	53
Tablo 2.9. Şumnu Ordusu'nda bulunan yaralı askerler için İstanbul'dan mübâyaa yoluyla temin edilen tıbbî malzeme.....	54
Tablo 2.10. Şumnu'daki ordu kışlağında bulunan Asâkir-i Mansûre Hastanesi ve diğer askerî taburlar için yapılan hizmet türü ve bedeli.....	57
Tablo 3.1. 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde yapılan silah ve mühimmat envanter çalışmasında Tokat'ın merkez kazasındaki reyanın elinde olduğu tespit edilen silah araç-gereçleri.....	67
Tablo 3.2. 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Trabzon Kalesi'nden Çürüksu, Suhterir Kalesi, Batum Limanı ve Bayburt'a gönderilerek buralarda meydana gelen muharebelerde kullanılan askerî mühimmat ve malzeme.....	69
Tablo 3.3. Karaman Eyaleti ve bağlı kazalardan talep edilen ham ve işlenmiş güherçile miktarı.....	76
Tablo 3.4. 1829 yılı mayıs ayında Cebehane'ye bakım ve onarım yapılması için gönderilen tüfenk ve diğer askerî malzemenin tamir masrafı.....	79
Tablo 4.1. İstanbul'dan Balkan Cephesi'ne giden yol güzergahı üzerindeki menzil noktaları ve birbirleriyle olan ortalama mesafeleri.....	91

Tablo 4.2. İstanbul'dan Şark Cephesi'ne giden kara ulaşım güzergahı üzerindeki menzil noktaları ve birbirleriyle olan yaklaşık mesafeleri.....	94
Tablo 4.3. Üsküdar ile Erzurum arasındaki menzil bargirlerinin sayısı, sorumlusu ve ödenmesi gereken ücret miktarı	98
Tablo 4.4. 1829 yılı ortalarına doğru Şumnu'dan muhtelif yerlere giden tatarların (ulaklar) çalıştıkları güzergah ve yapmış olduğu hizmetler karşılığında aldıkları ücret	99
Tablo 4.5. İstanbul ile bazı menziller arasında verilen muhtelif hizmetleri sunan görevlilerin kullandığı bargir sayısı, güzergahın süresi ve hizmet bedeli	99
Tablo 4.6. 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Drama, Çağlayık ve Çirmen kazalarından temin edilen araba ve katır sayısının kazalara göre dağılımı	102
Tablo 4.7. Seferin ulaşım ve nakliyat organizasyonunu sağlamak amacıyla Balkanlardaki Osmanlı kazalarından, mübâyaa memurları yoluyla satın alınan bargir sayısı ve ödenen ücret miktarı.....	104
Tablo 4.8. 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde ulaşım ve nakliyat organizasyonunda topları çekmek için gerekli olan at sürücülerini (esbkeşan) temin etmek için belirlenen kazalar	105
Tablo 4.9. Biga Sancağı ve bağlı kazalardan toplanması istenen deve sayısı	107
Tablo 4.10. Kemer Biga Kazası'nda Osman-zâde Hüseyin Efendi tarafından yapılacak firkateynler için gerekli olan kereste malzemesinin çeşidi ve maliyeti	111
Tablo 5.1. Kal'a-i Sultâniyye Kazası ve bağlı köylerden mübâyaa olunan hinta ve şair miktarı.....	121
Tablo 5.2. Balkan Cephesi'ndeki ordu için farklı kazalardan toplanan dakik ve şair miktarı.....	122
Tablo 5.3. Tırnova Kışlası'ndaki komuta kademesi ve bünyesinde yer alan askerin 11 Ekim 1828-12 Ağustos 1829 tarihleri arasındaki iâşe tevziatı ve masrafları .	127
Tablo 5.4. Tırnova Kışlasında Ser-asker Hüseyin Paşa tarafından Tophâne-i Âmire Süvari Beybaşı Kara İbrahim Ağa'nın maiyetindeki askere verilen erzak ve yiyecek (tayînât) miktarı ve gurusu cinsinden değerleri 17 CA 1244 (25 Kasım 1828)	129
Tablo 5.5. Ordunun hububat ihtiyacı için Balkanlardaki kazalardan toplanması istenen hububatın temin edilememesi üzerine tenzile (indirime) gidilerek belirlenen yeni miktar	131
Tablo 5.6. 4-14 Ocak 1829 tarihleri arasında Ayvacık Köyü'nde askere günlük olarak kıyye cinsinden verilen nân-ı aziz	136
Tablo 5.7. Ayvacık Köyü'nde askere günlük olarak kıyye cinsinden verilen peksimet ve dakik	142

Tablo 5.8. Ordunun et ihtiyacını karşılamak için Balkanlardaki kazalardan cepheye gönderilmesi istenen koyun miktarı.....	145
Tablo 5.9. 4-14 Ocak 1829 tarihleri arasında Ayvacık Köyü’nde askere günlük olarak kıyye cinsinden verilen şair-i yem ve saman	147
Tablo 5.10. Ayvacık Köyü’nde askere günlük olarak kıyye cinsinden verilen şair miktarı.....	151

EKLER LİSTESİ

Ek

Ek 1: Erzurum Valisi Galib Paşa tarafından Sadaret'e: Navarin'de Osmanlı donanmasının yakılmasının harb ilanı olduğunu ve Şark hududuna asker, mühimmat ve zahire sevkiyatı yapmak gerektiğini bildiren takrir

Ek 2: 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin ilanı sıralarında Sultan II. Mahmud'un Lazistan Sancağı dahilindeki Sürmene, Of, Rize ve Hemşin kazaları ile Gönnye Sancağı'ndan asker tedarikine dair yolladığı fermana karşılık gönderilen cevâbnâme

Ek 3: Erzurum Valisi ve Şark Seraskeri Galib Paşa tarafından Şark Cephesi'ne yakın eyalet, sancak ve kazalardaki tîmâr sahiplerinin askerler ile birlikte orduya katılmalarını bildiren seferberlik çağrısı

Ek 4: Sadrazam Mehmed Reşid Paşa tarafından İstanbul'a gönderilen ve Balkan Cephesi'ndeki muharebelerde nefîr-i âm askerinin işe yaramadığını, faydalarından çok zararları olduğunu bildiren rapor

Ek 5: 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin sürdüğü dönemde Azatlu Baruthanesi'nde çalışan barut ustası ve amelelerin üç aylık maaş ve iâşe ücretlerini bildiren evrak

Ek 6: 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Üsküdar ile Erzurum arasındaki menzil bargirlerinin sayısı, sorumluları ve yaptıkları hizmet karşılığında ödenmesi gereken ücret miktarı

Ek 7: 1829 yılı ortalarına doğru Şumnu'dan muhtelif yerlere giden tatarların (ulaklar) çalıştıkları güzergah ve yapmış olduğu hizmetler karşılığında aldıkları ücret

Ek 8: Tırnova Kışlası'ndaki komuta kademesi ve bünyesinde yer alan askerin 11 Ekim 1828-12 Ağustos 1829 tarihleri arasındaki iâşesi masrafları

Ek 9: Balkan Cephesi'ndeki ordu için farklı kazalardan toplanan dakik ve şair miktarı

Ek 10: 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi sefer masrafları için 6 Kasım 1827 ile 12 Haziran 1831 tarihleri arasında Rumeli ve Anadolu'daki bazı eyalet, kaza ve nahiyelerden kaza naiblerinin toplamakla mükellef olduğu askerî mühimmat tahsilini gösteren cetvel

Ek 11: 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi öncesi ve sonrasına dair Osmanlı sınırları

Ek 12: 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Balkan Cephesi

Ek 13: 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Şark Cephesi

Ek 14: 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'de tarafların Balkan coğrafyasında kullandıkları askeri hareket yolları

Ek 15: 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi’de tarafların Kafkas coğrafyasında kullandıkları askeri hareket yolları

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Problemi

Osmanlı Devleti ile Rusya XV. yüzyıldan itibaren karşılıklı resmî ilişkiler içerisine girmiş ve bu ilişkiler, bazen dostluk bazen de harplerle neticelenecek gelişmelere sahne olmuştur. Tarihî geçmişi olmakla beraber XIX. yüzyıl, Osmanlı-Rus ilişkilerinin gittikçe tırmandığı ve büyük askerî seferlere sahne olduğu harpler yüzyılı olarak nitelendirilebilir. Söz konusu yüzyılın, milliyetçilik fikirlerinin zirve dönemi olması ve imparatorluklar bünyesinde yer alan ulusların bağımsızlık süreçlerinde önemli bir devre teşkil etmektedir. Bu dönemde Osmanlı Devleti’ni meşgul eden hadiselerin başında 1821-1829 yılları arasında devam eden Yunan İsyanı gelmektedir. Osmanlı Devleti, bir yandan bağımsızlık arzusu ile başlayan ayaklanmaları bastırmaya çalışırken bir yandan isyan hareketlerini destekleyen Rusya ve Avrupalı devletlerin kendi içişlerine müdahalesini engellemeye çalışmaktaydı. Aynı zamanda Bâbîâlî, yenileşme çabaları çerçevesinde devletin idarî, siyasî ve askerî birimlerinde yenilikler yapma gayreti içerisindeydi. Dönemin padişahı II. Mahmud’un 1826’da radikal bir karar ile Yeniçerileri lağvetmesi ve yerine Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye adında talime dayalı modern bir ordu kurma girişimleri savaşlar nedeniyle bir anda devletin askerî açıdan aciz bir duruma düşmesine yol açtı.

1821 Yunan İsyanı’nın ilk kıvılcımlarından itibaren fırsat kollayan Rusya, İngiltere ve Fransa, Yeniçerilerin ortadan kaldırılmasını fırsat bilerek, 10 Ekim 1827’de Navarin Limanı’nda demirlemiş olan Osmanlı Donanması’nı ani bir baskınla yaktı. Osmanlı Devleti, temel muharip gücü olan Yeniçerilerin lağvından sonra bu kez de donanmasının neredeyse tamamını kaybetmiştir. Osmanlı Devleti’nin, Navarin Vak’ası sonrasında tazminat talep etmesini fırsata çevirmek isteyen Rus Çarı I. Nikolay, karada ve denizde savunmasız bir duruma düşmüş olan Osmanlı Devleti’ne karşı 26 Nisan 1828’de harp ilan etti. Osmanlı Devleti, yaklaşık bir ay sonra, 20 Mayıs’ta Rusya’ya karşı harbe girdiğini mecburî olarak ilan etti. Osmanlı-Rus ilişkilerinin kırılma noktalarından birini teşkil eden 1828-1829 Harbi, yaklaşık iki yıllık bir süre zarfında Balkanlar’dan Kafkaslara kadar geniş bir coğrafyada etkili oldu. Bu bağlamda söz konusu harbin gerek hazırlık safhası ve gerekse harbi organize eden kişi ve kurumların işleyişini ayrıntılı bir şekilde irdelemek, savaşın sonucunu etkileyen faktörleri açıklığa kavuşturacak önemli ipuçları barındırmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amaç ve Önemi

Bu çalışma, XIX. yüzyıl Osmanlı tarihinin önemli bir süreci olan 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi’ni, Osmanlı sefer organizasyonu bağlamında incelemeyi amaçlamaktadır. Osmanlı-Rus münasebetleri açısından ve doğurmuş olduğu sonuçlar

bakımında önemli hadiselerle sebep olan bu harp, Osmanlı Devleti'nin siyasi ve coğrafi olarak yeniden şekillenmesine yol açacak hadiseler ile neticelenmiştir.

Bu araştırma, 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin cereyan ettiği Balkan ve Kafkas coğrafyasındaki Osmanlı sefer organizasyonunu ele alarak, bu organizasyonda etkili olan kişi ve kurumların birbirleriyle olan ilişkisi, orduyu koordine etme ve bu koordinasyondan kaynaklı problemlerin yol açtığı sonuçları ayrıntılı ve derinlemesine incelemeyi amaçlamıştır. Ayrıca çalışma, Osmanlı Devleti'nin mağlup olarak çıkmış olduğu 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin kaybedilme sebepleri üzerinde durarak, organizasyondan kaynaklı hususları açıklığa kavuşturmak açısından önem taşımaktadır.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma için öncelikli olarak Osmanlı sefer organizasyonunu konu edinen çağdaş literatür ve 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin yaşandığı XIX. yüzyıl Osmanlı tarihi kaynakları tarandı. Tarama sonucunda söz konusu alanda yapılan araştırma-incelemeler ile arşiv belgeleri temin edildi. Yapılan taramalar neticesinde, araştırmanın ana kaynaklarını oluşturan malzemenin Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı bünyesinde yer alan Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)'nin çeşitli defter ve belge tasniflerinde olduğu tespit edildi. Bunlar arasında özellikle de *Bâb-ı Âsafî Divân-ı Hümayûn Mühimme Kalemi Defterleri (A.DVN.MHM.d)* fon adı altında tasnif edilmiş ve padişahın İstanbul'da bulunduğu esnada sadrazam başkanlığındaki divan toplantılarından çıkan kararların kaleme alındığı 243 (1827-1828) numaralı *Mühime Defterleri* ile sefere çıkmış sadrazamın sefer esnasındaki divan toplantılarında alınan kararları ihtiva eden 244 (1828), 245 (1828-1829) numaralı *Ordu Mühimesi* defterleridir. Yine Osmanlı ordusundaki askerî teşkilat, tevcihat ve askerî hareketler ile alakalı mühim konuların ele alındığı ve karara bağlandığı kayıtlar olan *Mühimme-i Asâkir Defterleri (A.DVNS.ASK.MHM.d)*'nden 27 numaralı defter 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Osmanlı sefer organizasyonu ve lojistiği hakkında detaylı malûmât içermektedir. Ayrıca kaynakçada fon adı ve numaraları ayrıntılı olarak belirtilmiş olan *Bâb-ı Defterî, Başmuhâsebe Kalemi Defterleri (D.BSM.d)*, *Bâb-ı Defterî, Mevkufat Kalemi Defterleri (D.MKF.d)* ve *Maliyeden Müdevver Defterleri (MAD.d)* 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Osmanlı ordusunun organizasyon ve lojistik desteği konusunda ayrıntılı veriler içermektedir. Belge tasnifindeki birçok fondan faydalanılmakla beraber umumiyetle padişahın yazılı emirlerini konu edinen *Hatt-ı Hümayûn (HAT.)* ile Muallim Cevdet (C.) tasnifleri, merkez ile cephe arasındaki veya cephelerin kendi aralarındaki ordu koordinasyonu ve lojistik desteği hakkında malûmât içermesi bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca harbin gerçekleştirildiği yıllarda harbe iştirak etmiş veya harp yıllarında yaşamış olan kişilerin kaleme almış oldukları eserler, karşılaştırmalı bir şekilde incelenerek, doğrulukları irdelenmiştir. Özellikle de harp yıllarında vakanüvislik görevinde bulunan Ahmed Lûtfî Efendi'nin *Târih-i Lûtfî* adlı eseri dönemin birçok askerî

organizasyonuna açıklık getirecek veriler barındırmaktadır. Elde edilen vesikalar, harbin gerçekleşmiş olduğu tarih aralığına göre kronolojik bir şekilde tasnif edilmiş ve tenkit süzgecinden geçirilerek tahlil edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda araştırma ile doğrudan veyahut dolaylı bir şekilde alakalı olan çalışmalar, Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)'ndeki belge ve defter tasniflerindeki vesikalar ile mukayese edilerek değerlendirilmiştir. Söz konusu döneme, ayrıntılı ve tarih disiplininin gerektirdiği inceleme metotları çerçevesinde açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

1.4. Araştırmanın Kapsamı

Bu araştırma, 20 Ekim 1827'de Navarin'de Osmanlı donanmasının yakılması hadisesi üzerine Osmanlı Devleti ile Rusya'nın birbirlerine karşılıklı ultimatolar vermesinden sonra olası bir harp ihtimaline karşı aldığı tedbirler ile başlatılmıştır. Çalışma, Osmanlı sefer organizasyonu ve lojistik desteğini incelemeyi hedeflediğinden, kapsamını da Osmanlı yönetiminin seferi resmen ilanından önce almış olduğu tedbirler, sefer hazırlığı ve sefer esnasında sağladığı lojistik destek süreciyle sınırlandırmıştır. Dolayısıyla 20 Ekim 1827 Navarin Olayı ve akabinde iki devlet arasında gelişen diplomatik ilişkiler zincirinin Osmanlı erkanı tarafından harbe delalet sayılması çalışmanın başlangıç noktasını teşkil ederken, 1828-1829 Harbi'ni sonuçlandıran 14 Eylül 1829 Edirne Muâhadesi ise çalışmanın nihayetini teşkil etmektedir. Bu çerçevede, harbin ilanından önce, ilanı ve akabinde Osmanlı Devleti'nin sefere dair yapmış olduğu hazırlıklar ve sefer sırasındaki lojistik desteği derinlemesine incelenmeye çalışılmıştır.

1.5. Osmanlı Sefer Organizasyonu Hakkında Yapılan Araştırmalar

Osmanlı Devleti'nin harp tarihinde, fetihler veya savunmalar sebebiyle yapılan seferler önemli yer tutmaktadır. Bu seferler sırasında karşılaşılan en büyük problemlerin başında ordu organizasyonu için gerekli insan kaynağını oluşturmak ve sefer esnasında ihtiyaç duyulan iâşe, ibâte, ulaşım, haberleşme ve sağlık gibi askerî lojistik desteğinin sağlanması gelmekteydi. Osmanlı sefer organizasyonu konusunda gerek doktora tezi ve gerekse müstakil birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar, 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi sefer organizasyonu ile doğrudan ilgili olmayıp, Osmanlı Devleti'nin diğer askerî harekâtlarını ele alan muhtelif seferleri kapsamaktadır. Bu sebeple de söz konusu çalışmaların kısaca zikredilmesi gerekli görülmüştür.

Osmanlı arşiv belgelerinde dayalı, doyurucu bilgiler içeren bu araştırmalar kronolojik olarak ele alındığında, söz konusu çalışmaların başında Ömer İşbilir tarafından 1996 yılında doktora tezi olarak hazırlanan *17. Yüzyıl Başlarında Şark Seferlerinin İâşe, İkmâl ve Lojistik Meseleleri* adlı çalışması gelmektedir. Araştırmanın inceleme alanını 1603-1617 arasında İran üzerine gerçekleştirilmiş olan seferlerin organizasyonu oluşturmaktadır. Çalışma, XVII. yüzyılda İran üzerine gerçekleştirilen seferi iâşe ve

finans bağlamında ele almakla beraber, Osmanlı Devleti'nin sefer organizasyonu ve lojistik gibi askerî konularını ele alan ilk çalışmalardan biri olmuştur. Ardından 1997 yılında Ersin Gülsoy tarafından doktora tezi olarak hazırlanan *Girit'in Fethi ve Adada Osmanlı İdaresi'nin Tesisi (1645-1670)*¹ adlı çalışmanın muhtelif bölümlerinde Girit'in fethi ve bu süreçte Osmanlı ordusunun ihtiyaç duyduğu zahire ve mühimmat, insan kaynağı temini gibi ihtiyaçlar incelenmiştir. Yine Mehmet Yaşar Ertaş tarafından, doktora tezi olarak 2000 yılında hazırlanan *Mora'nın Fethinde Osmanlı Sefer Organizasyonu (1714-1716)*² adlı çalışma XVIII. yüzyılın ilk çeyreğindeki Osmanlı sefer organizasyonuna ışık tutacak önemli veriler sunmaktadır. Çalışma, Osmanlı sefer organizasyonunu 1714-1716 yılları arasında gerçekleştirilen Mora'nın fethi örneğiyle ele alarak, söz konusu seferin ulaşım, iâşe, seferberlik ve seferin finansmanına açıklık getirecek ayrıntılı veriler içermektedir.

Meryem Kaçan Erdoğan tarafından 2001 yılında hazırlanan *II. Viyana Kuşatması* adlı doktora tezi ise 1683 Yılında IV. Mehmed döneminde Avusturya üzerine yapılan seferde Osmanlı Devleti'nin ordu organizasyonunu ele almaktadır. Çalışma, söz konusu seferde ordu mühimmatı, insan kaynağı, nakliye, iâşe ve finansmanını incelemiştir. Bülent Çelik tarafından 2002 Yılında hazırlanan *Osmanlı Sefer Organizasyonlarında Kentli Esnafın Getirdiği Çözümler: Orducu Esnafı* adlı doktora tezi ise seferler sırasında ordunun ihtiyacını karşılamak üzere ordu ile beraber sefere çıkan esnaf gurupları hakkında bilgiler sunmaktadır. Çalışma, orducu esnafının ortaya çıkış ile beraber bu esnafın seferler sırasında üstlendikleri görev ve sorumlulukları irdelemektedir.

Mustafa Nuri Türkmen tarafından 2002 yılında hazırlanan *Kamaniçe Seferinin Lojistik Hazırlıkları* adlı doktora tezi ve ardından Mehmet İnbaşı'nın 2004 yılında Yeditepe Yayınevi tarafından yayımlanan *Ukrayna'da Osmanlılar Kamaniçe Seferi ve Organizasyonu 1672* adlı kitap çalışması Osmanlı Devleti'nin 1672 yılında Ukrayna üzerine yapmış olduğu Kamaniçe Seferi'nin organizasyonunu inceleyerek, sefer sırasındaki ordunun ikmâl, iâşe ve lojistik ihtiyacını ayrıntılı bir şekilde analiz etmiştir.

Hakan Yıldız'ın 2000 yılında hazırladığı *1711 Prut Seferi'nin Lojistik Faaliyetleri*³ adlı doktora tezi 1711 yılında Osmanlı Devleti'nin Rusya üzerine gerçekleştirmiş olduğu seferin organizasyon ve lojistiğini incelemiştir. Çalışma, seferin insan kaynağı ve seferin malî yükünü, seferin mühimmat ve erzak ihtiyacının karşılanması ile sefer esnasındaki lojistik hakkında önemli veriler sunmaktadır.

¹ Tez, *Girit'in Fethi ve Osmanlı İdaresinin Kurulması* adıyla TATAV (Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları) tarafından 2004 yılında yayımlanmıştır.

² Tez, *Sultanın Ordusu*, adıyla Yeditepe Yayınevi tarafından 2007 yılında yayımlanmıştır. Bu çalışmada kitap nüshasından faydalanılmıştır.

³ Tez, *Haydi Osmanlı Sefere!... Prut Seferi'nde Organizasyon ve Lojistik* adıyla 2006 yılında Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları aracılığıyla okuyucuya ulaştırılmıştır. Bu araştırmada kitap nüshasından faydalanılmıştır.

Tahir Sevinç tarafından 2010 yılında sunulan *1695 ve 1696 Avusturya Seferleri'nde Organizasyon ve Lojistik*⁴ adlı doktora tezi II. Mustafa tarafından Avusturya üzerine yapılan seferleri incelemiştir. Çalışma, 1695-1696 yılları arasında Avusturya üzerine gerçekleştirilen seferin ordu hazırlıkları, mühimmat, ulaşım, iâşe tedariki ve beslenmesini ele almıştır. 2010 yılında Tuğrul Özcan tarafından hazırlanan *Sosyal ve Ekonomik Etkiler Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*⁵ adlı doktora tezi ve yine aynı müellifin tezinden ayrı bazı makaleleri söz konusu harbin Osmanlı Devleti açısından doğurmuş olduğu ekonomik ve sosyal etkilerini ayrıntılı bir şekilde irdeleyen çalışmalar arasında zikredilebilir. Müellif doktora tezinde, 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin Osmanlı toplumundaki ekonomik ve sosyal yapısı üzerindeki etkileri bağlamında özellikle de harbin iâşe ve insan kaynağına yönelik önemli bilgiler sunmaktadır.

Serdar Genç tarafından 2012 yılında hazırlanan *Osmanlı-Safevi Savaşlarında Sefer Organizasyonu ve Lojistik 1722-1725*⁶ adlı doktora tezi ise Osmanlı Ordusu'nun Şark'a yönelik seferlerinde organizasyon ve lojistik işleyişinin nasıl sağlandığı yönünde geniş bilgiler sunmaktadır. Osmanlı sefer organizasyonu alanındaki son çalışmalar arasında ise Bekir Gökpınar'ın 2014 yılında sunmuş olduğu *Varadin Seferinde Organizasyon ve Lojistik (1716)* adlı doktora tezi ile Serhat Kuzucu'nun 2017 yılında yayımlanan *Osmanlı Ordusu ve Sefer Lojistiği* adlı kitap çalışmaları gösterilebilir.

Osmanlı Devleti'nin muhtelif seferlerdeki ordu organizasyonunu ele alan yukarıdaki çalışmaların yanı sıra 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'ni konu edinen belli başlı önemli eserlerden de bahsetmek faydalı olacaktır. Bunlar; Baron Von Moltke'nin *1828 Seferi (Bulgarya ve Rumeli'de Ruslar)* adıyla Türkçe'ye çevrilen *The Russians in Bulgaria and Rumelia in 1828 and 1829* adlı eseri özellikle de savaşın Tuna boyu, İbrail, Varna, Silistre, Şumnu gibi Balkan coğrafyasındaki etkilerini göstermesi açısından önem arz etmektedir. Yine son dönem Osmanlı müverrihlerinden Vak'anüvîs Ahmed Lûtfî Efendi'nin 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin sürmüş olduğu süreçte ele aldığı *Târih-i Lûtfî* adlı eseri bunların başında gelmektedir. *Tarih-i Cevdet*'e zeyl olarak hazırladığı ve 1825-1879 yılları arasını kapsayan eserinin birinci ve ikinci ciltlerinde, 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin gerçekleşmesinin sebepleri ve savaş sırasında gerçekleşen hadiseler hakkında ayrıntılı malûmât barındırmaktadır. Bu sebeple, harbin gerçekleştiği döneme tanıklık eden Lûtfî Efendi'nin çalışması tarafımızdan dikkatli bir şekilde incelenerek, âzamî ölçüde istifade edilmeye çalışılmıştır.

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'ni ele alan müstakil çalışmaların başında Pangaltı Mekteb-i Harbiyye'de muallimlik yapan ve daha sonra Müze-i Askerî (Askerî Müze)'yi

⁴ Tez, *Sultanın Son Seferleri 1695 ve 1696 Avusturya Seferleri'nde Organizasyon ve Lojistik* adıyla 2019 yılında İdeal Kültür Yayıncılık bünyesinde yayımlanmıştır. Bu araştırmada kitap nüshasından faydalanılmıştır.

⁵ Söz konusu tez, aynı künye ile 2014 yılında Gece Kitaplığı bünyesinde yayımlanmıştır. Bu araştırmada kitap nüshasından faydalanılmıştır.

⁶ Tez, *Lale Devrinde Savaş İran Seferlerinde Organizasyon ve Lojistik* adıyla 2013 yılında Kitap Yayınevi tarafından yayımlanmıştır.

te'sîs ve mezkûr müzede müdürlik görevlerini îfâ eden Ferîk Ahmed Muhtar Paşa'nın *Türkiye Devleti'nin En Mühim ve Meşhûr Esfârından 1244-45 (1828-29) Türkiye-Rusya Seferi ve Edirne Muâhdesi -Vakitsiz Seferin İbret ve İntibâh Dersleri*⁷- adlı iki ciltlik çalışması zikredilebilir. 1926 yılında tamamlanan bu eser, müellifinin vefatından sonra 1928'de Ankara'da neşr edilmiştir. Müellif, söz konusu eserinde 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı ve Edirne Muâhdesi'ni konu alan yabancı kaynakları (Rusya, Avusturya, Almanya), Osmanlı Devleti'nin resmî evrakları ve vak'anüvîs tarihleriyle beraber mukayeseli bir şekilde kullanarak, savaş dönemine ait önemli değerlendirmeler sunmaktadır.

Eserin birinci cildi, 1828 Seferi'ni ele alırken, savaş öncesi Osmanlı Devleti'nin genel durumu hakkında değerlendirme yapmaktadır. Savaşa sebep olan olaylar ve kişiler üzerinde duran çalışma, Yeniçeri Ocağı'nın lağvı ve Mora ile Balkanlar'daki ayaklanmalar hakkında ayrıntılı malûmât vermektedir. İkinci ciltte ise, seferin 1829 yılı olaylarına yer vererek, Osmanlı Devleti'nin toprakları olan Erzurum, Kars, Ardahan, Batum, Ahıska ve çevresinin Ruslar'ın eline geçmesini anlatmaktadır. Ayrıca eserin müellifi, sefer sonunda imzalanan Edirne Muâhdesi'nin diplomasi bilmeyen Osmanlı sefaret heyetinin cehaleti sebebiyle Osmanlı Devleti açısından ağır yaptırımlar ile neticelendiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, araştırmamız esnasında âzamî ölçüde faydalanılan eserlerden biri olmuştur.

Ali Rıza Seyfi'nin *Bir Milletin İmparatorlukla Savaşı (1828-1829 Türk-Rus Harbi)* adlı araştırması da söz konusu harbin askerî ve siyâsî boyutunu ele alırken, Celâl Erkin, *1828-1829 Türk-Rus Harbi (Kafkas Cephesi)* adlı çalışması harbin Erzurum, Kars, Ardahan ve Ahıska gibi Kafkas cenahındaki etkileri ve askerî hareketlere açıklık getirmesi bakımından önem arz etmektedir. Genelkurmay bünyesinde, Naci Çakın tarafından hazırlanan *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III'ncü Cilt 5'nci Kısım Eki - Osmanlı-Rus Harbi (1828-1829 Etüt)*- adlı araştırma da yine söz konusu harbin askerî boyutunu ele alması, askerî harita, plan ve krokileri barındırması bakımından önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

1828-1829 Harbi'ni ele alan önemli çağdaş araştırmaların başında ise Kemal Beydilli'nin *"1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşında Doğu Anadolu'dan Rusya'ya Göçürülen Ermeniler"* adlı hacimli bir makalesi ve yine aynı müellifin danışmanlığında, Ufuk Gülsoy tarafından hazırlanan *"1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Rumeli'den Rusya'ya Göçürülen Reâyâ"* adlı çalışma gelmektedir. Her iki çalışma da harbin farklı coğrafyalarındaki sosyal boyutlarını ele alırken, Osmanlı topraklarındaki gayrimüslim tebaa olan Ermenilerin Rusya tarafından bir nüfus politikası haline getirilerek, benzer metot ve usuller ile hem Doğu Anadolu ve hem de Rumeli coğrafyasından Rusya'ya

⁷ Söz konusu Osmanlıca eserin Latin Alfabeti'ne çevrilerek yayına hazırlanan metni için bk. Ferîk Ahmed Muhtar Paşa, *Türkiye Devleti'nin En Mühim ve Meşhûr Esfârından Türkiye-Rusya Seferi ve Edirne Muâhdesi -Vakitsiz Seferin İbret ve İntibâh Dersleri-*, I-II. Cilt: haz. Ahmet Çaparlar-Eda Çaparlar-Yahya Avcı (İstanbul: Kitabevi, 2019). Bu çalışmada, yayına hazırlanan metinden faydalanılmıştır.

nakledilme süreçleri ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Her iki araştırmada da Osmanlı nüfus dengesini sarsmaya yönelik girişimler ile alakalı belge ve evrakların suretlerine yer verilerek, doyurucu bilgiler aktarılmıştır. Son olarak İbrahim Aykun'un *Erzurum ve Çevresinde İlk Rus İşgalleri*, Yaşar Kop'un *1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Kars ve Çevresi*, Biray Çakmak'ın *1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi ve Muğla Yöresinin Bu Harbe Katkısı*, Uğur Akbulut'un *1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşında Bayburt ve Çevresi* ve Fatma Yelda Gök'ün *1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşında Doğu Anadolu* adlı yüksek lisans çalışmaları 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin Osmanlı coğrafyasındaki muhtelif bölgelerindeki etkilerini göstermesi bakımından önemli akademik araştırmalardandır.

1.6. 1828-1829 Harbi'ne Kadar Osmanlı-Rus Münâsebetleri

Türk-Rus ilişkilerinin mazisi çok daha eskilere dayanmakla beraber, ilk resmî Osmanlı-Rus yakınlaşmasının temelleri XV. yüzyılda, Sultan II. Bayezid ile Moskova Knezi III. Ivan arasında gerçekleştirilen münasebetlere dayanmaktadır. Bilindiği üzere Osmanlı sultanları, kendi toprakları üzerinde ticaret ile uğraşan Hristiyanlara bazı ayrıcalıklar bahşederdi. Ticaret erbabı olan Venedikli ve Cenevizli tüccarlar, lütûf olarak sunulan bu imtiyazları elde etmeyi başaran tâcir gruplarındandı. Moskova Knezi III. Ivan'ın bu ticarî ihsanlardan faydalanmak maksadıyla Osmanlı toprakları olan Kefe ve Azak'taki yetkililer aracılığıyla taleplerini bir mektup ile İstanbul'a ulaştırdıktan sonra Moskova'dan giden tüccar ve elçiler için istenilen ticarî imtiyazlar Osmanlı sultanı tarafından olumlu karşılandı ve bu serbestiyet Ruslara da verildi. Bu durum 1492-1520 yılları arasında devam etmiş ve bu süreç Osmanlı-Rus ilişkilerinde “*dostluk ve dayanışma dönemi*” olarak nitelendirilmiştir.⁸

Osmanlı yönetimi, Moskova Knezliği'ni bir devlet olarak muhatap kabul etmediğinden ilk ilişkileri doğrudan değil de Azak, Kefe veya Kırım Hanları aracılığıyla sürdürmüştür. Zira III. Ivan'ın İstanbul'a elçi olarak göndermiş olduğu Mihail Pleşçeyev (1496-1498) ve Aleksey Golohvastov'un (1499) nezaketten uzak hareketleri sebebiyle Ruslara karşı ilk izlenimler, diplomasi bilmeyen ve görgü kurallarından uzak bir toplum oldukları şeklinde yorumlanmıştır. Rusların 1552'de Kazan Hanlığı'nı işgal etmesi pek ciddiye alınmamışsa da 1556'da Astarhan'ın da Rus işgaline uğraması Osmanlı Devleti'ni tedirgin etmeye başlamıştır. Ayrıca Türkistan'dan gelen tüccar ve hacı kafilelerinin Rus saldırılarına uğraması Osmanlı yönetiminin 1569'da sefer ilanı dahi yapmadan gerçekleştirdiği Ejderhan Seferi'ne sebep teşkil etmiştir. Amaç, hem Rusların işgal ettiği toprakları kurtarmak hem de Don ve Volga Nehirlerinin birbirlerine en yakın

⁸ Halil İnalcık, “Osmanlı-Rus İlişkileri 1492-1700”, *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1491-1992*, Ankara 12-14 Aralık 1992, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999), 26-28; Akdes Nimet Kurat, *XVIII. Yüzyıllarda Karadenizin Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri* (İstanbul: Murat Kitabevi Yayınları, 1971), 219-222; Şerafettin Turan, “Bayezid II”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/236.

olan yerinden bir kanal açarak, Astarhan'ı kurtarmak ve bölgede stratejik askerî mevkiler oluşturmaktı. Sefer neticesinde Ruslar, Terek Irmağı civarından geri çekilmek zorunda kalmış ve bu havalideki Rus kaleleri ise yıktırılmıştır⁹.

Rusya, Osmanlı Devleti ile henüz boy ölçüşemeyeceğinin farkında olarak, emellerini Kazaklar üzerinden yürütmekteydi. 1637 yılında Kazakların Azak Kalesi'ni ele geçirmeleri ve bu kaleyi Ruslara bırakma düşünceleri Osmanlı yönetimini rahatsız etmişti. Bu kalenin Ruslara bırakılması, tarihî bir misyon olarak kabul ettikleri sıcak denizlere inme politikalarının ilk adımı olup, Rusya açısından hayâtî öneme hâiz bir mesele idi¹⁰. Osmanlı yönetimi ise, kuzeyde beliren ve henüz muhatap kabul etmediği bu gücün ileride tehlike doğurabilecek bir unsur haline gelebileceğinin sinyallerini almıştı. Osmanlı yönetimi, ilk etapta Rusların öncü kuvveti haline gelmiş olan Kazakları bertaraf etmek amacıyla 1672-1681 yılları arasında bir dizi sefer düzenlemişse de bu seferler neticesinde olumlu bir sonuç alınamadığı gibi Rusya'yı resmen muhatap kabul etmek zorunda kalmıştır. Zira Osmanlı Devleti, 13 Şubat 1681 tarihinde Rusya yönetimi ile olan ilk resmî barış antlaşması olan Bahçesaray'ı imzalamış ve yirmi yıllık bir mütareke sürecini başlatmak zorunda kalmıştır¹¹.

Osmanlı Devleti, Rusya'ya karşı ilişkiler içine girmiş olsa da esas yönünü Avrupa'ya çevirmiş ve 1683 yılında Merzifonlu Kara Mustafa Paşa komutasındaki ordusuyla II. Viyana Muhasarası'na girişmişti. Bunu fırsat bilen Rusya, Osmanlı karşısı bir siyaset izleyerek Azak Kalesi üzerine bir dizi saldırılar gerçekleştirdi. 16 Temmuz 1696'da yapılan son güçlü top taarruzları neticesinde kale "vire" yoluyla Ruslara bırakıldı ve Osmanlı, Karadeniz'in kilidi olarak nitelendirdiği Azak'ı kaybetti. 3-13 Temmuz 1700 tarihleri arasında Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yapılan İstanbul Antlaşması'na göre; Azak Kalesi ve Kuban Nehri'nin önemli stratejik mevkileri Rusya'ya bırakılmakla beraber Rusya, Pyotr Andreyeviç Tolstoy'u görevlendirerek İstanbul'da ilk daimî elçi bulundurma hakkı elde etti. Bu durum, Rus diplomasisinin Osmanlı Devleti'ne karşı kazandığı ilk büyük galibiyet olarak değerlendirilmiştir¹².

⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* (Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1983), II, 476; Kemal Beydilli, "Rusya/Tarih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/262; İlyas Topsakal, "Tarihî Süreçte Rusya-Türkiye İlişkileri", *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi* III/2 (Sonbahar 2016), 34.

¹⁰ Sıcak denizlere inme hedefinin bir diğer önemli sebebi ise Rusya Knezi III. İvan (1462-1505)'ın Bizans Prensesi Sofya Paleolog ile evlenmesi hadisesiydi. Zira bu durum, Rus yönetimi tarafından kendilerinin Bizans'a halef olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Bu siyasi misyon ise zamanla "Üçüncü Roma Nazariyesi"ni tartışmalarını doğuracak ve İstanbul'un ele geçirilme hedefi neredeyse tüm Rus yöneticilerinin temel gayesi haline gelecekti (Uğur Kurtaran, "Sultan Birinci Mahmud Dönemi Osmanlı-Rus İlişkileri", *Belleten* LXXIX/285 (Ağustos 2015), 591; Salih Yılmaz-Abdullah Yakşı, "Osmanlı Devleti'nden Günümüze Türk-Rus İlişkileri", *TYB Akademi -Türk-Rus İlişkileri-* 17 (Mayıs 2016), 11).

¹¹ Beydilli, "Rusya/Tarih", 262; Halil İnalçık, "Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei ve Don-Volga Kanalı Teşebbüsü (1569)", *46 sayılı Belleten'den ayrı basım* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1948), 349-409; Mustafa Işık, "Ejderhan Seferi ve Don-Volga Kanal Projesi", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi-Prof. Dr. Azmi Özcan Öğrencileri Özel Sayısı* 3 (2018), 129.

¹² Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990), 11-15; Tolstoy'un İstanbul'da elçiliği sırasında yürütmüş olduğu faaliyetler için bk. İsmail Bülbül, *Osmanlı Belgelerine Göre*

Rusya, İstanbul'da daimî elçi bulundurma hakkı ile beraber bir taraftan Osmanlı Devleti yöneticilerini tanımak ve zaaflarını öğrenmek amacıyla casusluk faaliyetlerini sürdürürken diğer taraftan da Osmanlı Devleti'ne bağlı Memleketeyn beylerini kışkırtmaya çalışmaktaydı. Bu sıralarda İsveç Kralı Demirbaş Şarl'ın çara yenilerek Osmanlıya sığınması, tarafları tekrar karşı karşıya getirdi. Osmanlı yönetimi bu durumu, İstanbul Antlaşması ile Rusya'ya bırakmak zorunda kaldığı Azak Kalesi'ni tekrar geri almak için bir fırsat olarak değerlendirdi. Kırım Hanları ile yapılan görüşmeler neticesinde 20 Kasım 1710 tarihinde Ruslara savaş ilan edildi ve Baltacı Mehmed Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile Rus ordusu, Prut Nehri kıyısında karşı karşıya gelip muharebeye girişmelerinden sonra Osman ordusunun Tatarlar ile yapmış olduğu stratejik hamleler neticesinde kısa sürede Rus ordusu köşeye kısıtılarak, teslim olmaya mecbur bırakıldı. 21 Temmuz 1711'de yapılan Prut Antlaşması'na göre Rusya; Azak Kalesi'ni mühimmatıyla beraber teslim etmiş ve Osmanlı Devleti, sınırlarına yakın Taygan, Kamenka ve Yenikale gibi sınır kalelerini yıktırarak, barış şartlarını ezici üstünlük ile imzalatmayı başardı¹³.

Prut Antlaşması'ndan sonraki barış dönemi 1736 yılında Rus Çariçesi Anna Ioannova ile Avusturya İmparatoru VI. Karl'ın ordularını birleştirerek Kırım, Özi, Azak ve Hotin kalelerine yaptıkları saldırılar ile sona erdi. Osmanlı Devleti, iki cephede iki ayrı devlet ile giriştiği ve yaklaşık üç yıl süren bu harbin galip tarafı olarak 1739'da Belgrad Antlaşması'nı imzaladı. Anlaşma gereğince Azak Kalesi yıktırıldı ve arazisi tarafsız bir statüye kavuşturuldu. Ayrıca Rusya'nın Karadeniz'deki hakimiyet alanlarına darbe vurularak, ticaret veya harp gemisi bulundurması yasaklanarak, hakları kısıtlandı. Yapılan görüşmeler neticesinde Rusya ile karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesi maksadıyla elçilerin görevlendirileceği kararı alınarak, Rusya'ya ilk Osmanlı elçisi olan Mehmed Emnî Efendi, St. Petersburg'da görevlendirilmek üzere tayin edildi¹⁴. Bu süreçte Osmanlı Devleti, Leh yanlısı bir politika izleyerek, Rusların Lehistan'daki etkinlik alanının genişlemesini engellemeye çalışmaktaydı. 1762 yılında çariçe seçilen II. Katerina, ölen Lehistan Kralı III. August'un yerine Kont Stanislas-Auguste Poniatowski'yi kral seçtirince Ruslar'dan kaçan mültecilerin Osmanlı topraklarına iltica etmesine sebep oldu. Bu durum ise Ruslar ile devam eden sulh dönemini kapatarak, yeni bir harp sürecini başlattı. Zira Osmanlı topraklarına sığınan mültecileri takip eden Rus askerleri, sadece onları katletmekle kalmayıp aynı zamanda Osmanlı tebaası olan birçok Müslümanı da kılıçtan geçirmeleri önce taraflar arasında diplomatik krizlere daha sonra da savaşa yol açtı¹⁵.

Rus Elçisi Tolstoy'un Faaliyetleri (Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007).

¹³ Kemal Beydilli, "Prut Antlaşması", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/359-360.

¹⁴ Topsakal, "Tarihi Süreçte Rusya-Türkiye İlişkileri", 39.

¹⁵ Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987), 289-290; Topsakal, "Tarihi Süreçte Rusya-Türkiye İlişkileri", 40.

Osmanlı Devleti, hazırlıksız yakalandığı bu sürece başlangıçta sessiz kalarak Belgrad Antlaşması'nı bozan taraf olmak istemedi. Fakat bu tutum, Rusya tarafından Osmanlı Devleti'nin güçsüz ve aciz bir devlet olduğu şeklinde yorumlanarak, Lehistan topraklarının bir kısmını ihlal etmesi için bir fırsat olarak değerlendirildi. Rusya, sadece Lehistan'a saldırmakla kalmayıp aynı zamanda Balkanlar, Kafkaslar ve Kırım üzerinden de taciz saldırılarına başlayarak, Osmanlı topraklarını işgal etmeyi bir devlet politikası haline getirdi¹⁶. Harbin kaçınılmaz olduğunu fark eden Osman Devleti, 8 Ekim 1768 tarihinde Rusya'ya karşı harbe girdiğini ilan ederek sefere girişti. Fakat sefere aniden girmiş olan Osmanlı Devleti'nin hem serhat kalelerindeki tahkimat yetersizliği hem de ordunun iâşe ve ulaşım alanındaki yetersizlikleri, harbin Ruslar lehine gelişmesine sebep oldu. Ruslar, Osmanlı Devleti'nin hazırlıksızlığını ve askerî yetersizliğinden istifade Hotin ve Memleketeyn'i işgal ederek İstanbul yakınlarındaki Kartal havalisinde şiddetli bir muharebeye girişti. Ayrıca İsmail, Kili, Bender, Akkerman ve İbrail kalelerini işgal eden Ruslar, bir yandan da Akdeniz'de İngilizlerin desteğini alarak Mora'da isyan hareketlerinin başlamasında etkili oldu. Akabinde 1770 yılında Çeşme Limanı'nda, İngiliz ve Rus amirallerinin komutasındaki donanma tarafından yapılan taarruzlar sonucunda şiddetli bir muharebe gerçekleşti ve *Çeşme Vak'ası* adıyla tarihe geçen bu hadise ile Osmanlı Donanması'nın neredeyse tamamı yandı ve İstanbul savunmasız bir hale geldi. Akdeniz'den gelebilecek tehlikeler ve İstanbul'un işgale açık hale gelmesi, Osmanlı yönetiminin sulh müzakereleri için girişimler başlatmasında etkili oldu¹⁷. Rusların bu galibiyeti sonrasında Osmanlı heyeti ile Rusya arasındaki ilk görüşmeler 30 Mayıs 1772'de Yergöğü'nde yapılmakla beraber herhangi bir sonuca varılamadı. 1774 baharında savaş gittikçe şiddetlenmeye başlayınca Osmanlı yönetimi, antlaşmayı imzalamak durumunda kaldı. 17 Temmuz'da başlayan son görüşmeler 21 Temmuz 1774'te Küçük Kaynarca Antlaşması'nın imzalanmasıyla nihayet buldu. Antlaşma gereğince Rusya işgal ettiği yerlerden geri çekildi ve Kırım, Osmanlı himayesinden çıkarılarak müstakil bir hanlık statüsüne kavuşturuldu. Ayrıca Memleketeyn ahalisine genel af getirilerek, buradaki Hristiyanların hukuku Rusya'nın güvencesi altına alındı. Böylelikle Rusya, Osmanlı Ortodokslarının hamisi statüsüne kavuştu. Ayrıca Beyoğlu'nda, ana cadde üzerinde Rus inancı doğrultusunda bir Ortodoks kilisesi oluşturulacak ve hamisi Rusya olacaktı. 1768'de harbin ilanı ile başlayan muharebeler ve ardından 1774'de Küçük Kaynarca Antlaşması'nın imzalanmasına kadar geçen dönem, Rusya'nın uluslararası arenada önemli bir güç olarak ortaya çıktığını ve bundan sonraki süreçte Osmanlı Devleti'nin bünyesinde yer alan gayrimüslim tebaanın diplomaside Bâbiâli'ye karşı zafiyet kozu olarak kullanılacağını sinyallerini vermiştir¹⁸.

¹⁶ Osman Köse, *1774 Küçük Kaynarca Antlaşması* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2006), 6-8.

¹⁷ Köse, *1774 Küçük Kaynarca Antlaşması*, 21-52; Münir Aktepe, "Çeşme Vak'ası", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/288-289.

¹⁸ Kemal Beydilli, "Küçük Kaynarca Antlaşması", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/524-527; Küçük Kaynarca Antlaşması ve antlaşma hükümlerinin tatbiki hakkında ayrıntı için bk. Köse, *1774 Küçük Kaynarca Antlaşması*, 107-233; Küçük Kaynarca Antlaşması sureti için

1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra Rusya'nın Kırım üzerindeki baskılarını arttırması, Osmanlı Devleti ile aralarında tekrar diplomatik bir krize neden oldu. İngiltere ve Fransa'nın aracılık etmesiyle meselenin çözümüne dair müzakereler yapıldı. Yapılan görüşmeler neticesinde 21 Mart 1779 tarihinde Aynalı Kavak Tenkihnamesi imzalandı. İmzalanan tenkihname gereğince Kırım'ın müstakil bir yönetim olduğu vurgulanmışsa da 1783'te Katerina'nın gönderdiği 70 bin kişilik bir Rus kuvveti, Kırım'ı işgal etti. Kırım üzerindeki siyasi üstünlüğünü kaybeden Osmanlı yönetimi, istemeden de olsa bu duruma karşı sessiz kalmak zorunda kaldı¹⁹.

Kırım'ın Rusya tarafından işgal edilmesi üzerine Osman Devleti ilk zamanlarda sessizliğini bozmadıysa da kısa sürede sefer hazırlıklarına başladı. Amacı, Kırım'ı Rus hegemonyasından kurtarmak ve 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması öncesi sınırlarına kavuşturmaktı. Kılburun Adası'na asker çıkaran Osmanlı Devleti, Ruslar ile sıcak muharebelere sahne olacak mücadelelere girişti. Kılburun havalisinde Ruslara karşı galip gelemeyen Osman ordusunun başarısızlığı diğer cephelere de yansarak Rusların Özi Kalesi'ni işgal etmesiyle sonuçlandı. Kırım'ın tekrar alınması amacıyla çıkılan sefer sonuna gelindiğinde Osmanlı Devleti, amacını gerçekleştiremediği gibi sefer öncesi elinde olan Özi ve Hocabey (Odessa)'i de kaybetmiş oldu. Sefer, 1792'de imzalanan Yaş Antlaşması ile sonuçlandırıldı²⁰. Yapılan bir dizi görüşmeler neticesinde 10 Ocak 1792 tarihinde gerçekleştirilen 15'inci görüşme sonunda antlaşma metni Türkçe ve Rusça kaleme alınarak taraflar arasında onaylandı²¹. Antlaşma esaslarına göre, Osmanlı Devleti, Kırım'ın ilhakını tanımak zorunda kalmakla beraber Özi Kalesi'ni Rusya'ya teslim etti. Turla (Dinyester) Nehri ve Kuban Nehri iki ülke arasında sınır kabul edilerek hudutlar tayin edildi. Yaş Antlaşması, Küçük Kaynarca Antlaşması'nın şartlarının daha da ağırlaştırılarak kabul edilmesi olarak değerlendirilmekle beraber, Osmanlı Devleti'nin kuzeydeki rakibi olan Rusya'nın üstünlüğünü bir kez daha kabul etmesinin belgesiydi²². Osmanlı Devleti, Yaş Antlaşması sonrasındaki dönemlerde güçlü ve askeri talimli

bk. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı [T SMA.d]*, No. 7014, 29 Z 1188 [2 Mart 1775].

¹⁹ Topsakal, "Tarihi Süreçte Rusya-Türkiye İlişkileri", 41; Aynalı Kavak Tenkihname sureti için bk. BOA. *T SMA.d.* No. 9923, 20 C 1193 [5 Temmuz 1779].

²⁰ Cengiz Fedakâr, "1787-1792 Osmanlı-Rus Harplerinde Kılburun, Özi Nehri ve Hocabey Muharebeleri", *Karadeniz Araştırmaları* 46 (Yaz 2015), 119.

²¹ BOA. *T SMA.d.* No. 9922, 15 CA 1206 [10 Ocak 1792].

²² Kemal Beydilli, "Yaş Antlaşması", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2013), 43/347; Zülfiye Koçak, "1787-1792 Osmanlı Rus Savaşında Değişen Dengeler ve Yaş Antlaşması", *Tarih İncelemeleri Dergisi* XXXII/2 (2017), 483; Osmanlı Devleti, 1787-1792 Osmanlı-Rus Harbi esnasında aynı zamanda Rusya'nın müttefiki olan Avusturya ile de harbe girmiş olup, harbin sonunda Avusturya ile 4 Ağustos 1791 tarihinde Zıştovi Antlaşması'nı imzalamak durumunda kalmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Kemal Beydilli, "Zıştovi Antlaşması", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2014), 44/467-472; Zülfiye Koçak, "Son Osmanlı-Avusturya Mücadelesinde Değişen Dengeler ve Zıştovi Antlaşması", *Akademik Bakış* 11/22 (Yaz 2018), 261-289.

Rusya'ya karşı tek başına mücadele etmenin nelere sebep olacağını ve devletlerarası denge politikasının önemini anlamıştı²³.

1792'de Yaş Antlaşması'nın imzalanmasından 1806 yılına kadar Osmanlı-Rus ilişkilerinde bir harb söz konusu olmamakla beraber, iki devlet arasındaki çekişmeler devam etmiştir. 1806'da başlayarak 1812 yılına kadar sürecek olan yeni bir Osmanlı-Rus Harbi'nin temel sebebi ise Rusya'nın Hotin ve Bender'i işgal etmesiyle patlak verdi. Harbin başlama evrelerinde Fransa ve İngiltere'nin Rusya yanlısı bir politika takip etmesi, Rusya'nın cüretkâr ve saldırgan bir politika izlemesine dayanak oluşturmaktaydı. Altı yıl süren mücadeleler neticesine her iki ülke açısından hedeflenen bir başarı elde edilememişti. Zira harbin başladığı yıllarda Rusya yanlısı bir tutum içinde olan Fransa ile Rusya arasındaki ittifak, savaş sonlarına doğru bozulmuş ve 1812 yılında Napoléon Bonaparte komutasındaki Fransa ordusu, Rusya üzerine sefere girişmişti. Osmanlı yönetimi ise bir yandan cephedeki mücadeleleri sürdürürken diğer yandan harbe girdiği yılın ertesinde, 29 Mayıs 1807 tarihinde Nizâm-ı Cedîd uygulamalarına tepki olarak başlayan Kabakçı Mustafa İsyanı ile uğraşmaktaydı. III. Selim'in tahttan indirilmesi, II. Mustafa ve ardından II. Mahmud'un tahta çıkması Osmanlı içişlerinde de dinamik bir dönemin yaşanmasına sebep olmaktaydı. Ayrıca hem Rusya'nın Napoléon tarafından işgal tehdidi altında olması hem de Osmanlı yönetim mekanizmasındaki değişiklikler sebebiyle, iki taraf anlaşma yoluna giderek 28 Mayıs 1812 tarihli Bükreş Antlaşması imzaladı. Antlaşma gereğince; Prut Nehri her iki ülke arasında sınır kabul edilecek ve Hotin, Bender, Kili, Akkerman ve İsmail kaleleri Rusya'ya bırakılacaktı²⁴.

Rusya ile yapılan müzakerelerden sonra başlayan barış dönemi, 1821 yılında başlayan Mora İsyanı ile tekrar bozuldu ve yeni anlaşmazlıklar silsilesi başladı. Tarihî temelleri de olmakla beraber 1821 Mora İsyanı, Yunan bağımsızlığının son aşamasını teşkil ederken, bu sürecin önemli mimarlarının başında Rusya gelmekteydi. Osmanlı Devleti bünyesinde yer alan Ortodoksların himayesini üstlenmiş olan Rusya, Yunanistan'ın bağımsızlığını destekleyen ve bu uğurda hem psikolojik hem de lojistik destek sağlamaktaydı. Bu desteği Filiki Eterya Cemiyeti bünyesinde ve Aleksandros İpsilantis (1792-1828) öncülüğünde toplamış olduğu asiler aracılığıyla gerçekleştiren Rusya, önce Eflak ve Boğdan'da olmak üzere, kısa sürede istediği isyanın çıkmasını sağladı ve ardından bu isyanın uluslararası bir boyut kazanmasında etkili oldu. 1821 Mart Ayı'ndan itibaren gelişen ayaklanmalar neticesinde Yunanistan ve Ege adalarında yaşayan birçok Müslümanın katledilmesine sebep oldu. Bu sıralarda Osmanlı Devleti'nin

²³ Seyit Sertçelik, *Osmanlı-Rus İlişkileri (XVIII. Yüzyıl)* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1993), 134.

²⁴ Ayla Efe, "Silistre Eyaletinde Osmanlı-Rus Savaşları Küçük Kaynarca'dan Berlin'e", *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)* 19 (2006), 146-148; Kemal Beydilli, "Kabakçı İsyanı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/8; Andrew Robarts, "Treaty of Bucharest (1812)", ed. Gábor Ágoston-Bruce Masters, *Encyclopedia of the Ottoman Empire* (New York: Infobase Publishing, 2009), 94; Bükreş Antlaşması'nın sureti için bk. BOA. *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı [TSMA.e]*, No. 452, Gömlek No: 34, 16 C 1227 [27 Haziran 1812].

Yanya'da devam eden Tepedelenli Ali Paşa İsyanı ile meşgul olması ve Antik Yunan sempatisi sebebiyle Mora'daki isyanın Avrupa kamuoyunda yankılar uyandırması, isyanın giderek şiddetlenmesine ve Müslümanlar aleyhinde gelişmesine sebep olmuştur²⁵.

Mora İsyanı sürerken 1826'da II. Mahmud tarafından Yeniçeri Ocağı'nın lağvedilmesi meselesi de 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin çıkışını etkileyen olaylar silsilesinde zikr edilmesi gereken önemli bir kırılma noktasını teşkil etmektedir. Yeniçeri Ocağı'nın uzun süreden beri Osmanlı modernleşmesi karşısında ciddi bir engel oluşturmasının yanı sıra aynı zamanda askerî teşkilat bünyesinde zafiyet haline gelmesi bilinen bir gerçek olduğu için, söz konusu bu durum ocağın tamamen kaldırılmasına gerekçe gösterilmekteydi. II. Mahmud'un merkeziyetçi ve zamanın şartlarına uygun bir ordu kurma isteği üzerine 17 Haziran 1826 tarihinde Yeniçeri Ocağı kanlı bir girişim neticesinde tamamen ortadan kaldırıldı. Bu hadise üzerine Osmanlı Devleti, önemli bir engelden kurtulmuş olmakla beraber aynı zamanda talimli ve savaşlarda caydırıcılık özelliği olan muharip bir askerî sınıftan mahrum durumuna düştü. Dolayısıyla ocağın lağvedilmesi, Osmanlı Devleti'nin bir anda ordusuz kalmasına ve rakip devletlerin ise bu durumu avantaja çevirmesine zemin hazırladı²⁶. Ayrıca Mora İsyanı karşısında çaresiz kalan Osmanlı Devleti, Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'dan yardım istemek durumunda kaldı. Mehmed Ali Paşa ise Mora ve Girit valilikleri karşılığında oğlu İbrahim Paşa komutasında yollamış olduğu kara ve deniz gücü sayesinde kısa sürede isyanı bastırmaya muvaffak oldu. Rusya, bu durumun kendi menfaatlerine uygun olmadığını ileri sürerek Bâb-ı âli ile görüşmelere girişti ve 1812 Bükreş Antlaşmasına ek olarak, 7 Ekim 1826'da Akkerman Anlaşması'nı imzaladı. Anlaşma gereğince Memleketeyn beylerinin İstanbul'dan değil de mahalli meclislerce atanması ve Rus ticaret gemilerine yeni imtiyazlar verilmesi kararlaştırıldı²⁷. Bu durum daha sonraki süreçte Rusya'nın Akdeniz'deki varlığı açısından önemli atılım gerçekleştirmesine zemin hazırlayacaktı.

1821 Rum İsyanı'nın zaman içerisinde uluslararası bir boyut kazanması, Akdeniz'deki Osmanlı otoritesini sarsacak olayların gelişmesine de zemin hazırlamıştır. Osmanlı Devleti, bu süreçte kendi iç dinamiğinden kaynaklı askerî ve sosyal meseleler ile uğraşırken bir yandan da Rusya başta olmak üzere Avrupalı devletlerin Navarin Limanı'ndaki ani baskını ile donanmasının neredeyse tamamını kaybetmiş bir duruma düştü. 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın lağvı ile kara ordusunu kaybetmiş olan Osmanlı Devleti, 20 Ekim 1827 tarihinde Rusya, İngiltere ve Fransa filolarından oluşan müttefik

²⁵ Serap Toprak, "1821 Mora İsyanı", *Tarihin Peşinde -Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi-* 6 (2011), 320-321; Ahmet Çaparlar-Yahya Avcı, "1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Antakya Kazası'nın Katkıları", *Bellek Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 2/1 (2020), 38.

²⁶ Kemal Beydilli, "Vak'a-i Hayriyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 42/454.

²⁷ Muharrem Dördüncü, "1774 Küçük Kaynarca Antlaşmasından 1841 Londra Sözleşmesine Kadar Boğazlar Meselesi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* III/1 (Haziran 2001), 82; Çaparlar-Avcı, "1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Antakya Kazası'nın Katkıları", 38-39.

güçlerin Navarin Limanı'nda saldırısı üzerine mevcut donanmasıyla beraber Mısır'dan çağrılan donanmasını da tamamen kaybetmiştir. Bu durumun en çok Rusya'ya yaradığı ise bilinen bir gerçektir. Zira dönemin Rus Çarı I. Nikola uzun süredir Osmanlı Devleti ile bir harb hazırlığı içerisinde olduğu için, bu durumu fırsata çevirme düşüncesindeydi. Hem kara hem de denizdeki muharip gücünü kaybetmiş olan Osmanlı Devleti'nin halihazırdaki vaziyeti, Rusya için kaçınılmaz bir fırsat idi²⁸. Nitekim Navarin Olayı'ndan kısa bir süre sonra, Rusya, kendi açısından gerekli şartların oluştuğu düşüncesiyle 26 Nisan 1828'de harb ilan ederek, 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin ilk kıvılcımlarını yaktı²⁹.

²⁸ Ali Fuat Örenç, “1827 Navarin Deniz Savaşı ve Osmanlı Donanması”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi-Prof. Dr. Ali İhsan Gencer Hatıra Sayısı I-* 46 (2009), 38, 64.

²⁹ Çaparlar-Avcı, “1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Antakya Kazası'nın Katkıları”, 39.

2. SEFERBERLİK VE ORDU

2.1. Seferin İlanı ve İlk Hazırlıklar

Rusya, 26 Nisan 1828 tarihinde Osmanlı Devleti'ne karşı harp ilan ettikten sonra, bir yandan Prut Nehri üzerinden Osmanlı toprağı olan Memleketeyn (Eflak ve Boğdan) üzerine yürürken diğer yandan da Kafkasya üzerinden serhat kalesi olan Anapa'yı tazyik altına aldı. Bu gelişmeler üzerine Sultan II. Mahmud, mevcut durumu değerlendirmesi için üst düzey devlet adamlarından bir toplantı yapmalarını istedi. 20 Mayıs 1828 tarihinde Bâb-ı Meşîhat'te gerçekleştirilen meşveret meclisine; Hekimbaşı Behcet Efendi, Halil Hamid Paşazâde, Afîf Bey, İstanbul Kâdîsı, İsmet Beyzâde Arif Hikmet Bey, Haremeyn Müfettişi Keçecizâde İzzet Molla, Akşehirli Ömer Efendi, Ahîshalı Ahmed Efendi, İmâmzâde Esad Efendi, Bafralı Ahmed Efendi, Kürt Abdurrahman Efendi, Defterdar Efendi, Hüsnü Bey ve Atâ Efendiler başta olmak üzere geniş bir katılım sağlandı. Lûtfî Efendi, söz konusu toplantıda Şeyh Sıtkızâde Efendi'nin *"be-her-hâl ceng etmeli ve memuruz"* diyerek harbe girmenin gerekliliğini belirtmesi üzerine Sadrazam Selim Mehmed Paşa: *"Ah efendiler! Bizim hep maksûdumuz düşman ile muharebe etmektir. Lakin vakitsiz oldu. Biraz askerimizi daha teksir etmeli idik"* diyerek kurulan yeni askerî teşkilatın harbe girecek donanıma sahip olmadığını vurgulamıştır. Yapılan uzun tartışmalar neticesinde Rusya'nın Osman Devleti'nin topraklarını işgale girişmesinin devletlerarası antlaşmalara aykırı olduğuna ve buna cevaben derhal askerî hazırlıkların tamamlanarak karşı sefere girişilmesine karar verildi³⁰. Toplantının sonucu Sultan II. Mahmud'a bildirildikten sonra alınan harp kararı ve gerçekleştirilecek sefer hazırlıkları başta İstanbul olmak üzere tüm Osmanlı memleketine fermanlar neşredilerek bildirildi. Ayrıca üst kademedeki yönetici ve maiyetlerindeki memurlara vazifelerini hassasiyetle sürdürmeleri emredildi³¹.

³⁰ Yapılan meşveret meclisinde her ne kadar harbe girilmesi konusunda ittifak sağlanmışsa da bu duruma muhalif olan devlet adamları da bulunmaktaydı. Harbe muhalif olanlar, Yeniçerilerin kısa bir süre önce kaldırıldığını ve yeni kurulan Asâkir-i Mansûre Ordusu'nun henüz yeterli talimden geçmediğine dikkat çekerek, Rusya ile diplomasi yoluna gidilmesi ve meselenin barış yollu çözülmesini savunmaktaydı. Muhalifler, Hekimbaşı Behcet Efendi ve Keçecizâde İzzet Molla öncülüğünde Sultan II. Mahmud'a sunulması için bir layiha hazırladı. İzzet Molla, Rami Çiftliği Kışlası'nda sultanın huzuruna çıkarak Rusya ile harbe girmek için uygun bir dönem olmadığını ve gerekirse Yunanistan'ın bağımsızlığının tanınması gerektiğini belirtmesi üzerine kendisi Sivas'a ve layihanın yazarı olduğu bildirilen defterdar kisedarı Hacı Ömer Rasim Efendi ise Rodos'a sürgün olarak gönderildi. Sultana sunulan layihaya karşı Divân-ı Hümayun Beylikçi Kalemî memuru Akif Efendi ve Reisülküttap Pertev Efendi'ye bir reddiye hazırlatılarak, harbe girmenin gerekliliği dile getirilerek, harbe karşı olanların akibetinin nasıl olacağı uygulanarak gösterildi (Ahmed Lûtfî Efendi, *Vak'anüvîs Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi*, 1. Cilt: yeni yazıya aktaran: Ahmet Hezarfen, (İstanbul: Tarih Vakfı Yapı Kredi Yayınları, 1999), 214-216; Ferîk Ahmed Muhtar Paşa, *Türkiye-Rusya Seferi ve Edirne Muâhede*, I, 24-25. Keçecizâde İzzet Molla'nın harp aleyhindeki fikirlerini içeren layiha ile Beylikçi Akif Efendi ve Reisülküttap Pertev Efendi'nin söz konusu layihaya karşı hazırladıkları reddiye metinleri için bk. Ferîk Ahmed Muhtar Paşa, *Türkiye-Rusya Seferi ve Edirne Muâhede*, II, 209-222, 223-231.

³¹ Ferîk Ahmed Muhtar Paşa, *Türkiye-Rusya Seferi ve Edirne Muâhede*, I, 24-25; BOA, TSMA.e, No. 861, Gömlek No. 11, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1829].

Bâb-ı Meşihat'te 20 Mayıs'ta alınan harp kararı üzerine Boğaz Muhafızı Ağa Hüseyin Paşa, ordu seraskeri olarak tayin edildi ve kapı halkıyla beraber 24 Mayıs 1828 tarihinde Davut Paşa Sahrası'na hareket etmek üzere hazırlıklara başladı. Sultan II. Mahmud, bizzat ordugaha gelerek sefere çıkan askerin moral ve motivasyonunu yükseltmek amacıyla konuşmalar yapmış, hediye ve nişanlar dağıtmıştır. Hazırlıkları tamamlanan ordu, 28 Mayıs 1828 tarihinde Küçükçekmece'den Edirne'ye hareket etti. Edirne'de üç gün dinlendikten sonra 31 Mayıs'ta Şumnu'ya gitmek üzere yola çıktı. Ağa Hüseyin Paşa, Şumnu'ya hareketinden sonra bir yandan askeri düzenli ve hızlı bir şekilde cepheye ulaştırmaya çalışırken bir yandan da kendi komutasındaki üst düzey komutanlarla yazışarak durum tespiti yapmaktaydı³². Bunun dışında Çerkeşî Hoca Mehmed Efendi ordu kadılığı ile vazifelendirilirken, Serasker Hüsrev Paşa'nın hazine-darı Halil Paşa da serasker kaim-makamlığı unvanıyla Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye kumandanlığına getirilmiştir³³. Halil Paşa, Ordu Nazırı Saib Efendiyle beraber emrindeki iki tabur piyade ve bir tabur süvari Mansûre Askeri'yle Ağa Hüseyin Paşa'yı takip etmek üzere Şumnu'ya hareket etti. Edirne'ye ulaşan Halil Paşa, burada kendi birliklerine katılan dört tabur piyade ile 4 Haziran 1828 tarihinden Edirne'den Şumnu istikametine doğru yola çıkmıştır³⁴.

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin ilanıyla beraber Osmanlı Devleti, cephede Ruslara karşı savaşıacak insan kaynağını sağlamak amacıyla gaza ve cihad çağrısında bulunmuştur. Dönemin padişahı II. Mahmud'un emirleri doğrultusunda gönderilen fermanlar ile Anadolu ve Rumeli eyalet ve kazaları başta olmak üzere neredeyse tüm Osmanlı topraklarından asker toplanması talebinde bulunmuştur. 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın lağvederek, önemli bir muharip gücünü ortadan kaldırmış olan devlet, yeterli askerî gücü sağlamak maksadıyla eyalet ve kazalara göndermiş olduğu fermanlarda Rusya'nın Osmanlı topraklarına tecavüz ettiğini bildirerek harp ilan ettiğini ve bu harbin bir arazi kavgası olmadığı vurgulanmıştır. Fermanların genelinde, bu harbin bir din kavgası olduğu belirtilerek, 12 yaşından 70 yaşına kadar eli silah tutan herkesin din ve devlet için mücadeleye hazır olması ve verilen emirler doğrultusunda cephede mücadele etmek için orduya katılması emredilmiştir. Yine verilen emîrnâmeler doğrultusunda Müslüman tebaanın vakit namazlarından sonra Ruslara karşı Osmanlı Ordusunun muzafferiyeti için dualar edilmesini bildirerek, toplumun savaş karşısındaki hassasiyetini uyarmaya çalışmıştır³⁵.

³² BOA. *Bâb-ı Âsafî, Divan-ı Hümayûn Sicilleri, Mühimme-i Asâkir Defterleri* [A.DVNSASK.MHM.d], No. 27, 1; Ferik Ahmed Muhtar Paşa, *Türkiye-Rusya Seferi ve Edirne Muâhede-i*, I, 45-46.

³³ Ahmed Lûtfî Efendi, *Vak'anüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi*, 1, 215.

³⁴ Halil Paşa'nın emrindeki askerlerin çoğunun Şumnu'ya ulaşmadan sakatlandığını veya hastalandığına dair kayıtlar da bulunmaktadır. Az sayıdaki askerin muharebelere katıldığı ve bu sebeple de Rumeli taraflarından takviye kuvvetlerin istendiği belirtilmiştir (Ferik Ahmed Muhtar Paşa, *Türkiye-Rusya Seferi ve Edirne Muâhede-i*, I, 47).

³⁵ BOA. *Ali Emiri Mahmud II* [AE.SMHD.II], No. 17, Gömlek No. 1044, 20 Z 1243 [3 Temmuz 1828]; BOA. *Hatt-ı Hümayûn* [HAT.], No. 1056, Gömlek No. 43475-A, 27 B 1243 [13 Şubat 1828]; BOA. *HAT*. No. 1056, Gömlek No. 43475-F, 30 B 1243 [16 Şubat 1828]; BOA. *HAT*. No. 1056, Gömlek No. 43475-

Osmanlı Devleti, 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde, harbi ilk ilan eden taraf olmaması sebebiyle seferin plan ve hazırlık aşamasını tamamlayamadan savaşa girmiştir. Hal böyleyken alınan tedbir ve yapılan hazırlıklar alelacele yapılmış ve birtakım aksaklıklara yol açmıştır. Aynı anda hem Balkanlar hem de Kafkaslar Cephesi'nde mücadele etmek zorunda kalan Osmanlı idaresi, saldırı taktiğinden ziyade savunma pozisyonu alarak, topraklarını korumayı amaçlamıştır. Merkezi yönetim, geniş bir coğrafyaya yayılan harp sebebiyle belirli kilit noktalar belirleyerek, harbin organizasyon ve ana ikmal merkezlerini bu noktalardan idare etmeyi amaçlamıştır. Balkanlar Cephesi'ndeki ana karargahlar Varna ve Şumnu civarına kurularak, çevredeki muharebe alanları buradan desteklenmeye çalışılmıştır. Benzer durum Doğu Cephesi'nde de tatbik edilmiştir. Özellikle de Erzurum, Kars, Ahılkelek ve Ahıska hattı üzerinden geniş bir savunma hattı oluşturularak, Rusların güneye doğru ilerleyişi engellenmeye çalışılmıştır.³⁶

Osmanlı Devleti, 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'ne hazırlıksız yakalandığı için sefer organizasyonunun hızlandırılması amacıyla birtakım tedbirler yoluna gitmiştir. Öncelikle asker toplama noktasındaki hazırlıkların tamamlanması ve bu çalışmaların bürokratik işlemler sebebiyle gecikmemesi için hem Anadolu ve hem de Balkanlardaki eyalet ve sancaklara olağanüstü yetkiler ile vazifelendirilmiş kişiler gönderilmiştir. Bu yetkilendirmenin temel amacı, mukteditir ve gerektiğinde inisiyatif alabilen görevli kişilerin görevlendirildikleri yerlerde hızlı bir şekilde cepheye asker toplamaları ve bu askerlerin ihtiyaçlarını sağlayacak tedbirler alarak, cepheye sorunsuz bir şekilde ulaştırılmalarını sağlamaktır. Bu bağlamda Balkan Cephesi'nin asker ihtiyacını temin etmek için Rumeli coğrafyasında Kapıcıbaşı Ahmed Bey ve Pravadili Ömer Ağa görevlendirilirken; Şark Cephesi asker ihtiyacını sağlamak için Anadolu'da Süleyman Efendi görevlendirilmiştir.³⁷ Ayrıca Sadrazam Selim Mehmed Paşa'nın silahtarı İbrahim Ağa ve kardeşi Benderli Halil Beyler ile Esad Paşa'nın silahtarı Kapıcıbaşı Yusuf Bey'e mir-i miranlık rütbeleri verilerek Serasker Ağa Hüseyin Paşa'nın komutasında görevlendirilmiştir. Balkanlardaki ordunun iase tedariki ve beslenme organizasyonunu koordine etmek için ise eski Tophane Nazırı Ahmed Efendi, Serficeli Mehmed Ağa ve Manastırlı Abdülkerim Bey görevlendirilerek, nüzul emanetlerine tayin edilmiştir.³⁸

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin başladığı sıralarda Osman Devleti bir yandan harp hazırlıklarını yürütürken bir yandan da harbe girme konusundaki haklılığını kendi iç kamuoyuna anlatmaya çalışmaktaydı. Buna karşılık Rusya gerek Balkanlarda ve gerekse

E, 30 B 1243 [16 Şubat 1828]; BOA. HAT. No. 1056, Gömlek No. 43475-D, 30 B 1243 [16 Şubat 1828]; BOA. HAT. No. 1056, Gömlek No. 43475-B, 5 Ş 1243 [21 Şubat 1828]; BOA. HAT. No. 1056, Gömlek No. 43475-C, 20 Ş 1243 [7 Mart 1828]; BOA. HAT. No. 1056, Gömlek No. 43475, 3 L 1243 [18 Nisan 1828]; Tuğrul Özcan, *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı* (Ankara: Gece Kitaplığı, 2014), 33.

³⁶ Naci Çakın, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III'ncü Cilt 5'nci Kısım Eki -Osmanlı-Rus Harbi (1828-1829) Etüt-* (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1978), 65.

³⁷ Özcan, *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*, 34.

³⁸ Ferik Ahmed Muhtar Paşa, *Türkiye-Rusya Seferi ve Edirne Muâhedesi*, I, 45.

de Kafkaslarda etkili bir propaganda faaliyeti sürdürerek, Osmanlı yönetimini yalnızlaştırmayı amaçlamaktaydı. Bu amaçla Rus komutanlar, savaşın başlangıcından hitamına kadar Rumeli ve Kafkas coğrafyasındaki harp sınırları içinde Osmanlı yerleşimlerinde mukim tebaaya mektuplar göndererek, Osmanlı topraklarındaki işgallerine haklı gerekçeler sıralamışlardır. İlaveten Rus komutanlar söz konusu muhatapların kendileriyle beraber hareket etmeleri durumunda maddi kazanımlar vad ederek, taraftar toplamayı hedeflemiştir.³⁹

1828-1829 Harbi'nin ilan edilmesiyle beraber Osmanlı yönetimi tarafından memleketin dört bir köşesine gönderilen yazılı emirnameler ile söz konusu harbin bir gaza ve cihat mücadelesi olduğu vurgusu yapılarak, tüm yönetici ve reayanın yek vücut olması tembihlenmiştir. Buna rağmen emirlere uymayıp, kendi başına hareket eden ve harbin organizasyon işleyişini olumsuz yönde etkileyen hadiseler de yaşanmıştır. Örneğin; Konya, Tavas ve Muğla gibi yerlerde halka zulüm eden ve merkezden istenen ordu ihtiyaçlarını aksatan yöneticilerin varlığı beraberinde gecikmelere sebep olacak neticeler doğurmuştur. Devlet bir yandan cephedeki harp organizasyonu ve lojistik destek sağlamakla meşgul iken bir taraftan da yerel yöneticilerin yol açtığı sosyal problemleri çözmek için enerji harcamak durumunda kalmıştır. Bu bağlamda başlarına buyruk harekete eden söz konusu yerel yöneticiler, kendi menfaatlerini göz ederek halktan zorla vergi toplamak veya cepheye gönderilmesi istenen asker ve zahâiri ulaştırmamaları durumunda muhtelif cezalarla karşılaşmış veya görevlerinden azledilmiştir.⁴⁰

Sefer yapıldığı dönemlerde sefer masraflarından doğrudan etkilenen kesim şüphesiz ki halktır. Sefer esnasında halktan toplanan vergi yükü arttırıldığı için bu durum zaman zaman şikayetlere veya huzursuzluklara yol açmaktaydı. Şark Ordusu Defterdarı Mustafa Nazif Efendi tarafından gönderilen 2 Temmuz 1829 tarihli bir mektup; Erzurum halkının Serasker Galib Paşa'dan memnun olmadığını ve sefer sırasında yapılan uygulamaların halk arasında büyük korku ve endişeye yol açtığı, bu sebeple de umuma yönelik bir ferman ile halkın ürkütülmeden, haklarının korunacağına dair teminatın verilmesi gerektiğini hatırlatmıştır.⁴¹

³⁹ BOA. HAT. No. 1020, Gömlek No. 42606-B, 17 ZA 1243 [31 Mayıs 1828]; BOA. HAT. No. 1050, Gömlek No. 43274-K, 1 Z 1243 [14 Haziran 1828]; BOA. HAT. No. 1013, Gömlek No. 42477-S, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1829]; BOA. HAT. No. 1032, Gömlek No. 42881-C, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1829]; BOA. HAT. No. 1032, Gömlek No. 42881-D, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1829]; BOA. HAT. No. 1032, Gömlek No. 42881-E, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1829]; BOA. HAT. No. 1073, Gömlek No. 43929, 1 M 1244 [14 Temmuz 1828]; BOA. HAT. No. 1029, Gömlek No. 42832, 3 M 1244 [16 Temmuz 1828]; BOA. HAT. No. 1013, Gömlek No. 42477-R, 9 S 1244 [21 Ağustos 1828]; BOA. HAT. No. 1029, Gömlek No. 42833, 4 B 1244 [10 Ocak 1829]; BOA. HAT. No. 777, Gömlek No. 36432, 13 ZA 1245 [6 Mayıs 1830]; BOA. HAT. No. 777, Gömlek No. 36432-A, 29 Z 1245 [21 Haziran 1830]; BOA. HAT. No. 777, Gömlek No. 36432-B, 13 ZA 1245 [6 Mayıs 1830].

⁴⁰ Özcan, *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*, 41-42.

⁴¹ BOA. HAT. No. 1019, Gömlek No. 42596-B, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1829].

2.2. Cephelerdeki Kalelerin Tâmirat ve Tahkîmâtı

Devletlerarası ilişkilerde diplomasi çözüm olmaktan çıktıktan sonra verilen karşılıklı ultimatolar ve akabinde ilan edilen savaşlar oldukça sık rastlanılmış bir durumdur. İlişkilerin sulh yoluyla halledilemeyeceğine inanan taraflar ise mümkün mertebe tedbirli davranarak, sınırlarına yakın askerî üsleri kuvvetlendirmek veya tahkimatını güçlendirmeye başladılar. Nitekim 1821 Mora İsyanı'ndan itibaren Rusya ile dostane bir zeminde ilişkiler yürütmeyen Osman Devleti, 1827 yılı mayıs ayında Rusların Azerbaycan ve Nahcivan üzerinden İran'a doğru hareket etmesi Osman yönetiminin dikkatlerini bu bölgeye çekmiştir. Aynı yıl içinde Anapa Kalesi'ne muhafız olarak tayin edilen Hasan Paşa, olası bir Rus savaşına karşı kalelerin tamir ve tahkimi, asker tedârîki ve bölgedeki yerel halkın desteğini almak üzere çalışmalara başlamıştır. Hasan Paşa, idârî işlerini yürütürken diğer yandan bölgede yapılması lazım gelen stratejik mevkiileri belirleyerek İstanbul'a rapor etmiştir. Bölgedeki yerel yöneticiler ile görüşmeler yapan Hasan Paşa, halkın Kuban Nehri çevresinde kaleler inşa etmek istediğini ve fakat bu yapı faaliyetlerinin çok masraflı ve savunmasının ise meşakkatli olacağını düşünmüştür. Çözüm olarak da Kuban Nehri çevresi yerine Karadeniz sahilinde bulunun Soğucak ve Gelincik limanlarında birer ufak kale inşasının Ruslara karşı güvenliği arttıracaklarını İstanbul'a bildirmiştir. Ayrıca harp olasılığını göz önünde bulundurarak, tamir ve bakım isteyen kale ve tabyaları, gerekli görülebilecek yerlerde yeniden yapılması gereken kale, tabya ve hisar ile bunların yapımında ihtiyaç duyulacak işçi gücünü araştırarak, ileride ihtiyaç duyulacak iâşe ve mühimmat gibi gereksinimlerin envanterini belirlemiştir.⁴²

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin Rusya tarafından ilanından yaklaşık altı ay önce, 28 Kasım 1827 tarihinde Erzurum Valisi tarafından İstanbul'a yazılan bir mektup; Rusya ile Osmanlı Devleti arasında muhtemelen bir harbin ilan edileceği ve olası harp ihtimaline karşı yapılması lazım gelen hazırlıklar konusunda uyarı niteliği taşımaktadır. Nitekim Erzurum Valisi, Rum eşkıyalarını bastırmakla görevli Mora Valisi İbrahim Paşa'nın komutasındaki Osmanlı Donanması'nın Navarin Limanı'nda demirlemiş halde iken Rusya, İngiltere ve Fransa tarafından, 20 Ekim 1827 tarihinde yapılan baskın ile yakılma hadisesinin mutlak surette bir harbe delalet ettiğini vurgulamaktadır. Bu sebeple Rusya ile kaçınılmaz görünen harbe karşı yapılması gereken önlemleri sıralamaktadır. Özellikle Şark Cephesi'ndeki hazırlıklara hemen başlanması gerektiğine vurgu yaparak, Sivas Valisi Mehmed Paşa'nın maiyetiyle beraber bu sefer için girişimlere başlaması gerektiğini bildirmiştir. Mehmed Paşa'nın Şark Cephesi'nde düşmana karşı olası mevkiilerdeki savunma yerleri tespit etmek ve gerekli olan istihkam yerlerinde ise tamirat ve tadilat işlerine girişmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁴³

⁴² Niyazi Kayahan Boyacı, *1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı Doğu Cephesi'nde İnsan Kaynakları Seferberliği* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 92-93.

⁴³ BOA. HAT. No. 773, Gömlek No. 36217-A, 9 CA 1243 [28 Kasım 1827].

Mektupta, sefer için gerekli olan askerî mühimmat ve erzak ihtiyacı için *-hemen sefere girilecekmiş gibi-* vakit kaybetmeden hazırlıklara girişilmesi gerektiği hatırlatılmıştır. Mühimmat ve erzak ihtiyacının yanında önemle vurgulanan bir diğer husus ise mesleği askerlik olan eğitimli askerî sınıfların hazır halde bulundurulmasıdır. Ne kadar askere ihtiyaç duyulacağı veya nerelerde cepheler açılacağına henüz bilinmemesi sebebiyle belirlenen kuvvetlerin hazır ve donanımlı bir şekilde bekletilmelerinin faydalı olacağı öngörülmüştür. Kendisinin bu hususlarda araştırmalara başladığını ve Rusların güneye, Osmanlı topraklarına doğru ilerlediği konusunda istihbarat aldığını vurgulayan Erzurum Valisi, sefer hazırlıklarının süratle yerine getirilmesi ve söz konusu levazımın bir an önce Şark'a kaydırılması gerektiğini iletmiştir. Bu hazırlıklar için Sivas Valisi Mehmet Paşa gibi Şark Cephesi'ne yakın eyaletlerdeki üst düzey yöneticiler arasından münasip olanların özel görev emriyle Şark Cephesi'ndeki sefer organizasyon işleriyle görevlendirilmelerini özellikle rica etmektedir.

Erzurum Valisi'nin dikkat çekmeye çalıştığı bir diğer husus ise Revan, Tebriz ve Hoy ahalisinin Rus yanlısı bir politika içerisinde olduğunu ve söz konusu mahallerin olası bir savaş esnasında Rusların askerî karargahları haline gelebileceğini belirtmiştir. Hatta Rusların Tiflis dolaylarına zahire nakli yaptığına dair istihbarat aldığını belirterek onların henüz buralara yığınak yapmasından önce kendilerinin önlemler alması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca valinin bu endişeleri, ileride yapılacak asker sevkiyatı ve zahire naklinde olası doğabilecek problemlere işaret etmektedir. Erzurum'a yakın merkezi noktalar olan Sivas, Trabzon ve Diyarbakır Eyaleti'nden Erzurum'a gönderilmesi için asker sevki ve zahire nakli gerektiğini, hatta gerekirse bu üç eyalet dışında kalan idârî birimlerinde de sefer hazırlıklarına başlanması gerektiği vurgulanmaktadır. Mesleği asker olmayıp, sefer emri ile harbe iştirak eden nefir-i âm askerinin bu sefer esnasında istenilen neticeyi veremeyebileceğini önceden vurgulayan Erzurum valisi; İstanbul'da mevcut olan Asâkir-i Mansûre'den, mümkün ise tez elden 3 tabur askerinin Erzurum'a ve 2'şer taburun Ahıska, Van, Kars gibi serhat şehirlerine, toplamda 9 tabur askerinin derhal irsal kılınması gerektiğini belirtmektedir. Hatta bu askerinin dahi yeterli olamayacağına dikkat çeken vali, düzensiz asker dışında, muvazzaf askerinin tedariki için eğitimlerin hızlandırılması ve hazırda bekletilerek daha önceki İran seferlerinde takip edilen önlemler dahilinde hangi mahallere asker sevki gerekli ise oralara hem asker hem de zahire yığınak yapmaya başlamaları gerektiğini vurgulamaktadır⁴⁴.

Osmanlı Devleti'nin, 1828-1829 Harbi'nin etkilerini kırmak ve Şark Cephesi'ne yakınlığı sebebiyle Doğu Anadolu'nun muhafazasını sağlamak için faydalandığı muharip kuvvetlerin başında Kürtler gelmekteydi. Fakat bu kuvvetler doğrudan cephelerde kullanılmak yerine Rus saldırılarına yakın Muş, Van ve Bitlis dolaylarında, kendi mahallerini muhafaza etmeleri için kullanılmıştır. Ayrıca bu bölgelerin Ermenilerin yaşadığı mahaller olması sebebiyle olası bir Rus propagandasının etkili olma ihtimalinden

⁴⁴ BOA. HAT. No. 773, Gömlek No. 36217-A, 9 CA 1243 [28 Kasım 1827].

çekinilmekteydi. Bu bağlamda yöre halkı silahlandırılmış ve askerî organizasyonu sağlamakla görevli Bitlisli Demir Paşa, Divriğili Ali Bey ve Şeyh Abdürrezzak gibi başbuğlar tayin edilmiştir.⁴⁵

1828-1829 Osman-Rus Harbi'nin ilanıyla bir yandan cephelerdeki tahkimat yapılırken bir yandan da İstanbul'un güvenliği için önlemler alınmaktaydı. Osmanlı donanmasının Navarin'deki akıbeti sebebiyle Rusya, Karadeniz'de güçlü ve hakim güç konumundaydı. Savaşın başlamasıyla Rus Donanması'nın Karadeniz Boğazı'nda görülmesi ve İstanbul'u tehdit eder hale gelmesi üzerine Osmanlı ricali derhal karşı tedbirler alma yoluna gitti. Öncelikle humbaracı ve lağımcılardan oluşan bir miktar kuvvet Karaburun taraflarına gönderildi. Ardından sahil ve bentlerde tabyalar inşa etmek için insan kaynağı seferberliği başlatılarak, daha önce emekli olmuş topçular dahi göreve çağrıldı. Bunun dışında 1.500 kadar sekban askeri, Cephaneçibaşı Emin Ağa ve eski Bostancıbaşı Kara Osman Ağa'nın emrine verilerek bölgeye sevk edildi.⁴⁶

Rus Donanması'nın İstanbul üzerine yaptığı taciz seferleri sebebiyle Ebniye Müdürü Halim Efendi'den Bahçeköy, Belgrad, Kemerburgaz, Domuzdere köyleri ile Karadeniz sahillerindeki Ağaçlı, Yeniköy, Karaburun, Terkos, Ormanlar köyleri, Kalfa Köyü, Çatalca'dan Büyükçekmece Gölü'nün sonuna kadar, buradan Marmara Denizi'ne ve Marmara'dan Küçükçekmece Gölü'nün sonunda bulunan Yarımburgaz ve Baruthane, Filyos Köprüsü ve Büyük Derbend'i kapsayacak şekilde ayrıntılı bir harita çizimi yapılması istenmiştir. Haritalanacak yerlerde yapılması düşünülen tabyalar için ise Mısır Kapıkethüdası Sırrı Bey görevlendirilmiştir. İlk etapta beş adet tabyanın yapımına karar verilerek, her biri için 10'ar binden toplamda 50.000 kuruşluk bir bütçe ayrılmıştır. Tabyaların yapımında ise İstifa ve Baruthane kazalarındaki ahalinin imece usulüyle çalıştırılmasına karar verilmiştir. Yine Şile taraflarının muhafazası için Taşköprü Muhtarı Silahşor Süleyman Ağa'nın maiyetine iki kıt'a top verilerek, çevredeki kazalardan günlük iki yüz kişinin nöbetleşerek görev alması kararlaştırılmıştır.⁴⁷

Tuna Nehri kenarında yer alan Vidin, Rusya ile yapılan harpte stratejik öneme sahip bir askerî üs konumundaydı. Nitekim Vidin Muhafızı İbrahim Paşa tarafından gönderilen 29 Mayıs 1828 tarihli bir kaime, Vidin ve çevresinin harp esnasındaki önemine ve bu bakımdan tahkimatının güçlendirilmesine dikkat çekmiştir. Vidin'in hem Osmanlı ve hem de Ruslar açısından önemli bir mevki olduğunu ve Rumeli'deki kilit nokta olduğuna dikkat çekmektedir. Bu bağlamda İbrahim Paşa, Vidin civarında yeterli askerî gücün olmamasından ve olası bir yenilginin peyderpey yeni olumsuz neticeleri ortaya çıkaracağını ifade ederek, söz konusu bölgede yeterli miktarda asker bulundurulması gerektiğini bildirmiştir. Vidin'e yakınlığı sebebiyle Filibe, Pazarcık ve Samakov'dan kendilerine yeterli miktarda asker gönderilmesini, Bosna'dan kendilerine

⁴⁵ Özcan, *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*, 34.

⁴⁶ Ahmed Lûtfi Efendi, *Vak'anüvîs Ahmed Lûtfi Efendi Tarihi*, 1/219; Ferîk Ahmed Muhtar Paşa, *Türkiye-Rusya Seferi ve Edirne Muâhedesi*, I, 80-81.

⁴⁷ Ahmed Lûtfi Efendi, *Vak'anüvîs Ahmed Lûtfi Efendi Tarihi*, 1, 219.

asker gönderilmemesi durumunda İstanbul'dan 2.000 eğitimli piyade askeri, 4 tabur Asâkir-i Mansûre Askeri, Obüs ve Çarha toplarıyla beraber 120 topçu askerine ve 3.000 kıyyelik top güllesine duyulan ihtiyaç belirtilerek, acilen Vidin'e gönderilmesini talep etmiştir. Ayrıca görevlendirilmek üzere kendilerine gönderilen casusların halk arasından seçilmiş olmaları ve bu sebeple yeterince verim alınamadığından yakınmıştır. Casusların Ruslara dair edindikleri bilgileri, yalan-yanlış veya dedikodu olan havadisleri tetkik etmeyip, emin olmadan yaymaları beraberinde bir takım organizasyon problemlerini doğurduğu ifade edilmiştir. Rusların tam olarak ne kadar yaklaştığı veya nasıl bir güzergâh takip ettiği konusunda malumatlarının olmadığını belirten İbrahim Paşa, en son görevlendirilen casusların görevlendirildikleri Kalafat havalisinden firar ederek ortadan kaybolduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda Osmanlı ordu yöneticileri açısından orduyu organize etmenin veya yönetmenin sorumluluğu yanında bir de görevden kaçan ve asıl meslekleri askerlik olmayan gönüllüler ile uğraşmaları söz konusuydu. Bu gibi hadiseler, Osmanlı ordu kademesindeki yöneticilerin en çok şikâyet ettiği veya yakındığı meselelerin başında gelmekteydi. İbrahim Paşa'nın belirtmiş olduğu hususlar, İstanbul'a ulaşır ulaşmaz istenilen insan kaynağı ve askerî mühimmatın bir kısmı İstanbul'dan bir kısmı ise Pirlepe, Doyran, Sofya ve Tikveş kazalarından tedarik edilerek Vidin'e gönderilmiştir.⁴⁸

Karadeniz üzerinden gelebilecek tehdit Akdeniz için de geçerliydi. Özellikle de Bahr-i Sefid Boğazı'nda stratejik bir nokta olan Kilidü'l-Bahr Kalesi boğazın iki tarafındaki kara parçasının birbirine en yakın olduğu nokta olması sebebiyle buranın mühimmat ile donatılması, güvenlik açısından son derece önemliydi. Boğazın Avrupa kıtası tarafında inşa edilen kalenin mühimmat ihtiyacı Tophane-i Âmire'den karşılanmaktaydı. 11 Haziran 1828 tarihinde Bahr-i Sefid Boğazı Muhafızı Hafız Ali Paşa komutasındaki Kilidü'l-Bahr Kalesi'ndeki toplar için istenen her biri yedi buçuk kantar ağırlığında 150 adet mermer güllenin Marmara Naibi tarafından Hasköy'deki imalathanelerinden gönderilmiştir. İstanbul'a yakınlığı ve ulaşım sevkiyatının deniz vasıtasıyla yapılması hem kolaylık sağlamakta hem de daha hızlı ulaştırılmasına olanak tanımaktaydı. Sevkiyatı yapılan diğer mühimmatlar arasında; 32cm çapında 50 adet top, 22cm çapında 50 adet top ve 400 adet küçük gülle bulunmaktaydı. Kilidü'l-Bahr Kalesi dışında yine boğazın ağız kısmında stratejik bir konuma sahip Seddü'l-Bahr Kalesi'ne 500 adet ağaç kürek ile 200 adet kabza teslim edilirken Kumkale'ye de 500 adet ağaç kürek ile 282 adet çapa ve 1 adet Çarha Topu gönderilmiştir.⁴⁹

Vidin Muhafızı İbrahim Paşa, Vidin ve çevresinde yaptığı organizasyonu İstanbul'a iletmek için sık sık yazışmalar gerçekleştirmiştir. 17 Haziran 1828 tarihli bir kayıta Rusya'nın Eflak'tan sonra Vidin civarına gelmek üzere olduğunu bildirerek, bir

⁴⁸ BOA. HAT. No. 1135, Gömlek No. 45214, 15 Z 1243 [29 Mayıs 1828].

⁴⁹ Serkan Aslan, *1131 Nolu Çanakkale Şer'îye Sicil Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi* (Çanakkale: Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 58-59.

an önce ordu kurmanın zarurî olduğunu ve hazırlıkların tamamlanması gerektiğini hatırlatmıştır. Vidin Seraskerliği görevi uhdesinde olan İbrahim Paşa, Rus saldırılarına karşı yapmış olduğu hazırlıkları rapor ederken bölgedeki ordunun durumu hakkında önemli veriler sunmuştur. Öncelikle Sofya Muhafızı Ömer Paşa'yı Vidin Çarhacılığı unvanıyla kendi maiyetine alarak emir komuta kademesini oluşturmayı hedeflemiştir. İbrahim Paşa, Üsküp Nazırı Ali Hıfzı Paşa komutasındaki 3.000 askeri Vidin ve havalisindeki hudutları güçlendirmek için görevlendirmiştir. Ayrıca Rusların Vidin üzerine saldırma ihtimaline karşılık, Vidin Çarhacısı olarak görevlendirdiği Ömer Paşa'yı da yeterli sayıda süvari ve beraberindeki 5 adet top ve gerekli çadır ile çerge⁵⁰ ihtiyaçlarını karşılayarak hududa gönderdiğini bildirmiştir.⁵¹

Vidin Muhafızı İbrahim Paşa, casuslarından almış olduğu istihbarat raporuna göre; Kalafat'ta bulunan Rus ordusunun bir general, 16.000 asker ve 26 kıt'a top ile Bükreş'ten yola çıkarak Krayova'ya geldiğini öğrenmesi üzerine 2.000 askeri, 6 kıt'a top ile Niğbolu üzerine göndererek karşı tahkimat oluşturmuştur. Köprülü Sancağı'ndan toplanan 1.000 kişilik kuvveti Köprülü Ayanı Emin Ağa maiyetinde, Vidin'in karşı kıyılarında ve 14.000 kişilik bir kuvveti ise Jiu Nehri boyunca güneye doğru, parça parça ve top desteği sağlanarak belirli savaş alanlarına yerleştirmiştir. Bu rağmen muhtemel saldırılara karşı yapmış olduğu hazırlıkların yetersiz olduğunu belirten İbrahim Paşa, Bosna'dan talep edilen ve gönderileceği taahhüt edilen 20.000 askerin henüz kendi mahallerine ulaşmadığını belirtmiştir. Söz konusu askerin gelmemesi durumunda aynı miktarda askere ihtiyaç duyulacağını ve gerekirse bu miktarın farklı mahallerden de olsa hızlı bir şekilde tedarik edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Osmanlı ordu organizasyonu bakımından Balkan Cephesi'ndeki komuta kademesini endişelendiren bir diğer husus ise Sırp kuvvetlerinin Rus yanlısı bir politika izlemesi ve harp esnasında Osmanlı ordusunu arkadan vurabileceği ihtimaliydi. Bu hususa dikkat çeken İbrahim Paşa, gece gündüz teyakkuzda olunması gerektiğini ve serhat kaleleri için gerekli olabilecek asker ve levazımın vakit kaybedilmeden yetiştirilmesi için uyarılarda bulunmuştur.⁵²

Balkan Cephesi'nde özellikle önem verilen tahkimat noktalarından biri de Varna Kalesi ve çevresiydi. Rus ilerleyişinin hızlanması üzerine Varna Kalesi'nin itina ile korunması gereken kalelerin başında olduğunu hatırlatan emirnameler gönderilmiş, gereken mühimmat ve zahire ihtiyacının peyderpey hazırlanarak kalenin güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle Varna Kalesi Muhafızı Yusuf Paşa'nın emrinde kaç asker olduğu ve kaledeki zahire miktarı ile mühimmat ihtiyacının tespit edilip, noksan olan levazımın hızlı bir şekilde temin edilmesi için faaliyetlere girişilmiştir. Yapılan envanter sonucu Çirmen Mutasarrıfı Esad Paşa tarafından hazırlanarak Kapudan Paşa maiyetine verilen 1.600 asker ve kendi daire halkından oluşan 700 kişilik bir kuvvet sevk edilmiştir. İlaveten Varna'daki tahkimatın sağlamlaştırılması için gönderilen

⁵⁰ Çerge/Çergi: İki direkli hafif çadır.

⁵¹ BOA, HAT. No. 1142, Gömlek No. 45416, 4 Z 1243 [17 Haziran 1828].

⁵² BOA, HAT. No. 1142, Gömlek No. 45416, 4 Z 1243 [17 Haziran 1828].

kuvvet; Cephaneçibaşı Hacı Emin Ağa maiyetinde olan 300 Sekban askeri, İğneada Muhafızı Sirozlu Yusuf Paşa tarafından gönderilen 1.000 asker, Tersâne-i Âmire'den tam teçhizatlı donatılmış tüfenkçi askerlerinden oluşan 1 tabur (880 asker), topçu askerinden oluşan 120 kişi, 4 kıt'a çarha topu, 2 kıt'a obüs, 40 kişiden oluşan humbaracı ve 10 kişiden oluşan lağımcı ile beraber toplamda 3.110 kişiden oluşmaktaydı⁵³.

Osmanlı ordusunun cephelerde mühimmat sıkıntısı çektiği sık sık belgelere yansımış bir konudur. 1829 yılında da benzer problemlerin devam ettiği görülmektedir. Halep Valisi İbrahim Paşa'nın Kozluca ve havalisinde Ruslara karşı giriştiği muharebelerden zafer ile çıktığını bildiren 2 Temmuz 1829 tarihli bir kaime, Yergöğü Kalesi'ndeki mühimmat ihtiyacı hakkında veriler sunmaktadır. Gönderilen tatarlar (ulaklar) vasıtasıyla lazım gelen malzemenin cinsi ve miktarı defterdara gönderildiği ifade edilmiş ve zaman kaybetmeden Yergöğü'ne yetiştirilmesi istenmiştir. Sultan II. Mahmud ise gelen habere sevinerek, istenilen mühimmatın derhal tedarik edilmesini ve ilgili yerlere gönderilmesini emretmiştir. Bu bakımdan değerlendirildiğinde Osmanlı ordusu teçhizat bakımından Rus ordusu ile kıyaslanmayacak derece imkansızlık içerisinde mücadele etmiştir⁵⁴.

2.3. Cephelerdeki Asker Sayısının Arttırılması

Rusya ile yaşanan diplomatik krizler gerek Osmanlı Devleti ve gerekse de Rus bürokrat ve yöneticileri tarafından savaş delaleti sayıldığı için, yöneticilerin bozulan bu ilişkilerin bir noktadan sonra savaşa dönüşeceğini öngörmesi zor değildi. Özellikle de sınır hatlarında görevli olan Osmanlı idarecileri bunun farkındaydı ve tedbirler alınmasına yönelik uyarılar yapmaktaydı. Örneğin; Doğu Karadeniz'in karşı kıyısındaki stratejik bir askerî mevki olan Sohum Kalesi Muhafızı Gülşenzâde Arslan Bey tarafından 10 Ağustos 1827 tarihinde Hasan Paşa'ya gönderilen bir mektupta, Sohum civarındaki ahalinin Rus yanlısı bir tutum içerisinde olduğundan bahsedilerek, Karadeniz'den kendilerine yardım gönderilmesi istenmekteydi. Ayrıca Arslan Bey, paraya ihtiyacı olduğunu ifade ederek, gümrükten kendisine tahsis edilen 9.000 kuruşluk ücretini talep etmiştir. Elllerinde sadece mısır (lazut) kaldığına dikkat çeken Sohum Muhafızı, yardımın yapılmaması durumunda Ruslara karşı gelinemeyeceğini de ifade etmektedir. Rusların Abaza ve Tiflis havalisinden kendilerine doğru ilerlediğini, kendilerine ulaşmaları durumunda karşı harekâta girişecek kadar askerinin olmadığını bildirmiştir. Dolayısıyla Sohum Kalesi'ni layıkıyla muhafaza edebilmek için teçhizatlı ve talimli 5.000 askere ihtiyaç duyduğunu iletmiştir⁵⁵.

Asker sayısının arttırılması gerektiğine dair benzer yazışmalardan birini de Adakale Muhafızı Abdülkerim Paşa'nın 18 Aralık 1827 tarihiyle Vidin Muhafızı İbrahim

⁵³ BOA. HAT. No. 1073, Gömlek No. 43894, 29 Z 1243 [12 Temmuz 1828].

⁵⁴ BOA. HAT. No. 1017, Gömlek No. 42531, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1829].

⁵⁵ BOA. HAT. No. 1029, Gömlek No. 42837-A, 17 M 1243 [10 Ağustos 1827].

Paşa'ya gönderdiği mektup oluşturmaktadır. Mektup, Rusların Balkanlar üzerine yapacakları askerî harekât hakkında rapor sunarak, bir generalin komutasındaki 16.000 asker ile 26 kıt'a toptan oluşan ordunun Bükreş'ten Krayova'ya hareket ettiğini ve buradan 2.000 askerin toplarıyla Cernica tarafına, 2.000 kadar askerin Niğbolu'ya ve kalanlarının ise Kalafat'a gelmek üzere harekate giriştiklerini bildirmiştir. Abdülkerim Paşa'nın, Kalafat'taki iki casusu tarafından alınan bu bilgilere göre Pasarofça taraflarında ise Sırp milis kuvvetlerin Ruslara katılma ihtimali hatırlatılarak, olası bir isyan hareketi esnasında bölgenin muhafazası için askerî mühimmat sevkiyatı yapmak gerektiğine dikkat çekilmiştir. Ayrıca Abdülkerim Paşa, Alacahisar Sancağı Mutasarrıfı Şehsuvar Bey'den beklenen yardımın kendilerine ulaşmadığını belirtmesi üzerine Vidin Muhafızı İbrahim Paşa cevap olarak; bekledikleri askerî yardımın henüz kendilerine ulaşmadığını, Fethü'l-İslâm Kalesi civarına ulaşan bir gemi dolusu buğday ve mısırın adaya gönderilmek üzere kantarda bekletildiğini ifade etmiştir⁵⁶.

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin ilanıyla beraber stratejik öneme sahip noktalardaki asker sayısı hızla arttırılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda özellikle de Balkanlar Cephesi'ne ayrıcalık tanınarak, payitahtın korunması amaçlanmıştır. İstanbul ve çevresinde faaliyet gösterecek, devletin merkezine yapılabilecek saldırılara karşı 30.000 asker görevlendirilmiştir. Yine İstanbul'u Çanakkale Boğazı üzerinden yapılacak olası tehditlerine karşı 7.000 asker, Tesalya'da 10.000 asker, Dobruca ve Tuna Nehri etrafındaki kalelerde 30.000 asker, Varna ve çevresinde 20.000 asker, Şumnu'da özellikle de Mansûre Askeri'nden oluşan 25.000 kişilik bir kuvvet konuşlandırılmıştır. Balkan Cephesi'nin genelinde ise Edirne'de tutulan 30.000 asker dahil olmak üzere yaklaşık 150.000 kişilik bir askerî kuvvet görev almıştır⁵⁷.

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin ilanından kısa bir süre sonra Rusya'nın hem Balkanlar hem de Kafkaslar üzerinden hızlı ilerleyişi, İstanbul'un tehlike altında olduğunu ve her an işgal edilebileceği ihtimalini doğurmuştur. Bu durum, cephelere sevkiyatlar gerektirdiği gibi özellikle de Bahr-i Sefid (Çanakkale) Boğazı gibi stratejik noktalarda da güvenlik önlemleri gerektirmekteydi. Bu sebeple bölgeye yakın yerlere öncelik verilerek asker talebi içeren fermanlar gönderildi. 7 Ocak 1828 tarihinde Kütahya ve Denizli havalisine gönderilen bir fermanla Rusya'ya karşı açılan savaş için bölgeden istenilen ihtiyaçlar iletilmiştir. Buna göre 1.000 nefer ile beraber cephede kendilerine harcanacak masraflar sıralanarak, kilesi 6 kuruştan 8.000 kile buğday, 3 kuruştan 10.000 kile şair, tanesi 10 kuruştan yedi yüz baş koyun ve tanesi 100 kuruştan üç yüz baş beygir için toplamda 115.000 kuruşluk bir harcama kalemi istenmiştir. Kütahya ve Denizli havalisinden toplanan askerin harcırah ve tayînât ücreti olan bu miktar birden değil de iki

⁵⁶ BOA. HAT. No. 1142, Gömlek No. 45416-C, 29 CA 1243 [18 Aralık 1827].

⁵⁷ Ferik Ahmed Muhtar Paşa, *Türkiye-Rusya Seferi ve Edirne Muâhede*, I, 75; Çakın, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III'ncü Cilt 5'nci Kısım Eki -Osmanlı-Rus Harbi (1828-1829) Etüt-*, 74.

taksit şeklinde, ilki 1828 yılı mart ayında geri kalanı ise mayıs ayında toplanacak şekilde planlanmıştır.⁵⁸

Denizli ve Kütahya sancaklarına gönderilen 11 Şubat 1828 tarihli bir emirnamede, daha önceden gönderilen fermana işaret edilerek, söz konusu kazalardan toplanması istenen 1.000 neferin Bahr-i Sefid Boğazı muhafızlığına tayin olduğu bildirilmiştir. Toplanması istenen askerlerin yönetimi ve emir komuta zinciri de yine kendi aralarından tespit edilen kişiler ile sağlanmıştır. Talimata göre; toplanacak kuvvetin tamamından sorumlu bir binbaşı, her yüz askerden sorumlu birer yüzbaşı ve çavuş ile her on neferden sorumlu birer on başı tayin edilecekti. Merkezden gelen emirde; toplanacak kuvvetin başına başbuğ olarak Gedüz Ayanı Hadimzâde Nebi Ağa, Nasuhzâdelerden Süleyman Ağa, Uşak Kazası'ndan Hacı Mehmed Ağa veya İbrahim Kethüdazâdeler arasından birinin tespit edilip tayini istenmiştir. Bu askerlerin toplandıkları kazalardan sevk edildikleri yere gidene kadarki harcırahları ile ve görev yerleri olan Bahr-i Sefid Boğazı'nda bulundukları sürece ihtiyaçları olan tayînât bedeli aynı kazalara bölüştürülmüştür. Toplamda 30.500 kuruş olarak belirlenen harcırah ile 1828 yılı mart ve mayıs aylarında iki taksit halinde belirlenen tayînât bedellerinin miktarı aşağıdaki tabloda belirtildiği şekliyle talep edilmiştir.⁵⁹

Tablo 2.1. Denizli ve Kütahya sancaklarına bağlı kazalardan Bahr-i Sefid Boğazı Muhâfızlığı'na gönderilen 1.000 nefer için toplanan harcırah ve tayînât bedeli

<i>Kaza</i>	<i>Asker Sayısı</i>	<i>Harcırâh (Guruş)</i>	<i>Tayînât Bedeli (Guruş)</i>
Kütahya	82	2.460	6.852
Eğrigöz	35	1.050	3.038
Simav	66	1.980	5.655
Dağardı	16	480	1.389
Küre	11	330	972
Enay	16	480	1.382
Eşme	16	480	1.382
Selendi	16	480	1.382
Gedüz	73	2.190	6.190
Serke	10	300	816
Homa	16	480	1.382
Geyikler	11	330	972
Dazkırı	35	1.050	3.045
Çal	114	3.420	9.616
Uşak	113	3.390	9.461
Banaz	31	930	2.609
Şeyhlü	68	2.040	5.784
Baklan	40	1.200	3.456
Kula	37	1.110	3.086
Honaz	27	810	2.358
Denizli	68	2.040	5.784
Çarşamba	31	930	2.609
Gökhöyük	16	980	882

⁵⁸ Mustafa Yavuz, *Kütahya Şer'îye Sicilleri 15 Numaralı Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi* (Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 107-109.

⁵⁹ Yavuz, *Kütahya Şer'îye Sicilleri 15 Numaralı Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, 109, 121-125.

Ezine	52	1.560	4.398
Toplam	1.000	30.500	94.498

Bahr-i Sefid Boğazı'nın muhafazasının önemi 1829 yılında Rusların Edirne'ye ulaşmasıyla giderek daha da arttı. Yine Kütahya, Denizli ve havalisindeki kazalara gönderilen emirnameler ile yeni asker talepleri bildirildi. Hatta Rusların Edirne'ye ulaşmaları İstanbul'un işgal edilme ihtimalini arttırdınca Biga ve çevresinde askerlikten muaf tutulanlarda dahil olmak üzere 12-40 yaş arasındaki tüm Müslümanlardan Bahr-i Sefid Boğazı muhafazası için sevk edilmeleri istenmiştir. Boğazın muhafazasında kullanılacak insan kaynağının belirtilen yere hızlı ulaşması için genel olarak yakın yerler tercih edilmiştir. Toplanan askerin cephedeki masraflarının yine askerin toplandığı kazalardan tedarik etme usulü uygulandığı için Bahr-i Sefid Boğazı muhafazasında görev alan askerlerin iâşe ve mühimmat ihtiyacında kullanılacak ücretler de genel olarak Denizli, Kütahya ve etrafındaki yerlerden karşılanmıştır⁶⁰.

Balkan Cephesi'ndeki asker sayısını artırma faaliyetleri Kafkas Cephesi'nde de sürdürülmüştür. Kafkas Cephesi'nde öncelikle Anadolu'nun kilit noktaları olarak görülen kalelerin asker sayıları arttırılmaya çalışılarak, gelecek saldırılara karşı savunma güçlendirilmeye çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda Kars ve havalisinde 11.000, Erzurum Kalesi ve çevresinde ise 15-20.000 civarında asker konuşlandırılmıştır. Fakat bu miktar arasında yeni nizama göre eğitilmiş, modern donanımlı 6.000 kişilik asker mevcut olup⁶¹ geri kalanı milis kuvvetlerden oluşmaktaydı. Yine Ağrı'da, Beyazıt Kalesi'nde 2.000 asker bulundurulurken, daha güneyde Muş ve Van havalisinde 5.000 kişilik bir kuvvet hazır kıt'a bekletilmekteydi. Bunların dışında Batum ve Poti'de 2.000'er asker, Anapa'da 5.000 kişilik askerî kuvvetten oluşan bir garnizon, Ahıska'da 6.000'i eğitilmiş ve 4.000'i milis olmak üzere 10.000 asker, Dağıstan ve Ahılkelek kalelerinde 1.000'er asker hazırlanmıştır. Netice itibarıyla Balkanlar'a nazaran daha az asker bulundurulan Kafkas Cephesi'nde 36.000 kişilik eğitilmiş ve 30.000 civarında milis kuvvetten oluşan yaklaşık 66.000 kişilik bir kuvvet oluşturulabilmiştir. Bu sayılar harbin ilk safhalarında toplanmış olmakla beraber sonraki süreçte değişkenlik gösterebilmektedir. Rus ordusuna kıyasla Kafkas Cephesi'ndeki Osmanlı Ordusu, sayı bakımından az olmakla beraber bunun yarısı milis kuvvetlerden oluşup ve askerî talimden yoksun idi. Bu durum ise sefer esnasında yapılan muharebelerde problemler yaratarak, ordunun organize bir şekilde hareket etmesini engellemekteydi⁶².

⁶⁰ Sevgi Nur Sabancı, 674 Numaralı (H. 1243-1248/ M. 1828-1832) Şer'iye Sicili'ne Göre Denizli'nin Sosyal ve İktisadi Yapısı (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 69.

⁶¹ Ferik Ahmed Muhtar Paşa, Türkiye-Rusya Seferi ve Edirne Muâhede, I, 39; Çakın, Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III'ncü Cilt 5'nci Kısım Eki -Osmanlı-Rus Harbi (1828-1829) Etüt-, 74.

⁶² W.E.D. Allen-Paul Muratoff, 1828-1921 Türk-Kafkas Sınırdaki Harplerin Tarihi (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1966), 24; Çakın, Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III'ncü Cilt 5'nci Kısım Eki - Osmanlı-Rus Harbi (1828-1829) Etüt-, 74-75.

Şark Cephesi'nin asker ihtiyacının karşılandığı yerler arasında Sivas, Tokat, Amasya ve Çorum gibi cepheye yakın bölgeler önemli bir yer tutmaktaydı. İstanbul-Erzurum arasındaki menzil güzergahı üzerinde olan bu kazalar savaşın yükünü diğer uzak eyalet ve kazalara göre daha çok hissetmekteydiler. Bölgeden 1828 yılı başlarında talep edilen 1.000 nefer sancak ve kazalara bölüştürülerek karşılanmıştır. Örneğin; Tokat merkez kazasına bağlı mahalle ve köylerden toplanan askerler, Yüzbaşı Osman Ağa öncülüğünde Şark Cephesi'ne gönderildiği 19 Ağustos 1828 tarihli bir kayıttan anlaşılmaktadır. Bundan önce de yine aynı yerden ihtiyaç durumuna göre birkaç kez asker talep edildiği kaza idarecilerine gönderilen yazışmalara yansımıştır.

Tablo 2.2. 1828 yılında Tokat'ın merkez kazasına bağlı mahalle ve karyelerden Şark Cephesi'ne gönderilen askerler⁶³

	<i>Mahalle/Karye</i>	<i>Asker Listesi</i>
Medine-i Tokat	Debbağhâne-i Atik	Yüzbaşı Osman
	Mihmâd Hâcib-i Zimmî	Kara Mustafaoğlu Ali
	Rüstem Çelebi	Kilci Ahmed
	Zazara	Koyunoğlu Ahmed
	Mihmâd Hâcib Hacı Hasan	Soytarı Ahmedoğlu Hasan
	Çay-ı Zimmî (Onbaşı)	Çadircioğlu Mehmed
	Çay-ı Müslim	Musa Yeğeni Mustafa
	Beybağı	Kadiroğlu Hasan
	Çay-ı Zimmî	Çolak Ömeroğlu Ebubekir
	Veled Ayâs	Osmanoğlu Hüseyin
	Meydan	Çolakoğlu Mehmed
	Çay-ı Zimmî	Halil Efendi
	Sofiyyûn	Kara Bekiroğlu Mehmed
	Rüstem Çelebi	Kilci Ahmedoğlu Ahmed
	Çay-ı Müslim	Deli Mustafa
	Mihmâd Hâcib-i Zimmî	Kara Mustafaoğlu Osman
	Hoca Ahmed	Bekiroğlu Mehmed
	Rüstem Çelebi	Bosdaloğlu Mahmud
	Çay-ı Müslim	Zeniroğlu Hasan
	Çay-ı Müslim	Eskici Mehmedoğlu İbrahim
	Çay-ı Müslim	Duhancı Alioğlu Mustafa
	Dere	Eskici Alioğlu İbrahim
	Yazıcık (Onbaşı)	Bahçıvan Hasan
	Muslihüddin	Boduroğlu Osman
	Aleksan	Bayram Köylü Hacı İsmail
	Keçeciler	Herişlioğlu Halil
	Rüstem Çelebi	Emiroğlu Halil
	Firedökse	Deli Çobanoğlu Mehmed
	Suiçmez	Ahmed
	Geyras	Deli Salih
	Esdğin	Eyyüb Çırağı Mustafa
	Acı Pınar	Mülklüoğlu Mahmud
	Acebşir	Hacı Hüseyin Kaynı Recep
	Muslihüddin	Kel Ömer
	Cemaleddin	Çorbacıoğlu Berber Ali
	Mahmud Paşa	Alioğlu Eskici İbrahim
	Gaybi	Duhancı Köroğlu Hasan

⁶³ Oktay Ekici, *33 Numaralı Tokat Şer'îye Sicili'nin Transkripsiyonlu Metni ve Değerlendirilmesi* (Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 270-272.

Difye (Onbaşı)	Behlioğlu Hüseyin
Müslim Meydanı	Bikaroğlu Mehmed
İzbesti	Eskidirlioğlu İbrahim
Muhat	Hüseyinoğlu Halil
Mihmâd Hâcib-i Zımmî	Pehlivanoğlu İsmail
Mihmâd Hâcib-i Müslim	Hasanoğlu Osman
Ohtab	Keleşoğlu İsmail
Muslihüddin	Balıovalıoğlu Hacı Mehmed
İze	Çukadaroğlu Mehmed
Serkiz	Burcioğlu Ali
Üçgöl	İmamoğlu Ömer
Mihmâd Hâcib (Hacı Hasan Onbaşı)	Kocaoğlu İbrahim
Seyyid Necmeddin	Mallıoğlu Ali
Mihmâd Hâcib (Hacı Hasan)	Mehmedoğlu Salih
Sofiyyûn	Parmaksız Ali
Mihmâd Hâcib (Hacı Hasan)	Alioğlu Hıdır
Simavon	Ali Ustaoglu Kara Mehmed
Kemkez	Kıbaroğlu Mehmed
Soğukpınar-ı Zımmî	Cehgan Mehmedoğlu Ali
Sarı Güllük	Daylakcioğlu Hüseyin
Mihmâd Hâcib (Hacı Hasan)	Etmekçi Seydi
Mihmâd Hâcib-i Müslim	İbrahim
Karadere	Baklaoğlu Ali
Derekışla	Cebecioğlu Mehmed
Yazıcık	Kalaycı Ahmedoğlu İsmail
Samyeli	Kurdoğlu İbrahim
Cehganlı	Zağarlıoğlu Hüseyin
Geyras	Çaycioğlu İbrahim
Mihmâd Hâcib-i Müslim	Öcülü Hüseyin
Muslihüddin	Çukadaroğlu Halil
Muslihüddin (Onbaşı)	Çıkırıkçioğlu Salih
Mihmâd Hâcib-i Müslim	Mustafa Ustaoglu
Mihmâd Hâcib-i Müslim	Davulcu Bayramoğlu Bayram
Mihmâd Hâcib-i Müslim	Nesimioğlu Hüseyin
Toplam	71 Nefer

Rusların Kars ve Erzurum'u işgal etmeleri üzerine Osmanlı Devleti'nin Doğu Anadolu'daki topraklarının önemli ölçüde işgal tehlikesi altında olduğu gerçeğini gözler önüne serdi. İki müstahkem kale konumundaki bu iki şehrin işgali gerek bölgedeki ahali ve gerekse de devlet kademelerindeki yöneticileri tedirgin etmiştir. Nitekim Kars ve Erzurum'un işgal edilerek aşılması Rusların daha iç kısımlara kadar ilerleme ihtimalini doğurmuştur. Bölgede Ruslara karşı mücadele eden askerin umumiyetle nefir-i âm takımı olduğu için bu kuvvetlerin önemli bir kısmı firar ederek Rus ordusunun işini kolaylaştırmaktaydı. İşgaller üzerine 11 Ekim 1828 tarihi itibarıyla Şark Cephesi'ndeki askerî gücün acilen artırılması için faaliyetlere girişildi. Erzurum'da bulunan Şark Ordusu Seraskeri Galib Paşa'nın yardımına yetişmesi için Sivas, Amasya, Çorum ve Divriği sancakları ve bağlı kazalarından eli silah tutan genç ve güçlü erlerden piyade ve süvari tasnifi yapılarak toplanması ve Trabzon Eyaleti Valisi Osman Paşa maiyetinde birleştirilerek bir an önce cepheye ulaştırılması istenmiştir. Yukarıdaki asker talebine 19

Kasım 1829 tarihinde verilen cevapta söz konusu sancak ve kazalardan külliyetli asker toplandığı ve Erzurum'a sevk edildiği anlaşılmaktadır.⁶⁴

2.2.1. Muharip Kuvvetler

2.2.1.1. Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye Birlikleri

1826 yılında Yeniçeri Ocağı lağvedilirken, bu vak'anın başlıca gerekçeleri arasında askerin talim ve terbiyeden uzak, görev ve sorumluluklarını yerine getirmediği belirtilmekteydi. Sebepleri bakımından geniş bir arka planı olan bu hadise, Osmanlı tarihinde *Vak'a-i Hayriyye* olarak adlandırılmıştır. Sultan II. Mahmud, gerekli hazırlıklarını tamamladıktan sonra Ağa Hüseyin Paşa ve İzzet Mehmed Paşa'nın desteğini alarak, Karacehennem İbrahim Paşa ve Humbaracıbaşı Dede Ağa'nın ani baskınları ile ocağı topa tutmuş ve ortadan kaldırmıştır.⁶⁵ Bu olay ile beraber kuruluşundan itibaren Osmanlı Devleti'nin önemli bir muharip gücü olan Yeniçerileri ve bağlı bulundukları ocağın kaldırılmasıyla sonuçlandı. Yerine dönemin koşullarına göre asker yetiştireceği düşünülen Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye Ordusu kuruldu.⁶⁶ Yeni kurulan ordunun teşkilat esasları, hazırlanan kanunnamede; "...*tahrîr olunacak neferât meçhûlû'l-hâl mühtedî ve furumâyeye kabîlinden olmamak üzere sinleri on beşinden yirmi beş ve otuz ve dilâver ve bahâdır olduğu sûrette nihâyet kırk yaşına kadar mesâğ olup kırk yaşından ziyâdesine mesâğ olmamak üzere pak ve asil ve tîvâna yiğitlerden hüsn-i rızasıyla tahrîr olunarak...*" seçilmesi vurgulanarak⁶⁷, yeni orduya "kim idüğü belirsiz aylak kimseler" ve "mühtedîler" in kabul edilmeyeceği belirtilmiştir. Yeni askerî teşkilata alınacak bireylerin 15 ila 30 yaş aralığında olmasına özen gösterilirken, yaşı ilerlemiş olanların da gücü ve kuvveti yerinde olmaları şart koşulmuştur. Başlangıçta 1.500 kişilik 8 tertipten oluşan ve toplam mevcudu 12.000 olan yeni ordunun kuruluş amacı harp zamanlarında muharip güç olmak dışında barış zamanlarında da şehirlerin asayiş ve güvenliğini de sağlamaktı.⁶⁸

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra kurulan Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye teşkilatı henüz tam tesis edilemeden 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi ilan edildi. Harbin ilanından önce İstanbul'da 8 alay, Edirne'de 2, Silistre, Niğbolu, Vidin ve Selanik'te 1'er alay olmak üzere kurulan askerî teşkilatın mevcudu, harbin ilanından

⁶⁴ Ekici, 33 Numaralı Tokat Şer'îye Sicili'nin Transkripsiyonlu Metni ve Değerlendirilmesi, 421-426.

⁶⁵ Es'ad Efendi, *Üss-i Zafer (Yeniçeriliğin Kaldırılmasına Dair)*, haz. Mehmet Arslan, (İstanbul: Kitabevi, 2005), 69-76; Ferik Ahmed Muhtar Paşa, *Türkiye-Rusya Seferi ve Edirne Muâhede-i*, I, 350-351.

⁶⁶ Beydilli, "Vak'a-i Hayriyye", 454-457.

⁶⁷ Hamza Keleş, "Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye Kânûnnâmesi", *Kastamonu Eğitim Dergisi* 14/1 (Mart 2006), 233.

⁶⁸ Abdülkadir Özcan, "Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 3/457.

sonraki süreçte 33 alaya kadar çıkarılmıştır. Buna rağmen kurulan yeni ordu, Rusya ordusu ile muharebe edecek donanımına sahip değildi⁶⁹.

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin ilan edildiği sıralarda Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye taburlarının hazır bulunduğu yerlerden biri Selanik idi. Bu sebeple de seferberlik çağrılarının uygulandığı ilk yerlerden biri olan Selanik'te hazırlanan ve ekseri Evlâd-ı Fâtihân taifesinden oluşan 4 tabur Mansûre Askeri, 1828 yılı ağustos ayında Mübaşir Hüseyin Ağa öncülüğünde yola çıkarak, Şumnu Ordusu Seraskeri Ağa Hüseyin Paşa komutasında yer almak üzere yola revan olmuştur. Cephede Mansûre Askeri'ne duyulan acil ihtiyaç sebebiyle yol üzerindeki kaza yöneticilerinden söz konusu askerî birlikleri hızlı hareket ettirmesini sağlayacak ve gerekli ihtiyaçlarının giderilmesi için emirler verilmiştir⁷⁰.

2.2.1.2. Eyalet Kuvvetleri

Barış dönemlerinde eyaletin güvenliğinden sorumlu olan bu askerler, olası bir savaş döneminde cepheye çağrılan askerî kuvvetin başında gelmekteydi. Savaş ihtimalinin belirmesiyle birlikte eyalet kuvvetlerinin sayıları tespit edilip tam teçhizatlı bir şekilde hazırlanmaları ve idarelerinden sorumlu bir başbuğ öncülüğünde hızlı bir şekilde cepheye ulaştırılmaları hedeflenirdi⁷¹. 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin ilanından hemen önce ve ilanı sırasında Bâbiâli'nin eyaletlere gönderdiği fermanların içeriği genel olarak; cepheye gönderilecek insan kaynağının hazırlanması ve gerekli ihtiyaçlarının karşılanmasıyla ilgiliydi. Gerekli talimden geçirilmesi istenen eyalet kuvvetlerinin, gücü kuvveti yerinde, sağlam vücutlu ve gaza/cihad mücadelesinin bilincinde, devletine bağlı ve sultana muhabbet besleyen kişiler arasından seçilmesi istenmiştir. Dolayısıyla cepheye çağrılan askerlerin fiziki açıdan elverişli olmasının yanı sıra psikolojik açıdan da harbe hazır olmaları veya hazırlanmaları önemle vurgulanan bir husustu⁷².

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmış olması sebebiyle Osmanlı Devleti, muharip ordusunun önemli bir kısmını kaybetmişti. Bu açıdan harp yükünün önemli bir bölümü eyalet kuvvetlerine yüklenmiştir. Eyaletlere gönderilen ilk emirnamelerde vurgulanan temel husus Rusya'ya karşı yapılan harp ilanının gerekçesi olarak; İslâm'a yapılan saldırıların meşru bir müdafaası olduğu uzun uzun dile getirilmiştir. Bu sebeple taşradaki idarî birim yöneticilerinden istenen askerî yoklamalar ile cepheye gönderilecek insan kaynağı tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca eyalet ve bağlı kazalardaki mevcut askerî birimlere veya sayıya dokunulmadan yeni birliklerin ortaya çıkarılarak, sefere

⁶⁹ Ferik Ahmed Muhtar Paşa, *Türkiye-Rusya Seferi ve Edirne Muâhede-i*, I, 35; Çakın, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III'ncü Cilt 5'nci Kısım Eki -Osmanlı-Rus Harbi (1828-1829) Etüt-*, 51.

⁷⁰ BOA. *Bâb-ı Âsafî, Divan-ı Hümayûn Mühimme Kalemi [A.DVN.MHM.d]*, No. 244, 1.

⁷¹ Uğur Kurtaran, "Osmanlı Seferlerinde Organizasyon ve Lojistik", *Turkish Studies*, 7/4 (Fall 2012), 2280-2281.

⁷² Çaparlar-Avcı, "1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Antakya Kazası'nın Katkıları", 41.

hazırlanması istenmiştir. Hazırlanan askerî birliklerin tamamının birden değil de organize bir şekilde, peyderpey belirlenen toplanma merkezlerine ulaştırılması planlanmıştır.⁷³ Taşradaki yöneticilere verilen emirlerden bir diğeri de eyalet sınırları bünyesinde bulunan kaza, nahiye ve köylerin görevli memurlar tarafından gezilerek, halkın elindeki silah ve mühimmatın belirlenmesiydi. Ordudaki mevcut mühimmata takviye olması için tespit edilmesi amaçlanan silah ve mühimmatın bazı yerlerde eyalet sınırları içindeki güvenli yerlerde depolanması istenirken bazı yerlerden de tespit edilip İstanbul'a ulaştırılması emredilmiştir. Örneğin İstanbul'a uzak olan Halep Eyaleti ve bağlı alt idarî birimlerinde halka ait olduğu tespit edilen askerî mühimmatın belirlenerek, güvenli yerlerde depolanması istenirken, Halep'e nazaran İstanbul'a daha yakın olan Sivas Eyaleti'ne bağlı kazalardaki silah ve mühimmatın toplanarak İstanbul'a ulaştırılması istenmiştir.⁷⁴

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Anadolu'dan sağlanacak olan askeri gücün önemli destek noktalarından biri merkez Diyarbakır ve çevresinden toplanması düşünülen asker idi. Çünkü savaşın Balkanlar ve Kafkaslar gibi iki ayrı ve birbirinden uzak bölgelerde cereyan etmesi, Osmanlı Devleti'nin askeri gücünü cephelere yakın yerleşim yerlerine göre taksim etmesini gerektirmekteydi. 1828 yılında Diyarbakır Eyaleti'nden toplanması istenen askerin, Maâdin-i Hümayun Emîni Salih Paşa sorumluluğunda, Şark Ordusu Seraskeri Galib Paşa komutasına gönderilmesi planlanmıştır. Fakat 1828 yılı yaz mevsiminde Diyarbakır ve havalisinde ortaya çıkan veba hastalığı sebebiyle Diyarbakır Mütesellimi Hasan Bey ve Nakîbüleşraf Kaymakamı Nazif Bey başta olmak üzere aralarında müderris, şeyh ve seyyidlerden oluşan yaklaşık otuz kişilik bir heyet tarafından Sultan II. Mahmud'a yazılan mektupta; önce Tercil Kazası'nda etkisini göstermeye başlayan veba hastalığının Diyarbakır ahalisinin geneline sirayet ettiği bildirilmiştir. Bölge ileri gelenleri, savaşın ilan edilmesiyle kendilerine ulaşan ferman hükümlerince Şark ordusuna gönderilmek üzere 200 askeri donatmak suretiyle hazırlıklar yaptıklarını ifade ederken, vebanın günden güne artan etkisi nedeniyle istenilen 200 askerin toplanmasının mümkün olmadığı ifade edilmiştir. Hatta Diyarbakır ve çevresinde son bir ay içerisinde yüzden fazlası nefer başta olmak üzere 200'den fazla kişinin hastalıktan hayatını kaybettiği ve istenilen askerin toparlanması için 50-60 günlük ek süreye ihtiyaç duyulduğu bildirilmiştir.⁷⁵ Ayrıca bölge ahalisinin yerleşim yerlerinden kaçarak çevredeki dağlık arazilere sığınıp vebadan korunmaya çalıştığı ifade edilerek, hastalığın şiddet derecesi anlatılmaya çalışılmıştır. Netice itibarıyla sefere iştirak etmesi için Diyarbakır Mütesellimi tarafından toplanan askerin önemli bir kısmı veba sebebiyle hayatını kaybettiği için Tercil Kazası başta olmak üzere Diyarbakır Eyaleti'nden asker

⁷³ BOA. *A.DVNSASK.MHM.d*, No. 27, 1, 15, 20, 29, 44, 55, 61, 65, 69; BOA. *A.DVN.MHM.d*, No. 243, 61, 142-147, 184; BOA. *A.DVN.MHM.d*, No. 244, 1, 3, 13, 18, 40, 51, 70-75, 81, 95, 129-132, 147, 150, 178, 201, 225, 276-280, 369-373.

⁷⁴ BOA. *Meşihat, Şer'iyye Sicilleri Defterleri [MŞH.ŞSC.d.]*, No. 1114, Antakya 20, 1245, vr. 5/ 9-10; BOA. *A.DVN.MHM.d*, No. 243, 157.

⁷⁵ BOA. *HAT*. No. 451, Gömlek No. 22361, 5 Z 1243 [18 Haziran 1828].

gönderilememiştir.⁷⁶ Tercil Kazası yöneticisi Receb Bey, Maâdin-i Hümayun Emmini Salih Paşa'ya hitaben gönderdiği mektubunda; sefere iştirak edemediklerinden dolayı duymuş olduğu üzüntüyü ve mahcubiyeti beyan etmiştir. İlaveten vebanın ortadan kalkması durumunda sefere hizmet etmeye hazır olduklarını dile getirerek, sadakatini iletmiştir. Ayrıca kendileri tarafından gönderilmesi düşünülen 200 asker karşılığında bir bedel belirlenmesi durumunda bu bedeli ödeyebileceklerini ve üzerlerine düşen sorumluluğu yerine getirmek istediklerini de iletmiştir.⁷⁷

Diyarbakır'daki durumun Sadâret'e bildirilmesi üzerine verilecek kararın Şark Ordusu Seraskeri Galib Paşa'nın inisiyatifine bırakılması ve kendisinin isteği üzerine hareket edilmesi istenmiştir.⁷⁸ Galib Paşa ve diğer emir komuta zinciri arasında yapılan değerlendirmeler neticesinde ihtiyaç duyulan askerin ücret mukabilinde Tatarlar arasından seçilmesine ve Diyarbakır'dan irsal kılınması gereken 200 askere karşılık, 200 neferin 8 aylık ücretlerinin karşılığı olan 130 kîse akçe ödenmesi kararlaştırılmıştır.⁷⁹ Veba sebebiyle Tercil Kazası'ndan toplanamayan 100 süvari ve 100 atlı olmak üzere toplam 200 neferin 8 aylık ücretlerine karşılık gelen miktar 130 kîse akçe olarak belirlenmekle beraber bu miktara 20 kîse (10 bin akçe) de zam konularak toplamda 150 kîse akçenin Diyarbakır Mutesellimi Ali Bey aracılığı ile Şark ordusuna ulaştırılmasına karar verilmiştir.⁸⁰

Erzurum Valisi Salih Paşa, 13 Aralık 1828 tarihli Sadâret makamına yolladığı kaimesinde; Şark Ordusu için kış mevsiminden sonra yapılması lazım gelen askerî desteğin önemine değinerek; Sivas, Bozok, Çorum, Arapgir, Malatya, Hısn-ı Mansur (Adıyaman), Besni, Diyarbakır, Çemişgezek, Harput, Ergani, Erzurum, Karahisar, Bayburt, Tercan, Erzincan, İspir, Kelkit, Kiğı, Trabzon ve Gümüşhane gibi Şark Cephesi'ne yakın eyalet, sancak ve kazalarda bulunan büyük tîmâr sahiplerinin geride tek bir askerini bile bırakmayacak şekilde, 1829 yılı bahar başlangıcı olan Nevruz'da alay beylerinin öncülüğünde Erzurum'da yek-vücûd bir şekilde toplanmaları gerektiğini rapor etmiştir. Bu talebin ise padişah emirnameleri ile beraber bir an önce ilgili idâri birimlere gönderilmesinin gerekliliğine değinerek, hazırlıkların ivedilikle başlatılmasını istemiştir.⁸¹

Taşraya gönderilen fermanlar doğrultusunda asker talep edilen bir diğer eyalet ise Halep idi. Halep, harbin ilanından hemen önce Osmanlı yönetiminin askerî destek potansiyelini tespit etmeye çalıştığı eyaletlerin başında gelmekteydi. 1828 yılı ocak ayından itibaren Halep'e gönderilen fermanlarda; 1821 Mora İsyanı'nın ortaya çıkışı ve

⁷⁶ BOA. HAT. No. 443, Gömlek No. 22229, 29 Z 1243 [12 Temmuz 1828].

⁷⁷ BOA. HAT. No. 451, Gömlek No. 22361-B, 5 Z 1243 [18 Haziran 1828]; BOA. HAT. No. 443, Gömlek No. 22229, 29 Z 1243 [12 Temmuz 1828].

⁷⁸ BOA. HAT. No. 443, Gömlek No. 22229, 29 Z 1243 [12 Temmuz 1828]; BOA. HAT. No. 451, Gömlek No. 22361-A, 5 Z 1243 [18 Haziran 1828].

⁷⁹ BOA. HAT. No. 451, Gömlek No. 22361-A, 5 Z 1243 [18 Haziran 1828].

⁸⁰ BOA. HAT. No. 451, Gömlek No. 22361-C, 5 Z 1243 [18 Haziran 1828]; BOA. HAT. No. 451, Gömlek No. 22361-A, 5 Z 1243 [18 Haziran 1828].

⁸¹ BOA. HAT. No. 1014, Gömlek No. 42482-B, 5 C 1244 [13 Aralık 1828].

Rusya'nın bu olaylardaki rolüne dikkat çekilerek, yakın gelecekte Rusya ile bir harbe girişilebileceği ifade edilmiştir. Dolayısıyla harbin başlaması durumuna karşılık eyalet bünyesinde yer alan askerî potansiyelin tespiti istenmiş ve çıkarılacak envanter listesinin İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir. Yapılan tespitler ışığında askerin tam teçhizatlı bir şekilde donatılarak sefere hazır halde bekletilmeleri bildirilmiştir. Gönderilen emirnamelerde savaş gerekçesi olarak Rusya'nın İslâm dinine yaptığı saldırılar gösterilmiş ve bu durumun halka anlatılarak gerekli insan kaynağının sağlanması vurgulanmıştır. 1828 yılı başlarında Halep'ten yaklaşık olarak 1.000 kişilik bir askerî kuvvet talep edilmiştir. Halep'ten istenen askerin yarısının hazırlanarak, Doğu Cephesi'ne, Şark Seraskeri Mehmed Said Galib Paşa komutasındaki birliklere ulaştırılması için gerekli hazırlıkların başlatılması istenmiştir. 1828 yılı ortalarında Halep eyalet merkezi ve bağlı kazalardan toplanan yaklaşık 500 süvari 1829 yılı ocak ayında Erzurum'a ulaştırılmıştır.⁸²

Erzurum Valisi Salih Paşa'nın gönderdiği mektuplarda da dile getirdiği üzere Halep Eyaleti'nden Şark Cephesi'ne sevk edilen askerlerin Erzurum'a ulaşmalarından sonra bölgenin iklim şartlarına uyum sağlayamadığı ve bu sebeple askerden istenilen ölçüde faydalanılamadığı anlaşılmaktadır. Zira Halep'ten gönderilen 500 kadar askerin yaklaşık iki buçuk ayda Erzurum'a ulaştığı ve neredeyse tamamının elbiselerinin olmadığı, hayvanlarının bitkin ve yorgun olduğu ifade edilmiştir. Salih Paşa, askerlerin yolda elbise ve silahlarını dahi sattığını, Erzurum'a ulaştıklarında neredeyse çıplak halde olan bu askerlerin orduya yük olmaktan başka bir işe yarayamayacağını belirtmiştir. Ayrıca mevsimin kış olduğu, kışlalarda askerin ihtiyacını karşılayacak yiyecek ve giyecek malzemelerinin sınırlı olduğu ifade edilerek, Halep'ten gelecek askerin kış şartlarına dayanmasının mümkün olmadığı belirtilmiştir. Bu sebeple Halep Eyaleti'nden Erzurum'a gönderilmiş olan 500 askerin iadesi için Şark Cephesi Defterdarı Arif Efendi'ye 60.000 kuruş asker bedeli teslim edildiği ve yine aynı eyaletten daha önce gönderilmesi kararlaştırılan 500 askerin gönderilmemesi ve yerine aynı miktarda asker bedelinin toplanarak gönderilmesi talep edilmiştir.⁸³

⁸² Çaparlar-Avcı, "1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Antakya Kazası'nın Katkıları", 40-41; Adem Kara, "1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı ve Anadolu'da Alınan Tedbirler", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (2005), 127.

⁸³ BOA. HAT. No. 1029, Gömlek No. 42833-B, 4 B 1244 [10 Ocak 1829]; BOA. MŞH.ŞSC.d. No. 1114, Antakya 20, 1245, vr. 46, 79; Sefer organizasyonu yapılırken zaman zaman aykırı davranan memurlar veya harp dönemlerindeki olağanüstü hal durumunu fırsata çeviren mütegalibeler ortaya çıkabilmektedir. Görevlerini kötüye kullanan, çıkar için uygunsuz hareketlerde bulunan memurların uygulamaları çoğu zaman kaotik bir ortamın oluşmasına zemin hazırlayabilmekteydi. Nitekim 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi devam ederken Halep ve bağlı kazalarda sefer için toplanan vergi ve iase masraflarının bahane edilerek ayaklanmaların başlatılması bu durumun bariz örneklerindendir. Halep'te başlayan ve zamanla çevredeki alt idâri birimlere kadar yayılan söz konusu ayaklanmalarda sefer organizasyonunda görevli memurların olduğu tespit edilmiş ve caydırıcı cezalar uygulanmıştır. Bu gibi hadiseler sebebiyle Osmanlı Devleti bir yandan cephe, Rusya'ya karşı mücadele verirken bir yandan da kendi iç kamuoyundaki düzeni sağlamak için enerji sarf etmekteydi. Hesapta olmayan ve güvenlik zafiyetlerine sebep olabilecek bu vakalar sefer organizasyonunu olumsuz etkilemekle beraber, maddi kayıplar ve insan kaynağı kaybıyla sonuçlanmaktaydı (BOA. HAT. No. 444, Gömlek No. 22258-H, 7 R 1245 [6 Ekim 1829]; BOA. HAT. No.

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra İstanbul'dan gönderilen emirlere karşı çıkılan veya uygulanmayan yerlerden biri Bosna Eyaleti idi. Sultan II. Mahmud, bu durumu düzeltmesi ve yapılan askerî yenilikleri tatbik etmesi için Abdürrahim Paşa'yı görevlendirerek, Bosna'ya tayin etti. Abdürrahim Paşa'nın öncelikli görevleri arasında Yeniçeri bakiyesini ortadan kaldırmak ve 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde cepheye gönderilecek asker temin etmektir. Eyaletin ileri gelenlerini davet eden Abdürrahim Paşa, savaş için asker toplamak gerektiğini ilan etti ve alınan kararlara göre yaklaşık 30.000 askerin toplanacağı karara bağlandıysa da belirlenen miktar gönderilmedi. 1828 yılı haziran ayında Bosna Saray civarında kurduğu ordugahta cepheye gönderilecek askerin kayıt işleri ile uğraşan Abdürrahim Paşa, 19 Haziran günü aniden patlak veren ve Visoko İsyanı olarak da bilinen ayaklanma ile karşılaştı. Kendi komutasındaki yeni usul ordu ile çarpışmaya başlayan Abdürrahim Paşa, çareyi Travnik'e sığınmakta buldu. Abdürrahim Paşa, Rusya ile muharebe halinde olunması ve olayların daha fazla büyümemesi için Sultan II. Mahmud tarafından görevden alındı. Yerine görevlendirilen Moralı Ali Namık Paşa'dan devam eden savaş sebebiyle Bosna Eyaleti'ni sükunet içinde yönetmesi istendi⁸⁴. Netice itibarıyla Vak'a-i Hayriyye ve Bosna'daki etkileri sebebiyle 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Osmanlı yönetimi tarafından yapılan seferberlik çağrılarında askerî destek sağlanmadı. Bunun öncelikli sebepleri arasında 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması sebebiyle yönetime gösterilen tepkiler ve akabinde kurulan Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye teşkilatının benimsenmemesi sayılabilir. Nitekim Ferik Ahmed Muhtar Paşa, Bosna Eyaleti'nden cepheye asker sevki yapılmamasının sebebini şu cümleler ile açıklamaktadır⁸⁵:

“40.000 kişilik bir Boşnak kolu Drina Nehri üzerine gitmek için emr almış idi; lakin Boşnakların bulunduğu Bosna Eyaleti'nin esasen muharip ve Müslüman ve fevkalâde seçî ve bahâdîr ve diyânet-perver bulunan ahâlîsi o vakit her neden ise teşkilât ve tensikât-ı cedîdeye ısınamamış, onun menâfi-i fevkalâdesini anlayamamış bulunduklarından bütün sefer esnâsında dârü'l-harbde hiçbir Boşnak görülmemiş... ”tir.

Bosna Eyaleti'nin harbe iştirak etmemesinin diğer bir sebebi ise Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra gösterilen tepkilere bağlı olarak meydana gelen kargaşa ortamı ve asayiş problemleridir. Eyalette bulunan zorbaların ocaklık iddiasıyla merkezi yönetime karşı gelmiş olmaları, bölgedeki askerin cepheye kaydırılmasını zorlaştırmıştır⁸⁶. Moralı Ali Namık Paşa'nın gayretleri ile 10.000 kadar asker toplandıysa

1232, Gömlek No. 48006-H, 9 R 1245 [8 Ekim 1829]; BOA. HAT. No. 1232, Gömlek No. 48006-G, 9 R 1245 [8 Ekim 1829]; BOA. HAT. No. 1232, Gömlek No. 48006-E, 9 R 1245 [8 Ekim 1829]; BOA. HAT. No. 444, Gömlek No. 22258-C, 13 CA 1245 [10 Kasım 1829]; BOA. HAT. No. 444, Gömlek No. 22258-B, 15 CA 1245 [12 Kasım 1829]; Çaparlar-Avcı, “1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Antakya Kazası'nın Katkıları”, 49-52).

⁸⁴ Ahmet Cevat Eren, *Mahmud II. Zamanında Bosna-Hersek* (İstanbul: Nurgök Matbaası, 1965), 84-98.

⁸⁵ Ferik Ahmed Muhtar Paşa, *Türkiye-Rusya Seferi ve Edirne Muâhadesi*, I, 35-36.

⁸⁶ Tuğrul Özcan, “Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılmasının Toplumsal Etkileri (Bosna Eyaleti Örneği)”, *Osmanlı Dönemi Balkan Şehirleri-3*, ed. Zafer Gölen-Abidin Temizer, (Ankara: Gece Kitaplığı, 2017), 1400.

da cepheye sevk edildikleri sırada Sırp'ların Rus yanlısı bir politika takip etmeleri sebebiyle kendi topraklarından geçişlerine izin verilmedi. Daha sonra 1829 yılı sonbaharında Bosna askerinin bir kısmı Niş'e kadar ulaştıysa da Osmanlı Devleti ile Rusya elçileri arasında süren müzakereler neticesinde savaş sona ermişti ve cepheye alınmalarına gerek kalmamıştı⁸⁷.

Tablo 2.3. 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Viranşehir (Safranbolu) Sancağı'na bağlı kazalardan toplanan süvari asker listesi⁸⁸

<i>Kaza ve Asker Listesi</i>			
Şahabeddin Kazası	Kıbaroğlu Mehmed	Kızılbel Kazası	Monla Ömer biraderinin oğlu Veli
	Aynaçoğlu İsmail		Akdalıoğlu Ahmed
	Yârîoğlu Abdullah		Kürtoğlu Hüseyin
	Kurtoğlu Ahmed		Kalaycıoğlu Ahmed
	Devridioğlu Ahmed		Baki Beyzade Mehmed Ağa
	Muradoğlu Mehmed		Baki Beyzade İsmail Ağa
	Karaşiron Çakıroğlu		Baki Beyzade Ömer Ağa
	Kadıoğlu Mehmed		Ömer Beyoğlu Ahmed Ağa
	Emiroğlu Mustafazade		Yusuf Beyoğlu Beşir Ağazade
	Hacıların İsmail		İbrahim Ağa
	Yusufoğlu İbrahim		Yusuf Beyoğlu Selim Usta
	Alioğlu Salih		Paşalının damadı İbrahim Ağa
	Karayeleoğlu Ahmed		Gökmenoğlu Mehmed Emin
	Hamidoğlu Hüseyin		Yanık Alioğlu Ali
Yörük Kazası	Hacı Mehmed	Eflani Kazası	Sürmelioglu Hasan Ağanın oğlu
	Tatar Salih		Tamkıroğlu Ali
	Kalafatlı Hüseyin		Mustafa Efendizade Mehmed Ağa
	Hacı Bey adına üç nefer		Bakioğlu Mehmed
	Arıcıoğlu Hacı Hüseyinoğlu		Hacı Hasan
	Sufizade Hüseyin Ağaoğlu		Hacı Bektaşoğlu Hacı
	Kahveci Haseyin Ağazade		Abdullahzade
	Kesmanoğlu Ahmed		Hacı Azizade Hacı Ahmedoğlu
	Sarı Ahmedli Gemicioğlu		Hacıoğulları
	Hasan		Kel Eyyüboğlu
	Sakaoğlu Davud Tekaçıkgoz		İmamoğlu
	İsmailoğlu İsmail		Ömer Keçeoğlu damadı
	İmamoğlu		Hacı Mehmed Ağa
	Alaybeyoğlu Ali		Ali Paşazadeoğlu
Aktaş Kazası	Ahmed Ağaoğlu Emin		Şeyhzade Ömer Efendioğlu
	Hacı Memişoğlu		İmamoğlu Bekir Ağazade
	Hasanoğlu Mustafa		Pazar Ağası Hacı Halil Ağazade
	Halil'in kardeşinin yerine bir nefer		Osman
	Karakadioğlu Osman		Haymanalızade Ali
	Ömeroğlu Mustafa		Beyazidoğluzade
	Ömer Ağaoğlu İsmail Ağa		Kesmanoğlu
	Bektaşoğlu Ali		Memiş Ağazade
	Bektaşoğlu Mustafa		Arap Hüseyinoğlu
			İbrahim Ağazade
			Ahmed Ağaoğlu Ahmed
			Hacı Mehmedoğluzade

⁸⁷ Eren, *Mahmud II. Zamanında Bosna-Hersek*, s. 101.

⁸⁸ BOA. A.DVNSASK.MHM.d, No. 27, 370-372.

	Sîmoğlu Ali Ağazade Osman Kamîş Divanı'ndan Hayro Alioğlu Kamîş Divanı'ndan Hayro Alioğlu Mustafa Mehteroğlu Emin Ağa Şeker Monlaoğlu Mehmed		Madenioğluzade Kalaycioğluzade Numanoğlu Devletoğluzade Akyemezoğluzade Arslanoğluzade Namazcioğluzade Kalacioğluzade Emiroğlu Hacı Halil Ağazade Ali Osman Hasan Kethüdazade Mustafa Balioğlu İmamın oğlu Kethüdaninoğlu
Tefen Kazası	Kelezoğlu Mehmed Kayışoğlu Halil Mısırbeyoğlu Ahmed Monla Alioğlu Osman Ömeroğlu İbrahim Veysoğlu Delice Tüccar İbrahim Beyoğlu Ahmed Kethüdaoğlu Hüseyin		Sarı Hüseyinoğlu Hacı Ahmed Ağa Calıfoğlu Mehmed Ağa Monla Hüseyinoğlu Paşa Ağazade İbrahim Ağa Küçük Hacı Ahmed Mahyacı Hacı Hasan Hacı Hasan Kabak Hacı Hüseyin Karakaşoğlu Hacı Halil Hacı Ali Bey Kasapçom Ahmed Yemenicioğlu Hacı Mehmed Monlaoğlu Monla Hüseyin Zirtioğlu Hacı Ömer Çinçinoğlu Terzi Hüseyin Yemenici Marangozoğlu Hacı Mehmed
Amasra Kazası	İhtiyaroğlu Hacı Hasan İhtiyaroğlu Hacı Mustafa Kuruca Berbadoğlu Mehmed Kuruca Hacı Hasanoğlu Ahmed Ağa Çelebizade Ahmed Ağaoğlu Hüseyin Ağazade Hüseyin Ağa Hatiboğlu Kaytancioğluzade Hacı Karaalioğlu Hasan Reisoğlu Ali Timurcu Mehmed Alioğlu Ali Çomakoğlu Hasan Monla Ahmedoğlu Ali Kadir Ustaoglu İsa Ustaoglu Mehmed Ali Hüseyin Ağaoğlu Hasan Kuşçu'nun kardeşi Hasan Kalinbıçakoğlu Emrullah Timurcu Usta Mustafa Karanlık Hasanoğlu Monla Mustafa Deli Hasanoğlu Hacı Alioğlu Emin Ağa Feyzullah Ağa İsmail Alemdaroğlu Ali Ağa Kurt Feyzi Esiroğlu Mustafa Sarı İbrahimioğlu Ali Kocaoğlu'nun oğlu Darı Viranlıoğlu Ahmed Ağa Osman Ağaoğlu Köroğlu Mustafa Çil Ahmedoğlu Mustafa Kubbe Osmanoglu Kışlahioğlu Hüseyin Ağazade Ömer Beşeoğlu Feyzullah Dağlioğlu Ahmed	Bartın Kazası	Hacı Gözderoğlu Hazineदारoğlu Ağazade Mustak Halatçı Hacı Osman Kapudanoğlu Emin Kolviranoğlu İsmail Suffaoğlu Yemenici Mehmed Ali Derviş Kapudanzade Camus Hacı Ahmed Köroğlu Ali Ağa Baklaoğlu Sarıhazineदारoğlu Ahmed Ağa İnce Alemdaroğlu Hasan Ağa Topuzoğlu Mehmed Reis Kara İsmail Beyli Rüstem Ağazade Borluca Mehmed Subaşıoğlu Paşa Ağa Sinanlıoğlu Monla Ali Oğlu Göçmenoğlu Yazicioğlu

	Kızaklıoğlu Ali'nin oğlu Çil Hasanoğlu Hasan Ağa Dumakoğlu Emin Hatipoğlu Osman Celkoğlu Bilal Ağa Kantarlıoğlu Süleyman Kudezoğlu Mehmed Kara İbrahimioğlu Ali Kubbe Hüseyinoğlu Bilal Uzun Hüseyinoğlu Abdullah		İmamoğlu Çatakoğlu Hasan Musaoğlu Hasan Çakıroğlu Ahmed Hacı Mehmed Ali Nasuhioğlu Köroğlu'nun Damadı Tabak Çakır Tabak Çil Hasan Koca Reisoğlu Alemdar Kadioğlu Hasan İmamoğlu Osman Karaoğlu Mehmed Ali
	Akkaşoğlu Mustafa Köseoğlu Ömer Kara Kethüda Mehremoğlu Durmuş Pazarlıoğlu Mehmed Çakıroğlu Hasan Veys Kapudan Cunbaoğlu Veys Vikeşioğlu Osman Mandıralıoğlu Mehmed Kundakçioğlu Ahmed Deli Veysoğlu Mehmed Sündcioğlu Osman Zevzoğlu Memiş Karabağlıoğlu Hasan Kocaoğlu Mustafa Kuyucuoğlu Mehmed Ali Abdaloğlu Veys Değirmencioğlu Halil Deli İsmail Könyeden Cezayirli Kişiloğlu İsmail Uzun Hasan Cevvalcioğlu Hüseyin Topal Şabanoğlu Osman Bakioğlu Hasan		Mezyedoğlu Resul Gemicioğlu Mustafa Keysem Ağa Satılmışoğlu Hasan Kible-deyr Bakioğlu İbrahim Fakiroğlu Sarı Mehmed Kıbaroğlu Hacı Mustafa Çapukinoğulları Düzinecioğlu Süleyman Zülfikaroğlu Bekir Ağa
Zerzenc Kazası		Ova Kazası	Karabekir Seferoğlu İbrahim Koca Osmanoğlu Ali Çelebioğlu Ali Yaşar İbrahim Samatlıoğlu Deli Bayramoğlu Ali Molla Karacık Halil Culakoğlu Sandalcı Osman Sipahioğlu Feyzullah Fazlıoğlu Kafalı Şekur Kafalıoğlu Kadimoğlu Abdullah Bey Molla Mustafa Serracoğlu Emin Ağa Ballıcık Hasan Yola Sıgmazoğlu Kayaoğlu Kara Kocaoğlu İnce Ferid Halil Ağa Köceoğlu Halil Ağa Kadrioğlu Halil Ağa İmamoğlu Baligözoğlu Memiş Bosak Ağa Mutahharacioğlu Ali Ağa Çam Hasan Kara Mustafa Hüseyin Beyoğlu kethüdası Ahmed Ağa Mukaddircioğlu
	Receb Beyoğlu Mehmed Ahmedoğlu Abdullah Hüseyin Efendi Mehteroğlu İsmail Metinoğlu Ahmed Ömer Kafalıoğlu Abdullah Esiroğlu Hacı Hüseyin Hasan Çelebioğlu Ahmed Çalık Osman Cebecioğlu Ali Ağaoğlu Hacı Osman Hüseyinoğlu Ahmed Ali Molla Çapaklıoğlu Osman Uzunoğlu Halil		
Yenice Kazası		Ulus Kazası	
	Hezarcioğlu Mustafa Hacı İbrahim Deli Ahmedoğlu Hasan Hancioğlu Hasan Hacı İsmailoğlu Mehmed		
Kiçinos Kazası			

Çarşamba Kazası	Yahyaoğlu Ömer	Perşembe Kazası	Sarı Hüseyinoğlu Halil
	Sipahioğlu Hasan		Kağıdıcıoğlu Osman
	Keviloğlu Emin		Bilal
	Cebecioğlu Salih		Fazlıoğlu Osman
	Kıssacioğlu Bekir		Muhtar Feyzi Efendi kardeşi
	Kalasoğlu Ali		Himmetoğlu Hasan
	Kallaşoğlu Süleyman		Himmetoğlu Ahmed
	Müyesseroğlu Mehmed		Hataboğlu
	Abdurrahman Beyzade Halil		Delioğlu İsmail
	Bey		Hasanoğlu Mehmed
	Dereköylü Haliloğlu		Sağiroğlu Mehmed
	İrikadroğlu Hacı Ahmedoğlu		Şabanoğlu Mehmed
	İsmail		Caferoğlu İbrahim
	Destancıoğlu Hacı Mustafa		Veli İmamoğlu
	Ağa		Haddacioğlu
	Molla Ali		Yerbekbaşoğlu
	Ali Beyoğlu Ahmed		Şekerci Mehmed Ali
	Molla Osmanoğlu		Kekeçoğlu Emin'in oğlu
	Duzan Bektaşoğlu		Ömeroğlu (Topçu)
	Comoğlu İsmail		Sağırıcı Molla Ali
	Kayışcıoğlu		Ramazanoğlu
	Ahmed Çavuşoğlu Mehmed		Fazlıoğlu
	Ağazade		Semercioğlu Musa
	Tenkil Bekiroğlu		Kuru Musaoğlu Şekerci Halil
	Kara Fazlıoğlu		Sağiroğlu
	Yusufoğlu		
	Gürlüoğlu Halil Ağazade		

2.2.1.3. Nefir-i Âm Askeri (Genel Seferberlik Kaynağı)

Asker toplamak için çalınan üflemleri alet “nefir” ve umûmî manasına gelen “âm” kelimelerinin birleşmesiyle oluşturulan *nefir-i âm* tabiri, genellikle düşman saldırısına uğramış bir memlekette askerin yeterli görülmemesi durumunda devletin ilan ettiği genel seferberlik çağrıları sonucunda cepheye sürdüğü kitlenin genelini ifade etmek için kullanılmıştır⁸⁹. 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın lağvı ve akabinde kurulan Asâkir-i Mansure-i Muhammediye birliklerinin henüz yeterli talimden geçmemiş olması, 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde nefir-i âm takımına dayalı ordu kurma zorunluluğu doğurmuştur. Nefir-i âm olarak tanımlanan genel seferberlik kaynağının tedariki için güvenilen bölgelerin başında Karadeniz Bölgesi gelmekteydi. Sultan II. Mahmud'un Karadeniz ve havalisinden toplanmasını istemiş olduğu asker için yolladığı fermana cevaben bölgenin demografik ve etnik yapısı hakkında bilgiler veren bir belgede; Lazistan olarak tanımlanan ve Trabzon Eyaleti sınırları içerisindeki Sürmene, Of, Rize Hemşin Kazaları ve Gönnye Sancağı ahâlîsinin dinlerine ve devletlerine bağlı bir kavim oldukları, 1828-1829 Osmanlı Rus Harbi sebebiyle Anadolu'da uygulanan umûm seferberlik için bölgeden asker toplanması tavsiye edilmiştir. Seferberliğin amacını halka

⁸⁹ Murat Tuğluca, “Osmanlı'da Nefir-i Âmm Uygulamasının Erken Dönem Örnekleri ve Toplumsal Dinamizme Yansıması”, *Belleten* 80/289 (Aralık 2016), 776; Murat Tuğluca, “1683-1699 Savaşlarında Nefir-i Âmm Halkı”, *SUTAD* 40 (Güz 2016), 93 vd.

anlatmak maksadıyla Süleyman Efendi Rize'ye gönderilmiştir. Tavsiye edilen konulardan bir diğer ise bölge ahâlîsinin kabilelere ayrıldığını ve her kabilenin bir liderinin olduğu ve liderlerine olan sadakatleri dile getirildikten sonra talep olması durumunda kabile reislerinin öncülüğünde sefere asker toplamanın mümkün olduğu bildirilmektedir. Bu sebeple de kabile reislerine hitaben; görev ve sorumluluklarını belirten emîrnâmelerin gönderilmesinin isabetli olacağı hatırlatılmaktadır.⁹⁰

Sultan II. Mahmud'un savaşa girerken asker sağlayacağından emin olduğu bölgelerden biri Orta Karadeniz ile Doğu Karadeniz arasındaki sahil şeritte yer alan Trabzon, Rize, Gümüşhane ve çevre kazalar idi. Nitekim bölge ileri gelenlerine hitaben gönderdiği fermanlarda Karadeniz insanının din ve devlete bağlılıklarını dile getirmiş ve kendilerine duyduğu güveni ifade etmiştir. Bunun üzerine Sultan II. Mahmud'un umûm seferberlik ilânı başlangıçta Karadeniz'de geniş bir katılım sağlayacak şekilde karşılık bulmuştur. Padişahın, bölge ileri gelenlerine gönderdiği Hatt-ı Hümayûn'a cevaben Sürmene, Of, Rize, Hemşin ve Gönnye'den 8.050 askerin toplandığı ve harbe hazır olduğu belirtilmiştir. Kazalara göre toplanan asker sayısı aşağıdaki tabloda verilmiştir.⁹¹

Tablo 2.4. 1828 Seferi'ne katılmak üzere Sürmene, Of, Rize, Hemşin ve Gönnye'den toplanan asker sayısı

<i>Kaza</i>	<i>Asker Sayısı</i>
Sürmene Kazası	1.200
Of Kazası	3.000
Rize Kazası	1.750
Hemşin Kazası	1.100
Gönnye Sancağı	1.000
Toplam	8.050

Ayrıca Torul'dan 500, Maçka'dan 500, Mesudiye'den 500, Tirebolu ve Yağlıdere'den 200, Aşağı Kürtün ve Harşit'ten 250, Yukarı Kürtün ve Yağmur Dere'den 100 ve Gümüşhane'den de 200 asker olmak üzere toplamda 2.250 asker toplandığı belirtilmiştir.⁹²

Trabzon Valisi Hasan Paşa'dan kapıkethüdasına yazılmış 3 Ağustos 1828 tarihli bir hatta ise; Trabzon'un Sürmene, Of, Rize, Hemşin Kazaları ve Gönnye Sancağı'ndan Şark Ordusu'na gönderilmek üzere toplanması emredilen ve toplanan 8.050 askerin onda biri bile yerlerine ulaşmadığı belirtilmiştir.⁹³ Ayrıca bu asker talebi için yazılan buyruclara da ehemmiyet vermedikleri ifade edilmektedir. Gümüşhane ağalarının emrinde bulunan askerleri ise Maden Valisi Salih Paşa'nın maiyetine gönderilmesi için kararlaştırılmıştır. Trabzon ile Canik ve Karahisâr sancaklarından evvelce Anapa'ya ve

⁹⁰ BOA. HAT. No. 1072, Gömlek No. 43876, 29 Z 1243 [12 Temmuz 1828].

⁹¹ BOA. HAT. No. 1072, Gömlek No. 43876-A, 29 Z 1243 [12 Temmuz 1828].

⁹² Özcan, *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*, 34.

⁹³ BOA. HAT. No. 1029, Gömlek No. 42837-D, 21 M 1244 [3 Ağustos 1828]; Zaman zaman toplanan askerin yerlerine ulaşmaması söz konusu olsa da Trabzon Eyaleti, Of, Rize, Gönnye ve Canik Kazalarından 20.000 civarında askerin muharip olarak harbe katıldığı tahmin edilmektedir (Özcan, *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*, 34).

ordunun çeşitli birimlerine asker gönderilmiş olduğundan adı geçen bu yerlerde güvenliği sağlayacak yeterli miktarda askerin olmaması sebebiyle mevcut halk sahillerde ikamet ettirilmiştir. Sahillerde tabya inşa edilmiş ve toplar yerleştirilerek hem sahil güvenliği hem de halkın korunması amaçlanmıştır.⁹⁴

Savaşın başlamasından sonra Karadeniz’den toplanması planlanan asker konusunda hayal kırıklığı yaşanmıştır. Nitekim Trabzon Valisi Osman Paşa; Şark Seraskeri Salih Paşa’dan 11 Aralık 1828 tarihli sitem dolu bir mektup aldığını ifade ederek, kendi sorumluluk alanındaki Sürmene, Of, Rize ve Lazistan denilen Doğu Karadeniz havalisinden istenilen askeri toplayamadığını belirtmektedir. Hatta daha önceki dönemlerde yine kendisi tarafından toplanması istenilen ve harbe katılacağı taahhüt edilen 10.000 aylıklı askerin ancak 10/1’inin gönderildiği ve kendi başlarına buyruk hareket etmeleri sebebiyle “*canları isterse giderler istemezlerse gitmezler*” şeklinde bir değerlendirmede bulunmuştur. Dolayısıyla söz konusu bölgelerde askerin çok olduğu ve fakat itaatlerinin zor olduğunu bildirmiştir. İlaveten Canik, Karahisar, Giresun ve Trabzon’dan toplanabilecek askerin ise Anapa, Çürüksu, Rumeli ve Erzurum taraflarına gönderilmek üzere memur edildiği haber verilerek, Çürüksu’dan Trabzon’a kadar olan sahil kesimde istihdam edilmek üzere yaklaşık 50.000 askere ihtiyaç olduğu bildirilmişse ve halihazırda bu miktarın ancak çeyreği kadar askerle işin yürütülmeye çalışıldığı ifade edilmiştir.⁹⁵

Trabzon Valisi Osman Paşa; Erzurum Valisi Salih Paşa’nın 8 Şubat 1829 tarihli başka bir asker talebi üzerine Sürmen, Of, Rize ve Hemşin taraflarından toplanması emredilen aylıklı neferin Of ve Hemşin Kazaları ve çevresinden toplandığı ve toparlanan askerin ise cümlesinin Salih Paşa’ya gönderilmesi için ellerinden gelen gayretin gösterileceğini belirtmiştir. Ayrıca Canik ve Karahisar sancaklarından 2.500 askerin hazırlanarak 1829 senesi ilkbaharının başlangıcı olan Nevruz’da Erzurum’a gönderileceği bildirilmiştir. Gönderilecek asker sonrası maiyetinde kalanlarla Çürüksu ve Batum sahillerinin muhafazasını sağlamaya çalışacağını belirten Osman Paşa, Karadeniz sahillerine yapılacak taarruzlar hakkında uyarılarda bulunmuştur. Osman Paşa; kendi bölgelerinin denizden gelebilecek saldırılara karşı korunaklı olduğunu ama alınan istihbarata göre 1829 senesine hazırlık yapan Rusların Sivastopol ve Hocabey (Odessa)’e fazla miktarda tekne yığdığını, Sinop ile Trabzon’a saldıracakları söylentilerinin dolaştığını haber vermiştir. Bu sebeple de talep edilen askerin gönderilmesi akabinde Çürüksu’dan Batum, Lazistan (Artvin ve çevresi), Rize, Of ve Sürmene’ye kadar sahil kısımların boydan boya muhafaza edilmesi ve buralarda kurulması gereken istihkam tabyalarının inşası gerektiğini vurgulamıştır. Trabzon Valisi’nin bu gayret ve hizmetleri merkez tarafından takdir edilerek, savaş alanlarına yakın serhat şehirlerindeki ihtiyaçların

⁹⁴ BOA. HAT. No. 1029, Gömlek No. 42837-D, 21 M 1244 [3 Ağustos 1828].

⁹⁵ BOA. HAT. No. 1012, Gömlek No. 42468-A, 3 C 1244 [11 Aralık 1828].

giderilmesi ve Erzurum Valisi Salih Paşa'ya istenilen yardımların gönderilmesi hususu üzerinde durulmuş, ihtiyaçlar giderilmeye çalışılmıştır.⁹⁶

Nefir-i âm takımına dayalı savaşçı birliklerin oluşturulmaya çalışıldığı ve verim alınmadığı yerlerden biri de Balkan Cephesi'ydi. Örneğin; Sadrazam Reşid Mehmed Paşa'nın Mehmed ve Süleyman adındaki iki tatar (ulak) vasıtasıyla yollamış olduğu 7 Haziran 1829 tarihli raporda; Balkanlar Cephesi'nde Osmanlı ve Rus birlikleri arasında sıcak gelişmelerin yaşandığını bildirmekle beraber, sadrazamın ordusunda yer alan nefir-i âm birliklerinden memnun olmadığını göstermektedir. Sadrazam Reşid Mehmed Paşa, Pravadi, Şumnu ve Külefce Boğazı havalisinde yapmış olduğu muharebelerde göstermiş oldukları yararlılıklar sebebiyle Asâkir-i Mansûre birliklerine dair memnuniyetini belirtirken nefir-i âm askerinin işe yaramadığından yakınmaktadır. Hatta 5.000 kişilik bir nefir-i âm kuvvetinden 500 Mansûre Askeri'ni tercih ettiğini açıkça ifade etmiştir. Reşid Mehmed Paşa, ulaklar vasıtasıyla yollamış olduğu mektupta da belirttiği üzere İğneada Muhafızı Mehmed Paşa'dan vakit kaybedilmeden kendisine Mansûre Askeri veya süvari göndermesini emretmiştir.⁹⁷

Tablo 2.5. Balkanlar ordusunda, Vidin muhafazası için 1829 yaz mevsiminde görevlendirilmek üzere toplanan nefir-i âm askerinin komuta kademesi, toplandığı idârî birim ve asker sayıları

<i>Komuta Kademesi</i>	<i>Toplandığı yer</i>	<i>Süvari</i>	<i>Piyade</i>
Ali Hıfzı Paşa	Üsküp, Kumanova, Kratova, Koçana, Radovişte, Köstendil, Kalkandelen ve Kırçova kazaları	800	2.700
Eyüriyeli Hüseyin Paşa	-	500	100
Köprülü Ayanı Emin Ağa	Köprülü ve İştîp kazaları	400	600
Gülükeşti Ayanı Ömer Bey	-	170	250
Seyyid Bilal Ağa	Dubnice ve Radomir kazaları	212	350
-	Sofya Kazası	150	350
-	Manastır Kazası	310	550
-	Filorina Kazası	30	50
-	Cuma Kazası	30	90
-	Eğribucak Kazası	20	30
-	Petriç Kazası	20	100
-	Ustrumca Kazası	110	100
-	Tikveş Kazası	60	40
-	Palanga Kazası	--	30
-	Doyran Kazası	40	70
-	Pirlepe Kazası	60	130
-	İzladi Kazası	50	350
-	Etrebolu Kasabası	20	30
-	Plevne Kazası	250	300
-	Lofça Kazası	200	1.600
-	İvraca Kazası	50	100
Toplam asker sayısı		3.482	7.920

⁹⁶ BOA. HAT. No. 789, Gömlek No. 36780, 3 Ş 1244 [8 Şubat 1829].

⁹⁷ BOA. HAT. No. 1013, Gömlek No. 42472-I, 14 Z 1244 [17 Haziran 1829].

Tablo 2.6. Balkanlar Ordusu'nda, 1829 kış mevsiminde görevlendirilmek üzere hazırda bekletilen nefir-i âm askerinin komuta kademesi, görevlendirildikleri idârî birim ve asker sayıları

<i>Komuta Kademesi</i>	<i>Görevlendirildiği idârî birim</i>	<i>Toplandığı Yer</i>	<i>Süvari</i>	<i>Piyade</i>
Vidin Çarhacıısı Emin Paşa ⁹⁸	Vidin Kalası	-		1.667
Hıfzı Paşa	Vidin Kalası	-	350	1.400
Hüseyin Paşa	Rahva palangası	-	400	150
Emin Ağa	Vidin Kalası	-	150	400
Seyyid Bilal Ağa	Ada muhafazası	Dubnice ve Radomir	250	100
Gülükesti Ayanı Ömer Bey	Vidin Kalası	-	50	250
-	Belgradcık palangası	Ustrumca Kazası	50	100
-	-	Tikveş Kazası	25	40
-	Vidin Kalası	Petriç Kazası	20	100
-	Çernedkoya	Doyran Kazası	30	70
Lofça Ayanı	Vidin Kalası	-	250	600
-	Rahva ve Lom palangaları	Sofya	254	596
-	Tikveşli	Pirlepe Kazası		250
-	Vidin	Etrebolu Kasabası	20	30
Osman Bey	Niğbolu	Plevne Kazası	250	300
-	Fethü'l-İslam Kalası	İzladi Kazası	50	350
-	Fethü'l-İslam Kalası	İvraca Kazası	50	100
-	-	Cuma Kazası ⁹⁹		120
-	-	Eğribucak Kazası		50
-	Vidin	Filorina Kazası	30	50
-	Filorina Kalası	Manastır	100	300
-	Vidin Kalası	Palanga		30
-	Uçad Palangası	Filibe Kazası		750
-	Lom palangası	Samakov Kazası		750
-	Niğbolu	Selvi Kazası	--	--
Toplam asker sayısı				10.872

Yukarıdaki tabloda verilen asker miktarı dışında bir kısmı Vidin muhafazasında ve bir kısmı ise Tikveşcik, Rahva ve Preze'de görevlendirilmek üzere aylıklı (mâhiyeli) istihdam edilmiş 2.150 süvari ve piyade asker daha bulunmakta idi. Ayrıca Evlâd-ı Fâtihan askerinden oluşan 1 binbaşı, 5 yüzbaşı, 44 onbaşı ve 635 neferden oluşan başka bir kuvvet de sadece Vidin muhafazasında görevlendirilmişti¹⁰⁰.

1829 yılı temmuz ayında Rusların Şumnu üzerine yürümesi ve Yeni Pazar havalisindeki çarpışmalarda Osmanlı kuvvetlerinin galip gelmesine rağmen nefir-i âm askerinin düzeni bozan davranışları, yapılan planları olumsuz etkilemiştir. Ordunun üst kademesine ait yazışmalar değerlendirildiğinde muharebeler esnasında Asâkir-i Mansûre

⁹⁸ Emin Paşa maiyetinde toplanan 1.667 askerinin yanı sıra 594 süvari ve 186 piyade olmak üzere toplamda 780 eyalet askeri ile dairesi halkından oluşan 400 ulûfeli süvari ve 467 karakullukçu bulunmaktaydı (BOA. HAT. No. 1064, Gömlek No. 43672-C, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1829]).

⁹⁹ Cuma Kazası'ndan toplanan askerinin görevlendirildikleri yere ulaşamadığı belirtilmiştir.

¹⁰⁰ BOA. HAT. No. 1064, Gömlek No. 43672-C, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1829].

ve süvari askerlerinin Ruslara karşı disiplinli ve başarılı mücadele ettiği fakat nefir-i âm takımının sürekli olarak harp nizamını bozduğu ve firara kalkıştığı anlaşılmaktadır. Bu hadiseler üzerine Balkan Cephesi Seraskeri Ağa Hüseyin Paşa, önlem amacıyla süvariler arasındaki nefir-i âm kuvvetlerini ayıklayarak, orduya yeni bir nizam vermeye çalışmıştır.¹⁰¹

Vidin Muhafızı İbrahim Paşa'nın göndermiş olduğu 9 Temmuz 1829 tarihli bir evraktan da anlaşıldığı üzere 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde ilan genel seferberlik çağrılarında istenilen netice alınamamıştır. Zira İbrahim Paşa, cepheden göndermiş olduğu durum tespitine dair raporlarında sık sık nefir-i âm takımından verim alınamadığından yakınmaktadır. Buna karşın aylıklı askere ihtiyaç olduğunu ve maiyetinde sadece 6 bölük Asâkir-i Mansûre taburunun bulunduğunu belirtmektedir. Ayrıca nefir-i âm askerinin savaşmaya hevesli olmadıklarını ve Vidin muhafazasında bulunmak gibi bir niyetlerinin olmadığını, yaklaşan kış mevsiminde savaşmaktan aciz bu kuvvetin zapt edilmesinin mümkün olmadığını bildirmiştir. Hatta Tuna Nehri'nin arada engel olmaması durumunda tamamının firar edeceğini rapor etmektedir. Mevcut durum karşısında Vidin Kalesi'nin müdafaa ve muhafazası için yaklaşık 3.000 kadar aylıklı askere ihtiyaç olduğu ve toplanması durumunda bu askerin isim ve sayıları eksiksiz bir şekilde kayıt edilerek bildirilmesi talep edilmiştir.¹⁰²

1829 yılı yaz mevsiminde Rusların ilerleyişi Bayburt'a kadar ulaşınca bölgedeki Osmanlı ordusunun insan kaynağı ihtiyacı da artmıştır. Bu amaçla Şark Cephesi Seraskeri Osman Paşa'nın Sadâret'e yolladığı 8 Ağustos 1829 tarihli bir tahrirat ile durumun vahameti arz edilmiştir. Bayburt'un Rus işgali altında olduğu ve kurtarılması için gerekli olan askerin Trabzon'dan Gümüşhane'ye kadar olan sahil şeridinden karşılanabileceğini düşünen Osman Paşa, Şatırzâde Osman Paşa'yı Gümüşhane'ye göndererek bölgeden asker toplanmasını emretmiştir. Ayrıca Sürmene, Of, Rize ve Gümüşhane kazalarındaki yönetici, ağa, voyvodalar ile bölgenin müftü ve ulema takımı arasında yapılan istişare neticesinde “*size en yakın olan kafirlerle savaşın*”¹⁰³ mealindeki Kur'ân-ı Kerim âyeti gerekçe gösterilerek ilan edilen gaza ve cihad çağrısı, bölgedeki kaza ve beldelerin cami, mescit, mektep ve medrese kapılarına asılarak, savaşmaya gücü yeten herkesin, hiç kimse geride kalmayacak şekilde İslam beldesi olan Bayburt'un Rus işgalinden kurtarılması için cepheye koşması gerektiğini ve bunun tüm Müslümanlar üzerine farz olduğu telkin edilmiştir. Yapılan cihad çağrıları, kısa sürede karşılık bulmuş, Şatırzâdeler, Cansızzâdeler ve Sarı Alizâdeler gibi bölgenin ileri gelen aileleri öncülüğünde yaklaşık 20.000'den fazla askerin toplanması sağlamıştır. Gümüşhane ve havalisinden toparlanan asker Bayburt Ovası'nda, Balahor Köyü civarında kurulan karargâha yerleştirilerek, yapılacak saldırılara karşı önlem alınmıştır. Osman Paşa'nın faaliyetleri neticesinde yapılan cihad çağrısı ve halkın çağrıya karşılık verdiği olumlu tepkiler, Sadâret tarafından

¹⁰¹ BOA. HAT. No. 1075, Gömlek No. 43941-E, 4 M 1245 [6 Temmuz 1829].

¹⁰² BOA. HAT. No. 1063, Gömlek No. 43644, 26 Z 1243 [9 Temmuz 1829].

¹⁰³ “Kâtilüllezîne yelûnekum mine'l-kuffâr” (et-Tevbe, 123. Âyet).

takdir edilmiş ve gereken desteğin gönderileceği bildirilmiştir¹⁰⁴. 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde yer alan nefir-i âm kuvvetinin sayısını tam olarak tespit etmek güç olmakla beraber Balkan ve Kafkas Cephesi'nde harbe katılanların sayısının 97.000 kişi civarında olduğu tahmin edilmektedir¹⁰⁵.

2.2.1.4. Kafkas Kuvvetleri

Kafkasya, 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin cereyan ettiği cephelerden biri olması bakımından stratejik bir konuma sahipti. Osmanlı Devleti, öteden beri Rus tehdidine karşı Kafkasya'daki Müslüman kabileler ile ilişkilerin koparılmadan, denge içinde yürütülen bir siyaset benimsemiştir. Bölgedeki kabilelerle ilişkilerini iyi tuttuğu gibi, iç işlerine müdahale etmeden, bölgenin hamisi olduğunu da sık sık vurgulamıştır. Zira Rusya ile yapılan harplerde desteğine başvurulacakların başında Kafkas kabileleri gelmekteydi. Bâbîâlî daha önceki harplerde olduğu gibi 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin ilanıyla beraber bölgedeki halkın desteğini sağlamak ve bölgenin muharip güçlerinden faydalanmak için bir dizi girişim başlatmıştır. Osmanlı Devleti, istenen desteğin sağlanması durumunda bir yandan kabilelerin yaşam alanından faydalanılarak, Anadolu için doğal bir set oluşturulacaktı diğer yandan ise harbe katılan muharip kuvvetler ile Şark Cephesi'ne gönderilecek insan kaynağını ve askerî mühimmat yükünü hafifletecekti¹⁰⁶.

Harbin ilanıyla Kafkas Cephesi'ndeki organizasyonunun işleyişini sağlamak üzere birtakım girişimlere başlandı. Özellikle de bölgede yaşayan kabilelerin desteğinin sağlanması için görüşmeler yapıldı ve alınan desteğe göre görev dağılımı yapıldı. Örneğin; bir yandan Erzurum'da bulunan Tiflis Hanı, Açıkbaş Hanları ve kendilerine verilen îâneler cepheye gönderilirken bir yandan da Osmanlı Devleti'nin yanından yer alıp almayacağı henüz kesinleşmemiş olan Güril Müdiresi gibi kesimlerin desteği sağlanmaya çalışılmaktaydı¹⁰⁷. Harbin başlamasıyla Rus yanlısı bir politika izleyen kabilelerin yanında Osmanlı Devleti'ne bağlılıklarını bildiren ve Rusya'ya karşı mücadele edeceğini temin eden kabilelerin sayısı da az değildi. Nitekim bölgenin ileri gelenlerinden Zanoğlu Sefer Bey'in göndermiş olduğu 12 Temmuz 1828 tarihli mektubundaki ifadelerine göre; bölgedeki halkın Osmanlı taraftarı olduğu ve harbe katılacaklarına dair ifadelere yer verilmiştir. Sefer Bey, Kuban Nehri çevresinde ikamet eden Nogay, Çeçen, Endirey ve Dağıstanlı kabilelerden oluşan tahmini 500.000 civarında eli silah tutan askerin mevcut olduğu ve neredeyse tamamının kendi silahlarının olduğunu belirtmiş, çoğunluğu Müslüman olan bu halkın Osmanlı Devleti'nin yanında yer alması

¹⁰⁴ BOA. HAT. No. 1026, Gömlek No. 42763, 7 S 1245 [8 Ağustos 1829].

¹⁰⁵ Ferik Ahmed Muhtar Paşa, *Türkiye-Rusya Seferi ve Edirne Muâhede-i*, I, 37; Çakın, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III'ncü Cilt 5'nci Kısım Eki -Osmanlı-Rus Harbi (1828-1829) Etüt-*, 55.

¹⁰⁶ Özcan, *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*, 37.

¹⁰⁷ BOA. AE.SMHD.II, No. 119, Gömlek No. 9948, 27 ZA 1243 [10 Haziran 1828].

durumunda meydana gelecek kazanımlara işaret etmektedir. Rusların Osmanlı topraklarına ilerlemesine karşılık Kuban Nehri'nin karşı tarafında bulunan söz konusu Kafkas kabilelerinden bir hat çekilebileceği ve Anapa Kalesi'nin muhafazasında kullanılabileceği hatırlatılmaktaydı. Ayrıca bu kabilelerin önceki yıllarda meydana gelen Rusya ile İran arasındaki muharebelerde zaman zaman İran'ın yanında yer alarak önemli kazanımlar sağladığına dikkat çekilerek, Osmanlı idaresinin Kafkas bölgesindeki kabileleri mutlak surette yanına çekmesi gerektiğini belirtmiştir. Zanoğlu Sefer Bey, Kafkas kabilelerinin sefere katılmasının Osmanlı yönetimi tarafından kabul edilmesi durumunda kendisiyle beraber yanında bulunan Pişkovi Bey ile sessiz bir şekilde Anapa'ya gideceğini ve Kafkas kabilelerini Osmanlı Devleti'nin yanında yer alması için örgütleyebileceğini bildirmiştir. Sefer Bey, Kafkas kabilelerinin Osmanlı Ordusu yanında yer almaları için bölgenin ileri gelenlerine padişah tarafından elbise, fıkıh kitapları, kürk ve şal gibi kıymetli hediyelerin gönderilmesi durumunda, kabile ileri gelenlerinin onurlandırılabilirliği ve gönülleri hoş tutmanın gerekliliğine değinmiştir. Zanoğlu Sefer Bey'in Osmanlı yönetimine sunmuş olduğu söz konusu teklif, olumlu karşılanmış ve bölgenin ileri gelenleri aracılığıyla asker toplamaları konusunda emirnameler ve araçlar vasıtasıyla hediyeler gönderilmiştir.¹⁰⁸

Sadrazam Selim Mehmed Paşa'nın 12 Temmuz 1828 tarihinde, Sultan II. Mahmud'a sunduğu rapor, savaş için önemli bir askerî nüfus potansiyeline sahip olan Kafkas halklarından bahsederek, bölgedeki kabilelerden oluşan büyük bir ordu meydan getirmenin mümkün olduğunu beyan etmiştir. Sadrazamın Ruslara karşı Kafkaslarda ümit bağladığı kabilelerin başında Çerkezler gelmekteydi. Ayrıca Anapa ve havalisindeki Şapsığ Kabilesi'nden henüz İslamiyeti kabul etmemiş olanların da Anapa muhafızının girişimleriyle Osmanlı Devleti saflarına çekilebileceğini vurgulamaktaydı. Yine Kuban Nehri'nin karşı kıyısında yer alan Nogay, Çeçen, Endirey ve Dağıstan'ın Müslüman kabilelerinden 500.000'den fazla savaşçı toplanabileceği ve bu halkların Osmanlı Devleti'ne olan bağlılıkları dile getirilmiştir. Söz konusu askerî potansiyelin ise bir an önce bölgeye gönderilmesi gereken bir elçi vasıtasıyla ve kabile ileri gelenlerine gönderilecek hediyeler ile Osmanlı Devleti yanında harbe sokmanın mümkün olabileceği düşünülmekteydi. Selim Mehmed Paşa, söz konusu Kafkas kabilelerinin önde gelen eşraf ve ulemasına hitaben bir fermanın kaleme alınarak Koca Ali tarafından kendilerine iletilmesini padişaha arz etmiştir.

Selim Mehmed Paşa, Kafkas kabilelerinden olan ve savaşın ilk zamanlarında İstanbul'da bulunan Sefer Bey'i yanına çağırarak bölge ahalisi hakkında bir görüşme gerçekleştirmiştir. Sefer Bey'e, Dağıstan hanlarına ve ulemasına verilmek üzere fıkıh kitapları, kürk, şal gibi kıymetli hediyeleri teslim ederek vakit kaybetmeden Kafkaslara göndermek istemiştir. 12 Temmuz 1828 tarihli bir evraktan da anlaşılacağı üzere bu

¹⁰⁸ BOA. *AE.SMHD.II*, No. 119, Gömlek No. 9948, 27 ZA 1243 [10 Haziran 1828]; BOA. *HAT*. No. 1103, Gömlek No. 44583, 29 Z 1243 [12 Temmuz 1828].

görüşmeler üç kez tekrarlanmıştır. Üçüncü görüşmede Sefer Bey'in yanı sıra yine Kafkas kökenli olup o sıralarda İstanbul'da bulunan Beşköy ve Temrün beyler de bulunmuştur. Sadrazam ile diğer beyler arasında gerçekleştirilen bu görüşmelerin amacı Kafkas kabilelerinin Rus Ordusu'na karşı Osmanlı topraklarını muhafaza ve müdafaa etmeleriydi. Görüşmeler neticesinde Kafkas beyleri, Osmanlı Devleti'ne bağlılık bildirmiş ve Rusya'ya karşı savaşabilecek yaklaşık 3.500.000 bir nüfusun varlığına işaret ederek, bunlar arasından da 100.000 kişilik bir seçkin savaşçının çıkarılabileceğini iddia etmiştir. Hatta bu savaşçıların talimli asker olan Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye ordusundan farksız olduğu düşünülmüşür. Bu sebeple de adı geçen Kafkas beylerine sadrazam tarafından birer kat binbaşı elbisesi verilerek, bunların oluşturacağı kuvvetlerin Asâkir-i Mansûre ordusu statüsünde olacağı kararlaştırılmıştır. Vakit kaybetmeden bölgelerine gitmeleri istenen beylerin Kafkas kabileleri arasından topladıkları askerleri hem fiziki açıdan donatmaları hem de savaşa hazırlayacak şekilde motive etmeleri tembihlenmiştir.

Kafkaslardan toplanması istenen askerî birliklerin öncelikle Anapa ve havalisinin güvenliğini sağlamaları düşünülmüştür. Böylelikle hem Anapa gibi önemli stratejik askerî bir bölge korunacak hem de gerektiğinde Erzurum ve Trabzon sahillerinin muhafazası sağlanmış olacaktı. Bir yandan da Kafkas Cephesi'nin mühimmat envanteri yapılarak, bölgede yapılacak savunma stratejisi oluşturulmaktaydı. Sadrazam Selim Mehmed Paşa'nın Sultan II. Mahmud'a sunduğu bir raporda; Anapa Muhafızı Osman Paşa vasıtasıyla Anapa Kalesi'ndeki askerî mühimmatın miktarı ve nefer sayısını öğrenmeye çalışmıştır. Cevaben kalede 25 Çarha ve 5 kıt'a obüs olmak üzere toplamda 30 kıt'a top ile 200 kadar topçu ve arabacı neferin olduğu tespit edilmiştir.

Sadrazam tarafından gönderilen raporu inceleyen Sultan II. Mahmud, talep edilen ihtiyaçların karşılanarak gönderilmesini istemiştir. Fakat Kafkas beyleriyle yapılacak yazışmaların veya onlara gönderilecek hediyelerin Trabzon Valisi tarafından iletilmesini ve buralardan toplanacak askerin de yine Trabzon Valisi tarafından koordine edilmesinin uygun olacağını bildirmiştir. Kafkasya ile İstanbul arasındaki mesafenin uzun olması, toplanacak askerin zamanında savaşa iştirak etmesi gibi gerekçeler sebebiyle Trabzon Valisi'nin bu işleri yürütmesinin daha münasip olacak belirtilmiştir.¹⁰⁹

2.2.1.5. Aylıklı Askerler

Osmanlı ordusunda ücretli asker veya aylıklı askerlerin istihdamı tîmâr sisteminin bozulmaya başlamasından sonra başlamış ve bilhassa XVII. yüzyıldan sonra bu istihdam alanı giderek artmıştır. Hatta XIX. yüzyıla gelindiğinde ücret karşılığında istihdam edilen

¹⁰⁹ BOA. *AE.SMHD.II*, No. 119, Gömlek No. 9948, 27 ZA 1243 [10 Haziran 1828]; BOA. *HAT*. No. 1102, Gömlek No. 44564, 29 Z 1243 [12 Temmuz 1828].

kuvvetler, savaşlarda en çok tercih edilen askerî birlikler olmuştur. Nitekim 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde de ücret karşılığında savaşan birlikleri sıklıkla görmek mümkündür.¹¹⁰

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nden önce Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ve yerine kurulan Mansûre taburlarının henüz istenilen olgunluğa ulaşamamış olması, savaş sırasında aylıklı askere duyulan ihtiyacı arttırmıştır. Örneğin; Sadâret Mühürdarı Abdülatif Efendi'nin 22 Haziran 1828 tarihiyle kaleme almış olduğu bir mektupta Balkan Cephesi'nde savaşan Osmanlı ordusunun hareketliliği hakkında önemli veriler dile getirilirken bu mektupta bir de aylıklı askere duyulan ihtiyaç bildirilmekteydi. Rusların yakın zamanda Şumnu üzerine yürüyeceği rapor edilen mektupta, gelecek olan saldırıların nefir-i âm askeri ile önlenemeyeceği hatırlatılmıştır. Bu sebeple de söz konusu askerî birlikler, Şumnu'daki istihkamı kuvvetlendirmek maksadı ile hendek kazma ve tabyalar inşa işlerine kullanılmıştır. Sorunun çözümü için bölgedeki komuta kademesinin yaptığı müzakereler neticesinde, Anadolu ve Rumeli'den, halk arasından asker getirtmek yerine bedelleri toplanarak onların yerlerine Rumeli'de toplanması kararlaştırılmıştır. Bu sebeple de Rusların Şumnu'ya yetişmesinden evvel Çirmen Mutasarrıfı Esad Paşa'nın külliyetli aylıklı (mâhiyeli) asker toplayarak, cepheye destek sağlaması talep edilmiştir.¹¹¹

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Balkan Cephesi'nde ihtiyaç duyulan aylıklı askerin önemli tedarik bölgelerinden biri de Arnavutluk'tur. Arnavut askerler, savaş boyunca cephenin neredeyse her yerinde görev almıştır. Bilhassa kale veya müstahkem alanlarda görevlendirilen Arnavutların tercih edilmesinin bir de tarihi arka planı bulunmaktaydı. Çünkü Arnavut, Osmanlı hakimiyetine geçtiği dönemden itibaren ihtiyaç halinde devamlı olarak Osmanlı ordusunu *savaşçı askerler* özelliğiyle ön plana çıkmıştır. Bu nedenle Arnavutluk, savaş için ihtiyaç duyulan aylıklı askerin toplanması için sık sık başvurulmuş bir merkez olmuştur. Savaşta, rakip ordu karşısında etkili ve caydırıcı özellikleri olduğu düşünülen Arnavut askerden istenilen miktarda toplanabilmişse de öngörülen fayda sağlanamamıştır. Bunun sebebi olarak askerlerin zaman zaman başlarına buyruk hareket etmeleri ve *-devletin içinde bulunduğu mali kriz sebebiyle-* aylıklarını zamanında alamamaları gösterilmektedir.¹¹²

1828 yılı ağustos ayında Balkan Cephesi'nde, Şumnu'da görevlendirilmek üzere Selanik'ten gönderilen 4 tabur Mansûre Askeri'nin yanında bir de 4.000 civarında aylıklı asker toplanmıştır. Selanik'ten cepheye varıncaya kadar yol üzerinde uğradıkları kaza

¹¹⁰ Kayahan Boyacı, *1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı Doğu Cephesi'nde İnsan Kaynakları Seferberliği*, 67-69.

¹¹¹ Belirtilen tarihte Şumnu civarında olan Osmanlı Askeri'nin mevcut; 6 tabur piyade, 3 tabur süvari, Filibe'den gelen 1.500 ve İznikmid (İznik)'ten gelmek üzere olan 1.000 ve komuta kademesinin kendi maiyetindeki eğitimli askeri ile kapı halkı şeklinde belirtilmektedir (BOA. HAT. No. 1058, Gömlek No. 43525, 9 Z 1243 [22 Haziran 1828]).

¹¹² Muhammed Emin Çalar, "Modern Ordunun Kadim Savaşçıları: 1828-29 Osmanlı-Rus Harbi'nde Arnavut Askerlerin İstihdamı", *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi* 3/1 (2022), 67-85.

yöneticilere haber verilerek, neferlerin birer gecelik yem ve yiyeceklerinin temin edilmesi, aylıklı asker için gerekli olabilecek araba, beygir ve benzeri ihtiyaçların verilmesi bildirilmiştir. Mübaşir Hüseyin Ağa, 27 Ağustos 1828 tarihi itibarıyla topladığı 4.000 aylıklı askeri Şumnu Ordusu Seraskeri Ağa Hüseyin Paşa'ya ulaştırılmakla görevlendirilmiştir. Fakat toplanan asker henüz yerine ulaştırılmadan Varna Kalesi'nin muhafazasında duyulan ihtiyaç sebebiyle 4.000 aylıklı askerin 800'ü Varna'ya yönlendirilmiştir.¹¹³

Tablo 2.7. 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Rumeli Cephesi'nin muhtelif bölgelerinde görev alan aylıklı askere ödenmesi gereken ücretin toplamı¹¹⁴

<i>Görev Yeri</i>	<i>Aylar</i>	<i>Miktar (Kuruş)</i>
Ordu-yı Hümayun maiyetinde	2 Ağustos-29 Eylül 1829	144.360
Ziştovi	3 Temmuz-29 Eylül 1829	156.000
Niğbolu	2 Ağustos-29 Eylül 1829	177.860
Niğbolu (Abdürrezzak Paşa maiyetinde)	2 Ağustos-29 Eylül 1829	24.000
Ruşçuk ve Yergöğü	2 Ağustos-29 Eylül 1829	84.820
Bağrıaçık Ali Ağa	3 Temmuz-29 Eylül 1829	190.560
Tırnova (Ömer Bölükbaşı maiyetinde)	2 Ağustos-29 Eylül 1829	3.980
Toplam		781.580

Balkan Cephesi'nde olduğu gibi Şark Cephesi'nde de aylıklı askerlere duyulan ihtiyaç, komuta kademesinin kendi arasındaki yazışmalarına yansımıştır. Erzurum Valisi Salih Paşa, 1829 yılı baharda mevsiminde her birinden 10.000 piyade, 5.000 süvari olacak şekilde 30.000 aylıklı askerden oluşacak şekilde iki ordu tertip etmenin gerektiğini ifade etmekteydi. Salih Paşa, bu askerin Trabzon ve Lazistan eyaletlerinden toplanmasını istemekle beraber aksi durumda diğer yerlerden tedarik edilemeyeceğini düşünmekteydi. Ayrıca nefir-i âm askerinin cephedeki durumu göz önüne alındığında, nitelsiz ve savaşmayan bu gruplarla Rus ordusuna karşı galip gelmenin mümkün olmadığını açıkça belirtmekteydi. 1829 yılı bahar mevsimi başlangıcında Trabzon Valisi Osman Paşa, Lazistan ve civarından toplanmasını istediği aylıklı askerin Şark Cephesi'nde görevlendirilmesini sağlamıştır.¹¹⁵

Tablo 2.8. 1829 yılında Şark Cephesi'nde savaşan aylıklı askerlerin toplandığı yerler, başbuğ ve sayıları¹¹⁶

<i>Toplandığı Yer</i>	<i>Başbuğlar</i>	<i>Sayıları</i>
Giresun	Dizdarzâde Ahmed Bey ve Süleyman Bey	300
	Dizdarzâde Selim Bey	200
Görece	Koğuzâde Ali Bey	200
	Dedezâde Emin Ağa	150
	Hurşid Ağa	20
	Emin oğlu Yusuf Ağa	10

¹¹³ BOA. A.DVN.MHM.d., No. 244, 1.

¹¹⁴ BOA. HAT. No. 1079, Gömlek No. 43962-C, 29 Z 1245 [21 Haziran 1830].

¹¹⁵ BOA. HAT. No. 1014, Gömlek No. 42484-B, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1829].

¹¹⁶ Kayahan Boyacı, 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı Doğu Cephesi'nde İnsan Kaynakları Seferberliği, 75-76.

	Emin oğlu Mehmed Ağa	20
	Uzunzâde Ali Ağa	150
	Mustafa Ağa	80
	Hacıhasanzâde İbrahim Ağa	25
	Hacıhasanzâde Emin Ağa	20
	Bahadırzâde Memiş Ağa	50
	Hacıfettahzâde Memiş Ağa	30
Akçaabat	Hacıfettahzâde İsmail Ağa	20
	Yusuf Ağa	30
	Âyan Mustafa Ağa	100
	Hacısalihzâde Ali Ağa	80
	Hacıbehlülzâde Mustafa Ağa	40
	Hüseyin Ağa	30
	Sakazâde Ali Ağa ve Mehmed Ağa	20
	Âyan Falcızâde Ömer Bey	150
	Falcızâde Mehmed Ağa	30
Trabzon	Şatırzâde Abdülhamid Ağa	200
	Hacısalihzâde Ali Ağa	300
	Şatırzâde Ahmet Bey	50
	Gümrükçüoğlu Osman Ağa	50
	Sekbanzâde Hacı Bey	50
	Hasanağazade Mehmed Ağa	70
	Hasancabi oğlu Ali Ağa	100
	Hasanağazâde Ömer Ağa	20
	Eminağazâde Mehmed Ağa	120
	Kulluoğlu Mustafa Ağa	50
	Bekiroğlu Kubad Ağa	150
	İsmail Çelebioğlu Hasan Ağa	160
	Alioğlu Mahmud Ağa	140
	Çehrelizâde Hasan Ağa	150
Sürmene	Tahirağazâde Mehmed Ağa	90
	Hüseyinağazâde Adnan Ağa	40
	Küçükalizâde Hurşid Ağa	20
	Bulakağazâde Hasan Ağa	90
	Hacı Yusuf Ağa	160
	Mustafağazâde Ahmed Ağa	20
	İsmailağazâde Hurşid Ağa	30
	Mustafağazâde Hasan Ağa	70
	Güneşreli Mustafa Ağa	110
	Hacıalizâde Yusuf Ağa	20
	Ömerağazâde Ahmed Ağa	15
	İsmail Ağa	30
	Mustafa Ağa	150
	Seyidoğulları	20
	Baltazâde Mehmed Ağa	30
	Hacışahinzâde Ali Bey	250
	Hacışahinzâde Osman Bey	100
	Ağakubatzâde Kubad Ağa	120
Gönye	Hüseyin Ağa	150
	Mehmet Ağa	50
	Cebeli Ahmetzâde Hasan Ağa	50
	Ahmet Ağa	50
	Sefer Bey	120
	Osman Ağa	30
	Battal Ağa	30
	Batum Âyanı Dursun Bey	500
Of	-	300
Rize	Tuzcuzâde Memiş Ağa	2000
Hemşin	Tuzcuzâde Abdullah Ağa	600

Toplam	8.650
--------	-------

2.2.2. Yardımcı Kuvvetler

Osmanlı sefer organizasyonlarında muharip güç olarak cephede mücadele eden kuvvetler dışında, ordunun gerekli lojistik desteğini sağlayan cephe gerisi gruplar bulunmaktaydı. Bu kuvvetler, sıcak muharebeye girmeden, cephedeki ordunun ihtiyaçlarını hazırlayıp, ihtiyaç duyulan yerlere ulaştırmakla yükümlüydüler. Bu kuvvetlerden orduda daimi bir şekilde, maaşlı çalışanlar olabildiği gibi savaş dönemlerinde ihtiyaca binaen sefer yolu üzerindeki esnaf veya yöneticiler arasından da seçilebilmekteydi¹¹⁷. Osmanlı seferlerinde ordunun ihtiyaç ve desteğini sağlayan yardımcı kuvvetleri genel olarak beş kategoride sınıflandırmak mümkündür. Bunlar; gerektiğinde cephedeki askerî ve bürokratik meselelerde görev almak üzere orduyla hareket eden maliye ve elçilik büro memurları, ordunun iâşe ihtiyacını karşılayan ve gerekli yerlere ulaştıran levazımatçıları, tabya, hendek yol ve köprülerin yapım, bakım ve onarım işleriyle uğraşan beldar, neccar, lağımçı ve taş ustaları, ordunun iâşe ve mühimmatının ulaştırılmasında kullanılan deve ve araba sürücülerini ile cephede yaralanan veya hayatını kaybeden askerler ile ilgilenen hekim ve sağlık hizmetlilerinden oluşmaktaydı¹¹⁸.

2.2.2.1. Orducu Esnafı

Osmanlı Devleti, XIV. yüzyıldan itibaren sınırlarında ve ordusunda meydana gelen büyüme ile küçük çapta akınlar yerine büyük ve uzun süreli seferler yapmaya başladı. Bu durum ordunun uzun süre seferlerde kalmasını gerektirdiğinden buna bağlı olarak lojistik problemleri doğurmuştur. Devlet yönetimi lojistik ihtiyacına yönelik problemleri ortadan kaldırmak için ordu ile sefere çıkacak ve sefer boyunca ordunun taleplerini yerine getirmeye yönelik istihdam sağlayacak yardımcı kuvvetler görevlendirerek bu problemi ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Yardımcı kuvvetlerin en temel görevi orduda görev alan askerlerin ihtiyaç duyacakları mal ve hizmetlerin gerekli zaman ve miktarda karşılanmasını sağlamaktır¹¹⁹.

Osmanlı ordusuyla beraber sefere katılan orducu esnafları umumiyetle orducu loncalar şeklinde sınıflandırılmaktaydı. Bunlar genellikle ordunun beslenmesi, askerin giyim-kuşam, sağlık ve temizlik işleri ve hayvan bakımından anlayan esnaflardan

¹¹⁷ Mehmet Yaşar Ertaş, *Sultanın Ordusu: Mora Fethi Örneği 1714-1716* (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2007), 255.

¹¹⁸ Bülent Çelik, *Osmanlı Sefer Organizasyonlarında Kentli Esnafın Getirdiği Çözümler: Orducu Esnafı* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002), 190.

¹¹⁹ Bülent Çelik, “Osmanlı Seferleri’nde Orducu Esnafı”, *SUTAD (Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi)*, 44 (Güz 2014), 260.

gruplarından oluşmaktaydı¹²⁰. 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi sefer organizasyonu kapsamında cephelerde görevlendirilen herhangi bir esnaf topluluğuna dair kayıtlara rastlanmamıştır.

2.2.2.2. Sıhî Ekipler ve Seyyar Hastahaneler

Yeniçağdan itibaren kısa süreli meydan savaşları giderek azalmış ve birkaç mevsimi ve hatta yılları kapsayan uzun soluklu savaşlar dönemi başlamıştır. Ateşli ve teknolojik silahların ölümcül etkisi arttıkça da savaşlarda mücadele eden insan gücüne duyulan ihtiyaç ve sağlık sorunları ön plana çıkmıştır. Bu durum, savaşlardaki insan kaynağı ikmalini desteklemek, yaralıların hızlı bir şekilde iyileşerek tekrar mücadeleye girişmeleri için sıhî ekipmanların düzenli ve tertipli çalışmasını gerektirmekteydi. Daha önceki dönemlerde meydana gelen savaşlarda olduğu gibi 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde de sıhî ekipler ve seyyar hastahaneler, ordunun en çok ihtiyaç duyduğu yardımcı ekip ve ekipmanlar arasında yer almıştır. Savaşın uzun sürmesi ve aralarında iklim farklılıkları olan geniş iki ayrı coğrafyada cereyan etmesi söz konusu yardımcı kuvvetlerin önemini arttırmıştır. Bu sebeple 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasının akabinde Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye Ordusu'nun kurulmasına paralel olarak yapılan düzenlemeler arasında askerî hastahaneler yer almaktaydı. Bunlar arasında; Gümüşsuyu, Kuleli, Davut Paşa, Maltepe, Tophane, Levent Çiftliği, Topçular, Cephe, Mabeyn, Hassa, Humbarahane, Tersane, Tıbhane, Ahırkapı, Rami, Bâb-ı Seraskeri, Tarabya ve Toptaşı hastahaneleri bulunmaktaydı¹²¹.

Askerî hastahanelerin yapım aşaması ve müesseseleşme süreci devam ederken 1827 yılında Şehzadebaşı'ndaki Tulumbacılar Konağı'nda birer adet Tıphane ve Cerrahhane açıldı. Amacı hem İstanbul'da hem de cephelerde gerekli olacak hekim ihtiyacını karşılamaktı. Fakat yaralıların tedavilerinde veya ameliyatlardaki performansları sebebiyle istenilen başarı sağlanamadı¹²². Muharebeler esnasında yaralanan askerlerin yanı sıra askerî sevkiyatlar sırasında on binlerce kişinin yer değiştirmesi, uygun olmayan koşullarda konaklaması gibi sebepler yüzünden bulaşıcı birçok hastalık zuhur etti. Hem yaralı asker sayısının artması hem de bulaşıcı hastalıkların baş göstermesiyle cephelerde tıbbî malzeme ve bu malzemeyi etkili ilaçlara dönüştürebilecek kalifiyeli eleman ihtiyacını arttırmıştır. Bu ihtiyaçları arttıran cephedeki ordugah ve kalelerden İstanbul'a sık sık bildirilen yazışmalarda sıklıkla görmek mümkündür. Bunun ilk örnekleri arasında, 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin ilk zamanlarında Ada-yı Kebir ve Fethü'l-İslam kalelerindeki cephanelerde ihtiyaç

¹²⁰ Çelik, "Osmanlı Seferleri'nde Orducu Esnafı", 264.

¹²¹ Çakın, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III'ncü Cilt 5'nci Kısım Eki -Osmanlı-Rus Harbi (1828-1829) Etüt-*, 204.

¹²² Çakın, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III'ncü Cilt 5'nci Kısım Eki -Osmanlı-Rus Harbi (1828-1829) Etüt-*, 204.

duyulan tıbbî ilaç ve malzemeler ile ilgili gönderilen bir talep zikredilebilir. 8 Haziran 1828 tarihiyle Fethü'l-İslam Kalesi Muhafızı Abdülkerim Paşa tarafından istenen listenin yaklaşık maliyetinin 700-800 kuruş olduğu ifade edilerek bu malzemelerin Cebehane-i Âmire tarafından temin edilmesi istenmiştir. 28 Haziran 1828 tarihinde hazırlandığı tahmin edilen malzemelerin genelini ilaç yapımında veya hasta tedavisinde kullanılabilecek türden malzemeler oluşturmaktaydı. Abdülkerim Paşa'nın talep ettiği tıbbî malzemeler aşağıdaki listede sıralanmıştır.¹²³

Tablo 2.9. 1828-1829 Osman-Rus Harbi'nde Ada-yı Kebir ve Fethü'l-İslam kalelerinden talep edilen tıbbî malzeme ve miktarı.¹²⁴

<i>Tıbbî Malzeme</i>	<i>Miktarı</i>
Çam sakızı	5 kıyye
Tatlı sakız	1 kıyye
Tirementi	5 kıyye
Yer sakızı	0,5 kıyye
Kara sakız	0,5 kıyye
Üstübeç	1 kıyye
Safran	50 dirhem
Ladin	100 dirhem
Sülügen	2 kıyye
Mıhladız	50 dirhem
Düşe (?)	50 dirhem
Defne	100 dirhem
Mumya	100 dirhem
Karaca otu	200 dirhem
Karakoz	100 dirhem
Trablus sabunu	5 kıyye
Sandaloz	200 dirhem
İsfidâç	100 dirhem
Mürdesenk	5 kıyye
Ekmek sakızı	1 kıyye
Zencefil	100 dirhem
Üzerlik	200 dirhem
Cehennem taşı	100 dirhem
Kalem çengel	200 dirhem
Guvaşır	100 dirhem
Gavur uşağı	100 dirhem
Fıfırıyun	100 dirhem
Beyaz dalyun	1 kıyye
Kırmızı dalyun	1 kıyye
Sünger	200 dirhem
Zarder (?)	100 dirhem
Mahitab	adet

Cephede tıbbî malzemeye ihtiyaç duyulan yerlerden biri de Şumnu idi. Şumnu Ordusu Seraskeri Hüseyin Paşa, Şumnu Ordusu'ndaki yaralı ve hasta askerleri tedavi etmek için gerekli olan ilaçların hazırlanması için 21 Ekim 1828 tarihinde İstanbul'a bir ihtiyaç listesi göndermiştir. Bunun üzerine ilaçların hazırlanması için Francisco adında bir hekim görevlendirilmiştir. Gerekli olan tıbbî malzeme ve bitkilerin mübâyaa yoluyla

¹²³ BOA. *Cevdet Sıhhiye [C.SH.]*, No. 3, Gömlek No. 131, 1, 15 Z 1243 [28 Haziran 1828].

¹²⁴ BOA. *C.SH.*, No. 3, Gömlek No. 131, 2, 15 Z 1243 [28 Haziran 1828].

tedarik edilmesi kararlaştırıldıktan sonra yapılan hesaplama sonucu malzemelerin bedeli aşağıdaki listede de verildiği üzere 1.909 kuruş olarak belirlenmiştir. 1.909 kuruş ödenerek alınan malzemelerden istenilen ilaçların imali ve tekrar Şumnu'ya gönderilmesi sırasında harcanan toplam ilaç ücreti 3.423,5 kuruş olarak hesaplanmış ve seferiyye akçesiyle ödenmiştir.¹²⁵

Tablo 2.10. Şumnu Ordusu'nda bulunan yaralı askerler için İstanbul'dan mübâyaa yoluyla temin edilen tıbbî malzeme.¹²⁶

Malzemenin Adı	Miktarı	Bedeli (kuruş)
Sarımsak Macunu	5 kıyye	100
Diyaktafon (?) Macunu	5 kıyye	100
Hayrullah Efendi Tıryağı	2 kıyye	60
Hararet Merhemi	5 kıyye	50
Kehribar Hapı	1 kıyye	50
Cenoğluze (?) Hapı	2 kıyye	120
Tirementi Hapı	1 kıyye	40
Golonba Kökü	200 dirhem	30
Anzeyika Kökü	2 kıyye	20
Meshuk Saleb	1 kıyye	20
Valiryana Kökü	200 dirhem	4
Çantıyana Kökü	2 kıyye	16
Turunç Kabuğu	1 kıyye	5
Simaropa Kabuğu	1 kıyye	12
Sarı Mandal	1 kıyye	10
Kavasya Ağacı	200 dirhem	10
Hab-ı müluk yağı	5 kıyye	200
Tarçın Yağı	10 dirhem	15
Karanfil Yağı	10 dirhem	15
Ansun Yağı	50 dirhem	31
Zac Yağı	200 dirhem	204
..... İngiltere'nin meshuk	1 kıyye	200
Zer-i mazuf	50 dirhem	12,5
Kritadeter meshuk	3 kıyye	30
Zamk-ı Arabî meshuk	1 kıyye	20
Kırmızı minedale	30 dirhem	15
Solfato kını	10 dirhem	150
Göbek misk	2 dirhem	40
Sudur	100 dirhem	15
Afyon	100 dirhem	40
Efrenc çayı	1 kıyye	40
Hatmi kurusu	1 kıyye	20
Kunduz hayası meshuk	5 dirhem	45
Ceviz	100 dirhem	11
Keten tohumu	10 dirhem	15
Hindi damarı	5 kıyye	75
..... kanı	50 dirhem	12,5
Küçük şırınga	5 adet	25
Mablak	2 adet	
Kaşık	4 adet	38,5
Beyaz kağıt ve kaba top	2 adet	
Macun havanı	2 adet	
Billur sepet	10 adet	42,5

¹²⁵ BOA. C.SH. No. 6, Gömlek No. 279, 2, 11 R 1244 [21 Ekim 1828].

¹²⁶ BOA. C.SH. No. 6, Gömlek No. 279, 1, 11 R 1244 [21 Ekim 1828].

Sandık	4 adet	150,25
Kavanoz, kıt'a torba,, teneke, keçe ve ip vs.	-	
Toplam		1.909

Balkanlar Cephesi'nde yaralanan veya muhtelif hastalıklara yakalanan askerler genellikle Kızanlık ile Edirne'deki askerî hastahanelere nakledilmekteydi. Fakat zaman içinde yaralı sayısının artması ve özellikle de yaralıların nakli önemli bir problem haline gelmiştir. Bu sebeple de hasta ve yaralılar öncelikle savaş alanında kurulan seyyar çadırlarda ilk yardım yöntemleri uygulandıktan sonra daha donanımlı sağlık merkezlerine sevk edilmekteydi. Osmanlı harplerinde umumiyetle hasta ve yaralılar, develer üzerine kurulan kafes şeklindeki konforlu mahfeler ile taşınırken 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde imkanların sınırlı olması sebebiyle öküz arabaları ile nakledilmeye çalışılmıştır. Öküz arabaları üzerinde nakledilen hasta ve yaralıların nakledilme sürelerinin uzaması hastaların yolda daha kötüleşmesine ve hatta hayatlarını kaybetmesiyle sonuçlanmıştır. Örneğin 25 Ekim 1828 tarihinde Aydos Kasabası'ndan Edirne'ye nakledilmesi gereken 300 kadar yaralı askerin sevki sırasında yaşanan birçok ölüm vakası veya ağırlaşan hastaların olması endişeleri daha da arttırmıştır. Çoğu zaman sıhhi ekipmanlarının yetersiz olması veya verimli şekilde tedavilerin uygulanamaması yeni sağlık problemlerine yol açmaktaydı.¹²⁷

II. Mahmud döneminde Osmanlı Devleti'nin sağlık kurumları modernize edilirken bu kurumlarda görev yapacak hekim ihtiyacı için Avrupa'dan destek alınmaya başlanmıştır. Çünkü mevcut hekimler geleneksel yöntemleri kullanarak yaralı veya hasta neferlerin eski sağlığına kavuşmasında yetersiz kalmaktaydı. Bu sebeple de Avrupa'dan hem hekim hem de tedavide kullanılacak tıbbî gereksinimler ithal edilerek sağlık alanındaki ihtiyaçlar giderilmekteydi. Nitekim 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Avrupa'dan getirilmiş birçok cerrah ve hekimin gerek İstanbul'daki hastahanelerde ve gerekse de cephelerde görev yaptığına bilinmektedir. Örneğin; Balkanlar Cephesi'ne tahsis edilen üç nefer tabip ve cerrahın orduya ulaşmalarından sonra hastalanmaları ve Konstantin adındaki tabibin vefat etmesi üzerine bölgede sıhhi ekibe duyulan acil ihtiyaç 30 Eylül 1828 tarihli bir mektupla İstanbul'a bildirilmiştir. Yeni tayinlerin yapılması gerektiğine dikkat çekilerek, en azından birer nefer tabip ve cerrahın acilen gönderilmesi istenmiştir. Bunun üzerine İstanbul'da hazır bulunan İtalyan Tabip Alexander, 4 Haziran 1829 tarihi itibarıyla 1.000 kuruş aylık ve 750 kuruş harcırahla, yardımcısı Cerrah Giovanni'yle beraber cepheye gönderilmiştir. İlk aylıkları peşin ödenen söz konusu kişilerin aylıklarının Asâkir-i Mansûre hazinesinden karşılandığı anlaşılmaktadır.¹²⁸ Yine Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye alaylarının Balkanlar Cephesi'ne sevki sırasında beraberlerinde kendilerine refakat etmesi için bir nefer hekimin görevlendirildiği kayıtlara yansımıştır. Avrupa'dan getirtilerek orduda istihdam edilen

¹²⁷ Çakın, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III'ncü Cilt 5'nci Kısım Eki -Osmanlı-Rus Harbi (1828-1829) Etüt-*, 204-205.

¹²⁸ BOA. C.SH. No. 9, Gömlek No. 440, 1, 20 RA 1244 [30 Eylül 1828].

hekimlerden biri de sadakatiyle bilinen Nemçeli Bağdasar olup, 17 Mart 1829 tarihinde 500 kuruş aylık ve 300 kuruş harcırah ile görevlendirilmiştir. Bağdasar ile beraber yine 500 kuruş aylık ve 300 kuruş harcırahla altı nefer hekim daha görevlendirildiği bilinmektedir.¹²⁹

Muharebeler esnasında yardımcı kuvvetler bünyesinde bulunan sıhhî ekipler ve hastahaneler de olumsuz etkilenmekteydi. Çünkü çoğu zaman cephe gerisindeki bir hastahane işgaller sırasında sıcak muharebelerin ortasına düşebilmekteydi. Dolayısıyla muharebeye yakın hastahane ve tıbbî ilaçlar çoğu zaman talan edilip, kullanılamayacak şekilde zarar görmekteydi. Örneğin; benzer hadisenin yaşandığı Derviş Yuvan Derbendi ve havalisinde meydana gelen muharebelerde yaralanan 400 Osmanlı askeri, bölgede ihtiyaca cevap verebilecek hastahanelerin talan edilmesi sebebiyle kötü koşullar altında ve konforsuz arabalar vasıtasıyla Edirne'deki Tophane Hastahanesi'ne taşınmıştır. Balkan Cephesi'nde Asâkir-i Mansûre alaylarının sıhhî hizmetlerini yürüten hekimler arasında iki yardımcı hekim ile beraber Avrupalı cerrahlardan olan Viskonti de bulunmaktaydı. Muharebede tıbbî malzemelerin kullanılamayacak şekilde zarar görmesi sıklıkla karşılaşılan bir durumdu. Örneğin; ellerindeki malzemenin kullanılamayacak şekilde zarar görmesi üzerine Cerrah Viskonti ve beraberindeki hekimler, askerler ile beraber Edirne'ye ulaşmış ve ardından tıbbî ilaç yapımında kullanılmak üzere lazım gelen malzemeleri toplamak için İstanbul'a gitmiştir. Cerrah Viskonti, gerekli malzemeleri, 5 top astar ve 25 okka (yaklaşık 32 kg.) tiftik ile beraber Cebahâne-i Âmire Nazırı Berat Efendi'den aldıktan sonra tekrar Edirne'ye dönerek yaralı ve hasta askerleri için tedavilere başlamıştır.¹³⁰ Bu bağlamda cephedeki hekimler sadece hasta bakım ve tedavisinde değil aynı zamanda ilaç imalinde de faaliyet yürütmek zorundaydı.

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi uzadıkça cephelelerdeki sağlık sorunları da artmaktaydı. Bulaşıcı hastalıkların çoğalması ve etkili çarelerin bulunmayışı her iki tarafı endişelendirmekteydi. Hastalıkların artması ise devamlı olarak hekimlere duyulan ihtiyacı arttırmaktaydı. Örneğin; Vidin Muhafızı İbrahim Paşa, Vidin'de bulunan Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye'nin 9. Alayı'nda hekim ihtiyacı olduğunu bildirerek, en azından bir nefer hekim ile bir nefer cerrahın kendilerine gönderilmesini istemiştir. Bunun üzerine Tıphane-i Âmire'de görev yapan bir nefer cerrah ile bir nefer hekim 500 kuruş aylık ve 600 kuruş harcırah ile gönderilmiştir. Gidecek bu ekibin başında ise Osmanlı Devleti'ne bağlılığıyla bilinen Hekim Petraki görevlendirilmiştir.¹³¹ Yine Mehmed Sıdkı Bey tarafından 12 Ağustos 1829 tarihiyle kaleme alınan bir takrirde Karaburun taraflarında görev yapacak hekim ve cerrahlar için üç adet yeni tarzda icat edilmiş çadır ile iki adet tuvaletin (memşâ) Mehterhâne-i Âmire tarafından tahsis edilmesi istenmiştir.¹³² Cephedeki komuta kademesi bazen acil ihtiyaçlar durumunda merkezden

¹²⁹ BOA. C.SH. No. 20, Gömlek No. 973, 1-2-3, 11 B 1244 [17 Mart 1829].

¹³⁰ BOA. C.SH. No. 6, Gömlek No. 281, 6 S 1245 [7 Ağustos 1829].

¹³¹ BOA. C.SH. No. 18, Gömlek No. 860, 1, 9 S 1245 [10 Ağustos 1829].

¹³² BOA. C.SH. No. 16, Gömlek No. 756, 11 S 1245 [12 Ağustos 1829].

hekim istemek yerine bulundukları havaliden temin etme yoluna gitmiştir. Örneğin; Rusçuk'taki ordu komutanı Hüseyin Paşa, 28 Ekim 1829 tarihiyle gönderdiği bir kayıttta 150'şer kuruştan aylıkları Ordu-yı Hümayun hazinesinden karşılanacak şekilde Ali, Hasan ve Hüseyin isimli üç nefer cerrah tayin ettiğini merkeze bildirmiştir.¹³³

1828-1829 Osmanlı Rus Harbi'nde sağlık ekiplerinin yoğun faaliyet gösterdiği yerler arasında Yunanistan'ın Dedeagaç bölgesine yakın olan Makri Hastanesi zikredilebilir. Hastahane sorumlusu Süleyman Bey'in merkeze bildirdiği yazışmasında tedavilerde ihtiyaç duyulan malzemeler konusunda yaşadığı sıkıntıları ve maddi problemleri dile getirdikten sonra sorumluluğu altındaki nefir-i âm askeri hastahanesi için gerekli olan ihtiyaç listesini ve bu ihtiyaçların karşılanması için lazım gelen ücreti belirtmiştir. Talep ettiği ihtiyaç listesi arasında; çanak, ibrik, testi, kandil fitili, kandil yağı ve gömlek sıralanmıştır. Bunun dışında hademe ücretleri, hastahane binasının kirası ve hasta bakıcıların ücreti olduğunu ifade ederek, 4 Haziran-2 Temmuz 1829 tarihleri arasında yapılan harcamaların toplam bedelini 9.864 kuruş olarak bildirmiştir.¹³⁴

Cepheden merkeze gönderilen yazışmalarda talep edilen ihtiyaçların biri de hastahanelerde kullanılacak sarf malzemesi ve hastahane giderleriydi. Harbin geniş bir alana yayılması, sıhhi ekiplerin işlerini zorlaştırdığı gibi devamlı olarak harcamalarını da arttırmaktaydı. Örneğin; Şumnu'da bulunan Asâkir-i Mansûre Hastahanesi'nde Ramazan ayının başından sonuna kadar geçen sürede yapılan masraflar aşağıdaki tabloda da gösterildiği gibi 2.112 kuruş olarak hesaplanmıştır. Bu miktar, cephedeki hastahanelerin genelinde aylık yapılan ortalama harcama kalemi ve ücretini göstermesi bakımından önem taşımaktadır.¹³⁵

Tablo 2.11. Şumnu'daki ordu kışlağında bulunan Asâkir-i Mansûre Hastanesi ve diğer askerî taburlar için yapılan hizmet türü ve bedeli

<i>Hizmetin Türü</i>	<i>Miktarı</i>	<i>Bedeli (pâre)</i>
Defterlik kağıt	7 deste	1.100
Şem'i asel (Bal mumu)	3 kıyye	1.080
Yakı için kullanılan zirai madde	17 adet	1.360
Rehine kaydı için kağıt	Yarım top	360
Yara temizliği için pamuk	Yarım kıyye	180
Hastahane hanlarına verilen kira	1 aylık	11.600
Hastalar ağası (1 nefer)	1 aylık	8.000
Hastahane müdürü (3 nefer)	1 aylık	4.800
Hastahanelere verilen kömür (Genel)	4.800 kıyye	20.800
Hastahanelere verilen kömür (Günlük)	4 kıyye	1.600
Hastahane haremçileri	28 nefer	33.600
Toplam		84.480 pâre =2.112 kuruş

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Osmanlı ordusunun cephedeki temel sağlık problemlerinin başında veba (taun), dizanteri, sıtma vb. bulaşıcı hastalıklar gelmekteydi.

¹³³ BOA. C.SH. No. 7, Gömlek No. 323, 29 R 1245 [28 Ekim 1829].

¹³⁴ BOA. C.SH. No. 18, Gömlek No. 871, 19 M 1245 [21 Temmuz 1829].

¹³⁵ BOA. C.SH. No. 15, Gömlek No. 738, 1, 7 ZA 1245 [30 Nisan 1830].

Bulaşıcı hastalıklar Osmanlı ordusunda da görülmekle beraber asıl Rus ordusunda daha çok etkisini göstermekteydi.¹³⁶ Orduların yer değiştirmesi sırasında yerleşim birimleriyle temasları sebebiyle hastalıkların siviller arasında da görülmesine yol açmaktaydı. Ağırlıklı olarak Balkan Cephesi'nde etkisini gösteren bulaşıcı hastalıkların temel nedenleri arasında iklim şartlarının elverişsizliğinin yanı sıra askerin temel besin maddesi ve temiz içme suyu ihtiyacının karşılanamaması zikredilebilir. Özellikle de Bulgaristan ve çevresindeki suların kireçli ve çamurlu olması, bu suların hem içme ve hem de temizlik işlerinde kullanılıyor olması hastalıkların hızlıca yayılmasında etkili rol oynamıştır. Ayrıca kalabalık asker gruplarının bir arada ve dar mekanlarda yaşaması bulaşıcı hastalıkların yayılmasını kolaylaştırmaktaydı.¹³⁷

Rus ordusu arasında sıklıkla görülen bulaşıcı hastalıklar, yapılan muharebeler sebebiyle Osmanlı ordusu açısından da tehlike arz etmekteydi. Zira bu durum karşılıklı etkileşimlerin olduğu sahalarda hastalıkların Osmanlı askerleri arasına da yayılmasına yol açmaktaydı. Bu nedenle Osmanlı yönetimi bulaşıcı hastalıkların yayılmasını önleyici tedbirler almak için harekete geçti. Öncelikle yurdun birçok noktasında karantina merkezleri açıldı ve Avrupa'dan bulaşıcı hastalıklar konusunda uzmanlar getirtildi. Osmanlı Devleti, 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi sonrasında da bulaşıcı hastalıklar ile mücadeleyi daha sistematik bir şekilde sürdürdü.¹³⁸ Bulaşıcı hastalıklar, Rus ordusunda olduğu kadar olmasa da Osmanlı ordusunda da çeşitli problemlere yol açmaktaydı. Özellikle de cepheye sevk edilecek askerî takviyeyi olumsuz etkilemekteydi. Örneğin; Diyarbakır Eyaleti'ne bağlı birimlerden Şark Cephesi'ne gönderilmesi gereken askerlerin bir kısmı yine aynı eyalete bağlı Tercil Kazası'nda etkisi gösteren veba hastalığı sebebiyle gönderilememiştir. Osmanlı yönetimi bu gibi durumlarda çözüm olarak cepheye gidemeyecek olan askerleri belli bir miktar maddi bedel karşılığında askerlikten muaf tutmaktaydı. Böylece hem hastalığın cepheye taşınmasını engellemekteydi hem de toplanan bedel karşılığında başka yerlerden asker temin edilebilmekteydi.¹³⁹

2.2.3. Firârî Askerler ve Engellenmesi için Alınan Tedbirler

¹³⁶ Baron Von Moltke, Rus ordusunda baş gösteren salgın hastalıkların boyutunu ve etkisini şu cümleler ile aktarmaktadır: “Rusların karşı karşıya harp ettikleri bu düşmandan başka ayaklarında dolaşan görünmez bir düşmanları daha vardı. İşte bu düşman, Ruslarla beraber Balkanları birlikte geçti ve üzerlerine düşmandan daha müthiş darbelerle atıldı. Ruslar harbi menfaatlerine muvafık olarak hallettikten sonra da bu düşmanın pençesinden kurtulamadılar. Bu düşman; bütün Rus ordusunu istila etmiş olan hastalıktı” (Baron Von Moltke, 1828 Seferi (Bulgarya ve Rumeli’de Ruslar), çev. Ahmet Rasim-Muammer, (İstanbul: Askeri Matbaa, 1932), 238).

¹³⁷ Baron Von Moltke, 1828 Seferi (Bulgarya ve Rumeli’de Ruslar), 240.

¹³⁸ Tuğrul Özcan, “1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı Sırasında Rumeli’de Salgın Hastalıklar”, *Balkanlarda Savaşlar Göçler ve Günümüze Yansımaları* (Samsun: Samsun Mübadele ve Balkan Türk Kültürü Araştırmaları Derneği Kültür Yayınları, 2009), 48.

¹³⁹ BOA. HAT. No. 451, Gömlek No. 22361-A, 5 Z 1243 [18 Haziran 1828]; BOA. HAT. No. 451, Gömlek No. 22361-B, 5 Z 1243 [18 Haziran 1828]; BOA. HAT. No. 451, Gömlek No. 22361-C, 5 Z 1243 [18 Haziran 1828].

Osmanlı Ordusu'nda, daha önceki dönemlerde olduğu gibi 1828-1829 Osman-Rus Harbi'nde de askerin moral ve motivasyonunu arttırmanın temel yolu dini öğretilere dayanmaktaydı. Gaza ve cihad çağrısı ile askere alınan bireylere, düşmana (küffara) karşı mücadele etmenin kutsal bir dava olduğu vurgusu yapılarak, harbin Osmanlı ülkesinde yaşayan Müslüman bireylerin asli vazifesi olduğu hatırlatılmaktaydı. Dini temelli bu askerî çağrılar neticesinde nefer sayısı arttırılmış ise de beraberinde birtakım problemler de doğurmuştur. Nitekim bu savaşta eğitimsiz, savaş koşullarını bilmeyen, askerî disiplinden yoksun kitlelerin cepheye sürülmesi, firar olaylarını arttırmış ve Osmanlı ordusunda ciddi zafiyetler doğurmuştur. Böylelikle hem düşmana karşı yapılan mücadeleler sekteye uğramış hem de firar eden askerler ile ilgilenmesi gereken ayrı askerî birimlerin oluşturulması, iş yükünün artmasına yol açmıştır.¹⁴⁰

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde, Osmanlı sefer organizasyonu açısından en önemli sorunların başında mesleği askerlik olmayıp, seferberlik neticesinde orduya katılmak zorunda kalan nefir-i âm askerinin firar mes'elesi gelmekteydi. Gerek Balkan ve gerekse Kafkas Cephesi'nden merkeze veya cephe içerisindeki komuta kademesinin birbirleriyle olan yazışmalarında sürekli olarak söz konusu askerî grubun işe yaramadığı veya harp esnasında firar ederek, sağa sola savuştuklarına dikkat çekilmiştir.¹⁴¹ Firarîlerin artan sayısına karşılık Balkan Ordusu Seraskeri Ağa Hüseyin Paşa, Balkan Dağları eteklerinde görevlendirilmek üzere delil tüfenkçi ve binbaşılardan oluşan grupları kesin emirler ile görevlendirmiştir. Bu hadiseler üzerine firarî olan 1.000 nefer Köstence Muhafızı Sarıklızâde Abdullah Ağa tarafından çevrilip, kaleye alınmıştır. Firarîlerin yakalandığı yerde aykırı davranışları durumunda tamamının idam edilmesi konusunda emirnameler dağıtılmıştır.¹⁴²

Nefir-i âm askerinin olası kuşatmalarda firar etmesi, savaşan askerî birliklerin dağılmasına yol açmaktaydı. Nitekim İsakçı Kalesi'nin muhasarası esnasında meydana gelen hadiseler buna örnek verilebilir. Ruslar, 8 Haziran 1828 tarihinde kale yakınına gelerek muhasaraya girişince, bu saldırılar kaleden yapılan atışlar neticesinde püskürtülmüştür. Bu saldırıdan sonra yaklaşık 3.000 Rus askeri Tuna Nehri kıyısındaki sazlıklarda, yarı bellerine kadar su içinde kalmak suretiyle beklemiş ve sabahleyin tekrar taarruza girişmişler ise de tüfenk çakmaklarının ıslanması sebebiyle istedikleri başarıya ulaşamamışlardır. Hatta bu esnada Bursa Askeri Sergerdesi Kadı Binbaşı, ileri fırlayarak "Allah'ı seven arkam sıra gelsin" diyerek Rus askerlerinin bulunduğu sazlıklara dalmış ve kısa süre içerisinde 1.000'den fazla Rus Askeri'nin kılıçtan geçirilmesini sağlamıştır. Fakat bu çarpışma esnasında Rus teknelerinin geldiğini gören Filibeli nefir-i âm askerlerinin firara başlaması üzerine Silistre'den toplanan nefir-i âm askerin de etrafa

¹⁴⁰ Çakın, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III'ncü Cilt 5'nci Kısım Eki -Osmanlı-Rus Harbi (1828-1829) Etüt-*, 58-59.

¹⁴¹ BOA. HAT. No. 1058, Gömlek No. 43525, 9 Z 1243 [22 Haziran 1828]; BOA. HAT. No. 1019, Gömlek No. 42594, 10 C 1244 [18 Aralık 1828].

¹⁴² BOA. HAT. No. 1058, Gömlek No. 43525, 9 Z 1243 [22 Haziran 1828].

dağılmak suretiyle firar etmelerine sebep olmuştur. Bu firar haberlerinin duyulması üzerine Pale Boğazı'nın muhafazasında bulunan 800 subaşı askerinin bulundukları bölgeden kaçmaları, İsakçı'nın Ruslar tarafından -5 gün süre verilerek- ele geçirilmesine yol açmıştır. Sebep-sonuç ilişkisi ile birbirini etkileyen bu hadiseler karşısında Mir-i miran Hasan Paşa, etrafına topladığı 40-50 kadar güvenilir asker ile İsakçı Kalesi'ne girmeyi başarabilmişse de kale içerisinde bulunan nefir-i âm askerinin firar etmesini engelleyememiştir. Dolayısıyla kale ahalisi Serasker Ağa Hüseyin Paşa'ya Ruslar'ın belirlemiş olduğu beş günlük süre içerisinde mallarını satacağını ileterek, kaleyi teslim etmeye mecbur olduklarını bildirmiştir.¹⁴³

Nefir-i âm askerinin firar etmesi meselesi, Sadrazam İzzet Mehmed Paşa'nın Rikâb Kaymakamlığı'na yazdığı bir mektubunda da dile getirilmiştir. Süzebolu'nun Ruslar tarafından istila edilmesi sırasında sergiledikleri tavrı konu edinen, 18 Aralık 1828 tarihli mektuba göre; Rus teknelerinin denizden top endahtıyla Süzebolu'yu muhasara ettiği esnada nefir-i âm askeri, kaleyi savaşmadan teslim etmiştir. Bu sebeple Misivri taraflarında bulunan Abdürrahim Paşa, Süzebolu muhasarası esnasında eli silah tutan 15 neferin bile söz konusu metin kalede yeterli olabileceğini dile getirerek serzenişte bulunmuştur. Kalenin oldukça muhkem ve muhasaraya karşı dayanıklı olmasının yanı sıra kalede yeterli miktarda zahire, cephane ve iki kıt'a top mevcut olduğu halde kalenin teslim edilmesini nefir-i âm askerinin işe yaramazlığına ve muharebe esnasındaki korkaklıklarına bağlanmaktaydı. Fakat, Rikâb Kaymakamlığı'na iletilen mektup sonrasında, Süzebolu Kalesi'nin planları incelenince Sadrazam İzzet Mehmed Paşa'nın maiyetinde bulunanların telaşa kapılarak, bu durumu biraz abartılı bir şekilde merkeze ilettikleri anlaşılmıştır. Çünkü söz konusu kalenin içinde her ne kadar birkaç etkisiz top ve az miktarda erzak ihtiyacı mevcut ise de kalenin, Rusların istedikleri zaman kolayca zapt edebilecekleri bir mevkide ve yapıda olduğu belirtilmiştir. Ayrıca kalede yetersiz askerin olması, mevcut askerin firarına sebep olan temel etken olarak gösterilmiştir.¹⁴⁴

Nefir-i âm askerinin firar etmesi diğer muharip askerî gruplar ve sivil halk üzerinde de savaş motivasyonunu düşürecek şekilde olumsuz etkilemekteydi. Çünkü firarî askerler, dağıldıkları bölgelerde, “*düşman/Rus geliyor*” şeklinde propaganda yaparak, asker ve sivillerin teslim olmasına veya savaş esnasındaki gayretlerinin azalmasına yol açmaktaydı. Bu durum karşısında, Osmanlı ordu kademesindeki komutanlar, bir yandan Rus ordusu ile mücadele ederken diğer yandan da kendi askerinin yol açtığı bu tür problemlerle uğraşmaktaydı. Bu hadiseler, çoğu zaman talimli asker olan Asâkir-i Mansûre taburlarının bölünmesine ve firarî askerlerin yarattığı boşluğu doldurması için başka alanlara kaydırılmasını gerektirmekteydi. Talimli askerin sıklıkla yer değişmesi ise uzun mesafe yürüyüşlerinde değişen doğa şartları sebebiyle hastalanmalarına veya bitkin düşmelerine yol açmaktaydı.¹⁴⁵

¹⁴³ BOA. HAT. No. 1058, Gömlek No. 43525, 9 Z 1243 [22 Haziran 1828].

¹⁴⁴ BOA. HAT. No. 1019, Gömlek No. 42594, 10 C 1244 [18 Aralık 1828].

¹⁴⁵ BOA. HAT. No. 1019, Gömlek No. 42594, 10 C 1244 [18 Aralık 1828].

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Osmanlı ordusunun büyük çoğunluğunu insan nefir-i âm denilen, mesleği askerlik olmayan ve seferberlik esaslarına göre alelacele cepheye alınmış askerlerden oluşturmaktaydı. Hal böyle iken Osmanlı ordusundaki yöneticiler bir yandan düşman ile uğraşırken bir yandan da firar eden askerlerin yakalanması için ayrı kuvvetler oluşturarak cepheden kaçışları engelleme yoluna gitmiştir. Ordudaki üst düzey yöneticilerin merkeze yolladıkları şikayet mektuplarında sık sık firar olayların yaşandığını dile getirmişlerdir. Zamanla firar olaylarının artması üzerine Osmanlı yönetimi caydırıcı birtakım tedbirler yoluna gitmiştir. Örneğin 1829 yılında Kütahya Sancağı'ndan gönderilen 750 piyadenin 263'ünün firar etmesi üzerine benzer vakaların önünü kesmek maksadıyla yeni bir takım caydırıcı önlemler uygulanmaya başlanmıştır. Bu uygulama, firar edenlerin bulunup cepheye iade edilmesi, bulunmadıkları durumlarda da yerlerine ailelerinden veya akrabalarından birinin cepheye gönderilmesine şeklinde uygulanmıştır. Hatta bulunmayan firarî askerin yerine yakın çevresinden olacak şekilde bir yerine iki kişinin tespit edilip askere alınması kararlaştırılarak, askerin firar etmesi önlenmeye çalışılmıştır. Böylelikle bir yandan cephedeki askerin firar etmesi engellenmeye çalışılırken bir yandan da firar edenlerin yakın çevreleri tarafından yardım-yataklık edilerek saklanmaları engellenmiştir. Bu uygulama ile Osmanlı yönetimi, cephedeki askerin ailesi ve yakın çevresi ile iş birliği yaparak, firar etmeyi düşünen askeri vazgeçirmeyi hedeflediği gibi firar etmiş olanların iadesi için geniş bir iş birliği ağı kurmaya çalışmıştır.¹⁴⁶

¹⁴⁶ Sabancı, 674 Numaralı (H. 1243-1248/ M. 1828-1832) Şer'îye Sicili'ne Göre Denizli'nin Sosyal ve İktisadi Yapısı, 66-67.

3. SİLAH VE MÜHİMMAT

Barutun ateşli silahlardaki itici etkisinin fark edilmesi ve muharebelerde etkin bir şekilde kullanılması geç orta çağın önemli buluşları arasında yer almaktadır. XIV. yüzyılda Avrupa'nın birçok yerinde ateşli silahlar kullanılmaya başlamıştır. Söz konusu yüzyılın ortalarına doğru ise bu silahlar Macaristan ve Balkanlar'a kadar ulaşmış ve tahmini olarak Osmanlılar ateşli silahlar ile tanışması da bu döneme, 1380'li yıllara rastlamaktadır. Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki devletler ile olan münasebetleri neticesinde tanıdığı ateşli silahları geliştirerek kendine uyarladığı bilinen bir gerçektir. Nitekim II. Mehmed'in İstanbul kuşatması sırasında kullandığı ateşli silahlar ve topların tayin edici bir etkisi olduğu yadsınamaz. Ateşli silahlar, dünyanın birçok yerinde kullanılmakla beraber Osmanlı Devleti'ne Avrupalı devletler ile olan etkileşimler neticesinde geçmiştir. Özellikle de XVI. ve XVIII. yüzyıllar arasında meydana gelen savaşlar, Avrupalı devletlerden getirtilen uzman desteği ve yine Avrupa ile olan silah ticareti Osmanlı silah sanayisinin şekillenmesini önemli ölçüde etkilemiştir¹⁴⁷.

XVIII. yüzyılda başlayan ve XIX. yüzyılda hızla devam eden Osmanlı modernleşmesi birçok alanda olduğu gibi askerî alanda da etkisini göstermiştir. Yönünü Batıya çevirerek kurumlarındaki modernleşmeyi sağlamaya çalışan Osmanlı Devleti, Avrupa'dan uzmanlar getirterek kendi uzman kadrosunu yetiştirmeyi amaçlamaktaydı. Kurumları ve uzman personelleriyle Osmanlı Devleti'ni destekleyen Avrupalı devletler bu durumu bir fırsat olarak görmüş ve Osmanlı'nın askerî alandaki reformlarını aynı zamanda ihracat potansiyeli olan geniş bir pazar olarak değerlendirmiştir. Bu manada özellikle de 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın lağvı ve Avrupa usulü kurulan Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye Ordusu'nun donanım ve teçhizatında İngiltere, Belçika ve Avusturya'nın silah sanayilerinden alımlar gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nde yerli üretimin tüketimi karşıladığı dönemlere kadar orduda lazım olabilecek malzemelerin neredeyse tamamı Avrupa'dan ithal edilmiştir¹⁴⁸.

Savaş dönemlerinde Osmanlı ordusunun ihtiyacı olan silah ve mühimmat gibi gereksinimler seri üretimin olmadığı küçük atölyelerde imal edildiği gibi ihtiyacın karşılanamadığı durumlarda üretimi bilen esnafın desteğiyle sağlanırdı. Üretimin talebi karşılayamadığı durumlarda ise halkın elinde var olan silah ve mühimmatlar mübâyaa yoluyla satın alınırdı. Ordunun sefere çıkacağı kararlaştırıldıktan sonra başta İstanbul olmak üzere memleketin her tarafında gönderilen fermanlar ile ordunun ihtiyaç duyacağı silah ve mühimmatın listesi hazırlanarak sevk edilmesi gereken cephelere ulaştırılması istenirdi. Acil olmayan durumlarda ise eldeki malzemenin envanter listesi hazırlatılarak toplanan malzemelerin korunaklı bir yerde muhafaza edilmesi istenirdi. Barış

¹⁴⁷ Gábor Ágoston, *Barut, Top ve Tüfek Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Gücü ve Silah Sanayisi*, çev. Tanju Akad, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006), 19, 37-39.

¹⁴⁸ Gültekin Yıldız, *Osmanlı Kara Ordusunda Yeniden Yapılanma ve Sosyo-Politik Etkileri (1826-1839)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008), 221-222.

dönemlerinde devletin tesis ve atölyelerinde gerçekleştirilen seri üretim savaş zamanlarında birkaç katına çıkarılırdı. Buna rağmen ihtiyacın karşılanamadığı durumlar yaşanmaktaydı. Bu sebeple de bazen savaşa dahil olmayan yabancı ülkelerin tesislerinden veya silah tüccarları vasıtasıyla silah ve mühimmat temin edilebilmekteydi.¹⁴⁹

3.1. Tüfenk, Tabanca ve Top

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nden önce Osmanlı Devleti'nde henüz silah üretimi ve bu silahlarda kullanılacak mühimmatın imalatında belli bir standart olmayıp, Anadolu ve Rumeli'nin muhtelif yerlerinde geleneksel yöntemlerle, demirci ve marangoz tezgahlarında üretim yapılmaktaydı. Asâkir-i Mansûre Muhammediye Ordusu'nun kuruluşundan sonra meydana gelen 1827 Navarin Muharebesi sebebiyle Osmanlı Devleti'nin İngiltere, Fransa ve Rusya ile olan diplomatik sorunları, yeni ordu için gerekli olan askerî silah ve malzemelerin tedarik zincirinde sıkıntılara yol açmaktaydı. Bu nedenle yeni nizama göre şekillendirilmeye çalışılan ordunun piyade tüfenkleri için Belgrad Muhafızı Abdurrahman Paşa Avusturyalı tüccarlar ile ve Silistre Valisi Ahmed Paşa ise Fransız tüccarlar bağlantılar kurarak ortalama 30.000 adet tüfenk temin ederek İstanbul'a ulaştırmayı başarmışlardı. Avrupalı devletler ile Rusya'nın, Rum İsyan sebebiyle Osmanlı Devleti'ne karşı soğuk tavırları, ambargo uygulamaları ve Osmanlı Devleti'nin seri bir üretim mekanizmasının olmaması olası bir savaş durumunda orduda lojistik ve ikmal problemlerine yol açabilirdi.¹⁵⁰ Nitekim 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin başlamasıyla beraber ordunun en temel gereksinimlerinin başında silah ve bu silahların etkin bir şekilde kullanımı için gerekli olan mühimmat ihtiyacı gelmekteydi. Bu maksat ile seferde vazifelendirilen devlet erkânından asker ve sivil yetkililer çareler aramaya, mevcut kaynakları organize etmeye çalışmıştı.¹⁵¹

Osmanlı Devleti'nin kendine ait tüfek üretimi Cibali semtinde yer almaktaydı. Bu üretim merkezi tüfekhane, kundakhane, demirhane, tavhane, boyahane ve cilahane olmak üzere birbirinden farklı altı birimden oluşmaktaydı. Fabrikada genellikle Şınayder sistemine dayalı silahlar üretilirken daha sonraları üretim mekanizmasındaki değişiklikler ile Martini Hanri tarzında üretim yapılmaya başlandı. Burada yapılan silahlarda kullanılan demir-çelik malzemesi İngiltere'den veya Almanya'nın Krupp Fabrikası'ndan getirilmekteydi. 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde kullanılan silahlar genel olarak iki kısma ayrılabilir. Süvariler; Belçika yapımı çakmaklı ve süngülü, ortalama menzili 300 metreye kadar ulaşabilen silah kullanırken, piyadeler; eğri Türk kılıcı ve tabanca, topçular ise ağızdan dolan ve farklı kalibredeki kaval namlulu toplar ile silahlandırılmıştı.¹⁵²

¹⁴⁹ Hakan Yıldız, *Haydi Osmanlı Seferi!... Prut Seferi'nde Organizasyon ve Lojistik* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006), 74.

¹⁵⁰ Yıldız, *Osmanlı Kara Ordusunda Yeniden Yapılanma ve Sosyo-Politik Etkileri (1826-1839)*, 224-225.

¹⁵¹ Özcan, *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*, 43-44.

¹⁵² Çakın, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III'ncü Cilt 5'nci Kısım Eki -Osmanlı-Rus Harbi (1828-1829) Etiüt-*, 200; Özcan, *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*, 43.

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin ilanıyla beraber Osmanlı yönetimi dışarıya silah siparişi vermek yerine kendi kaynaklarını ve insan gücünü seferber ederek askerî malzemesini kendi imkanlarıyla üretme kararı aldı. 1828 yılı sonlarına doğru Rumeli'deki sancak ve kaza yöneticilerine gönderilen talimat ile silah üretiminden anlayan usta ve iş erbabı kişilerin tespit edilmesini istemiştir. Tüfenkhâne-i Âmire'de fazla miktarda üretimin gerçekleştirileceğini, bunun için çok sayıda işçi gücüne duyulan ihtiyaç ifade belirtilmiştir. Özellikle de Tırnova'daki tüfenklerin namlu ve çakmak taşlarının imalinden anlayan ustalar İstanbul'a davet etmiştir.¹⁵³ Balkanlar coğrafyası Osmanlı Devleti'nin silah üretim malzemesini ve gerekli usta ihtiyacının karşılandığı öncelikli bölgelerden biriydi. 1829 yılı başlarında Asâkir-i Mansûre askerleri için Prizren, Üsküp ve Kalkandelen kazalarında silah üreten esnaf takımına 1.000 çift süvari piştovu ile 50.000 Anadolu ve 150.000 Arnavut çakmak taşı siparişi verilmiştir. Her bir çifti 40 kuruş değerinde olan piştov silahlar ve diğer malzemelerin ücreti verilen siparişler İstanbul'a ulaştıkça peyderpey ödenmiştir.¹⁵⁴

1829 yılı ortalarında silah temin etme yöntemlerinden biri de İzmir Limanı üzerinden Osmanlı topraklarına giren yabancı tüccarlardan satın alınan askerî malzemeydi. Fransız tüccarlar askerî malzemenin pazarlandığı İzmir Limanı üzerinden giriş yaparak ellerindeki malzemeleri burada satmaktaydılar. Örneğin; Tüfenkhâne-i Âmire için lazım olan silah namlusu ve çakmaklar Galedani David adlı bir tüccardan alınmıştır.¹⁵⁵ Yine İstanbul'da bulunan Fransız tüccarlardan Galvani'nin İzmir Limanı'ndaki askerî malzemesi İzmir Muhafızı Hasan Paşa ve İzmir İhtisap Nazırı Ömer Lutfi Efendiler tarafından mübâyaa edilmiştir. Galvani'nin limandaki çalışanları ile Osmanlı idarecileri arasında yapılan pazarlık neticesinde 4.317 adet süngülü silah satın alınarak Osmanlı silah envanterine kaydedilmiştir. Fakat satın alınan silahların bir kısmı arızalı veya tamire muhtaç olması sonucu işe yaramaz olanların iadesiyle sonuçlanmıştır.¹⁵⁶ Kayıtlardan da anlaşılacağı üzere Fransız tüccar Galvani'nden sık sık askerî silah ve mühimmat alınmıştır. Bu alımlar savaş döneminde olduğu gibi savaştan sonra da devam etmiştir. Örneğin; savaş sonunda Tüfenkhâne Nazırı Tahir Bey tarafından yapılan alımda sırasında adet fiyatı 44 kuruş olan 583 tane filinta tüfengi alınıp, Tüfenkhâne-i Âmire'ye teslim edilmiştir.¹⁵⁷

Osmanlı Devleti'nin silah sanayisi ve top döküm teknolojisi ile ilgili genel olarak öne sürülen üç teori bulunmaktadır. Bunlardan ilki; Osmanlıların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek derecede top dökümleri gerçekleştiremediği ve bu bakımdan hammadde ve savunma sanayiinde dışarıya bağımlı olduğu düşüncesidir. İkincisi XV. yüzyıldan itibaren büyük top dökümleri gerçekleştirebilen devletin daha sonraki aşamalarda

¹⁵³ BOA. C.AS. [Cevdet, Askeriye], No. 9, Gömlek No. 364, 16 Z 1244 [19 Haziran 1829]; Yıldız, *Osmanlı Kara Ordusunda Yeniden Yapılanma ve Sosyo-Politik Etkileri (1826-1839)*, 226.

¹⁵⁴ BOA. C.AS. No. 808, Gömlek No. 34340, 26 ZA 1244 [30 Mayıs 1829].

¹⁵⁵ BOA. C.AS. No.140, Gömlek No. 6191, 1 M 1245 [27 Temmuz 1829].

¹⁵⁶ BOA. C.AS. No.589, Gömlek No. 24818, 29 R 1245 [28 Ekim 1829].

¹⁵⁷ BOA. C.AS. No. 409 Gömlek No. 16917, 3 B 1245 [29 Aralık 1829].

Avrupalı çağdaşlarının aksine ufak çaplı top üretimlerine geçemediği ve çağı takip edemeyip aynı usulle devam ettiği tezidir. Üçüncüsü ve bütün teorilerin bir nedeni olarak görülen Osmanlıların Avrupa'daki silah teknolojisini takip etmeyip, teknolojik açıdan geri kaldığı iddiasıdır. Söz konusu teorileri tümüyle reddeden askerî tarihçi Gábor Ágoston sanılanın aksine, *“bu tür iddiaların çoğunun genelde, dönemin Avrupa ve Osmanlı kaynaklarından rastgele seçilmiş delillere dayandığını”* savunarak, Osmanlı arşiv kayıtlarında yer alan demir atölyeleri ve top dökümhanelerinde tutulan muhasebe kayıtlarını delil olarak işaret etmektedir. Buna dayanarak Osmanlı Devleti'nin ürettiği silah teknolojisi ve mühimmatın büyük ölçüde kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek miktarda olduğunu vurgulamaktadır.¹⁵⁸

Osmanlı ordusunun savaşlardaki en etkili ağır silahlarından biri toplardı. Top dökümlerinde kullanılacak olan hammadde ise Anadolu ve Balkanların farklı bölgelerinde işletilen maden ocaklarından çıkarılarak top döküm merkezlerine ulaştırılmaktaydı. Burada madenlerin yüksek ısılarla eritilerek işlenmesi ve kalıplara dökülerek üretim aşamaları tamamlanırdı.¹⁵⁹ Osmanlı Devleti'nde top döküm merkezi İstanbul'un Tophane semtinde bulunan Tophâne-i Âmire'de bulunmaktaydı. Ağırlıklı merkezi İstanbul olan Osmanlı top üretiminin Balkanlarda ve Anadolu'da da imalathaneleri bulunmaktaydı. Balkanlarda Bosna, Samakov, Novoberdo ve İğneada; Anadolu'da ise Birecik, Van ve Kiğı'da irili ufaklı atölye veya tezgahlar faaliyet göstermekteydi. 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin ilanı sıralarında Tophane'de üretim yapan yaklaşık 700 kadar tezgahın bulunmaktaydı. Burada usta ve diğer işçilerle beraber 400 civarındaki çalışan yer almaktaydı. Tophane; eğehane ve torna tezgahlarından oluşan çarkhaneden oluşmaktaydı. Osmanlı top dökümhanesinin diğer önemli bir merkezi de Zeytinburnu semtinde bulunmaktaydı. Buradaki fabrika; dökümhane, kalhane, demirhane, çarkhane, güllehane, haddadhane, fişekhane, kılıçhane ve numunehane olmak üzere birbirinden farklı birimlerden meydana gelmekteydi. İmalatı yapılacak topların kaba dökümleri Zeytinburnu fabrikalarında yapıldıktan sonra Tophane'ye getirilirdi. Tophane'de torna ve yiv işçiliğine tabii tutularak son halini alırdı. Tophane ve Zeytinburnu'ndaki üretim yerlerinin karşılıklı çalışmaları sonucunda 6 cm ile 21 cm çap aralığında demir ve tunçtan top ve top namluları üretilmekteydi.¹⁶⁰

Balkanlar Cephesi'nin top döküm merkezlerine yakınlığı sebebiyle burada kullanılan toplar Erzurum ve çevresindeki muharebelerde kullanılan toplara nazaran daha modern ve daha etkili idi. Zira Kafkas Cephesi'nde Ruslara karşı kullanılacak top sayısı da fazla olmakla beraber etki gücü bakımından zayıftı. Çünkü kullanılan topların ekseriyeti eski olup, Sultan IV. Murad'ın Şark hudutlarını müdafaa etmek için XVII.

¹⁵⁸ XVI. yüzyıl ve sonraki süreçte Osmanlı Devleti'nin mühimmat, top döküm sanayisi ve sanayisi için gerekli olan hammaddenin tedarik zinciri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Ágoston, *Barut, Top ve Tüfek Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Gücü ve Silah Sanayisi*, 216 vd.

¹⁵⁹ Yıldız, *Haydi Osmanlı Sefere!... Prut Seferi'nde Organizasyon ve Lojistik*, 74.

¹⁶⁰ Çakın, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III'ncü Cilt 5'nci Kısım Eki -Osmanlı-Rus Harbi (1828-1829) Etiüt-*, s. 200.

yüzyılda konuşlandırdığı toplardan oluşmaktaydı. Sadece askerî mühimmat değil savunma açısından da Kars ve Ahılkelek havalisinde yapılan tabya ve hisar hendeklerinin bakımsız ve saldırılara açık olduğunu savunan W.E.D. Allen'e göre; "*XVIII. asırda Osmanlılar harap olmuş kalelerin başını beklemişler, sınır şehirlerinin topraklarını ihmal etmişlerdi*"¹⁶¹. Savaşın başlamasından kısa bir süre sonra Erzurum, Van ve diğer stratejik şark kaleleri için Tophâne-i Âmire'den bir miktar ağır silah ve mühimmatın sevk edildiği kayıtlara yansımıştır. İstanbul'dan Trabzon'a ve oradan da Erzurum'a gönderilen malzeme arasında 20 sürat topu ve 27.000 yuvarlak danesi yer almaktaydı¹⁶². Yine sonraki aylarda, 15 Ağustos 1828 tarihinde Gümüşhane Sancağı'na tabi Tirebolu Kazası'na bir miktar topun gönderildiği yapılan yazışmalarda yer almaktadır.¹⁶³ Şark Cephesi'nde ağır silah ve mühimmat eksikliğinin önemli sebepleri arasında Kars ve Erzurum gibi iki serhat kale konumundaki şehirlerin erkenden Rus işgali altında girmesi yatmaktaydı. Osmanlı topraklarının Şark hududundaki bu önemli mevkiinin işgal altında olması, buralara yakın diğer cephelerde panik ve korku ortamı yaratmaktaydı. Bu durum ise silah ve mühimmatın sevkiyat organizasyonunda aksaklıklara yol açmaktaydı. Nitekim Erzurum Valisi ve Şark Seraskeri Salih Paşa'nın kethüdası İbrahim Ağa'dan Trabzon Valisi'ne gelen bir bilgi notunda; kendilerinin Bayburt'a yapmış oldukları top ve mühimmat sevkiyatının yerine ulaştığı ve fakat ahalinin panik ve korkuyla şehri boşalttığı, askerin önemli bir kısmının ise firar ettiği bildirilmiştir. İbrahim Ağa, bu durum karşısında mecburi bir şekilde kendisinin sorumluluğunda olan mühimmat ile beraber Gümüşhane Sancağı'na geçtiğini rapor etmiştir.¹⁶⁴ Şark Cephesi'ndeki mühimmat ve silah eksikliğine dair Trabzon Valisi Osman Paşa tarafından Sadaret'e gönderilen uzun bir arizada; Bayburt'un işgalinden sonra tüm şehrin boşaltıldığı ve askerin Gümüşhane'ye kaydırıldığı iletildikten sonra, silah ve mühimmata duyulan ihtiyacın had safhada olduğu, kendisine yakın yerlerden gönderilen mektuplarda devamlı olarak mühimmata duyulan ihtiyacın dile getirildiği ifade edilmiştir.¹⁶⁵

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Şark Cephesi'ndeki top ve top mühimmat ile ilgili fazla malumata sahip değiliz. Fakat harbin ilk yılında Şark Cephesi'nin önemli savunma noktaları olan Kars Kalesi'nde etki güçleri ve çapları belli olmamakla beraber 150 adet, Erzurum'da 25 top bulunmaktaydı. Ahıska ve Bayezid'de ise var olan toprakların miktarı bilinmemektedir.¹⁶⁶ Muhtemeldir ki Şark Cephesi'ndeki ağır silah ve mühimmat eksikliğinin sebepleri arasında bölgenin merkeze olan uzaklığı ve Rus ordusunun iki koldan Osmanlı topraklarına saldırması etkili olmuştur. Nitekim Balkanların geniş bir

¹⁶¹ W.E.D. Allen-Paul Muratoff, *1828-1921 Türk-Kafkas Sınırındaki Harplerin Tarihi* (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1966), 24.

¹⁶² BOA. C.AS. No. 676, Gömlek No. 28371, 21 Ş 1243 [8 Mart 1828].

¹⁶³ BOA. C.AS. No. 18, Gömlek No. 785, 3 S 1244 [15 Ağustos 1828].

¹⁶⁴ BOA. HAT. No. 1023, Gömlek No. 42716-G, 19 M 1245 [21 Temmuz 1829]; BOA. HAT. No. 1023, Gömlek No. 42716-B, 21 M 1245 [23 Temmuz 1829].

¹⁶⁵ BOA. HAT. No. 1023, Gömlek No. 42716, 21 M 1245 [23 Temmuz 1829].

¹⁶⁶ Celâl Erkin, *1828-1829 Türk-Rus Harbi (Kafkas Cephesi)* (İstanbul: Askerî Matbaa, 1940), 27.

kısmını istila eden Ruslar, bu işgaller ile yetinmeyip neredeyse devletin merkezi olan İstanbul'u ele geçirebilecek kadar yakınlaşmıştı. Bu nedenle İstanbul ve buraya yakın stratejik boğaz veya geçiş güzergahların ağır silahlarla donatılması daha öncelikli görünmekteydi.

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Osmanlı Devleti'nin silah ve mühimmat ihtiyacını karşılayacak şekilde seri üretim yapan tesislere sahip olmaması ve geleneksel el işçiliğine dayanan silah teknolojisiyle ihtiyaçlarını gidermesi olası bir savaş durumunda cephedeki askeri donatmak konusunda sıkıntılar doğurmaktaydı. Dolayısıyla devlet, savaş zamanlarındaki olası ihtiyaç durumunda kullanılmak üzere reayanın elindeki savaş araç-gereçlerinin envanterini çıkarmaktaydı. 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin ilan edileceğinin devletlerarasındaki diplomasi trafiğinden anlaşılması üzerine Bâbîâlî, silah araç gereçlerine dair kapsamlı ve detaylı bir araştırmaya girişmiştir. Savaş malzemesine dair envanterlerin çıkarılması için gönderilen fermanlardan biri henüz savaş ilan edilmeden Halep Eyaleti'ne gönderilmiştir. Eyalet yönetimi tarafından kaza idarecilerine iletilen fermanla eyalet dahilinde bulunan halkın elindeki savaş araç-gereçlerinin tespit edilmesi ve bir liste haline getirilerek İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir. Örneğin; Halep Eyaleti'nden Antakya Kazası Mütesellimi İbrahim Ağa'ya ve kaza naibine hitaben 8 Mart 1828 tarihiyle gönderilen mektupta, Peşkirci Ahmed Ağa'nın Antakya Kazası ve bağlı alt birimlerindeki yerleri gezmek suretiyle kazaya gönderileceği, reayanın elindeki silah ve diğer savaş malzemesinin listesini çıkarmakla görevlendirildiği iletilerek, görevli memura yardımcı olunması emredilmiştir. Tespit edilen malzemenin ise yine aynı kaza sınırları içindeki güvenli bir yere toplanarak muhafaza edilmesi istenmiştir.¹⁶⁷

Osmanlı yönetimi, silah malzemesine dair envanter araştırmalarını harbin ilerleyen süreçlerinde de sürdürmüştür. Nitekim yukarıdaki uygulamanın benzerini 1828 yılı sonlarına doğru Sivas Eyaleti'nde de uygulamıştır. Sivas Eyaleti'ne bağlı kaza ve nahiyelere 11 Ekim 1828 tarihiyle gönderilen emirler doğrultusunda eyalet dahilinde bulunan silah, mühimmat ve benzeri savaş malzemesinin bir listesinin çıkarılıp İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir. Gelen emir üzerine Sivas'a bağlı Tokat Kazası'ndaki görevli memur Abbas Bey'in faaliyetleri neticesince kazada bulunan silah malzemesinin listesi çıkarılmış ve bu silahların yine aynı kazada bulunan Voyvoda Hanı'ndaki taş bir odada muhafaza edildiğini rapor edilmiştir. 13 Kasım 1828 tarihiyle tespit edilmiş silah ve silah malzemesine ait 1.246 parçadan oluşan envanter aşağıdaki listede verilmiştir.

Tablo 3.1. 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde yapılan silah ve mühimmat envanter çalışmasında Tokat'ın merkez kazasındaki reayanın elinde olduğu tespit edilen silah araç-gereçleri.¹⁶⁸

<i>Savaş Malzemesi</i>	<i>Miktar (Adet)</i>
Eski ve yeni tüfenk	98
Eski ve yeni pıstov (tabanca)	154

¹⁶⁷ Çaparlar- Avcı, "1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Antakya Kazası'nın Katkıları", 40.

¹⁶⁸ Ekici, 33 Numaralı Tokat Şer'iyi Sicili'nin Transkripsiyonlu Metni ve Değerlendirilmesi, 388-391.

Bıçak ve kama	213
Kabızalı bıçak	18
Bıçak demiri	92
Kılıç	22
Kılıç demiri	2
Küçük bıçak	1
Yarma hançer	1
Ufak tüfenk	7
Tüfenk demiri	4
Piştov (tabanca) demiri	38
Şiş demiri	35
Piştov çakmağı	17
Silah çakmağı	5
Balta	9
Tokmak maşa	99
Palaska	165
Silahlık	48
Fişenklik	15
Kurşun kesesi	65
Barut kapağı	63
Piştov kubûrı	16
At kubûru	2
Yağdan	21
Kantar kile	36
Toplam	1.246

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Osmanlı ordusu hem Balkanlarda ve hem de Kafkaslarda Rus ordusuna karşı mücadele etmek zorundaydı. Fakat merkeze olan uzaklığı sebebiyle Şark Cephesi'ndeki sefer organizasyonunda aksaklıklar ve buna bağlı askerî başarısızlıklar meydana gelmekteydi. Bilhassa da Kars, Ahıska ve Erzurum gibi stratejik askerî kalelerin Ruslar tarafından kısa sürede işgal edilmesi üzerine gerek cephedeki moral ve motivasyon bozukluğuna gerekse de mücadele eden orduya lojistik destek sağlama noktasında engeller oluşturmaya başladı. Bahsi geçen üç önemli serhat kalenin işgal edilmesiyle Trabzon'un 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'ndeki yeri ve önemi daha da arttı. Nitekim denize kıyısı Trabzon limanları üzerinden cepheye yapılacak insan kaynağı ve mühimmat sevkiyatları hem daha hızlı hem de güvenli bir şekilde gerçekleştirilecekti. Dolayısıyla adı geçen şehirlerin işgal edilmesinden sonra Şark Cephesi'nin askerî lojistik desteğinin ana merkezini Trabzon Kalesi'nden yapılan silah ve mühimmat sevkiyatları oluşturmuştur. Aşağıdaki tabloda da gösterildiği üzere sefer sırasında Çürüksu, Suhterir Kalesi, Batum Limanı ve Bayburt havalisinde meydana gelen muharebelerde Trabzon Kalesi'nden gönderilip, muharebelerde kullanılan veya telef olan askerî malzeme gösterilmektedir. Trabzon Kalesi'nden gönderilen mühimmatın miktarı incelendiğinde, kalenin Şark Cephesi'nde üstlendiği askerî lojistik desteği daha anlaşılır kılmaktadır.

Tablo 3.2. 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Trabzon Kalesi'nden Çürüksu, Suhterir Kalesi, Batum Limanı ve Bayburt'a gönderilerek buralarda meydana gelen muharebelerde kullanılan askerî mühimmat ve malzeme.¹⁶⁹

<i>Çürüksu'ya ve Suhterir Kalesi'ne gönderilen;</i>		<i>Batum Limanı'na gönderilen;</i>		<i>Bayburt ve havalisine gönderilen;</i>	
<i>Mühimmat</i>	<i>Miktar</i>	<i>Mühimmat</i>	<i>Miktar</i>	<i>Mühimmat</i>	<i>Miktar</i>
Top obüs ma'a kundak	1 kıt'a	Şâlî hartûc-ı obüs	200 adet	Top ma'a Kundak	5 kıt'a
Top sür'at ma'a kundak	2 kıt'a	Ağaç palasturpa	200 adet	Sür'at Cebehâne	5 kıt'a
Şâlî hartuç	2.311 adet	Teneke peşrev	39 adet	araba-i sür'at	3100 adet
Ağaç palasturpa	1.900 adet	Burgı ma'a cıvata	1 adet	Şâlî hartuc-ı sür'at	3100 adet
Teneke falya-i sürat	2.730 adet	Âlât-ı İsparçına-i Kankal	1 adet	Ağaç palasturpa	3000 adet
Ahen kolli tomar	19 adet	Kınab	20 deste	sür'at	3300 adet
Tomar-ı obüs	6 adet	Koğa-i sür'at	1 adet	Teneke falya-i sür'at	450 adet
Mâhtâb	470 adet	Keser-i dest	5 adet	Mahtâb	28 adet
Çanta-yı hartuc	10 adet	Destere	5 adet	Âhen kolli tomar-ı sür'at	24 deste
Çanta-yı falya	6 adet	Burgı	5 adet	Kınab	9 adet
Kubûr-ı mahtâb	4 adet	Çatal çeküç	2 adet	Kubur-ı mahtâb	14 adet
Karga-yı sürat	7 adet	Âlât-ı sürlük	5 adet	Çanta-i hartuc	9 adet
Nişangah ma'a gılâf	7 adet	Nişân-gâh ma'a gılâf	3 adet	Çanta-i falya	5 adet
Kınab	33 deste	Teneke ölçek	4 adet	Nişângâh ma'a Gılâf	7 çift
Sünger	155 dirhem	Sünger	200 dirhem	İğne-i top ma'a Gılâf-ı sür'at	200 dirhem
Maşa-yı mahtâb	6 adet	Fitul ağacı	12 adet	Sünger	9 adet
İğne-yi top	8 çift	Çam sırgı	10 adet	Maşa-i mâh-tâb	7 adet
Burgı-yı sıbkın ma'a kabza	4 çift	Verdenar	10 adet	Keser-i dest	7 adet
Çiriş	10 kıyye	Fitul-i mısırî	12 adet	Destere	7 adet
Hartucık kağıd	7 top	Sekil-i top	10 adet	Burgı	7 adet
Hartuc kabı	3 adet	Manevela-i dest	25 adet	Âhen-i Kelbetin	7 adet
Nühâs kefçe	2 adet	Asid	10 adet	Burgı-ı Sıbkın ma'a Kabza-i Sür'at	6 çift
Çam sırgı	3 adet	Yuvarlak	25 adet	Sür'at	14 kıyye
				Fitul-i mısırî	8 adet
				Koğa-i sür'at	4 adet
				Teneke ölçek	

¹⁶⁹ Necmi Bulakçıbaşı, *H.1245-1247 (1830-1832) Tarihli 1960 Numaralı Trabzon Şer'îyye Sicilinin Transkribi ve Değerlendirilmesi* (Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 425-430.

Manevela dümen	4 adet	Teneke peşrev	200 adet
Toparлак sandığı	1 adet	Yuvarlak	3000 adet
Yuvarlak	3.480 adet	Âhen falya kapağı	3 adet
Teneke peşrev	157 adet	Âhen kazma ma'a kabza	3 adet
Teneke falya-yı obüs	780 adet	Âhen kürek ma'a kabza	3 adet
Fitol-i mısırî	16 kıyye	Kaltak ma'a tekelti	19 adet
Fitol ağacı	6 adet	Keçe-i gâşiye	3 adet
Keser-i dest	5 adet	'Abâ balma	3 adet
Destere	5 adet	Kolan tabkur	14 adet
Burgı	5 adet	Koşun-ı dib	8 çift
Çatal çeküç	3 adet	Koşun-ı şugâr	8 çift
Alât-ı sürek	3 adet	Şugâr ağacı	11 adet
Teneke ölçek	5 adet	Şiş	5 çift
Zencir	41 adet	Kantarme	5 çift
Palanket	42 adet	Kamçı	16 adet
Makras	38 adet	Kebîr sandık	3 adet
Burgı ma'a cıvata	1 adet	Sağîr sandık	5adet
Kayış tomar	8 çift	Kilid-i vasat	6 adet
Verdenar	6 adet	Kebîr küfe	7 adet
Manavela-i dest	15 adet	Bağlı küfe	90 adet
Sekil-i top	6 adet		
Asid	6 adet		
Kebîr sandık	3 adet		
Sandık-ı mühimmat	16 adet		
Ahen falya kapağı	2 adet		
Köhne halat	120 kıyye		
Kaltak ma'a tıkıltı	6 adet		
Aba belleme	6 adet		
Keçe gâşiye	6 adet		
Kolan tabkur	6 adet		
Kantarma	4 çift		
Şiş	4 çift		
Koşun-ı dib	3 çift		
Koşun-ı şugâr	3 çift		
Kamçı	4 adet		
Şugâr ağacı	2 adet		
Kilid-i vasad	5 adet		
Kebîr-i küfe	2 adet		

3.2. Barut

Osmanlı Devleti, askerî organizasyonlarındaki aksaklıkların önlenmesi için ordu ve donanması açısından her biri birer askerî üs konumundaki kalelerinin barut ihtiyacını karşılamak için ülkenin belli başlı yerlerinde büyük tedarikçi baruthaneler inşa etmiştir.

Merkezde bulunan İstanbul baruthanelerinin yanı sıra Avrupa'ya yapılacak seferlerin ikmal destek noktaları arasında Budin¹⁷⁰, Belgrad, Temeşvar, Estergon ve Peç'de bulunan baruthaneler yer alırken, Anadolu ve Arap coğrafyasındaki seferlerin lojistik noktaları arasında; Erzurum, Diyarbakır, Oltu, Van; Bağdat, Kahire, Halep ve Yemen'de bulunan baruthaneler bulunmaktaydı. XVII. yüzyıldan itibaren ise Karaman Eyaleti'ne bağlı Bor ile Selanik, Gelibolu ve İzmir¹⁷¹ baruthanelerinin önemli barut üretim merkezleri haline geldiğini görmekteyiz. Söz konusu bu büyük baruthane merkezleri dışında devletin tüm topraklarındaki idârî birim veya kalelerde irili ufaklı ihtiyaçları karşılayabilecek ölçüde, insan ve hayvan gücüyle çalışan barut atölyeleri de işletilmekteydi. Osmanlı baruthaneleri arasında özellikle de İstanbul'da bulunanları stratejik açıdan hayati öneme sahipti. Hem sayıları fazla idi ve hem de devletin merkezi olması bakımında aynı zamanda barutun depolandığı, büyük seferlerde kara ve deniz kuvvetlerinin lojistik merkezi konumundaydı. Ayrıca seferlerden önce harbe katılacak eyalet kuvvetlerinin de ilk toplanma ve sefer yürüyüşünün başlangıç noktası olması hasebiyle birden fazla baruthanenin aynı anda faaliyet göstermesini gerektirmekteydi¹⁷².

Barut, savaş zamanlarında orduların en çok ihtiyaç duyduğu askerî mühimmatın başında gelmektedir. Bu yüzden de 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Osmanlı kuvvetlerinin barut ihtiyacı ve eksikliği, yapılan muharebelere dezavantaj olarak yansımıştır. Öyle ki söz konusu harp kapsamında, Mora havalisindeki çatışmalar esnasında Fransız gemilerinden günde ortalama 3-4 bin gülle atılırken Osman donanması, yapılan ateş taarruzlarına ortalama 50 gülle ile karşılık verebilmiştir. Osmanlı ordusundaki barut kıtlığının bir diğer sebebi ordunun barut tedarik merkezlerinden olan İstanbul'daki Azatlı Baruthanesi'nin 1828 yılında çıkan yangında tahrip olmasıydı¹⁷³.

¹⁷⁰ Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki önemli barut tedarikçisi konumundaki Budin Baruthanesi'nin hammadde ihtiyacı ve üretimi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Gábor Ágoston, "XVI. Yüzyılda Macaristan'da Osmanlı Barut Üretimi: Budin Baruthanesi", çev. Zafer Gölen, *Belleten*, LXVII/249 (Ağustos 2003), 541-552; Zafer Gölen, "16. Yüzyılda Macaristan'da Osmanlı Barut Üretimi: Budin Baruthanesi", çev. Kahraman Şakul, *Osmanlı'da Ateşli Silahlar ve Askeri Devrim Tartışmaları*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020), 221-232.

¹⁷¹ Selanik, Gelibolu ve İzmir baruthanelerinin XVII. Ve XVIII. yüzyıllardaki fonksiyonları ve işlevleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Gábor Ágoston, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Barut Sanayisi: 17. ve 18. Yüzyıllarda Selanik, Gelibolu ve İzmir Baruthaneleri", çev. Kahraman Şakul, *Osmanlı'da Ateşli Silahlar ve Askeri Devrim Tartışmaları*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020), 233-251.

¹⁷² Ágoston, *Barut, Top ve Tüfek Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Gücü ve Silah Sanayisi*, 174.

¹⁷³ Özcan, *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*, 47; XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'nde barut üretimi ihtiyacı karşılayamayacak derecede azalmıştı ve üretilen barutun önemli bir miktarı da istenilen kalitede değildi. Bu durum, özellikle de 1768-1774 ve 1789-1792 Osmanlı-Rus harplerinde hissedilince gerek üretimi artırma ve gerekse de kaliteli barut ihtiyacına binaen yeni düzenlemelere gidildi. Zira Osmanlı yöneticileri, baruthanelerdeki beygir gücüne dayalı atölyelerin beygir gücündeki farklılıklar sebebiyle sürekli aynı kalitede barut üretememekten yakınmaktaydı. Amaç sürekli ve aynı kalitede bir barutun üretimini gerçekleştirebilmektir. Bu mana da dönemin en iyi barut üretim tekniklerinden biri hidrolik değirmenlere dayalı üretime geçmektir. Bu düşünceler ile diğer baruthanelerde de modernize edilmeye çalışılmışsa da hidrolik sisteme dayalı yeni bir barut fabrikasının kurulması için girişimler başlatılmıştır. Netice itibarıyla yapılan tahkikatlar sonucunda Küçükçekmece Gölü'nün kuzeyinde yer alan Azatlı Köyü civarında Mehmed Şerif Efendi'nin öncülüğünde Azatlı Baruthanesi adında bir fabrika kurulması kararlaştırıldıktan sonra 1794 yılında inşaatına başlandı ve 1796 yılına gelindiğinde modern teknikler ile donatılmış ve dönemin beklentilerini karşılayacak bir baruthane kuruldu.

Hidrolik sisteme dayalı ve su enerjisi ile çalışan Azatlu Baruthanesi'nde meydana gelen patlamayı dönemin vak'anüvislerinden Ahmed Lûtfî Efendi "*ihtirâk-ı baruthane*" başlığı ile şu şekilde aktarmaktadır:

"Dersâdet civârında Azadlu Baruthânesi o esnâda âteş alarak yedi yüz kantar mikdârı barutun birdenbire yanmasından zuhur eden şiddet-i sadâ-yı dehşet-fermâ derûn-ı İstanbul'da sâmi'a-hırâş-ı pîr ü bernâ olmuşdur. Amele ve sâireden dört yüz kadar nüfus telef ve ber-hevâ olup mecruh ve şikestelere derhâl cerrâhlar ta'yiniyle müdâvâtlarına i'tinâ kılınmışdır".

Dönemin koşullarına göre modern teknikler ile inşa edilen ve istenilen kalitede barut üretimi yapan tesislerden biri olan Azatlu Baruthanesi'nde meydana gelen bu büyük patlama, devam eden 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Osmanlı ordusunun barut tedarik zincirinde ciddi aksaklıklar yaşatmıştır. İstanbul'un merkezinden dahi duyulacak kadar şiddetli meydana gelen patlama, sadece barut ihtiyacını etkilememiş, aynı zaman da 400'den fazla barut üretim işçisinin ölümüne ve baruthanenin neredeyse yeniden inşa edilmesini gerektirecek miktarda (5.024.637 kuruş) masrafa sebep olmuştur.¹⁷⁴

Osmanlı Devleti, savaşta artan barut ihtiyacını gidermek için çeşitli tedbirler alma yoluna gitmiştir. Bunlardan birincisi, yönetimin denetleyebileceği işletmelerde barut imal kapasitesini arttırmak için uygulamaya koyduğu finansal destek fonuydu. Söz konusu fon ile barut imal edecek üreticilerin hammadde ihtiyacı karşılamak için sermaye desteği sağlanmaya çalışılmıştır.¹⁷⁵ Bâbîâlî'nin cephedeki barut ihtiyacını karşılamak için uygulamaya koyduğu uygulamalardan biri de işgal tehdidinden uzak veya kısa vadede barut ihtiyacı olmayacak kalelerdeki barut stoklarını sıcak muharebelerin yaşandığı cephe yakınlarına kaydırmak olmuştur. Bu uygulama ile görevlendirilen Mahmut Paşa'nın denetimiyle, Rusçuk Kalesi'nden 250 varil barut Silistre Kalesi'ne sevk edilirken yine aynı uygulama kapsamında Lebip Efendi tarafından Niğbolu, Yenikule ve Eskikule kalelerindeki barut miktarının envanteri çıkarılarak, ihtiyaç fazlası 300 varil barut Mahmut Paşa'ya teslim edilmiştir. Barut imalinde karşılaşılan problemlerden biri de kış mevsiminde barutun ıslak veya nemli olması durumunda istenilen neticeyi vermemesi idi.

Baruthanenin kurulduğu konum belirlenirken; çevresinde henüz fazla yerleşimin olmamasına ve Marmara Denizi'ne olan yakınlığı sebebiyle hammadde taşınırken kolaylık sağlanmasına dikkat edilmiştir. Nitekim 1828 yılında meydana gelen patlamada baruthanenin yerleşim yerlerinden uzak kurulmasının ne kadar isabetli bir karar olduğunu kanıtlamıştır. Kurulan modern baruthanenin diğerlerine nazaran birçok avantajı bulunmaktaydı. Hidrolik değirmen sistemiyle çalışan yeni baruthane, beygir gücü yerine su enerjisiyle çalışmaktaydı ve bu sebeple yüksek hayvan telefathaları engellenmiştir. Bunun yanı sıra eski usul beygir ve insan gücüne dayalı barut değirmenlerinin aksine daha az işçi çalıştırılarak tasarruf edilebilirdi (Ágoston, *Barut, Top ve Tüfek Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Gücü ve Silah Sanayisi*, 118; Yunus İnce, *Osmanlı Barut Üretim Teknolojisinde Modernleşme: Azadlu Baruthanesi (1794-1878)* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013), 103-104; Engin Kırılı, "19. Asır Ortalarında Zeytinburnu-Bakırköy Bölgesinin Osmanlı Sanayiindeki Yeri ve Önemi", edl. Feridun M. Emecen-Ali Akyıldız-Emrah Safa Gürkan, *Osmanlı İstanbulu, V. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu Bildirileri, 19-21 Mayıs 2017, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi*, (İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Yayınları, 2018), 749).

¹⁷⁴ Ahmed Lûtfî Efendi, *Vak'anüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi*, 2-3, 414; İnce, *Osmanlı Barut Üretim Teknolojisinde Modernleşme: Azadlu Baruthanesi (1794-1878)*, 272.

¹⁷⁵ Özcan, *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*, 47.

Buna çözüm olarak da imalathanelerin yakınlarında barutun kurutulmasını sağlayan atölyelerin kurulmasıydı.¹⁷⁶

Osmanlı yönetimi, ordunun barut ve benzeri mühimmat ihtiyacını karşılamak için çeşitli üretim yapmak isteyen esnafa da teşvikler vermiştir. Örneğin Edirne Kaymakamı Vecihi Paşa tarafından Ahi Çelebi Kazası'nda barut imalatıyla uğraşan esnafa 30.000 kuruşluk bir destek sunulmuştur. Amaç, kaza sınırları içerisinde halihazırda üretilen barut imalatının çoğaltılması ve baruta duyulan ihtiyacı azaltmaktır. Teşvikler verilirken esnafın üreteceği barutun belirlenen rayiç fiyat üzerinden yine orduya gönderilmek üzere devlet tarafından satın alınması kararlaştırılmıştır. Söz konusu destek sebebiyle esnafın üretimi hızlandırması ve orduya katkı sunması hedeflenmişse de beklentiyi karşılayamamıştır.¹⁷⁷

Cephelerdeki ihtiyaçların karşılanması, baruthane ve diğer mühimmat birimlerinde çalışan usta ve işçilerin çalışma azmi ve verimlilikleriyle de doğrudan ilgiliydi. Çünkü sadece cephedeki askerin değil imalathanelerin de düzgün bir organizasyon ile yönetilip, çalıştırılması gerekmektedir. Üretim aşamasında çalışan usta, işçi ve amelelerin maaşının zamanında verilmesi, yiyecek masraflarının karşılanması ihmal edilmemesi gereken, öncelikli işler arasındaydı. Örneğin Azatlu Baruthanesi'nde çalışan barutçu başı ve amelelerin maaşını gösteren 12 Mart 1829 tarihli bir kayıta; barutun üretiminde çalışan emekçilerin aylık maaş ve diğer ihtiyaçlarına dair masrafları görmek mümkündür. Buna göre Azatlu Baruthanesi'nde çalışanların maaş ve ekmek paraları öteden beri İstanbul'dan toplanan cizye vergisinden karşılanmaktaydı. 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin devam ettiği sıralarda, 7 Ocak-5 Nisan 1829 tarihleri arasındaki süreçte Azatlu Baruthanesi'ndeki usta, işçi, imam ve amelelerin aylık maaş ve ekmek ücretinin 2.635 guruş, üç aylık toplam masraflarının 7.905 guruş olduğu ve bunun yine eskiden de olduğu gibi cizye vergisi için toplanan ücret içinden karşılanacağı önemle vurgulanmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere cephedeki ordunun lojistik ve ikmal işlerinde çalışanların ihtiyaç ve gereksinimlerinin titizlikle karşılandığı ve geciktirilmeden verildiği söylenebilir.¹⁷⁸

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Osmanlı ordusunun cephede yaşadığı problemlerden biri de kaliteli barut kullanamamasıydı. Bunun için Selanik Sancağı'na bağlı Karaferiye, Avrethisarı ve Yenice-i Vardar kazalarına ve bağlı alt birimlerindeki yöneticilere gönderilen emirnamede Selanik Baruthanesi'nde imal olunan barutun kötü olduğu ve buradaki imalattan vazgeçildiği bildirilmiştir. Osmanlı yönetimi baruthanelerin genelindeki imalat konusunda problemler yaşadığı için daha modern tekniklerle barut imal etmek için Azatlu Baruthanesi'ni inşa etmişti. Bu sebeple Selanik Baruthanesi'ndeki üretim araçlarının Mehmed Said Efendi'nin uhdesindeki Azatlu Baruthanesi'ne taşınması ve üretimin burada devam etmesi kararlaştırılmıştır. Azatlu Baruthanesi'nde İngiliz ve

¹⁷⁶ Özcan, *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*, 47-48.

¹⁷⁷ BOA. C.AS. No. 191, Gömlek No. 8236, 17 CA 1244 [25 Kasım 1828]; Özcan, *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*, 49.

¹⁷⁸ BOA. C.AS. No. 397, Gömlek No. 16397, 6 N 1244 [12 Mart 1829].

Felemenk perdahtıyla imal edilen barutun daha etkili ve verimli olduğu, özellikle de siyah barut üretiminden istenilen verimin alındığı anlaşılmaktadır. Selanik Baruthanesi'ndeki üretim materyallerinin taşınmasıyla beraber daha önce sancak dahilinden toplanması istenilen 12.869,5 okka (1 okka=1.282 gr.) güherçile mübâyaasının gerçekleştirilmesi ve Azatlu Baruthanesi güherçile eminine sevk edilerek teslim edilmesi istenmiştir.¹⁷⁹

3.3. Güherçile

Güherçile, yüksek ısı ve rutubete bağlı olarak sıcak iklim kuşağında yer alan Çin, Hindistan ve Arabistan kıtası gibi bölgelerde doğal kaynak olarak ortaya çıkan bir maddedir. Silah sanayisinde kullanılmaya başlamasıyla beraber daha az bulunan bölgelerde, özellikle de silah endüstrisinin öncüsü konumundaki Avrupa devletleri tarafından yüksek talep görmüştür. Avrupa'ya nazaran ılıman kuşakta yer alan Osmanlı Devleti, zengin ve bolca bulunan güherçile yataklarına sahipti. Osmanlı Devleti'nin Avrupa'ya açılan toprakları olan Üsküp, Priştine, Silistre, Çirmen, Filibe ve Tatarpazarı gibi yerleşim yerlerinden çıkarılan güherçile, umumiyetle Selanik ve İstanbul'daki baruthaneleri beslemekteydi. Yine Tuna havzasının bulunduğu bölgelerde de güherçilenin çıkarılması bu maddenin sevkiyatı açısından kolaylaştırıcı etki yaratmaktaydı. Osmanlı Devleti'nin Avrupa topraklarında olduğu gibi Anadolu ve Arap yarımadasında bulunan eyalet ve sancaklarında da güherçile üretimi yapılmaktaydı. Anadolu'da Kütahya, Karahisar-i Sahib (Afyonkarahisar), Denizli (Lazkiye), Karaman, Niğde, Kırşehir, Aksaray, İçil, Kayseri, Konya, Bozok gibi idârî birimlerinde yanında Diyarbakır Eyaleti dahilindeki sancaklarda, Van, Halep, Basra ve Bağdat eyaletleri Osmanlı baruthanelerinin önemli güherçile tedarik merkezleri arasında bulunmaktaydı.¹⁸⁰

Osmanlı Devleti, çağdaşı olan birçok devlet gibi askerî açıdan stratejik öneme sahip bir emtia olan güherçilenin tedarik zincirini elinde tutmak için sıkı bir denetim mekanizması kurmuştur. Bu uygulama kapsamında güherçile bakımından zengin olan yerleşim birimlerini hazineye dahil ederek denetimini kolaylaştırmıştır. Osmanlılar güherçile temin etmek için genel olarak iki yönteme başvurmuştur. Bunlardan ilki güherçile işletmelerinin iltizam sistemine dahil edilmesi idi. Bir diğer yöntem ise vergi muafiyeti karşılığında güherçile imalathanelerine yakın ocaklık köylerin güherçile üretmesi idi. İltizam sistemi çerçevesinde güherçile yataklarına yakın yerlerde devlet adına vergi toplayan idareciler, aynı zamanda birer askerî sanayi girişimcisi faaliyet sürdürmekteydi. Bu durum bazen daha fazla kazanç veya terfi hırsıyla hareket eden idareciler tarafından süstîmal edilmekteydi. Nitekim idareciler, güherçile ve barut gibi ordu için hayati öneme sahip ihtiyaçların üretimi ve üretimdeki devamlılığı sağlamaları karşılığında devletten muhtelif muafiyetler elde etmekteydi. Kendileri ve yakınları için

¹⁷⁹ BOA. C.AS. No. 398, Gömlek No. 16411, 29 Ş 1246 [12 Şubat 1831].

¹⁸⁰ Ağoston, *Barut, Top ve Tüfek Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Gücü ve Silah Sanayisi*, 135-139.

imtiyazlar elde eden bu girişimciler sefer zamanlarında cepheye gitmekten ve vergi vermekten de muaf tutulmaktaydı. Dolayısıyla güherçile üretimi bazen idareciler tarafından ticari bir fırsat olarak görüldüğü için üst düzey bir makam elde etmek veya daha fazla maddi kazanç elde etmenin pratik bir çözümü olarak görülmüştür.¹⁸¹

Barut imalatında kullanılan güherçile, Osmanlı Devleti sınırları içerisinde kolaylıkla bulunabilen bir madde olmasına rağmen 1828-1829 Harbi'nde ordunun ihtiyaçlarını karşılayabilecek miktarda temin edilememiştir. Harbin başlamasıyla beraber, cephedeki ihtiyaçları karşılamak maksadıyla gerek Rumeli ve gerekse de Anadolu'nun birçok yerinde güherçile ocaklarının sayısı ve üretim miktarları arttırılarak önlemler alınmaya başlanmıştır. Temin edilen güherçile, baruthanelerin dökümhanelerinde (kalhâne) işletilerek, barut imalinde kullanılmaktaydı. 1828-1829 Harbi'nde gerekli olan güherçile ihtiyacının belli başlı temin merkezleri arasında başta İstanbul olmak üzere Ezine-i Lazkiye, Bozok, Konya ve Kayseri gelmekteydi. Ayrıca Karahisar-ı Sâhib, Sefer-i Hisar, Günyüzü, Niğde, Bor, İçel, Akşehir, Karabekir, Kütahya, Boğazlıyan, Denizli, Karaman, Aydın, Alaşehir, Saruhan, Çatal Çongar, Karapınar, Sivas, İlbeyli, Diyarbakır, Antalya, Eskil, Ereğli, Niğde, Kırşehir ve Ankara da önemli miktarda güherçile sağlayan merkezler idi.¹⁸²

Barut yapımında kullanılan güherçilenin Anadolu'dan temin edildiği yerler arasında Kayseri Sancağı merkez olmak üzere çevresindeki Boğazlıyan, Aksaray, Kırşehir ve Tokat gibi kazalar zikredilebilir. 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin başlaması ve cephelerdeki aşırı mühimmat ihtiyacı üzerine İstanbul'a ulaştırılması istenen güherçilenin hızlı bir şekilde organizasyon edilerek, serian ulaştırılması istenmiştir. Maâdin-i Hümayun Emîni Salih Paşa, merkezden verilen emirname ile 1828 yılı başlarında Diyarbakır, Keban ve Ergani madenlerinden çıkarılarak adı geçen kazalara getirilip imal edilen güherçilenin İstanbul'daki Baruthâne-i Âmire'ye taşınması için görevlendirilmiştir. Burada imal edilen güherçilenin İstanbul'a nakliyat işi de yine bölgede kain aşiretlerden yararlanılarak gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. İstanbul'a ulaştırılması gereken güherçile, Bozok Sancağı ve havalisinde kain Pehlivanlı Aşireti, yine aynı coğrafyada geniş bir alana yayılan Boynuinceli Aşiretleri başta olmak üzere güherçilenin develer vasıtasıyla İznikmid İskeleyi'ne taşınmasında görev almışlardır. İznikmid İskeleyi'ne kadar karayolu ile taşınan güherçile buradan itibaren deniz vasıtalarıyla Baruthane'ye ulaştırılmaktaydı.¹⁸³

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi, cephelerdeki barut ihtiyacını had safhaya ulaştırmıştır. Barutun imali edilmesi için temel gereksinim olan güherçilenin Anadolu ve Balkanların muhtelif yerlerinden İstanbul'daki barut imalathanelerine ulaştırılması gerektiği gibi burada zaman kaybettirilmeden işlenip cephelere sevk edilmesi gerekmektedir. Ordunun seferde olduğu olağanüstü dönemlerde imalathanelerdeki

¹⁸¹ Ağoston, *Barut, Top ve Tüfek Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Gücü ve Silah Sanayisi*, 144-148.

¹⁸² Özcan, *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*, 44-45.

¹⁸³ BOA. C.AS. No. 158, Gömlek No. 6967, 12 ZA 1243 [26 Mayıs 1828].

mesai, tezgah veya ocak sayıları artırılarak kısa sürede daha fazla üretim yapılması amaçlanırdı. 3 Temmuz 1828 tarihinde Baruthaneler nazırı tarafından Bâbîâlî'ye takdim edilen bir kıta takirde Baruthane-i Âmire'de mevcut bulunan altı adet kazanın güherçilenin kalına yeterli gelmediğini ve bu sebeple üç adet yeni kazan ocağının inşa edilmesi gerektiğini bildirmiştir. Bu kazan yerlerinin süratle keşfi ve inşa edilmesi için mimar ağaya havale edilerek, inşa olunacak binaların masrafları tespit edilmiştir. Kazan ocaklarının bedeli 21.175 kuruş olmak üzere işçilik ve diğer masraflarla beraber toplamda 40.375 gurûşa mal olacağı belirtilerek, inşaya başlamak için onay istenmiştir.¹⁸⁴

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin insan kaynağını temin etmek maksadıyla eli silah tutan nüfusun önemli bir kısmının askere alınması üzerinde askerî mühimmat üreten tesislerde aksaklıklara sebep olmuştur. Örneğin güherçile ocaklarında istihdam edilecek işçilerin bulunamaması sebebiyle Azatlu Baruthanesi'ndeki barut imalatı için Üsküp'ten gönderilmesi gereken güherçile gönderilememiştir. Yine benzer sebeplerden dolayı Selanik Baruthanesi'ndeki kalifiyeli eleman eksikliği baruthanedeki üretimin durmasına ve kapanmasına sebep olmuştur. Güherçileden kaynaklı problemleri çözmek maksadıyla çok yaygın olmasa da İstanbul, Kayseri ve Bozok'taki ocaklarda alternatif kaynak olarak koyun gübresinin kullanılarak üretimin devamlılığı sağlanmaya çalışılmıştır.¹⁸⁵

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin ilan edilmesinden önce, olası bir harbe karşı askerî mühimmat organizasyonuna dair hazırlıklar yapılmaya başlanmıştır. 12 Aralık 1828 tarihinde Karaman Eyaleti'nden Baruthâne-i Âmire'de barut imali için gerekli güherçilenin eksiksiz ve hızlı bir şekilde İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir. Karaman Eyaleti'ne bağlı Konya, Karapınar, Aksaray, Akşehir, Ilgın ve Eski kazalarına bölüştürülen güherçile miktarı 100.500 kıyye ham haliyle, 77.500 kıyyesinin ise işlenmiş bir şekilde talep edilmiştir. 1829 yılı mart ayına gelindiğinde istenen ham güherçileden 80.481 kıyye ve işlenmiş güherçileden ise 9.178 kıyyesinin İstanbul'a ulaştırıldığı, geri kalanı ise gönderilmemiş veya gönderilememiştir. Karaman Eyaleti'nden talep edilen ham ve işlenmiş güherçile miktarı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.¹⁸⁶

Tablo 3.3. Karaman Eyaleti ve bağlı kazalardan talep edilen ham ve işlenmiş güherçile miktarı.¹⁸⁷

<i>Eyalet</i>	<i>Kaza</i>	<i>Ham Güherçile</i>		<i>İşlenmiş Güherçile</i>	
		<i>Talep edilen Miktar (kıyye)</i>	<i>Gönderilen toplam miktar (kıyye)</i>	<i>Talep edilen Miktar (kıyye)</i>	<i>Gönderilen toplam miktar (kıyye)</i>
Karaman	Konya	30.600	27.026	25.000	-
	Karapınar	10.800	10.800	10.000	3.229
	Aksaray	12.000	8.891	10.000	-
	Akşehir	11.500	11.500	10.000	4.221
	Ilgın	5.000	500	7.500	1.728

¹⁸⁴ BOA. C.AS. No. 218, Gömlek No. 9301, 20 Z 1243 [3 Temmuz 1828].

¹⁸⁵ Özcan, *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*, 45-46.

¹⁸⁶ BOA. C.AS. No. 236, Gömlek No. 9968, 29 Ş 1244 [6 Mart 1829].

¹⁸⁷ BOA. C.AS. No. 236, Gömlek No. 9968, 1, 29 Ş 1244 [6 Mart 1829].

Eskil	30.600	17.264	15.000	-
Toplam	100.500	80.481	77.500	9.178
Kalan miktar	20.019			68.322

Baruthane’de kullanılan temel ihtiyaç maddesi olan güherçilenin tedarik edilmesi için Anadolu ve Balkanların birçok yerinden alımlar gerçekleştirilmiştir. Bu manada güherçile talep edilen yerlerden biri de Aydın Sancağı idi. Aydın Sancağı Mütesellimi Ahmed Bey tarafından Alaşehir Kazası Kadısı’na gönderilen bir mektupta İstanbul Baruthane-i Âmire’de üretilmekte olan siyah barut için lazım gelen güherçilenin belirlenmiş olan miri fiyat üzerinden mübâyaa edilmesi istenmiştir. Bölgeden İstanbul’a sevk edilecek güherçilenin yine yöre aşiretleri tarafından tedarik edilecek olan develer vasıtasıyla Ege Denizi’ndeki iskelelere nakledilmesi ve oradan deniz yoluyla Üsküdar’a taşınması kararlaştırılmıştır. İşlenmemiş güherçilenin bir kıyyesi, nakliyesi de dahil olmak üzere 40 pare ve işlenmiş güherçilenin kıyyesi ise nakliye ile beraber 65 pare olarak fiyatlandırılmıştır. İşlenmiş ve işlenmemiş güherçilenin Aydın Sancağı’ndan İstanbul’a ulaştırılması esnasında tüm masrafları gözetilerek hesaplanan meblağ, kıyye başına 56 pare olarak hesaplanmıştır.¹⁸⁸

3.4. Kurşun ve Fişenk

Kurşun, fişenk imalatında kullanılan ve ateşli silahlar için olmazsa olmaz derecede önemli bir mühimmat malzemesidir. Diğer mühimmat malzemelerinde olduğu gibi savaş dönemlerinde kurşuna olan ihtiyaç da artmaktadır. Nitekim 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi sebebiyle 1828 yılı ekim ayında Edirne’deki fişenk üretim atölyelerinde kurşun maddesine duyulan ihtiyacın karşılanamaması nedeniyle imalat yapılamamıştır. Uzak bölgelerden getirilecek olan kurşunun hem zaman açısından uzun sürmesi hem de maliyet yükünün artacağı göz önüne alınarak, İstanbul’daki camii ve hamamlarına kubbelerindeki kurşun tabakalar sökülerek eritilmiş ve imalatla kullanılmıştır. İstanbul’daki Sarıca Camii (Eyüp) ve Hacı Davut Camii (Ayazma) ile Çukur Hamamı (Fatih), Hoca Paşa Hamamı (Demirkapı) ve Çifte Hamam (Dikilitaş) kurşun ihtiyacı sebebiyle kubbeleri eritilen mimari örnekleri olmuştur.¹⁸⁹

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi’nde Osmanlı ordusunun fişenk ihtiyacını karşılayan önemli tedarik merkezleri arasında Şarköy, Edirne, Şumnu, Akşehir, Çirmen ve Berkofça bulunmaktaydı. Söz konusu idârî birimlerde imal edilen fişenkler, bekletildiği depolardan 60 sandık şeklinde peyderpey cepheye sevk edilmekteydi. Ordunun ihtiyacına binaen yapılan hızlı seri üretim neticesinde teknik arızalardan dolayı birtakım problemler de görülmekteydi. Özellikle de rutubetten kaynaklı bu problemler, fişenklerin kullanımı esnasında verim alınmasını engellemekteydi. Fişenk ihtiyacını karşılamaya yönelik yapılan çalışmalar arasında İskenderun Limanı’ndaki hurdalıktan da

¹⁸⁸ BOA. C.AS. No. 10, Gömlek No. 400, 14 Ş 1245 [8 Şubat 1830].

¹⁸⁹ Özcan, *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*, 48-49.

faaydalanılmıştır. Limandaki gemilerde yapılan bakım ve onarım esnasında hurdaya ayrılan demir ve bakırın eritilerek bölgede faaliyet gösteren esnafa dağıtılmak suretiyle mühimmat imalatında kullanılmıştır. Bu yöntem ile imal edilen 350 sandık fişenkten 220 sandığı Şark Seraskeri Salih Paşa'ya ve geri kalan 130 sandık ise Rumeli Seraskeri Hüsrev Paşa komutasındaki orduya gönderilmiştir. Hatta 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde İskenderun demirci esnafına mühimmat üretimindeki katkıları sebebiyle daha sonraki dönemlerde tüfenk ve ton kundağı üretim ruhsatı verilmiştir.¹⁹⁰.

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin devam ettiği dönemde aşırı mühimmat ihtiyacı sebebiyle hem üretim artmış hem de üretimin genişletilmesi için teşvikler yapılmıştır. Savaşın sona ermesiyle beraber yeni sınırlandırmalara gidilerek kurşun, fişenk ve saçma gibi muharebe mühimmatının üretimi kısıtlanmıştır. Örneğin Biga Sancağı Mutasarrıfı Hacı Ali Paşa ve sancağa bağlı diğer kaza yöneticilerine gönderilen emir ile üretim yetkisi verilen şahıslar dışında kimsenin mühimmat üretimi yapmaması gerektiği ve izinsiz üretim yapanların cezalandırılacağı ilan edilmiştir. Daha önceden Edirne Kadısı Mehmed Raif Efendi tarafından İzmir ve Üsküdar'daki yer alan karhanelerde üretilen kurşun ve fişenk üretiminin yine aynı yerlerden devam ettirileceği belirtilmiştir.¹⁹¹.

3.5. Silah Parçaları: Üretim, Bakım ve Onarım

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin yaşandığı dönemde Osman harp sanayisi ağırlıklı olarak silah ve silah parçalarını imal eden esnafın üretimine dayalıydı. Özellikle de Bursa, Karamürsel, Gebze, Kastamonu ve havalisinden toplanan ceviz ağaçları İzmit'teki marangozhanelerde işlenerek silah ve diğer parçalarının üretiminde kullanılmaktaydı. Hatta 1828 yılında İzmit'teki marangozlar vasıtasıyla 10.000 kundak ve 8.000 dipçik üretilmiştir. Yine benzer usuller ile Erzurum ve Kars'taki esnaf tarafından 1.500 top ve tüfenk kundağı üretildiği ifade edilmektedir.¹⁹².

Savaş dönemlerinde üretimin hızlı ve istenilen zamanda gerçekleşmesine bağlı olarak nitelikli elemana duyulan talebi arttırır. 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde de bu talep çoğalmış ve Osmanlı yönetimi, kalifiyeli eleman ihtiyacını karşılamak için çeşitli girişimler başlatmıştır. Özellikle de silah ve silah parçasını üretebilecek ustalara ulaşmak amacıyla idârî birim yöneticileri ile yapılan yazışmalar, İstanbul'daki silah üretimi için istihdam çağrısı niteliği taşımıştır. Talebe cevaben, Tırnova, Ankara ve Yalanabad'dan toplanan çakmak, namlu ve kundak ustaları İstanbul'da en az bir yıl süreyle istihdam edilmek üzere gönderilmiştir.¹⁹³. Yine Asâkir-i Mansûre Ordusu için ihtiyaç duyulan baltaların üretilmesi için demir işindeki maharetleriyle bilinen Ermenilerden faydalanma yoluna gidilmiştir. Bu sebeple de Konya, Kayseri, Ankara, Antalya, Amasya, Akşehir ve

¹⁹⁰ Özcan, *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*, 48.

¹⁹¹ Aslan, *1131 Nolu Çanakkale Şer'îye Sicil Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, 34-35.

¹⁹² Özcan, *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*, 49-50.

¹⁹³ Özcan, *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*, 50.

Divriği'ye gönderilen emirnameler ile balta üretiminde çalıştırılmak üzere 3.000 demir ustası talep edilmiştir.¹⁹⁴

Muharebe halindeki ordunun önemli gereksinimlerinden biri de askerî malzemelerin bakım ve onarımı meselesiydi. Büyük çaplı askerî toplar veya topçu sınıfına mensup birliklerin silahları genelde donanımlı ve teçhizatlı merkezlere nakledilip onarılırken küçük çaplı malzemeler ise cephede veya cepheye yakın yerlerde kurulan küçük atölyelerde onarıldı. Topçu sınıfı dışındaki askerî malzemelerin bakım ve onarım işi ise cebeci denen bir grubun sorumluluğuna idi. Bu sınıf, gerektiğinde harp malzemesini yapım, bakım ve onarım işinden sorumlu tutularak, malzemenin cepheye sevki ve cephedeki dağıtım işlerini de yürütmekteydi. Savaş sonrasında ise yine cephedeki alanı taramak, bu silahların toplanıp merkeze nakledilmesi veya onarılmak üzere tasnif edilmesi de cebecilerin vazifeleri arasındaydı.¹⁹⁵

Varna'da meydana gelen 1828 yılı muharebelerinden sonra Sadrazam tarafından Cebehâne-i Âmire'ye gönderilmesi istenen 326 adet tüfenk, 234 adet palaska, 7 adet trampete, 1 adet topuz, 105 adet kılıcın kaydedilerek bakım ve onarım için gönderilmiştir. Onarım için gönderilen bu silahlar, genellikle tamir esnasında karşı taraftan gelerek isabet eden kurşunların etkisiyle harap olduğu ve kullanılamayacak şekilde zedelendiği rapor edilmiştir. Tüfenklerin 295 adedi hızlı bir şekilde onarıldıktan sonra Cebehâne-i Âmire Nazırı Tahir Bey tarafından tekrar cepheye gönderilmiştir. Geri kalan malzemeler ise tamire değmeyecek derecede hasarlı olmaları sebebiyle Cebehâne-i Âmire'nin baş muhasebecisi tarafından kaydedilerek envanterden çıkarılmıştır.¹⁹⁶

Şark Ordusu'ndaki tamire ve bakıma muhtaç silahların bakım ve onarımı Erzurum'da yapılmaktaydı. Erzurum Cephaneçibaşı Mehmed Ağa bu iş için vazifelendirilmiş ve gerekli eleman ihtiyacı ile lazım gelen malzemeleri tedarik etmekle yetkilendirilmiştir.

Tablo 3.4. 1829 yılı mayıs ayında Cebehane'ye bakım ve onarım yapılması için gönderilen tüfenk ve diğer askerî malzemenin tamir masrafı.¹⁹⁷

<i>Tamir Edilen Parça</i>	<i>Adet</i>	<i>Adet Ücreti (pare)</i>	<i>Toplam Ücret (kuruş)</i>
Reze	132	10	33
Çeke	22	70	38,5
Top ma'a kapak	52	50	65
Karşunluk	38	120	114
Burgu	168	5	21
Çengel	26	20	13
Karşunluk yay	13	50	16,25
Ayak	8	25	5
Şeytan yay	4	20	2
Kebir yay	13	70	22,75
Tulumba	6	25	3,75

¹⁹⁴ Özcan, *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*, 50.

¹⁹⁵ Çakın, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III'ncü Cilt 5'nci Kısım Eki -Osmanlı-Rus Harbi (1828-1829) Etüt-*, 205.

¹⁹⁶ BOA. *AE.SMHD. II.* No. 37, Gömlek No. 2334, 3 R 1244 [13 Ekim 1828].

¹⁹⁷ BOA. *C.AS.* No. 16, Gömlek No. 687, 26 ZA 1244 [30 Mayıs 1829].

Top	1	25	0,25
Taarruz Tüfeği	120	150	450
Filinta tüfenkleri ve Temizliği	130	50	162,5
Tüfenk dipçikleri	35	60	52,5
Yeni Kundaklar	70	300	525
Kundak eklemesi	37	60	55,5
Tamir edilen önceki tüfenkler	423	78,5	835,25
Varadin Taarruz Tüfeği	55	486	4.193,25
Varadin Piştov Tüfenk	290		
Tüfenk tamirâtı	251	243,5	1.527,5
Toplam			8.136,5

3.6. Ganimet Olarak Ele Geçirilen Malzemeler

Osmanlı ordusunda zahire ve erzak temin etmenin bir diğer yolu da savaş esnasında düşmandan elde edilen ganimetlerdi. Savaş hukukuna göre muharebeler esnasında zaferle çıkan taraf genellikle mağlup olan tarafın silah, mühimmat, iâşe malzemeleri veya hayvanlarını el koymaktaydı. Hatta bazen çapulculuk faaliyetleri için ayrı birlikler oluşturularak karşı tarafın zayıf noktaları üzerinden saldırılar düzenlenir ve ganimet toplama yoluna gidilmekteydi. 1828-1289 Osmanlı-Rus Harbi'nde Rus ordusunun Osmanlı topraklarını işgale başlaması ve hızla Balkanlardan iç bölgelere doğru hareket etmesi buralardan yoğun göç hareketi başlatmıştır. Buna karşılık Osmanlı komuta kademesindeki yetkililer, Osmanlı ordusunda yer almayan nüfustan da faydalanmak adına çapulculuk için orduya alımlar gerçekleştirmiştir. Örneğin; Pravadili Ömer Ağa'nın önderliğinde oluşturulan kuvvete 1.000'den fazla kişi alınmıştır. Görevleri ise Rus ilerleyişini yavaşlatmak, gerektiğinde çarpışarak ordularını yıpratmaktır. Pravadili Ömer Ağa öncülüğünde oluşturulan milis kuvvetlerin Ruslara karşı başarılı saldırılar düzenlediği ve görevlerini layıkıyla yaptığı belirtilmektedir.¹⁹⁸

Çapul yoluyla yapılan saldırılar neticesinde hem silah ve muhtelif eşya ganimeti elde edilmekteydi hem de karşı tarafın askerleri esir alınarak daha sonra yapılacak pazarlıklarda fidye alınmaktaydı. Bu yolla Aliş Paşa ve İbrahim Paşa'nın Pravadi dolaylarında faaliyet gösterdiklerini görmekteyiz.¹⁹⁹ Hatta merkezden orduya gönderilen bazı talimatlarda Rus ordusunun güçlü olduğu yerlerde meydan muharebelerine girilmeden, arkadan veya yandan yapılacak saldırılar ile yıpratılması tembihlenmekteydi. Özellikle de Ali Paşa'nın Rus ordusuna karşı Kozluca ve Yeni Pazar dolaylarında düzenlediği saldırılarda 300'den fazla esir, yüz yedi çift kelle-kulak ve muhtelif birçok eşya ele geçirdiği, esirlerin daha sonra İstanbul'a gönderilerek, Heybeliada'da tutulduğu aktarılmaktadır. Dolayısıyla çapul yoluyla yapılan saldırılar Osmanlı ordusunun Rus ordusuna karşı yetersiz kalmasından veya donanım açısından çarpışacak seviyede olmamasından kaynaklanmaktaydı. Nitekim Ordu Nazırı Saib

¹⁹⁸ Ferîk Ahmed Muhtar Paşa, *Türkiye-Rusya Seferi ve Edirne Muâhede*, I, 124.

¹⁹⁹ BOA. HAT. No. 484, Gömlek No. 23731, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1829].

Efendi'nin teklifi üzerine Şumnu'daki Osmanlı ordusunda görevlendirilen Esad Efendi yerine ulaştıktan sonra cephedeki durumu bildirmesinin istenmesi üzerine Bâbiâlî'ye yolladığı mektubunda: “*Balkanlar ın muhafazası müşkil bulunduğu, düşmanın piyade ve topuna mukâbil ve muâdil kuvvet mevcûd bulunmadığı eelden meydân muharebesinin nâ-kâbil-i icrâ bulunup başıbozuk askerinin sebat ve devamları ve nizâm-ı askerinin ise mikdarı derece-i kifâyede olmadığından zarûrî çapulculuk tarîkiyle müdafaaya çalışıldığı...*”²⁰⁰ nı belirterek çapul yoluyla yapılan saldırıların Osmanlı ordusundaki silah ve mühimmat yetersizliğinden kaynaklandığını dile getirmiştir.²⁰⁰ Yine Rus ordusunun Şumnu muhasarası esnasında hazır bulunan Ordu Nazırı Saib Efendi'nin bildirdiğine göre Osmanlı ordusu karşı taarruza geçip Rus ordusunun güçlü ateşli silahları sebebiyle geri çekildikten sonra vur-kaç taktiği ile yıpratmaya çalışmışsa da müspet bir sonuç alamamıştır. Bâbiâlî'ye gönderdiği raporunda: “*Rusya ile meydân muharebesi bizim için muhâtaralı bulunup çapul yoluyla çalışılmanın lüzumuna dâir Ağa Hüseyin Paşa'nın dâima feryadının sıhhati bu muharebede dahî anlaşılmış olduğunu...*” belirtmiştir. Ardından “*nerede müşârunileyhin eski meydân muharebesi tarafdârlığı*” diyerek Ağa Hüseyin Paşa'nın Rus ordusuna karşı çapul yoluyla mücadele etmek gerektiğine dair düşüncelerine dikkat çekmiştir.²⁰¹ Osmanlı ordusunda yer alan milis kuvvetler tarafından Rus ordusuna yönelik vur-kaç taktikli saldırıların yapıldığı sık sık kayıtlara yansımıştır. Örneğin; Asâkir-i Mansûre Seraskeri Halil Paşa'dan Sadâret'e gönderilen kaimede; Kozluca Muhârebesi esnasında Kozluca dolaylarında 1.500 Rus mühimmat arabasının ele geçirildiği haber verilmiştir. Fakat kaimede, ele geçirilen arabalarda külliyetli erzak ve mühimmatın olmadığı ve arabaları çeken hayvanların telef olması sebebiyle geride bırakıldığı da belirtmiştir. Ruslara yönelik yıpratma faaliyetleri her zaman istenilen sonucu vermemiştir. Örneğin; Çamurlu Karyesi civarında Rus ordusuna odun nakliyatı yapan dokuz askerin ele geçirilmesinden sonra piyade ve süvarilerden oluşan 400-500 Rus askeri ile çarpışıldığı fakat Osmanlı kuvvetleri tarafındaki askerin yetersiz olması sebebiyle müsbet bir netice alınamadığı ifade edilmiştir.²⁰²

Muharebeler esnasında galip taraf genellikle mağlup olan tarafın geri çekilmesi sırasında geride bıraktığı ağırlıklarına el koyup, harp ganimeti olarak askerleri arasında paylaştırdı veya ele geçirilen malzeme, ele geçiren asker tarafından sahiplenilebilirdi. Bu durumda ganimeti alan kişiler ister bunları kendileri için muhafaza ederdi veya isterlerse para karşılığında satabilirlerdi. Satılan malzemeler çoğu zaman reayanın da eline geçmekteydi. Bâbiâlî özellikle de askerî malzemelerin ordu envanterine girmesini sağlayacak bir uygulama başlatarak, bu işle görevlendirilen memurlar aracılığıyla askerin satmak istediği eşyaları belirlenen bir fiyat üzerinden satın alma yoluna gitmiştir. Örneğin; askerin eşya satışları sonucunda Tuna Nehri kenarında bulunan ahalinin elinde geçen 34 adet tüfenk ile 5 adet kabzanın bu şekilde satın alındığı bilinmektedir.

²⁰⁰ Ferîk Ahmed Muhtar Paşa, *Türkiye-Rusya Seferi ve Edirne Muâhede*, I, 141-142, 154.

²⁰¹ Ferîk Ahmed Muhtar Paşa, *Türkiye-Rusya Seferi ve Edirne Muâhede*, I, 146.

²⁰² BOA. HAT. No. 1021, Gömlek No. 42626, 20 B 1244 [26 Ocak 1828].

Tüfenklerin alımı ortalama 20-25 kuruş ve kılıçlar ise 8-10 kuruş arası fiyatlar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu uygulama çerçevesinde yapılan alımlardan bazıları Erzincan ve Trabzon çevresindeki ahali ile gerçekleştirilmiştir. Bu yöntem ile Erzincan'da 123 tüfenk, 300 kama; Trabzon'dan da 200 küsur tüfenk satın alınmıştır²⁰³.

Her iki tarafın ordu birlikleri, çapulculuk amacıyla birbirlerine karşı bilinçli saldırılar düzenlediği gibi bazen de konum değişiklikleri veya yeni görev yerlerine gitmek üzere yola koyuldukları sırada hazırlıksız şekilde yakalanmaktaydı. Örneğin; 2 Temmuz 1829 tarihli bir vesika, Halep Valisi İbrahim Paşa'nın Şumnu'dan hareketle Kozluca'ya giderken takip ettiği güzergâh üzerinde Rus birlikleri ile yaptığı çarpışmanın ayrıntıları hakkında malûmât verirken, Kozluca havalisinde yapılan muharebede Rusların cami içerisine depoladıkları bir miktar silah, para, ticarî mal ve eşya ile önemli bir kısmı yanmış ve hayvanları telef olmuş vaziyette yaklaşık 2.000 civarında arabanın ele geçirildiği ifade etmiştir. Ele geçirilmiş olan ganimetin büyük ölçüde muharebe esnasında çıkan yangından etkilendiğine dikkat çeken İbrahim Paşa, ganimetin yanı sıra 35 Rus askerini de esir ettiğini belirtmiştir²⁰⁴.

3.7. Çadır ve Çadır Mühimmatı

Ordunun cephede ihtiyaç duyduğu otağ, oba ve çadırların imalatı, kurulumu, onarımı ve muhafazası Mehterhâne-i Âmire'nin sorumluluğundaydı. Cephede kurulacak çadırlar; ordunun barınması, iâşe ve ibate ile mühimmatın muhafazasında kullanıldığı gibi sağlık hizmetlerinin yürütüldüğü sahra hastanelerinin oluşturulmasında da kullanılmaktaydı²⁰⁵. Çadırlar, cepheye gönderilirken İstanbul ile cephe arasındaki mesafe ve gönderilecek mühimmatın miktarına göre hazırlanırdı. Çadırlar, sorumlu memur ve askerler tarafından ordudan önce gidilecek yerlere götürülüp kurulur ve ordu ulaşınca kadar muhafaza edilirdi²⁰⁶.

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin ilan edildiği dönemde Mehterhâne-i Âmire mühimmatı bünyesinde yer alan çadır ve çadır malzemesinin sorumluluğu İskenderiye Mutasarrıfı Mustafa Paşa'ya verilmiştir. Görevleri arasında imal edilmesi gereken çadır ve diğer çadır mühimmatının takibi, ihtiyaç duyulması durumunda Mehterhâne-i Âmire'den iskeleye nakli ve buradan cephelere ulaştırılması yer almaktadır. 1829 yılı haziran ayında Mustafa Paşa'nın sorumluluk alanındaki çadır üretim ve nakliyat organizasyonunda 803 hamal görev yapmıştır²⁰⁷.

²⁰³ BOA. C.AS. No. 174, Gömlek No. 7576, 13 RA 1244 [23 Ekim 1828]; BOA. C.AS. No. 100, 4532, 14 M 1245 [16 Temmuz 1829]; *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*, 52-53.

²⁰⁴ BOA. HAT. No. 1022, Gömlek No. 42672-A, 23 Z 1244 [2 Temmuz 1829].

²⁰⁵ Çakın, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III'ncü Cilt 5'nci Kısım Eki -Osmanlı-Rus Harbi (1828-1829) Etüt-*, 202.

²⁰⁶ Ahmet Yaramış, "Mehterhâne-i Âmire Ocağı'nın Islahı (1836)", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XV/1 (2013), 38.

²⁰⁷ BOA. C.AS. No. 360, Gömlek No. 14901, 27 Z 1244 [30 Haziran 1829].

Cepheye götürülmesi gereken çadır mühimmatı genelde ordunun hareketinden evvel götürülüp kurulu bir şekilde bekletilirdi. Fakat bazı durumlarda cephedeki asker sayısının arttırıldığı veya yeni cephelerin açılması gerektiğinden ihtiyaca göre yeni çadır mühimmatı istenmekteydi. Örneğin; savaşın başlamasından sonra, 2 Mayıs 1828 tarihi bir kadı sicil kaydında Bahr-i Sefid Boğazı Muhafızı Hafız Ali Paşa tarafından Mehterhâne-i Âmire'den istenen çadırların Osman Kavas-zâde isimli bir memur aracılığıyla teslim edildiği kaydedilmiştir. Bahr-i Sefid Boğazı Muhafızlığı uhdesindeki askerler için gönderilen çadır türleri arasında; 9 kıtaat Abdi Paşa Çadırı, 100 kıtaat cedit sekban çergesi (hafif çadır), 200 kıtaat sekban çergesi, 30 kıtaat on hazneli cedit kubbe çadırı, 70 kıtaat on hazneli kubbe çadırı, 50 kıtaat cedit açık memşâ ile 70 kıtaat açık memşâ yer almaktaydı.²⁰⁸

Mehterhâne-i Âmire'nin çadır (hıyam) ihtiyacı için gerekli pamuk ipliği genellikle Gelibolu ve havalisindeki kazalardan devletin belirlediği bir fiyat üzerinden satın alınarak tedarik edilmekteydi. 1828-1829 yıllarında da yine Defterdar Fettullah Efendi öncülüğünde Gelibolu ve çevresindeki Eceabat, Şarköy, Dimetoka, Rusçuk ve Hayrabolu kazalarından her yıl 8.000 okka²⁰⁹ (10 ton 264 kg.) miktarınca pamuk ipliği toplanmış ve çadır üretiminde kullanılmak üzere Mehterhâne-i Âmire'ye gönderilmiştir.²¹⁰

Çadır ve çadır mühimmatı, cephedeki ordunun askerî takviyeleri veya sıcak muharebeler esnasında imha edilmesi üzerine sık sık talep ettiği ihtiyaçlar arasında yer almaktaydı. Örneğin; Balkanlar ordusunda görev yapan Asâkir-i Mansûre Ordusu Seraskeri Hüsrev Paşa, çadırların tahrip olduğunu ve mevcut olanlarının ise yetersiz kaldığını belirterek, komutasındaki birlikler için Mehterhâne-i Âmire'den yeni çadırlar talep etmiştir. Bunun üzerine cepheye gönderilen malzeme listesi arasında; bir direkli yeni icat edilmiş tarzda 196 adet çadır, 6 adet sekban çergesi (hafif çadır), 2 adet büyük ve bir adet küçük olmak üzere toplamda 3 adet mutfak çadırı yer almıştır. Talep edilen çadırların cephede istenilen yere ulaştırılmış olduğu yine Mehterhâne-i Âmire kayıtlarına yansımıştır.²¹¹ Ayrıca Mehterhâne-i Âmire'de 1829 yılı ağustos ayında cepheye gönderilmek üzere imal edilen çadır ve çadır mühimmatının maliyeti 180.400 kuruş olarak hesaplanmıştır.²¹²

3.8. Odun ve Odun/Maden Kömürü

XVIII. yüzyılda daha aktif bir şekilde kullanılmaya başlanan silindir yönteminin tercih edilmesine kadar geçen sürede odun kömürü, *“belli cins odunların su ve uçucu bileşenlerinden kurtulması için yavaş ve kontrollü yakılmasıyla elde ediliyordu”*. Dönemine veya iklimine bağlı olarak odun kömürünün elde edilmesinde tercih edilen

²⁰⁸ Aslan, *1131 Nolu Çanakkale Şer'îye Sicil Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, 27-28.

²⁰⁹ 1.283 gramlık eski bir ağırlık ölçüsü.

²¹⁰ BOA. C.AS. No. 90, Gömlek No. 4146, 29 RA 1245 [28 Eylül 1829].

²¹¹ BOA. C.AS. No. 167, Gömlek No. 7304, 20 S 1245 [21 Ağustos 1829].

²¹² BOA. C.AS. No. 294, Gömlek No. 12195, 29 S 1245 [30 Ağustos 1829].

ağaç türleri değişkenlik göstermiştir. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nde kömür elde etmek için genellikle meyve vermeyen meşe, söğüt ve kavak gibi ağaç türleri tercih edilmiştir. Dolayısıyla seferler sırasında baruthanelerin bolca ihtiyaç duyacağı odun ve odun kömürü ihtiyacının düzenli karşılanması ve tedarik zincirinin bozulmaması için ormanları korumuş ve hatta baruthanelere yakın bölgelerdeki ormanların kesimini yasaklanmıştır. Bunun yanı sıra devlet, odun ve odun kömürü konusunda titizlik göstermiş ve bu işin ehli ustalar tarafından yapılmasına özen göstermiştir. Çünkü odun ve odun kömürünün elde edilmesi kadar nemden ve rutubetten uzak bir ortamda depolanması da önem taşımaktaydı.²¹³

Osmanlı Devleti'nin hakim olduğu coğrafya, odun ve odun kömürü gibi orman ürünlerinin tedariki açısından oldukça zengin bir potansiyele sahip olmasına rağmen savaş dönemlerinde bu tür ihtiyaçlara duyulan gereksinimin artması, ihtiyacın giderilmesi konusunda problemlere yol açmıştır. Bu maksatla sefer esnasındaki orman ürünleri ihtiyacını karşılamak için bir dizi önlemler alınarak, gereksinimler hafifletilmeye çalışılmıştır. Örneğin 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde ihtiyaç duyulacak odun ihtiyacını karşılamak için Baruthane Nazırı Mehmed Said Efendi, Azatlı Baruthanesi'ndeki çayırılara ve yine Sadrazam Reşid Mehmed Paşa'ya ait sulak araziye söğüt fidanları dikerek, kömür üretimi için gerekli alt yapı oluşturmaya çalışmıştır.²¹⁴

Osmanlı Devleti, 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'ne hazırlıksız yakalandığı için cephe için gerekli olabilecek mühimmat üretimini gerçekleştirmek üzere girişimlere başlamıştır. Zira Tophane-i Âmire'de top dökümlerinde kullanılacak temel ihtiyaçlardan başında odun gelmekteydi. Odun, nakledilmesi güç ve pahalıya mal olabilecek bir emtia olması sebebiyle uzak eyalet ve kazalardan istenememekteydi. Bu sebeple İstanbul ve çevresine yakın kazalara gönderilen emirnameler ile talep edilmekteydi. 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin henüz ilan edildiği sıralarda Osmanlı Devleti harbe hazırlıksız yakalanmış, bir yandan cepheye askerî sevkiyatlar yaparken bir yandan da cephedeki ordunun lojistik ihtiyaçlarını tedarik etmenin yollarını aramaktaydı. Çünkü etkisi bakımından güçlü topların merkez üretim tesisi olan Tophane-i Âmire'nin temel ihtiyaçlarından biri demirin eritilmesi için yüksek ısının temininde kullanılacak bol miktarda odun idi. Odunların İstanbul'a hızlı ve daha az masrafla ulaştırılması için Boğaz Hisarı'ndan temin edilmesi kararlaştırılarak, 8 Haziran 1828 tarihinde Boğaz Hisarı ve Lapseki'ye emirname gönderilerek bölgeden her yıl top dökümhanelerinde kullanılmak üzere istenen 1.500 çeki.²¹⁵ çam odununun yarısının vakit kaybettirilmeden hızlıca İstanbul'a ulaştırılması istenmiştir. Hemen gönderilmesi istenen miktar, yaklaşık olarak 750 çeki olup, 187,5 ton ağırlığa tekabül etmekteydi. Bu miktarda odunun taşınması

²¹³ Ağoston, *Barut, Top ve Tüfek Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Gücü ve Silah Sanayisi*, 143-144.

²¹⁴ Özcan, *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*, 46.

²¹⁵ Odun ve taş gibi ağır maddeleri tartmak için kullanılan 250 kilogramlık ağırlık ölçüsü.

sırasında 1 çekinin nakliye ücretinin 20 akçe olduğu hesap edildiğinde, toplam nakliyenin bedeli 15.000 akçelik bedel üzerinden fiyatlandırılmıştır.²¹⁶

Rumeli’de, özellikle de Karadeniz sahillerine yakın bölgelerde yaşayan ahalinin geleneksel geçim kaynağı arasında tarım, odun ve kereste gibi işler yer almaktaydı. Savaşın başlamasıyla beraber tarım faaliyetleri önemli ölçüde sekteye uğradığından Karadeniz’e kıyısı olan Ahyolu, Misivri, Süzebolu ve Burgos civarındaki reaya geçimini orman ürünleri satarak sağlamaktaydı. Savaşın da etkisiyle bölgede merkezi otoritenin zayıflamasını fırsat bilen memurların iskeleye getirilen kereste ve odunların satışı sırasında yarattığı problemler beraberinde odun ve kereste lojistiğinin kesintiye uğramasına yol açmıştır. Halktan satın alınan odun ve kerestenin hileyle eksik gösterilmesi, satın alınan malların parasının zamanında veya hiç verilmemesi gibi sebepler, bölge halkının devlete olan itimadını sarsmıştır. Bahsi geçen memurların keyfi uygulamaları ve yolsuzluklarından bıkan bölge ahalişi umumiyetle gayrimüslim olduğu için bir kısmı Rusların propagandalarından etkilenecek ve bir kısmı da bölgedeki memurların kanunsuz davranışları sebebiyle işlerini bırakıp göç etmiştir. Odun ve kereste işleriyle uğraşanların göç etmesi üzerine bu malzemelere duyulan ihtiyacı arttırdığı gibi ihtiyaca binaen az bulunmaya başlanan malzemelerin fiyat artışına da yol açmıştır. Böylelikle memurların kanunsuz davranışları başta bölge ahalisinin gelir düzeninin bozulmasına ve göçmelerine sebep olduğu gibi bölgedeki odun ve kereste gibi ihtiyaçların giderildiği organizasyon ağının bozulmasına da yol açmıştır.²¹⁷

Osmanlı ordusunun yakıt ihtiyacının karşılandığı bir diğer madde ise odun kömür idi. Odun kömürü elde etmek için genellikle söğüt, kavak, fındık ve ıhlamur ağaçları kullanılmıştır. Osmanlı Devleti, orman ürünleri veya kömür gibi ihtiyaçlarının fazla olduğu dönemlerde kereste nakliyatını sınırlandırmış veya bir süreliğine yasak getirmiştir. İlaveten orman ürünlerine olan ihtiyacı karşılamak için teşvikler vermiş, özellikle de İstanbul’a yapılan nakliyeler için ulaşım araçları sağlamıştır. 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi münasebetiyle Tırnova ve havalisinden 250 kömür ustası getirtilerek ihtiyaç giderilmeye çalışılmıştır.²¹⁸

Osmanlı Devleti, odun ve odun kömürünün yeterli miktarda karşılanamadığı dönemlerde başta Avrupa olmak üzere maden kömürü ithal etmiştir. Osmanlı

²¹⁶ Aslan, *1131 Nolu Çanakkale Şer‘iye Sicil Defteri’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, 48-49.

²¹⁷ Ufuk Gülsoy, *1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı’nda Rumeli’den Rusya’ya Göçürülen Reâyâ* (İstanbul: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1993), 35-36; Turan Karanfil, *1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı’nda Edirne ve Çevresi* (Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005), 83; Ruslar, bir yandan cephede Osmanlı ordusu ile savaşırken bir yandan da yürüttükleri propagandalar ile bölge ahalişi olan gayrimüslimleri göçürmek ve Osmanlı ordusunun tedarik zincirini bozmayı hedeflemekteydi. Hem Balkanlarda ve hem de Doğu Anadolu’da amaçlarına ulaşan Ruslar, Osmanlı tebaasının göçmesini sağladığı gibi bu bölgelerde ordunun ihtiyaçlarının giderilmesinde zorluklar yaşatmıştır. Rus ordusunun Balkanlarda ve Doğu Anadolu’da gayrimüslim Osmanlı tebaasını göçürmeye yönelik yürüttüğü propaganda faaliyetler için bk. Ahmet Çaparlar, “1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi’nde Osmanlı Tebaasının Rusya’ya Göçürülmesine Yönelik Propagandalar”, edl. İsa Kalaycı-Gökhan Kalmış, *Çağlar Boyu Göç (Tarih-Kültür-Medeniyet)*, (Ankara: Gazi Kitabevi, 2021), 113-140.

²¹⁸ Özcan, *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*, 46-47.

topraklarındaki kömür madeninin ilk çıkarılma tarihi bilinmemekle beraber Bosna’da Kumbaracı Mehmed Paşa tarafından keşfedildiği ve fakat dönemin devlet adamları tarafından desteklenmemesi sebebiyle istenilen başarının sağlanamadığı belirtilmektedir. Osman topraklarındaki önemli bir kömür madeni olan Zonguldak kömür havzası da 1828 yılında Uzun Mehmed adındaki bir şahıs tarafından tespit edilmişse de uzun yıllar maden kömürünün öneminin anlaşılamaması sebebiyle işletilememiştir.²¹⁹

²¹⁹ Yusuf Alpmansü vd., *Türk Silâhlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri III’ncü Cilt 7’nci Kısım -Osmanlı İmparatorluğu Kara Kuvvetleri’nin İdarî Faaliyetleri ve Lojistik (1299-1913)-* (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1995), 180.

4. ULAŞIM VE HABERLEŞME

Çağdaş devletlerde olduğu gibi tarihte de ulaşım ağını oluşturan yollar, köprüler ve konaklama tesisleri, devletlerin varlıklarını sürdürmesi ve hakimiyet alanlarındaki otoriteleri açısından hayati önem arz etmekteydi. Geniş bir coğrafyada hüküm süren Osmanlı Devleti de ulaşım ve haberleşme ağının verimli bir şekilde sürdürülmesi için yolların yapım ve onarımına önem vermiştir. Barış dönemlerinde siyasi, iktisadi ve sosyal hayatın; harp dönemlerinde ise askerî hareketlerin disiplinli bir şekilde yürütülmesi, düzenli bir ulaşım ve buna bağlı olarak gerçekleşen haberleşme ağına bağlıydı. Nitekim geniş bir coğrafyaya yayılan Osmanlı Devleti'nde askerî seferlerin yapılması ve buna paralel olarak ordu için gerekli olan mühimmat ve iâşenin cepheye zamanında ulaştırılması, ulaşım ve haberleşme ağıyla doğrudan alakalıydı. Dolayısıyla dönemin koşullarında sayısı yüzbinleri bulan ordunun ihtiyaçlarının yerine getirilmesi, güçlü bir ulaşım ve haberleşme organizasyonu ile mümkün hale gelmekteydi.²²⁰

Osmanlı Devleti'nin ulaşım ağı üzerinde kurulu menzil teşkilatları da yine barış dönemlerinde birer konaklama merkeziyken savaş dönemlerinde ordunun ikmal ve lojistik desteğini sağlayan, ordunun ihtiyaçlarının stoklandığı depolar haline gelmekteydi. Osmanlı Devleti'nin askerî hareket düzenleyeceği yöne doğru belirlenen ve hızlı bir şekilde koordinasyonu sağlanması gereken menziller, merkezden gelen emirnameler ile gerekli olabilecek tüm malzemeyi toparlayıp hazır hale getirmek ile yükümlüydüler. Menzillerde toplanması talep edilenler arasında umumiyetle ordu için gerekli olabilecek hububat, hayvan yemi, yine ordunun iâşesi için belirlenen miktarda canlı hayvan, yük veya binek hayvanları oluşturmaktaydı. Menzillerdeki organizasyon, menzilden sorumlu menzil emini ile çevredeki yerleşim yerlerinden sorumlu kadı ve nâibler tarafından sağlanmaktaydı. Ellerindeki emirnameleri ilan eden yetkililer, talep edilen ihtiyacı bulundukları kaza ve köylere adil bir şekilde bölüştürmek suretiyle toplamak zorundaydılar. Talep edilen ürünler, devletin ekonomik durumuna göre belirlenen bir rayiç bedel üzerinde satın alındığı gibi ekonomik istikrarsızlığın olduğu dönemlerde senetler verilerek gerçekleştirilirdi. Menzillerde toplanması istenen miktar ise genellikle aynı güzergah üzerindeki menzillerin tümü için geçerli olmaktaydı.²²¹

Teknolojik imkanların kullanılamadığı savaşlarda orduların ulaşım ve haberleşme yöntemi iki şekilde gerçekleştirilebilmekteydi. Bunlardan biri kara yoluyla yapılan, hızı; iklim ve coğrafik koşullara göre şekillenen kara yürüyüşleri, diğer de kara yoluna nazaran daha pahalı olan deniz yolu ulaşımı idi. Osmanlı ordusunda deniz ulaşımı da kullanılmakla beraber ordunun ağırlık noktası kara yolları üzerinden yapılan sevkiyatlar ile gerçekleştirilmekteydi. Ordunun hedeflenen cephelere intikallerinde hava koşulları,

²²⁰ Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)* (Ankara: PTT Genel Müdürlüğü Yayınları, 2002), 7.

²²¹ Halaçoğlu, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*, 17-18; Yusuf Halaçoğlu, "Menzil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/159-160.

arazi ve yolların fiziki durumu ile beraber ordunun beraberinde taşıdığı iâşe ve mühimmatın da önemli etkisi olmaktaydı. Savaş ağırlıklarının taşınmasından kaynaklı gecikmeler özellikle de savaşa ilk girildiği dönemlerde yaşanmaktaydı.²²²

Osmanlı Devleti'nde haberleşme ağı, menzil dediğimiz ve belli mesafelerde yer alan ara dinlenme noktalarından oluşan yerler vasıtasıyla sürdürülmekteydi. Barış zamanlarında merkez ile taşra idaresinde bulunan yöneticiler arasındaki iletişimi sağlamak amacıyla kurulan menziller ile çalışanları (ulak/tatar), devletlerarasında meydana gelen askerî harekatlarda birer istihbaratçı hüviyeti kazanmaktaydılar. Cephedeki ordunun merkez ile bağlantısını sağlayan ulaklar/tatarlar, savaş dönemlerinde askerî istihbarat içerikli haberler taşıyarak hem daha riskli hem de devlet açısından daha kritik görevlerde yer almaktaydılar. Bu nedenle olmalıdır ki savaş dönemlerinde ordu ve devlet açısından kritik bilgileri taşıyan görevlilerin sorumlulukları bir kat daha artmaktaydı.²²³

Osmanlı Devleti'nde merkez ile taşra veya merkez ile seferdeki ordu arasındaki haberleşmede genel olarak iletilmek istenen bir haber veya ferman, öncelikle ilk çıkış yerinden teslim alan ulak/tatar tarafından bir sonraki menzilde hazır bekleyen görevliye teslim edilmek üzere yola çıkardı. Buradan devr alan ise bir sonraki menzile götürmek üzere kendisine tahsis edilen yeni bir binek hayvan vasıtasıyla devam ederdi. Haber akışı bu şekilde devam ederek, varılmak istenen son menzil noktasına kadar sürerdi. Tabii bu durum, her menzilde devamlı olarak bir ulak fazlalığına sebep olmuşsa da gönderilen haberin tekrar cevabının merkeze taşınacağı da düşünülerek dengelenmeye çalışılmıştır. Fakat önemli ve sır özelliği taşıyan haberler ise özel eğitim almış, güvenilirlikleri kanıtlanmış ulaklar tarafından taşınırdı ki bunlar bir haberin ilk çıkış yerinden ulaştırılacak yere kadar hiç değiştirilmeden, dinlenerek ve atlarını değiştirerek devam ederdi. Bu uygulamanın amacı, devletin dışarıya sızdırılmasını istemediği yönetim ile alakalı bir konu ya da cephedeki ordu açısından önemli bir askerî hareket stratejisi gibi elzem konuların mahremiyetini korumaktı.²²⁴

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin cereyan ettiği dönemde gerek Balkanlar ve gerekse de Şark Cephesi'nde haberleşme faaliyetleri büyük ölçüde tatarlar (ulaklar) üzerinden sağlanmaktaydı. Tatarlar sadece haber getirip götürmenin yanında ayrı zamanda cephedeki askerî vaziyeti analiz ederek raporlar hazırlama ve yine cepheye yakın yerleşim birimlerinde ikamet eden reaya hakkında sosyolojik analizler de yaparak merkezi haberdar etmekteydiler. Örneğin; 1828 yılında II. Mahmud tarafından Varna ve havalisindeki durumun araştırılması için görevlendirilen kaymakam tatarlarından Hasan adlı şahıs ve yine 1829 yılında Şumnu ve çevresindeki Rus ordusu ve bölge ahalisinin

²²² Rhoads Murphey, *Osmanlı'da Ordu ve Savaş 1500-1700*, çev. M. Tanju Akad, (İstanbul: Homer Kitabevi, 2007), 89-90.

²²³ Ahmet Yüksel, *II. Mahmud Devrinde Osmanlı İstihbaratı* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2013), 146-147.

²²⁴ Mehmet Güneş, "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Menzil Teşkilatı ve Karahisar-ı Sahib Menzilleri", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, X/3 (2008), 37.

tutumlarını değerlendirmek üzere gönderilen Osman ve Hasan adlı tatarlar buna örnek verilebilir. Tatarlar, cephe ile merkez arasındaki iletişimi sağlarken bir yandan da cephedeki aksaklıkları raporlamak veya ara noktalardaki menzillerin işleyişinde meydana gelen aksaklıkların giderilmesinde etkili olmaktaydı.²²⁵

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi henüz ilan edilmeden önce serhat kale ve şehirlerden gelen istihbarat, merkez tarafından yeterince değerlendirilememiştir. Nitekim savaşın ilanından aylar önce Erzurum Valisi tarafından merkeze iletilen haberler incelendiğinde savaşın açık bir şekilde yaklaştığı ve gerekli önlemlerin alınması için uyarılar yapıldığı görülmektedir. Alınması gereken önlemlerin yanı sıra özellikle de Şark Cephesi'ndeki tehlikelere dikkat çeken vali, Rusların Tiflis ve çevresindeki muhtelif hazırlıklara giriştiğini; Revan, Tebriz ve Hoy gibi şehirlerde ikamet eden ahalinin Rus ordusu ile beraber hareket ettiğine dair duyumlar alındığını bildirmiştir. Erzurum Valisi, İstanbul'a bildirdiği haber kanallarında kaçınılmaz olan bir savaşın yaklaştığını, geç olmadan hazırlıkların yapılmasını, özellikle de stratejik mevkiilerin elden çıkmadan önlemler alınmasını önemle ifade etmiştir. Buna rağmen gönderilen haberlerin veya istihbarî bilginin değerlendirilemediği ya da önlemlerin zamanında alınamadığını göstermektedir.²²⁶

Savaşın ilanından önce serhat bölgelerinden bildirilen önemli istihbarî bilgiler arasında Adakale Muhafızı Abdülkerim Paşa tarafından Vidin Muhafızı İbrahim Paşa'ya iletilen 18 Aralık 1827 tarihli bir rapor da bulunmaktadır. Rus ordusunun Balkanlardaki Osmanlı topraklarına yakın yerlere askerî personel ve mühimmat yığınağı yaptığını, özellikle de Bükreş ve Krayova havalisinde sayıları on binleri aşan bir askerî kuvvet bulundurduğunu iletmiştir. Yine kendi casusları vasıtasıyla edindiği bilgilere göre Sırp milislerin olası bir savaş ilanında Ruslar ile beraber hareket edeceğini haber vermektedir. Bu bilgiler, Ruslar tarafından savaşın ilanından aylar önce bildirilmesine ve sınırlardan gönderilen haberlerin önemi dikkatle vurgulanmasına rağmen Osmanlı Devleti'nin merkezinde buna karşı bir önlem veya hazırlıkların yapıldığına dair somut verilere rastlanmamaktadır.²²⁷

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin güvenli haber kanalının oluşturan tatarlar, merkez ile cephe arasındaki iletişimi sağlamanın yanında ayrıca cephedeki olumlu veya olumsuz durumların analizini de yapmaktaydılar. Örneğin; Mehmed ve Süleyman adlı iki tatarın hazırladığı 7 Haziran 1829 tarihli bir rapor, Osmanlı ordusunun Pravadi, Şumnu ve Külefce Boğazı havalisinde Rus ordusu ile giriştiği muharebeler hakkında önemli veriler sunmaktadır. Cephede yarar gösteren askerî birlik veya faydası görülemeyen nefir-

²²⁵ Yüksel, *II. Mahmud Devrinde Osmanlı İstihbaratı*, 147; BOA. HAT. No. 1022, Gömlek No. 42687-F, 1 S 1245 [2 Ağustos 1829].

²²⁶ BOA. HAT. No. 773, Gömlek No. 36217-A, 9 CA 1243 [28 Kasım 1827].

²²⁷ BOA. HAT. No. 1142, Gömlek No. 45416-C, 29 CA 1243 [18 Aralık 1827].

i âm tayfasının da durumunu ileten tatarlar, herhangi bir işe karışmadan veya müdahale etmeden, sadece durum tespiti yapıp merkeze bildirmekle vazifeliydiler.²²⁸

4.1. Sefer Yolları

İki rakip ordunun birbirine karşı savaş ilanından sonra orduların harekete geçip karşılaşıacağı süreye kadar gerçekleştirdiği ilerlemelere sefer yürüyüşü denilmektedir. Bu yürüyüşler, ordunun toparlandığı yerden harp meydanına ulaşmasına kadar iki aşamalı gerçekleştirilmiştir. İlki rakip orduya henüz ulaşmadan ve umumiyetle otoritenin henüz güçlü olduğu, kendi topraklarından geçişi esnasında yapılan ve diğerine kıyasla daha serbest şekilde yapılan yürüyüşlerdir. İkincisi ise düşman ordularıyla mesafenin azaldığı ve her an teyakkuz hali gerektiren yürüyüşlerdir. İkinci aşamadaki yürüyüşler sırasında karşı tarafın olası saldırı ihtimalleri yüksek olduğundan dinlenme ve konaklamalar esnasında da savaş nizamını bozmayacak şekilde tedbirler alınmaktaydı.²²⁹

Osmanlı Devleti'nde ordunun yapacağı seferler sırasında cepheler arasındaki mesafenin uzaklığına ve bölgenin coğrafi şartları göz önüne alınarak merkez ile cepheler arasında yapılan ulaşım ve haberleşme ağının sağlıklı bir şekilde işlemesi için menziller kurulmuştur. Menziller, çok yönlü bir hizmet noktası olduğu için seferler sırasındaki işleyişleri hayati derecede önem arz etmekteydi. Nitekim bu noktalar, bir yandan haberleşmenin gerekli koşullarını oluştururken bir yandan da sefere çıkan ordu veya orduya katılmak için hareket eden birliklerin dinlenme ve konaklama noktalarını oluşturmaktaydı. Ayrıca menziller, konaklayan birliklerin iâşe ve diğer ihtiyaçlarının karşılandığı, cepheye gönderilecek yiyecek ve mühimmat gibi temel ihtiyaç malzemelerinin de depolandığı önemli bir lojistik merkezi konumundaydı. Bu sebeple de normal zamanlarda haberleşme hizmetiyle ön plana çıkan menziller savaş zamanlarında askerî fonksiyonları ile önem kazanmaktaydı. Planlı ve önceden kararı verilmiş bir savaşa girilmişse menzillerdeki hazırlıklar da uzun soluklu gerçekleştirilmekteydi. Bu müesseseler, ani verilen savaş kararlarında da menzil yönetiminden sorumlu idareciler tarafından yapılan hızlı organizasyonlar ile savaşa hazır hale getirilmek zorundaydı. Bu hizmetlerin başında menzile bağlı idârî birimlerden toplanan iâşe malzemesinin taşınarak depolanması ve bunun cepheye taşınmasını sağlayacak ulaşım araçlarının temin edilerek hazır halde tutulması gelmekteydi.²³⁰

Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında bulunan Anadolu ve Rumeli topraklarındaki ulaşım ve haberleşme ağı genel olarak sağ, orta ve sol kol ile bu ana yollara bağlanan tali yollar üzerinden sağlanmaktaydı. Gerek savaş ve gerekse de barış zamanlarında ulaşım ve haberleşme ağında meydana gelebilecek aksaklıkların önlenmesi

²²⁸ BOA. HAT. No. 1013, Gömlek No. 42472-I, 14 Z 1244 [17 Haziran 1829].

²²⁹ Mehmet İnbaşı, *Ukrayna'da Osmanlılar Kamaniçe Seferi ve Organizasyonu (1672)* (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2004), 55.

²³⁰ İnbaşı, *Ukrayna'da Osmanlılar Kamaniçe Seferi ve Organizasyonu (1672)*, 55-56.

için de muhtelif uzaklıklarda birbiriyle koordineli çalışan menzil teşkilatı ve çalışanları görev almaktaydı. Menziller arasındaki mesafeler bölgenin coğrafi, emniyet ve menzilden karşılanan gereksinimlere göre değişkenlik gösterebilmekteydi. Sefer esnasında mevcut olan menziller kullanıldığı gibi güzergahtaki ihtiyaçlara binaen yeni menziller oluşturulabilir veya mevcut olup da faydası görülemeyenler kaldırılabilirdi.²³¹

Balkanlar Cephesi'ndeki menzil noktaları, üç ana kola ayrılan Rumeli yolları üzerinde bulunup, arada kalan bölgelere bağlantı yollarıyla bağlanmaktaydı. Anadolu'da da olduğu gibi Rumeli coğrafyasındaki ana kol yollar; sağ kol, orta kol ve sol kol olmak üzere üçe ayrılırdı. Sağ kol güzergahı; İstanbul ile Balkanların kuzeyi arasındaki bölgeleri birbirine bağlamaktaydı. İstanbul'dan başlayan menzil noktası Kırkkilise, Pravadi, Babadağı üzerinden Özi'ye, oradan da Karadeniz'in kuzey kıyılarına kadar uzanmaktaydı. Aşağıdaki tabloda da verildiği üzere sağ kol güzergahındaki menzil noktalarının birbirleri arasındaki yaklaşık mesafe 4 ila 24 saat arasında değişmekte ve İstanbul ile Özi arasındaki toplam mesafe ise 151 saat civarındaydı. Orta kol güzergahı; İstanbul'dan başlayarak Edirne, Sofya, Niş üzerinden Belgrad'a kadar uzanırken bu güzergah üzerindeki menziller arası mesafe 6 ila 13 saat arasında değişmekteydi. İstanbul-Belgrad arasındaki mesafe ise yaklaşık olarak 173 saat kadardı. Son olarak sol kol güzergahı; yine İstanbul'dan başlayıp Keşan, Gümülcine, Pravişte, İzdin üzerinden Gördüs'e kadar uzanmaktaydı. Bu hat üzerindeki menzil noktaları arasındaki yaklaşık mesafe 3 ila 18 saat şeklinde değişmekle beraber İstanbul'dan yola çıkan bir ulak Gördüs'e ortalama 194 saatte varmaktaydı.

Tablo 4.1. İstanbul'dan Balkan Cephesi'ne giden yol güzergahı üzerindeki menzil noktaları ve birbirleriyle olan ortalama mesafeleri.²³²

<i>Rumeli Sağ Kol Güzergahı (İstanbul-Özi)</i>		<i>Mesafe (Saat)</i>
İstanbul	Çatalca	8
Çatalca	Midye	12
Midye	Vize	8
Vize	Pınarhisarı	4
Pınarhisarı	Kırkkilise	4
Kırkkilise	Fakih (Fakihler)	12
Fakih (Fakihler)	Aydos	12
Aydos	Pravadi	16
Pravadi	Hacıoğlu Pazarı	12
Hacıoğlu Pazarı	Divane Ali	8
Divane Ali	Karasu (Tekfur Gölü)	8
Karasu (Tekfur Gölü)	Babadağı	14
Babadağı	İsakçı	8
İsakçı	Tolci	6
Tolci	İsmail Geçidi	3
İsmail Geçidi	Tatar Pınarı	18
Tatar Pınarı	Yanık Hisar (Palanga-i Yanık)	12
Yanık Hisar (Palanga-i Yanık)	Özi	24

²³¹ Halaçoğlu, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*, 51.

²³² Halaçoğlu, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*, 95-120; Rıza Bozkurt, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Kollar, Ulak ve İaşe Menzilleri* (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1966), 43.

İstanbul	Özi	151
Rumeli Orta Kol Güzergahı (İstanbul-Belgrad)		
İstanbul	Büyük Çekmece	6
Büyük Çekmece	Silivri	6
Silivri	Çorlu	8
Çorlu	Burgos (Lüleburgaz)	10
Burgos (Lüleburgaz)	Kuleli Köyü	7
Kuleli Köyü	Edirne	7
Edirne	Habibce	9
Habibce	Uzunca-âbâd Hasköy (Semizce)	12
Uzunca-âbâd Hasköy (Semizce)	Filibe	12
Filibe	Tatar Pazarı	6
Tatar Pazarı	İhtiman	12
İhtiman	Sofya	12
Sofya	Şehirköy	15
Şehirköy	Niş	12
Niş	Razna (Razan)	9
Razna (Razan)	Yagodina	9
Yagodina	Hasan Paşa Palangası	12
Hasan Paşa Palangası	Hisarcık	7
Hisarcık	Belgrad	13
İstanbul	Belgrad	173
Rumeli Sol Kol ²³³ Güzergahı (İstanbul-Gördüs)		
İstanbul	Ereğli	6
Ereğli	Tekfurdağı/Rodosçuk (Tekirdağ)	6
Tekfurdağı/Rodosçuk (Tekirdağ)	Malkara	12
Malkara	Keşan	5
Keşan	Firecik	9
Firecik	Mekrî	10
Mekrî	Gümülcine	12
Gümülcine	Yenice-i Karasu	7
Yenice-i Karasu	Sarı Şaban	6
Sarı Şaban	Kazlık	?
Kazlık	Pravişte	?
Pravişte	Orfan	9
Orfan	Kiliseli	12
Kiliseli	Lankaza	4
Lankaza	Gölge	3
Gölge	Katrin	12
Katrin	Yenişehir	12
Yenişehir	Çatalca	6
Çatalca	İzdin	9
İzdin	Livâdiye	16
Livâdiye	İstefe (Teb)	9
İstefe (Teb)	Eğriboz	6
Eğriboz	Gördüs	18
İstanbul	Gördüs	194

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi, Balkan coğrafyasındaki Osmanlı topraklarının neredeyse tamamına yayılmıştı. Bu durum, düzenli bir haber akışının sağlanması için

²³³ Osmanlılar döneminde Rumeli Sol Kol (Via Egnatia) hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Colin Heywood, “Osmanlı Döneminde Via Egnatia: 17. Yüzyıl Sonu ve 18. Yüzyıl Başında Sol Kol’daki Menzilhaneler”, çev. Özden Arıkan, Ela Güntekin ve Tülin Altınova, *Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380-1699)*, ed. Elizabeth A. Zachariadou (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999), 138-160; Traian Stoianovich, “Osmanlı Hâkimiyetinde Via Egnatia”, çev. Özden Arıkan, Ela Güntekin ve Tülin Altınova, *Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380-1699)*, ed. Elizabeth A. Zachariadou (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999), 225-240.

ulaşımın sadece tek bir kanaldan değil farklı güzergahlar üzerinden yapılmasını gerektirmekteydi. Alternatif ulaşım güzergahlarının kullanılmasının öncelikli sebepleri arasında Rusların birçok yerleşim yerini, ulaşım güzergahını veya bağlantı yollarını ele geçirmiş olmasından kaynaklanmaktaydı. Bu sebeple de Rumeli'deki ana kol yollar, yukarıdaki menzil noktaları dışında bağlantı kollarıyla birçok yere daha bağlanabilmekteydi. Örneğin; Rumeli sağ kol güzergahı üzerinde bulunan Kırkkilise'den ayrılan tâlî yol bağlantılarıyla savaşın sıcak etkilerinin olduğu Karinâbâd, Şumnu, Hezargrad, Rusçuk'a; Aydos'tan Yanbolu, İslimye, Zağra-i Cedid, Tırnova, Plevne'ye ve Pravadi'den ise Silistre, Niğbolu, Vidin'e ulaşmak mümkündü.²³⁴

Harbin cereyan ettiği geniş cephelerden biri olan Balkanlar Cephesi, coğrafik ve topografik koşulları sebebiyle ulaşım ve nakliyat organizasyonunu olumsuz etkileyen doğal koşullar barındırmaktaydı. Nitekim Osmanlı merkezden cepheye giden nakliyat ve her türlü yardım organizasyonunun geçtiği güzergah üzerinde Büyük Balkan Dağları silsilesinin uzantıları ve bu dağ silsilesinde yer alan dar geçitlerden geçmek zorundaydı. Osmanlı ordusunun Balkanlarda aktif olarak kullandığı başlıca yollar arasında; Osman Pazarı-İslimye Yolu; Şumnu-Çalıkavak-Dobrol Yolu; Pravadi-Köprü Köy-Aydos Yolu ve Varna-Derviş Yuvar-Burgaz yolları gibi bağlantı yolları da bulunmaktaydı. Bu yolların geneli sık ormanlarla kaplı olup, birçok yerinde bataklıklar bulunmaktaydı. Bu durum bilhassa yağmur ve karlı havalarda top ve diğer ağır mühimmat malzemesinin cepheye ulaştırılmasını imkansız hale getirmekteydi. Bu yönüyle coğrafyanın dağlık, bataklık ve ormanlarla kaplı olması, cepheye yapılan ulaşım ve nakliyatı zorlaştıran temel etkenlerden birini oluşturmaktaydı.²³⁵

İstanbul'dan Şark Cephesi'ne giden bir ulak veya gönderilen sevkiyat, kara ulaşımı ile Anadolu tarafındaki ana güzergah yollarıyla yerine ulaştırılmaktaydı. Anadolu ulaşım hattı da Rumeli'dekine benzer üç ana koldan oluşmaktaydı. Bunlar; sağ, orta ve sol kol şeklinde sınıflandırılmaktadır. Orta ve sol kol menzilleri İstanbul'dan Merzifon'a kadar aynı güzergahtaki menzilleri kullanılırdı. Merzifon'dan sonra iki kola ayrılan bu hattın orta kol güzergahı, Bağdat'a; sol kol güzergahı ise Ladik (Gökçeli), Karahisâr-ı Şarkî, Kelkit (Çiftlik), Aşkale üzerinden Erzurum'a ulaşıldı. Erzurum'dan Hasan Kale (Pasinler), Mecengerd, Kara Hamza menzilleri üzerinden Kars'a ulaşan bu yol Mecenger'den ayrılarak Veli Baba, Molla Süleyman, Yoncalı, Diyadin üzerinden Bâyezid'e de ulaşmaktaydı. Erzurum-Kars arasındaki menzil mesafesi ortalama 36 saat iken; Erzurum-Bâyezid arasındaki mesafe yaklaşık olarak 62 saattir. Yine Erzurum'dan Kızıl Kilise, Eğil, Oltu, Nik, Göle, Ardahan ve Sekr menzilleri üzerinden Ahıska'ya da ulaşmak mümkündü. Erzurum-Ahıska arasındaki menziller genel olarak 5 ila 9 saat mesafeyle birbirleriyle bağlantılı olmakla beraber aradaki ortalama toplam menzil mesafesi 52 saattir. Bu ana güzergahlar dışında da Anadolu'nun diğer yerlerinden Şark

²³⁴ Halaçoğlu, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*, 102-103.

²³⁵ Ferik Ahmed Muhtar Paşa, *Türkiye-Rusya Seferi ve Edirne Muâhedesi*, I, 67-68.

Cephesi'ne yapılan ulaşım ve haberleşme kanalları olup, ara bağlantı yollarıyla cepheye ulaşmaktaydı. Elbette ki verilen yaklaşık mesafe süreleri, normal hava koşulları ve olağanüstü bir durum olmaksızın tahmin edilen veriler olup, aksi durumlarda bu süre uzayıp kısalabilmektedir.

Tablo 4.2: İstanbul'dan Şark Cephesi'ne giden kara ulaşım güzergahı üzerindeki menzil noktaları ve birbirleriyle olan yaklaşık mesafeleri.²³⁶

<i>İstanbul-Erzurum</i>		<i>Mesafe (Saat)</i>
Üsküdar	Gebze	9
Gebze	İznikmid (İzmit)	9
İznikmid (İzmit)	Sapanca	6
Sapanca	Hendek	12
Hendek	Düzce	12
Düzce	Bolu	12
Bolu	Gerede	12
Gerede	Bayındır	8
Bayındır	Çerkeş	6
Çerkeş	Karacalar	?
Karacalar	Karacaviran	3
Karacaviran	Koçhisar	8
Koçhisar	Tosya	9
Tosya	Hacı Hamza	9
Hacı Hamza	Osmancık	8
Osmancık	Hacıköyü	?
Hacıköyü	Merzifon	?
Merzifon	Ladik (Gökçeli)	8
Ladik (Gökçeli)	Sonisa (Uluköy)	12
Sonisa (Uluköy)	Niksar	12
Niksar	Üsküfser (Tilemse)	8
Üsküfser (Tilemse)	Hacı Murad/Koyulhisar	12
Hacı Murad/Koyulhisar	Karahisâr-ı Şarkî	15
Karahisâr-ı Şarkî	Şiran	16
Şiran	Kelkit	6
Kelkit (Çiftlik)	Karakulak	12
Karakulak	Aşkale	16
Aşkale	Erzurum	9
Erzurum	İstanbul	266

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde ulaşım ve haberleşme alanında ortaya çıkan problemlerden biri de eşkıya veya yol kesiciler tarafından kervan ve sevkîyatların soyulması hadisesiydi. Özellikle de Şark Cephesi'nin hem merkezi otoriteden uzak olması hem de bölgenin önemli şehir ve kalelerinin Rus işgali altında olması bu tip olaylara zemin hazırlamıştır. Bölgedeki Osmanlı askerî gücünün cephelerde olması şehirlerin ve ulaşım güzergahlarının güvenliği konusunda zafiyete sebep olmuştur. Bu durumu fırsata çeviren eşkıya veya bölgedeki bazı aşiretler, ulaşım güzergahları üzerinde

²³⁶ Halaçoğlu, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*, 52, 69-76, 86-93; Bozkurt, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Kollar, Ulak ve İaşe Menzilleri*, 43.

soygunlar yapmış, kervan sahiplerinin can ve mallarına kastederek asayiş ve güvenliğin bozulmasına yol açmıştır.²³⁷

Şark Cephesi'ndeki ulaşım ve haberleşme ağı mevsimsel olarak değişmekteydi. Bölgede, özellikle de Erzurum-Kars-Trabzon hattı kış mevsiminde yağın aşırı kar sebebiyle aksamaktaydı. Hatta bölgede kullanılan askerî güzergahlar yazlık yollar ve kışlık yollar şeklinde ayrılmaktaydı. Örneğin; Erzurum ile Kars'ı birbirine bağlayan üç yol bulunmaktaydı. Bunlar sırasıyla; Hünkârdüzü, Bardız ve Hamamlı Deresi yollarıydı. Bunlardan Hünkârdüzü Yolu yaz aylarında, Bardız Yolu ise kış aylarında kullanılmaya müsait bir güzergah üzerinde bulunmaktaydı. Şark Cephesi'nin kış şartları ve coğrafi özellikleri sebebiyle olsa gerek normal mevsimlik güzergahların dışında bir de hususi top yolları bulunmaktaydı. Çoğunlukla Erzurum-Trabzon arasındaki normal kara yolunu takip eden top yolları, dağlık ve engebeli yerlerde yön değiştirerek farklı istikametlere doğru şekillenirdi. Söz konusu top yolları, özellikle de Rusya ve İran'a karşı yapılan seferler esnasında jeostratejik açıdan önemli Erzurum'u yine ikmal ve lojistik destek açısından önemli olan Trabzon'daki liman ve iskelelere bağlayan askerî lojistik bağlantısıydı. Bu yollar sadece Trabzon'u Erzurum'a bağlamakla kalmayıp aynı zamanda Trabzon'u Bayezid'e, Bayburt'u Kop Dağlarına, Erzurum'u Tekman'a, Deveboynu'na ve Eleşkirt'in kuzeyindeki dağ sırtlarına bağlayan bağlantılara da sahipti.²³⁸ Trabzon ile Erzurum arasında veya diğer serhat şehirleri arasındaki yol güzergahlarına alternatif olarak tespit edilen top yollarının varlığı, bölgenin coğrafik özelliklerinden kaynaklanmaktaydı. Nitekim Trabzon-Erzurum arasında yer alan Zigana, Soğanlı ve Kop gibi yüksek dağlar silsilesi haliyle ulaşım güzergahlarının daha fazla uzamasına ve alternatif güzergahların oluşmasına sebep olmaktadır.²³⁹

Netice itibarıyla 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin geniş bir coğrafyada cereyan etmesi, Osmanlı Devleti'ni hem Balkanlar hem de Kafkaslar yönünde sefer düzenlemek zorunda bırakmıştır. İki ayrı cephede muharebe etmek ise ordunun organizasyonu ve yine ordu için lazım olan mühimmat ve iâşe sevkiyatında zorluklara yol açmıştır. Birbirinden uzak iki cephe arasındaki uzak mesafe, ulaşım ve haberleşmenin gecikmesine yol açtığı gibi beraberinde başarısızlığı da tetikleyen önemli bir etken olmuştur.²⁴⁰

4.1.1. Menzil Noktaları ve Haberleşme

Osmanlı ordusu, sefere çıkacağıın belirlenmesinden sonra seferin yapılacağı yön hesaplanarak kullanıma en uygun yollar kararlaştırılırdı. Bunun içinde öncelikle gidilecek

²³⁷ Selahattin Tozlu, "Trabzon-Erzurum-Tebriş Yolu (XIX. Yüzyılda Sosyal ve Ekonomik Bakımdan Bir İnceleme)", edl. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, *Türkler*, 14, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 489.

²³⁸ Selahattin Tozlu-Yaşar Gök, "Erzurum-Kars Topyolu", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 13/20 (2008), 8-9;

²³⁹ Selahattin Tozlu, "Trabzon-Erzurum Anayolunun Mevsimlik Güzergâhları (Yaz ve Kış Yolları)", *Anadolu'da Tarihi Yollar ve Şehirler Semineri -21 Mayıs 2001, Bildiriler-*, (İstanbul: Globus Dünya Basımevi, 2002), 182.

²⁴⁰ Ferik Ahmed Muhtar Paşa, *Türkiye-Rusya Seferi ve Edirne Muâhede*, I, 67-68.

güzergah üzerindeki kadılar başta olmak üzere eyalet ve kaza yöneticilerine gönderilen emirnameler ile görev dağılımı yapılmaktaydı. Genel olarak yolların fiziki durumları, yol üzerindeki kazaların iâşe ve benzeri ihtiyaçlarının durumu sorgulanır ve gelen raporlara göre hareket edilirdi. Bazen de sefer güzergahı belirlenirken fiziki ve iklim şartları göz önünde tutularak ordunun ulaşım güzergahı ile haberleşme güzergahı farklı olabilirdi²⁴¹. Seferde kullanılacak güzergahın belirlenmesinde birçok etken bulunmakla beraber güzergahın şekillenmesini etkileyen başlıca unsur, yol üzerinde çok sayıda insana ve hayvana yetecek bolca yiyecek ve temiz içme suyunun bulunmasıdır. Dolayısıyla daha önceki tecrübelerden faydalanılarak, sefer günlüklerinde not edilmiş nehirler, çaylar ve göller envanterinden istifade edilerek hazırlıklar yapılmaktaydı²⁴².

Osmanlı Devleti'nde, Kanuni Sultan Süleyman döneminde kadar haberleşme, özel ayrıcalıkları olan ve ellerinde "ulak hükmü" bulunan kişiler tarafından sağlanmaktaydı. Ulak hükmü ile hareket eden kişilerin gelip geçtikleri yerlerden ücretsiz binek hayvanı ve iâşe temin etmeleri, zamanla bu uygulamanın kötüye kullanılmasına ve giderek yozlaşmasına yol açmıştır. Kanuni Sultan Süleyman'ın veziriazamı Lütü Paşa (1539-1541) döneminde bu uygulama yeniden revize edilerek, "ulak-menzilhane sistemi" şekline dönüştürülmüştür. Aktif bir şekilde kullanılmaya başlanan teşkilat, asırlar boyunca Osmanlı haberleşme ağının temel taşı olmuştur. II. Mahmud döneminde yapılan devlet kurumlarındaki düzenlemeler veya yeniden yapılandırmalar, menzil teşkilatında da tatbik edilmiştir²⁴³. Çünkü menzil teşkilatı, önceki dönemlere göre kendisinden beklenen hizmeti yerine getiremediği gibi devletin sırtında külfetli bir kurum haline gelmişti. Öyle ki devlet giderlerindeki yüksek masraflar sebebiyle 1824 yılının ağustos ayında başlanan uygulama ile ülke genelindeki menziller kirahâne haline getirilerek hizmete sunulmuştu. Bu sebeple de Osmanlı Devleti'nde menziller işleyişi bakımından, 1824 yılı öncesi ve sonrası olarak iki kısma ayrılmaktadır. Yeni getirilen düzenleme, ref-i menzil adıyla uygulamaya alınmıştır. Amacı ise menzillerin çevresindeki yerleşim birimleri üzerindeki ağır vergi yükünü kaldırmaktır. Nitekim daha önce sûstîmal edilen menzil harcamaları bundan sonraki süreçte ülkenin tamamında eşit şekilde uygulanacaktı. Ref-i menzil bedeli şeklinde toplanan vergi ise menzil masraflarının dokuzda biri veya onda birine denk gelecek şekilde tahsil edilmesi planlandı. Böylelikle menzil masrafları, bir bölgede menzil olsun olmasın ülkedeki tüm yerleşim yerlerinden toplanacak genel bir vergi haline getirildi²⁴⁴.

Osmanlı Devleti, Balkanlar yönlü bir sefer düzenlediğinde ne tarafa gidileceğine bakılmaksızın önce orta kol istikametinde ve altı menzil noktası mesafede bulunan

²⁴¹ İnbaşı, *Ukrayna'da Osmanlılar Kamanîçe Seferi ve Organizasyonu (1672)*, 56.

²⁴² Murphey, *Osmanlı'da Ordu ve Savaş 1500-1700*, 91.

²⁴³ Ali Açık, "Osmanlı Ulak-Menzilhane Sistem Çerçevesinde Tokat Menzilhânesi (1690-1840)", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XIX/2 (2004), 5.

²⁴⁴ Nesimî Yazıcı, "II. Mahmud Döneminde Menzilhaneler: 'Ref-i Menzil Bedeli'", *Sultan II. Mahmud ve Dönemi Reformları Semineri, 28-30 Haziran 1989, Bildiriler*, (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1990), 166.

Edirne'ye hareket ederdi. Edirne'ye ulaşan ordu buradan gideceği yöne doğru yeni bir istikametle yola devam ederdi²⁴⁵. 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Osmanlı ordusunun külliyetli bir kısmı Balkan Cephesi'nde olduğundan bu coğrafya üzerinde faaliyet gösteren menzil noktalarının işleyişi son derece önemliydi. Çünkü cepheye gidecek birliklerin ara dinlenme noktası olan menziller, aynı zamanda merkez ile cephe arasındaki haber akışını ve koordinasyonu da sağlamaktaydı. Menzillere ulaşan birlikler, verilen emirler doğrultusunda ve konaklayacakları süre zarfında kendilerine ve hayvanlarına verilecek yiyeceği alarak yola devam etmekteydi. Bu durum, devamlı olarak menzil noktalarındaki stokların yenilemesini ve her an gelebilecek yeni birlik ve görevlileri ağırlayabilecek kapasitede olmasını gerektirmekteydi. Rus ordusuyla girilen bu savaşta Balkan Cephesi'yle İstanbul arasındaki koordinasyonu sağlamak için belirli menzil noktaları ve bu lokasyonlara verilen talimatlar bulunmaktaydı. Bunlardan biri; *"İstanbul'dan Lüleburgaz'a ve oradan Kırklareli yoluyla Balkanlar muhafızının bulunduğu yere kadar 4-5 ve nihayet 6 saatlik merhalelerde konaklar tespitiyle yiyecek ve yem toplanacak, her geçen ere 300 dirhem (960 gr.) ekmek, beygirlere üç kıyye (okka 3.850) arpa ve bir o kadar da saman verilecektir"* talimatıydı²⁴⁶. Yine benzer emirlerden birinde *"Edirne'den Şumnu'ya kadar konakların arası 4-5 ve nihayet 6'şar saatlik mesafeden olmak üzere 18 merhaleden tespit edilerek buralara menzil teşkilatı kurulması ve yayalara 960 gr. ekmek ve beygirlere 3.850 gr. arpa ve 5 kg. saman verilmesi"* emredilmiştir²⁴⁷.

Menzil teşkilatı içinde her menzil noktasından sorumlu bir emin bulunurdu. Emin, menzil için gerekli olan yiyecek, içecek ile hayvanların bakımı için gerekli olabilecek herşeyin tedarikinden sorumlu olup, bu ihtiyaçların çevredeki yerleşim yerlerinden toplanarak merkezi bir noktada depolanmasıyla vazifeliydi. Bunun dışında menzile uğrayacakların önceden haber verilmesi durumunda gelip geçenlerin programlarını yapmak ve buna göre hazırlıklar sunmak zorundaydı. Sadece menzildeki konaklamalar değil, gerektiğinde cepheye yapılacak sevkiyatları kolaylaştırmak ve gerekirse de kendi stoklarıyla cepheyi desteklemek de menzil eminlerinin başlıca vazifeleri arasındaydı. Menzillerde toplanan ihtiyaçlar, miktar ve çeşidine göre değişmekle beraber genel olarak iâşe ihtiyacı olan un, buğday ve yakacak dışında hayvan yemleri olarak arpa, saman ve ot gibi ihtiyaçları kapsamaktaydı. Bunlar temel ihtiyaç maddesi grubunda olduğundan gerektiği kadar toplanıp depolanması seferin gidişatı ve ordunun beslenmesi açısından önemliydi. Balkan Cephesi'ndeki Osmanlı ordusunun menzil noktalarında irili ufaklı birçok depolama merkezi bulunmaktaydı. Bunlar arasında; Edirne, Kırklareli, Tırnova, Yanbolu, İslimye, Karinabat, Aydos, Ahyolu, Misivri, Rus Kasrı, Osmanpazarı, Pravadi,

²⁴⁵ Ertuş, *Sultanın Ordusu: Mora Fethi Örneği 1714-1716*, 32.

²⁴⁶ BOA. A.DVN.MHM.d, No. 243, 369; Çakın, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III'ncü Cilt 5'nci Kısım Eki -Osmanlı-Rus Harbi (1828-1829) Etüt-*, 197.

²⁴⁷ BOA. A.DVN.MHM.d., No. 243, 283; Çakın, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III'ncü Cilt 5'nci Kısım Eki -Osmanlı-Rus Harbi (1828-1829) Etüt-*, 198.

Cisr-i Mustafa Paşa, Hasköy, Çırpan, Filibe, Tatarpazarcığı, Savako, Sofya, Köstendil, Kumanova, Üsküp, Lofça, Plevne, Niğbolu, Zıstovi, Yerköy, Rahova, Lom, Berkofça, Şumnu, Varna, Silistre, Rusçuk ve Vidin başlıca depo merkezlerini oluşturmuştur. Bunların çoğu küçük depolama merkezi olmakla beraber aralarında Şumnu, Varna, Silistre, Rusçuk ve Varna gibi büyük askeri kale ve garnizonların bulunduğu yerlerde büyük depolar bulunmaktaydı.²⁴⁸

Osmanlı ordusunun ulaşım, haberleşme ve sevkiyatları menzilhaneler vasıtasıyla yapıldığından menzillerin işleyişi ve organizasyondaki katkıları mücadelenin kazanılması bakımından önem taşımaktaydı. Burada görev alan kişiler ve menzillerin olmazsa olmazı olan beygirler, eksik edilmemesi gereken araçlardandı. Örneğin; 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde İstanbul ile Erzurum arasındaki ulaşımı sağlayan menzillerin zaman zaman işlerini aksattığı veya ihtiyaca cevap veremediği yapılan yazışmalara yansımıştır. Bu husus 29 Kasım 1828 tarihiyle Şark Cephesi'ne giden güzergah üzerindeki menzilhanelere haber verilerek durumun düzeltilmesi istenmiştir. Yine Erzurum Valisi ve Şark Seraskeri Salih Paşa'nın Tercan, Kelkit, Şiran, Karahisar, Koyulhisar, İskefsir, Niksar ve Tokat naiplerine hitaben kaleme aldığı bir buyrukduda menzillerde bulunan beygirlerin yetersizliğinden yakınmıştır. İstanbul-Erzurum arasında gidip gelen ulakların vaktinde gidip gelemediğini, işlerinin sekteye uğradığını ve çözüm olarak adı geçen kaza yöneticilerinin bir an önce Maâdin-i Hümayun, Gümüşhane, Erzurum, Diyarbakır, Bozok ve Malatya ve havalilerinden kiralık beygirler tedarik ederek hizmete sunmaları emredilmiştir.²⁴⁹

Tablo 4.3. Üsküdar ile Erzurum arasındaki menzil bargirlerinin sayısı, sorumlusu ve ödenmesi gereken ücret miktarı²⁵⁰

<i>Bargir sayısı</i>	<i>Menziller</i>	<i>Sorumlu Alacaklı</i>	<i>Toplam saat</i>	<i>Ücreti (guruş)</i>
20		Mir-i ahur-ı sâni Abbas Bey	266	7.980
6	Üsküdar-Sivas-Erzurum	Silahşorân-ı Hassa'dan Atazâde İbrahim Ağa	266	2.394
6		Osman Beyzade Ferhad Bey	266	2.394
6		Adanalı Hacı Bey	266	2.394
6		Erzincanî Ahmed Ağa	266	2.394
12		Bayram Paşa kethüdası Mehmed Ağa	266	4.788
6	Üsküdar-Maâdin-i Hümayun-Erzurum	Silahşorân'dan Bağdadî Ahmed Ağa	266	2.394
6		Derviş Paşa Silahtarı Hacı Hüseyin Ağa	266	2.394
6		Celal Ağa Kethüdası Mehmed Ağa	266	2.394
6		-	266	2.394
12	Üsküdar-Karahisar-ı Şarkî	Vahid Paşa Kethüdası Sırrı Bey	266	4.788
6	Üsküdar-Adana-Erzurum	Memiş Paşa Hazinesdarı Mustafa Bey	266	2.394
98		=Toplam=		39.102

²⁴⁸ Çakın, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III'ncü Cilt 5'nci Kısım Eki -Osmanlı-Rus Harbi (1828-1829) Etüt-*, 198.

²⁴⁹ Ekici, 33 Numaralı Tokat Şer'îye Sicili'nin Transkripsiyonlu Metni ve Değerlendirilmesi, 449-450.

²⁵⁰ BOA. Bâb-ı Defteri, Mevkufat Kalemi Defteri [D.MKF.d], No. 31643, 1.

Tablo 4.4. 1829 yılı ortalarına doğru Şumnu'dan muhtelif yerlere giden tatarların (ulaklar) çalıştıkları güzergah ve yapmış olduğu hizmetler karşılığında aldıkları ücret.²⁵¹

<i>Güzergah</i>	<i>Görevli Tatar (ulak)</i>	<i>Bargir (re's)</i>	<i>Tarih</i>	<i>Saat</i>	<i>Ücret (Guruş)</i>
Şumnu-Osmanpazarı-Cuma-Tırnova-İslimye-Yanbolu	Tatar Emimi Ahmed	2	4 Mayıs 1829	60	90
Yanbolu-Ordu-yı Hümâyûn	Tatar Emimi Ahmed	2	5 Mayıs 1829	28	42
Şumnu-Ahıllı	Tatar Emimi Ali	4	5 Mayıs 1829	22	132
Şumnu-Hezargrad-Osmanpazarı-Tırnova	Tatar Emimi Ahmed	2	5 Mayıs 1829	27	81
Şumnu-Edirne	Tatar Emimi Hüseyin	2	6 Mayıs 1829	48	144
Şumnu-Çalıkavak	Tatar Emimi Salih	2	6 Mayıs 1829	8	24
Şumnu-Ruşçuk	Tatar Emimi Ahmed	3	6 Mayıs 1829	18	81
Şumnu-Niş	Tatar Emimi Kara Mustafa	3	7 Mayıs 1829	96	213,25
Niş-Şumnu	Tatar Emimi Kara Mustafa	2	7 Mayıs 1829	96	144
Şumnu-Edirne-İstanbul	Tatar Mehmed ve Ahmed	5	8 Mayıs 1829	92	345
Şumnu-Silistre	Tatar Emimi Sadık	2	8 Mayıs 1829	18	54
Toplam		29			1350,25

Savaş zamanlarında cepheler arasındaki ulaşım ağında yapılacak sevkiyat ve haberleşme organizasyonunun disiplinli işleyişi menzillerde görev alan ulak ve atların (bargirlerin) varlığıyla da alakalıydı. 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi devam ederken 1829 yılı haziran ayında Balkanlar Cephesi'ndeki menzillerde görevli olan ulaklar aşağıdaki tabloda da belirtildiği üzere gidiş-dönüş mesafeleri saat ücretli hesaplanarak verilmiş ve bu sayede haber akışı sağlanmaya çalışılmıştır.

Tablo 4.5. İstanbul ile bazı menziller arasında verilen muhtelif hizmetleri sunan görevlilerin kullandığı bargir sayısı, güzergahın süresi ve hizmet bedeli.²⁵²

<i>Bargir (re's)</i>	<i>Güzergah</i>	<i>Sorumlu</i>	<i>Hizmet</i>	<i>Saat</i>	<i>Ücreti (guruş)</i>
2	Tekfurdağı-Yenişehir-i Fener	Kavvas Hacı Ahmed	200 sandık fişenk taşıma	114	171
2	Yenişehir-i Fener-İstanbul	Kavvas Hacı Ahmed	Ulaşım	138	207
2	İstanbul-Manastır	Rumeli Valisi'nin tatarı (ulağı)	Ulaşım	164	246
5	İstanbul-Şumnu	Tatar (ulak)	Ulaşım	92	345
2	Niğde ve Nevşehir-İstanbul	Kavvas Ali	Ulaşım	76	228
3	Üsküdar-Bozok (gidiş-dönüş)	Boynuincelü Aşireti'nden Yükrek Alemdar Bey	Ulaşım	122	549
16		=Toplam=			1.746

²⁵¹ BOA. *Cevdet, Nafia* [C.NF.], No. 30, Gömlek No. 1498, 29 L 1244 [4 Mayıs 1829].

²⁵² BOA. *C.NF.*, No. 22, Gömlek No. 1072, 9 Z 1244 [12 Haziran 1829].

4.1.2. Sefer Yolu Yapım ve Onarım Çalışmaları

Barış zamanlarında ulaşım ve ticari faaliyetler için kullanılan yollar, olası askerî hareketlarda yüzbinlerce neferin ve beraberindeki ağırlıkların taşınması için kullanılan güzergahlar haline gelmekteydi. Bu yönüyle sefer için belirlenen ulaşım yollarının birçok özelliği ile ön plana çıkması gerekmektedir. Ulaşım için seçilen güzergahın sayıca yüksek bir nüfusun kolaylıkla ulaşmasını sağlamasının yanı sıra güvenlik, su kaynakları ve çevreden gelebilecek iâşe yardımlarını ulaştıracak bağlantı yollarına da sahip olması gerekmektedir. Osmanlı ordusu sefere çıkarken bütün bu özellikler hesaba katılarak güzergah belirlenirdi.²⁵³

Kara ulaşımı, sefer organizasyonları sırasında ordunun ve ağırlıklarının nakliyatında kullanılması açısından normal zamanlara göre çok daha fazla önem arz etmekteydi. Bunun için de orduların hızlı geçişlerini ve ağırlıklarının zamanında ulaştırılması için gerekli olabilecek onarım ve bakım işlerinin aksatılmadan yapılmasının gerektirmekteydi. Gerek ticaret ve ulaşım ve gerekse de sefer zamanlarında ulaşım sisteminden verim alınabilmesi için güzergah üzerindeki eyalet, sancak ve kaza yöneticilerine verilen talimatlarla bakım ve onarım gerçekleştirilirdi. Seferin düzenleneceği yöne verilen talimatlar ile buradaki idârî birim yöneticileri kendi sorumluluk alanlarındaki yolların bakımını yine kendi idârî birimlerinden toplayacakları insan gücü ile sağlamakla mükellefti. İdareciler, kendi bölgelerinde yapılacak bakım, onarım ve tamirat işlerini yürütmek için halkı seferber ederek gerekli işçi gücünü sağlarken bunun karşılığında ise vergi muafiyetinden faydalanırdı. Sefer yolu bakım-onarım işlerinde çalışan meslek kolları arasında derbentçi, kaldırımcı, su yolcu ve köprücüler başta olmak üzere birçok iş kolu görev almaktaydı. Söz konusu iş kollarının başlıca görevleri arasında; taşlı yolların arındırılması, geçişleri engelleyecek çukur yerlerin doldurulması, ağaçlık ve çalılık yerlerin temizlenmesi ile dar yolların genişletilerek daha kullanışlı hale getirilmesi yer almaktaydı. Bunun dışında sefer yolu üzerindeki nehir, çay veya bataklık alanlarda geçişleri kolaylaştırmak için gerekli görülebilecek köprüleri inşa etmek veya var olanı daha da işlevsel hale getirmek tamirat işlerinden sorumlu zümrenin başlıca görevler arasında yer almaktaydı. Yapılacak işler, önceden idârî birim yöneticilerinin merkeze gönderdiği raporlar ışığında değerlendirilir ve buna göre verilen talimatlar çerçevesinde gerçekleştirilirdi. Sefer yolu üzerinde yapılan bakım ve onarım faaliyetleri için mümkün mertebe işinin ehli insanlara tevdi edilirdi. Bunun için yörede işi bilenler tespit edilmeye çalışıldığı gibi bulunamaması durumunda başka bölgelerden yapılan görevlendirmeler ile ihtiyaçlar karşılanmaya çalışılırdı.²⁵⁴

²⁵³ İnbaşı, *Ukrayna'da Osmanlılar Kamaniçe Seferi ve Organizasyonu (1672)*, 62.

²⁵⁴ İnbaşı, *Ukrayna'da Osmanlılar Kamaniçe Seferi ve Organizasyonu (1672)*, 66-67.

4.3. Ulaşım ve Nakliyat Organizasyonu

Osmanlı Devleti'nin ada olan topraklara düzenlediği seferler dışındaki askerî hareketlerin neredeyse tamamının ulaşım ve nakliyat organizasyonunu kara ulaşımı üzerinden gerçekleştirmiştir. Bu sebeple de kara ulaşım vasıtaları seferler sırasında hayati önem taşımaktadır. Nitekim binleri ve hatta yüzbinleri bulan ordu sayısının iâşe, ibâte, cephane ve savaşta kullanılan hayvanların beslenmesi için gerekli olan yemlerin taşınmasında ulaşım vasıtaları kullanılmıştır. Bu yönüyle seferin ulaşım ve nakliyat organizasyonundaki başarı veya koordinasyon eksikliği, seferin sonucunu doğrudan etkilemiştir. Zira zamanında cepheye ulaştırılamamış ihtiyaçlar, cephedeki durumu etkilediği gibi meydana gelen gecikmeler ve engellemeler de beraberinde daha büyük problemlere yol açmıştır.

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde, Osmanlı Devleti'nin ulaşım ve nakliyat ağını olumsuz etkileyen unsurların başında Rus ordusunun işgal ettiği Balkan ve Kafkas topraklarında yapmış olduğu propagandalar olmuştur. Ruslar, bir yandan bölgenin yerel unsurları olan Hristiyanları göçürme faaliyetleri sürdürürken bir yandan da yapılacak göçlerin sevkini gerçekleştirecek yerel ulaşım vasıtalarını temin etmeye çalışmıştır. Örneğin; Rusların Edirne ve Karınabat havalisinde gasp yoluyla temin ettiği araba sayısı 2.500 civarındaydı. Rus ordusunda propaganda yapmakla görevli üst düzey komutanların öncülüğünde yapılan propaganda neticesinde işgal edilen yerlerde ulaşım ve nakliyyede kullanılabilecek her türlü araba ve hayvan gibi vasıtalar ele geçirilerek, cephedeki Osmanlı ordusuyla merkez arasındaki koordinasyon koparılmaya çalışılmıştır. Ayrıca Ruslar, gayrimüslim Osmanlı tebaasına yönelik geliştirdiği propagandalar ile devamlı olarak hayvanlarını ve mallarını Osmanlı ordusundan uzaklaştırmaları gerektiğini, aksi takdirde sonraki dönemlerde söz konusu mallara ve hayvanlara devlet tarafından el konulacağına dair söylemler geliştirerek korku ve endişe ortamı yaratmaktaydı. Hal böyle iken Osmanlı ordusu, ulaşım ve nakliyat konusunda kendi yerel desteğini almakta zorlanmış veya bu desteği hiç alamamıştır. Zaten Balkanlardaki Osmanlı topraklarının kayda değer bir kısmı gayrimüslim tebaadan oluştuğu için savaşın başından itibaren propagandalardan etkilenen veya zorla göçürülen reaya, bölgedeki ulaşım ve nakliye zincirinde ciddi aksaklıklara yol açmıştır.²⁵⁵

4.3.1. Arabalar

Modern teknolojinin icadından evvel ulaşım ve nakliye vasıtalarını genellikle deve, at, katır binek ile öküz gibi çift hayvanları ve bu hayvanlara bağlanan iki-dört tekerlekli arabalar oluşturmaktaydı. Araba, Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinden itibaren gerek ulaşım ve gerekse de seferlerde kullanılan başlıca vasıtalar arasında

²⁵⁵ Çaparlar-Avcı, "1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Antakya Kazası'nın Katkıları", 116-120; Özcan, *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*, 34.

zikredilebilir. Arabayı çeken hayvanlar, taşınan yüke veya mesafeye göre değişkenlik gösterdiği gibi bazen de araba kullanılmadan sadece develer ile nakliye gerçekleştirilebilmekteydi. Özellikle de uzun mesafeli yük taşımacılığında develerin dayanıklılığında faydalanılmaktaydı. Sefer dönemlerinde nakliye vasıtalarına duyulan ihtiyacın artması üzerinde ise çoğu zaman mevcut ulaşım vasıtaları dışında kiralama usulü araçlar da temin edilmekteydi. Savaşın olağanüstü durumlarında devlet idarecileri ulaşım vasıtalarını yaptırmak için araba yapımında ün kazanmış bölgelerden işinin ehli ustaların bulunması için emirnameler vererek, bunların bir araya toplanmasını sağlamaktaydı. Yine benzer şekilde ulaşım ve nakliye için güçlü hayvanları ile meşhur yerlerden atlar temin edilirdi. Örneğin; ağır top arabalarının çekiminde güçlü ve dayanıklılığı ile ön plana çıkan atları Eflak ve Boğdan Eyaleti'nden veya Tuna kıyısındaki sancak ve kazalar ile Dubenice ve Deliorman havalisindeki yerleşimlerden temin etmeye çalışmıştır. Araba ve arabayı çeken hayvan gücü sayesinde seferin tüm ağırlıklarının taşınmasının yanında cepheden cephe gerisine taşınması gereken hasta, yaralı ve cenazelerin taşınmasında da azami ölçüde faydalanılmıştır.²⁵⁶

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin ikinci yılında ulaşım vasıtalarının temin edildiği yerler arasında Drama, Çağlayık ve Çirmen kazaları yer almaktaydı. 14 Şubat 1829 tarihinde ordu ihtiyaçları için gerekli olan araba, katır ve sürüm arabaları; Drama ve Çağlayık kazaları ile Çirmen Sancağı'nın genelinden temin edilmiştir. Gerekli olan 500 kıt'a araba, 600 baş katır ve 80 kıt'a sürüm arabası, padişah fermanı ile Edirne Kaymakamı Vecihi Paşa tarafından aşağıdaki tabloda verilen kazalardan toplanarak orduya gönderilmiştir.

Tablo 4.6. 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Drama, Çağlayık ve Çirmen kazalarından temin edilen araba ve katır sayısının kazalara göre dağılımı²⁵⁷

<i>Kazalar</i>	<i>Araba (Adet)</i>	<i>Sürüm Arabası (Adet)</i>	<i>Katır (Baş)</i>
Havâss-ı Mahmud Paşa	10	1	-
Baba-yı Atik	10	1	-
Burgos	20	2	-
Çorlu	17	1	-
Silivri	15	1	-
Ereğli	4	-	-
Cisr-i Ergene	40	4	-
Hayrabolu	18	1	-
Tekfur Dağı	30	3	-
İnecik	4	-	-
Şarköy	-	3	50
Dimetoka	-	7	60
Karaca?	-	3	30
Mekrî	6	-	-
Gümülcine ma'a Darıdere	-	5	100
Yenice-i Karasu	-	3	45
Çağlayık	-	-	45

²⁵⁶ Mehmet İpşirli, "Araba", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 3/243; İnbaşı, *Ukrayna'da Osmanlılar Kamaniçe Seferi ve Organizasyonu (1672)*, 78-78.

²⁵⁷ BOA. A.DVN.MHM.d, No. 244, 3-4, hkm 7.

Drama	-	-	90
Cisr-i Mustafa Paşa	8	1	-
Çirmen	15	1	-
Uzuncâbâd Hasköy	-	5	70
Sultanyeri	-	-	55
Zağra-i Cedîd	30	5	-
Zağra-i Atîk	55	8	-
Kızanlık	50	5	-
Çırpan	30	5	-
Ahi Çelebi	-	-	55
Kızılağaç ²⁵⁸	-	-	-
Urmişe?	8	1	-
İpsala	15	1	-
İnöz	5	-	-
Gelibolu ma'a Eceabad	30	4	-
Malkara	20	1	-
Keşan	10	1	-
Edirne	50	7	-
Toplam	500	80	600

Rusların propaganda faaliyetleri sebebiyle Balkanlardan ulaşım vasıtalarını tedarik etmekte zorluk çeken Osmanlı yöneticileri, çözüm olarak bu vasıtaların Anadolu'daki eyalet ve sancaklardan toplanmasını kararlaştırmıştır. Fakat buna rağmen bölgeden ellerinin tamamen çekilmesi durumunda ise savaş sonraki süreçte tarımsal faaliyetlerin aksamasına yol açacağına dair endişeler dile getirilmiştir. Rusların faaliyetlerine ve engellemelerine rağmen Osmanlı idarecileri, bölgeden araba ve arabayı çeken hayvanların mübâyaa yoluyla tedarik edilmesi için Arabacıbaşı sıfatıyla Cizyedâr Keşanî Ahmed Ağa'yı görevlendirmiştir. Ahmed Ağa, belirlenen miri fiyat üzerinden gerekli olan ulaşım vasıtalarını Balkanlardaki kaza ve kasabalardan araba tedarik etmeye çalışmıştır. Tedarik ettiği araba sayısının 500'ü Drama'dan, 300'ü Filibe'den, 200'ü Tırnova'dan, 200'ü Niş'ten, 130'u Tatarpazarı'ndan, 100'ü Selanik'ten, 60'ı Zihne'den, 60'ı Nevrekob'dan, 40'ı Manastır'dan, 20'si Berkofça'dan, 15'i Pıraveşte'den, 25'i İzladı'den, 25'i Obruca'dan, 15'i Lofça'dan ve 5'i Bereketlü'den olmak üzere toplamda 1695 adet araba satın alınmıştır. Bunun dışında arabaları çekmek veya ayrıca ulaşım veya nakliyat organizasyonlarında kullanılmak üzere Drama, Filibe, Tatarpazarı, İslimye, Selanik, Niş, Niğbolu, Çirmen ve Eflak'tan 700 katır, 155 deve ve 300'den fazla bargir mübâyaa gerçekleştirilmiştir.²⁵⁹

4.3.2. Yük ve Binek Hayvanları

Sefer organizasyonunun önemli bir parçası olan yük ve binek hayvanları, hem cephede kullanılacak ağırlıkların kolayca taşınmasında hem de daha hızlı hareket etmenin avantajlarını sağlamaktaydı. Bu hayvanlar belirlenirken hem yaşadıkları bölgenin özelliklerine hem de hayvanın cinsine de dikkat edilmekteydi. Seferler sırasında büyük

²⁵⁸ Söz konusu kaza küçük bir yerleşim yeri olduğu muaf tutulmuştur.

²⁵⁹ Özcan, *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*, 54-55.

ölçüde faydalanılan yük ve binek hayvanları arasından bargir (at), katır, deve, camus ve öküz gibi hayvanları zikretmek mümkündü. Söz konusu bu hayvanlar, özellikle de top gibi ağır silahların çekiminde kullanılarak, taşımacılıkta büyük faydalar sağlamaktaydı. Katırlar, dayanıklı hayvan grubuna girdiğinden develer ile beraber yük taşımacılığında kullanılmıştır. Atlara nazaran develer, daha çok kendileri için tasarlanan özel kafes veya torbalar vasıtasıyla uzun mesafelerdeki yük taşımacılığında kullanılmıştır.²⁶⁰

Osmanlı Ordusu'nun ulaşım ve nakliyat organizasyonunda kullanılan vasıtaların başında beygirler gelmekteydi. Yük aracı olarak beygirlerin, hızlı manevra kabiliyeti ve çevik hayvanlar olması, ordunun lojistik desteği açısından avantaj sağlamaktaydı. Bu özellikleri sebebiyle 9 Şubat 1829 tarihinde Balkanlardaki Osmanlı Ordusu'nda kullanılması için beygir mübâyaa yapılmıştır. Yapılan mübâyaa ile ordunun top ve cephanesinin nakliyatı ile hasta ve yaralı askerlerin taşınması için gerekli olan beygir ihtiyacı 1.500 olarak belirlenmiştir. Söz konusu miktarın 186'sı humbara takımının taşınması, 636'sı topların nakliyatı, 650'si cephane malzemeleri ve hasta, yaralı askerlerin taşınması için satın alınırken, 28'i ise gerekli duyulduğunda kullanılmak üzere yedekte kalması için alınmıştır.²⁶¹

Tablo 4.7. Seferin ulaşım ve nakliyat organizasyonunu sağlamak amacıyla Balkanlardaki Osmanlı kazalarından, mübâyaa memurları yoluyla satın alınan bargir sayısı ve ödenen ücret miktarı

<i>Kaza</i>	<i>Mübâyaaacı</i>	<i>Bargir (Re's)</i>	<i>Fiyatı (Kuruş)</i>
Şarköy Kazası	Emin Ağa	150	25.000
Sofya Kazası	Mustafa Ağa	500	83.333
----- Kazası	Vekil Ağa	100	16.666,5
----- Kazası	Timur Ağa	200	33.333,5
Tatarpazarı Kazası	Hamid Bey	100	16.666,5
Tırnova Kazası	Ahmed Ağa	200	33.333,5
Misivri Kazası	Masub Ağa	50	8.333,5
Selvi (Servi) Kazası	Ahmed Ağa	50	8.333,5
Timurhisar Kazası	Ayan	50	8.333,5
Lofça Kazası	Ayan	50	8.333,5
Yergöğü Kazası	Ayan	25	4.166
İzladi Kazası	Ayan	25	4.166
Toplam		1.500	250.000

Yukarıdaki tabloda verilen kazaların genelinden toplanan bargir sayısı 1.500 iken, bu bargirlere ödenen toplam ücret 250.000 kuruş olarak hesaplanmıştır. Her bir bargir ücreti ise ortalama 166,5 kuruş 6 pare olarak belirlenmiştir. Söz konusu fiyatlandırma tablodaki tüm kazalar için geçerli olup, devlet tarafından görevlendirilen mübaşirler

²⁶⁰ İnbaşı, *Ukrayna'da Osmanlılar Kamanice Seferi ve Organizasyonu (1672)*, 81.

²⁶¹ BOA. A.DVN.MHM.d., No. 244, 2, hkm 5.

vasıtasıyla, rayiç bedel üzerinden mübâyaa edilmiştir. Yapılan mübâyaa sırasında temin edilen bargirlerin işe yaramaz olmamasına, güçlü ve genç olmaları hususu göz önünde tutulmuş ve bargirlerin kısa süre içinde mübâyaa edilmesi gerektiği önemle belirtilmiştir.²⁶²

Tablo 4.8. 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde ulaşım ve nakliyat organizasyonunda topları çekmek için gerekli olan at sürücülerini (esbkeşan) temin etmek için belirlenen kazalar.²⁶³

<i>Kazalar</i>	<i>Süvari askeri</i>	
	<i>Nefer</i>	<i>Müselleme</i>
Eski-İl	36	36
Karapınar	36	18
Turgud	36	7
Bayburd	10	1
Kureys. ²⁶⁴	32	7
Türkmen Bozulus	32	3
Dola	24	24
Toplam	206	96

Ordunun erzak ve mühimmatının taşınmasında kullanılan deve ve öküz arabaları (kağnı) memleketin dört bir yanına gönderilen fermanlar ile talep edilerek, orduya sevk edilmesi istenmiştir. Ordunun ihtiyacı için talep edilen ihtiyaçlar, gelen emir üzerine gerçekleştirildiği gibi bazen de muhtelif sebeplerle talep edilen malzemenin yerine nakdî ödemeler yapılmıştır. Örneğin; 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin ilk zamanlarında Şark Cephesi'ndeki ordunun ağırlıklarının taşınması için Adana Sancağı ve bağlı alt birimlerinden istenilen öküz arabaları ve yüz adet devenin 13 Ağustos 1828 tarihine kadar gönderilemediği anlaşılmaktadır. Konu hakkında açıklama yapan Adana Valisi Nurullah Paşa; sancak genelinde uzun bir süredir etkisini gösteren veba hastalığı ve kıtlık sebebiyle ordunun taleplerine cevap veremediklerini bildirmiştir. Yine söz konusu 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi sefer organizasyonu kapsamında Adana ve çevresinden Kıbrıs Adası'na gönderilen 750 askerin maaşlarını peyderpey ödediklerini fakat talep edilen yeni ihtiyaçları karşılayamayacaklarını belirtmiştir. Bunun yerine sancak geneline düşen 100 deve yerine deve başına 50'şer kuruştan toplamda 500 kuruş bedel ödemek istediklerini iletmiştir.²⁶⁵

Ruslar, Şark Cephesi'nde hızla ilerleyip Erzurum, Ahıska ve Kars'ı işgal etmesi, merkezden kara yolu vasıtalarıyla gönderilen sevkiyat organizasyonunda problemlere yol açmıştır. Bu sebeple kara ulaşımı üzerinden gönderilemeyen mühimmat, kayıklarla Karadeniz'e kıyısı olan liman veya iskelelere taşınarak depolanmıştır. Gelen talepler doğrultusunda istenilen yerlere gönderilmesi planlanan mühimmat, çoğu zaman kara yolu

²⁶² BOA. A.DVN.MHM.d., No. 244, 2, hkm 5.

²⁶³ BOA. A.DVNSASK.MHM.d., No. 27, 269.

²⁶⁴ Karaman Eyaleti'ne bağlı bir kaza.

²⁶⁵ Ümran Fındık, *72 Numaralı Adana Şer'iyye Sicili (H.1243-1244/ M.1828-1829-s.1-85)* (Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 166-167.

vasıtalarının bulunamaması veya zamanında tedarik edilememesinden dolayı aksamıştır. Bu sebeple olmalıdır ki bazen İstanbul'dan Samsun Limanı'na gönderilen mühimmatın buradan cepheye sevkiyatı mümkün olmadığından İnebolu İskeleyi'ne yönlendirilmiştir. Hatta İnebolu'dan Samsun'a yük taşıyacak kayıkların tedarik edilemediği durumlar olmuş ve bu nedenle de İnebolu'ya indirilen sevkiyat, katırlarla kara yolundan Samsun'a ulaştırılmıştır²⁶⁶.

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Osmanlı ordusunun ulaşım ve nakliye vasıtaları arasında hızlı hareket eden hayvanların yetersizliğinden dolayı öküz ve mandaların çekim gücünden faydalanılmıştır. Özellikle de top arabalarında öküz ve manda gücünden faydalanılması, bu hayvanların manevra gücünün yavaşlığından kaynaklı gecikmelere yol açmıştır. Bu durum halihazırda teknolojik açıdan Rus topçularına göre oldukça dezavantajlı olan Osmanlı topçularını daha zor bir duruma sokmuştur²⁶⁷.

Balkan Cephesi için ulaşım ve nakliye vasıtaları tedarik etmeye çalışan Bâbıâlî, Rus ordusunun engellemeleriyle karşılaştığı için Anadolu'ya nazaran buralardan vasıta temin etmekte güçlük çekmiştir. Buna rağmen bölgede görevlendirilen memurlardan biri Niş Muhafızı Osman Paşa idi. Kendisine 65.000 kuruş ödenek verilen Osmanlı Paşa, bu para ile devlet adına köy, kasaba ve kazaları dolaşarak öküz mübâyaaası için gerçekleştirmiştir. Yaptığı alan araştırmaları neticesinde satın alınan ulaşım vasıtaları karşılığında verilecek ücretin peşin olduğunu önceden duyurduğu için istenilenden de fazlasını toplamıştır. Osman Paşa, adeti 75 kuruştan 1.362 tane öküz satın almış fakat kendisine tahsis edilen ücret, almış olduğu öküzlerin tamamını karşılamaya yetmemiştir. Zira Osman Paşa'ya verilen ödenek neredeyse satın aldığı öküzlerin ücretinin yarısına denk gelmekteydi. Hal böyleyken bu durum mallarını satan ahali arasında ciddi çalkantılara yol açmıştır. Devlet yetkilileri ise olayların daha fazla büyümesini engellemek ve halkın devlete olan güveninin sarsılmaması için nakit ödeme yerine alacaklılara senetler vererek, ödemelerin daha sonra kendilerine verileceğini beyan etmiştir. Niş Muhafızı Osman Paşa gibi ulaşım ve nakliye vasıtalarını satın almak için görevlendirilen bir diğer memurlardan biri olan Selanik Ayanı Hasan Ağa idi. Hasan Ağa, Siroz taraflarına gönderilerek manda ve öküz mübâyaaası ile vazifelendirilmiştir. Fakat bölgedeki ahalinin güvenlik endişesiyle yerini yurdunu terk etmesi sebebiyle verilen mübâyaa görevini tamamlayamamış ve hayvan temin edememiştir²⁶⁸.

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin ilk yılının sonlarına doğru araya kış mevsimi girince ve iki tarafta herhangi bir netice alamayınca ordular kışlaklarına çekilip eksikliklerini tamamlamaya çalıştı. Böylesi ara devrelerde bir yandan yaralı askerlerin tedavisi yapılırken bir yandan da eksik mühimmatın tedariki ve ilkbaharda tekrar

²⁶⁶ Özcan, *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*, 57.

²⁶⁷ Ali Rıza Seyfi, *Bir Millet'in İmparatorlukla Savaşı (1828-1829 Türk-Rus Harbi)* (İstanbul: Kanaat Kitabevi, 1940), 8-9,12.

²⁶⁸ Özcan, *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*, 56.

başlayacak seferin hazırlıkları yapıldı. 1829 yılı bahar mevsiminde tekrar başlayacak olan seferin hazırlığı aylar öncesinden başlatılarak erzak, mühimmat ve yine bu ağırlıkların taşınmasında kullanılacak deve ve beygirlerin toplanması için talimatnameler verilmiştir. 13 Ocak 1829 tarihinde Biga Sancağı Mutasarrıfı Ali Paşa ve Biga'ya bağlı kaza yöneticilerine gönderilen emir ile 1829 yılı ilkbaharında seferin tekrar başlayacağı ve ordunun ağırlıklarının taşınmasında kullanılacak develeri tedarik etmeleri bildirilmiştir. Deve sürücüleriyle beraber 50 adet devenin hazırlanması gerektiğini belirten emirnameyle aylık ücret olarak 1.000 akçe belirlenmiş ve bu ücretin sârbanbaşı denilen deve sürücülerine ödenmesi istenmiştir. Yine aynı emirde, bir önceki yıl da olduğu gibi, Kütahya ve Hüdavendigar havalisinden 895 deve ve deve sürücüsü toplatılarak, ordunun ağırlıklarının taşınmasında kullanılmıştır.

Tablo 4.9. Biga Sancağı ve bağlı kazalardan toplanması istenen deve sayısı²⁶⁹

Kaza	Adet
Bayramiç	4
Balya	4
Ünye	6
Lapseki	4
Ezine	8
Dimetoka	8
Çan	6
Biga	6
Kal 'a-i Sultaniyye	4
Toplam	50

Osmanlı idaresi, cephane ağırlıklarının taşınması için lazım olan deve ihtiyacının bir kısmını da Trablus'tan tedarik etmeye çalışmıştır. Fakat bölgeden istenilen sayıda devenin karşılanamaması üzerine tekrar Anadolu'daki eyalet ve sancaklara gönderilen emirnameler ile bu ihtiyaç karşılanmaya çalışılmıştır. Bunun için Biga, Akşehir, Balıkesir, Hüdavendigar, Isparta ve Karahisar-ı Sahib, Saruhan ve havalisindeki yerlerden yaklaşık olarak 303 deve; Bolu ve çevresinden 143 katır; Bozok, Adana ve Maraş ve çevresinden yaklaşık olarak 2.000 deve toplanmıştır²⁷⁰.

Osmanlı seferlerinin ağırlığı büyük ölçüde kara ulaşımı üzerinden gerçekleştirildiğinden çoğu zaman ulaştırma vasıtalarının yetersiz kaldığı durumlar meydana gelmiştir. Bu gibi durumlarda devletin mülkiyetinde olan hayvanlar dışında kiralama usulü ile çevreden hayvan tedarik edilmekteydi. Kiralanan hayvanlar üzerinden yapılan ücretlendirmeler ise hayvanın işletileceği mesafe ve taşıyacağı emtia göz önünde tutularak hakkaniyetli bir mali hesaplama ile gerçekleştirilmekteydi²⁷¹. 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'ndeki kiralama ücretleri de bu usule göre hesaplanmıştır. Balkan Cephesi'nde, Şumnu Menzilhanesi'nden çevredeki lokasyonlara taşınması istenen

²⁶⁹ Aslan, *1131 Nolu Çanakkale Şer'ıye Sicil Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, 123-124, 132, 139.

²⁷⁰ Özcan, *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*, 55.

²⁷¹ Murphey, *Osmanlı'da Ordu ve Savaş 1500-1700*, 98.

mühimmat, kiralık beygirler ile taşınmıştır. Bu hayvanların günde 12 saatlik çalışma süreleri, 24 pare ile ücretlendirilmiştir.²⁷².

4.3.3. Deniz ve Nehir Ulaşımı ile Donanma

Osmanlı donanması, 20 Ekim 1827 tarihinde Navarin Limanı'nda müttefikler filosu tarafından ani bir baskına uğrayarak mürettebatı da dahil olmak üzere donanmasının neredeyse tamamını kaybetmiştir. Yaklaşık 3,5 saat süren muharebede Osmanlı donanmasının bir kısmı uzaklaşmayı başarmışsa da düşman güçlerinin eline geçmemesi için ateşe verilerek imha edilmiştir. Bahsi geçen muharebede Osmanlı donanmasının mevcudiyeti, lojistik gemileri de dahil olmak üzere 107 gemiden oluşmaktaydı. Fakat muharebe sonrasında geriye 7 korvet, 1 firkateyn, 8 brik ve 22 nakliye gemisi kalmıştır. Osmanlı donanması yakılmak veya batırılmak suretiyle 52 savaş ve buna ilaveten yaklaşık olarak 6 bin kişilik kalifiyeli deniz mürettebatını da kaybetmiştir. Muharebede sadece Osmanlı donanması değil Mısır'dan getirilmiş olan donanmada imha edilmiştir. 1827 Navarin Muharebesi ile Osmanlı Devleti, denizlerdeki gücünü kaybetmiş ve savunmasız bir hale düşmüştür. Bu muharebenin bir diğer olumsuz sonucu ise deniz mürettebatının önemli bir kısmını kaybeden Osmanlı Devleti, sonraki dönemlerde donanması için gerekli olan kalifiyeli eleman ihtiyacını karşılamakta zorluklar yaşamıştır.²⁷³.

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin ilanından önce Navarin'de *-çoğunlukla yelkenli gemilerden oluşan-* donanmasını kaybeden Osmanlı Devleti, denizlerde tamamen savunmasız bir duruma düştü ve beş ay sonra Rusya ile harbe girmek zorunda kaldı. Çünkü savaşın başladığı sıralarda Osmanlı Devleti'nin Karadeniz'de faaliyet gösteren 1 adet eski kalyon, 2 Berik gemi, 1 adet hafif direkli gemi ile 1 kıt'a Brulot denilen ateş gemisi bulunmaktaydı. Kaptan Paşa komutasındaki bu kuvvetler, hareket ve manevra kabiliyeti yüksek Rus Donanması'na karşı koyacak halde olmadığından Karadeniz ile Marmara Denizi arasındaki Büyükdere Körfezi demirlemiş halde bekleyerek, olası bir saldırı ihtimaline karşı İstanbul'u muhafaza etmeye çalışmaktaydı. Akdeniz'den İstanbul üzerine gelebilecek saldırılar için ise sadece 3 adet kalyon ve 4 kıt'a firkateyn gemisi faaliyet göstermekteydi.²⁷⁴. Osmanlı Devleti'nin, söz konusu kuvvetlerinin yanında Tuna Nehri'nde de 31 adet şalopadan oluşan ve ince donanma

²⁷² Özcan, *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*, 56.

²⁷³ Örenç, "1827 Navarin Deniz Savaşı ve Osmanlı Donanması", 58-60, 78.

²⁷⁴ Osmanlı Donanması'yla karşılaştırıldığında Rus Donanması'nın durumu oldukça üstün durumdaydı. Nitekim Karadeniz'de Amiral Greig kumandasında 16 kıt'a harp gemisi, 6 kıt'a firkateyn ve 7 kıt'a korvetten oluşan ve toplamda 1679 kıt'a top ile donatılmış, tam teşekküllü bir donanma Karadeniz'in tüm hakimiyetini elinde bulundurmaktaydı. Akdeniz'deki Rus Donanması'nın vaziyeti de avantajlı durumda olup, Amiral Ghide komutasında 8 kalyon, 7 firkateyn ve 9 adet diğer gemilerden oluşan güçlü bir filodan oluşmaktaydı (Ferik Ahmed Muhtar Paşa, *Türkiye-Rusya Seferi ve Edirne Muâhdesi*, I, 44, 64).

olarak da tabir edilen küçük filosu faaliyet göstermekteydi²⁷⁵. Bunun dışında ayrıca İstanbul'u muhafaza eden 3 adet kalyon ve 4 adet firkateyn bulunmaktaydı. Bu dönem denizlerde Rus donanmasına karşı alınan önlemlerden biri de ilk kez buharlı geminin Osmanlı donanmasına dahil edilmesi²⁷⁶.

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin ilanı sırasında Osmanlı Devleti'nin faal tersaneleri İstanbul, Gelibolu, Bilecik ve Rusçuk şehirlerinde olmakla beraber kolaylıkla kereste temin edilebilen Karadeniz'in sahil şeridinde de faaliyet gösteren tersaneler bulunmaktaydı. Donanması yakılan Osmanlı Devleti, Ruslara karşı etkin bir şekilde mücadele gösterme yolunun güçlü bir donanma kurmaktan geçtiğinin farkındaydı. Bu sebeple de Sultan II. Mahmud, Anadolu ve Rumeli'deki sahil şehir ve kasabalarından Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye teşkilatı bünyesinde, donanma kuvvetlerinde yer alabilecek nitelikli er ve gücü, kuvveti yerinde kürekçiler temin etmeleri için görevliler tayin etmiştir²⁷⁷. Bu döneme kadar Osmanlı donanmasındaki gemilerin geneli yelkenli olup, kürekçiler vasıtasıyla hareket etmekteydi. 1828 senesinde ilk defa İngiltere'den sipariş verilen yandan çarklı buharlı gemiler donanmaya katıldı. Fakat Osmanlı deniz kuvvetleri, bu gemileri kullanacak veya özelliklerini bilen kalifiyeli eleman olmadığı gibi bunun eğitimini verecek bir alt yapıya da sahip değildi²⁷⁸.

20 Mayıs 1828 tarihinde İngiltere'den İstanbul'a Kaptan Kelly öncülüğünde ulaşan *İngiliz Swift Gemisi*'nin adı daha sonra *Sûrat* olarak değiştirildi. Gemi bir grup Ermeni tüccara satıldıktan sonra beyaza boyanarak padişaha hediye edildi. Fakat 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde bu geminin aktif bir şekilde kullanıldığı söylenemez. Hatta 1829 yılı başlarına kadar Marmara Denizi'ndeki kısa mesafeli gezintileri dışında düşmana karşı herhangi bir icraatı gerçekleşmemiştir. Buharlı geminin ilk defa Osmanlı donanmasında yer almasından sonra faydasının olacağı düşünülmüş ve İngiltere'den bir gemi daha sipariş edilmiştir. *Hilton Joliffe* adı verilen yeni bu geminin adı, Osmanlı

²⁷⁵ Çakın, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III'ncü Cilt 5'nci Kısım Eki -Osmanlı-Rus Harbi (1828-1829) Etüt-*, 50; Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'de caydırıcı güce sahip bir donanmasının olmaması Rusya tarafından olası bir saldırı ihtimaline doğurmaktaydı. Bu durum, Osmanlı yönetimi ve Akdeniz'e kıyısı olan idârî birimlerde sürekli bir teyakkuz hali gerektirmekteydi. Halep Eyaleti'ne bağlı Antakya Kazası sınırları içinde olan Süveydiye ve Keseb iskelelerinde alınan önlemler Doğu Akdeniz'de Rusya tarafında yapılacak olası misillemelere karşı alınan tedbirlere örnek gösterilebilir. Osmanlı Devleti, Rusya ile harp yapma ihtimalinin belirmesi üzerine Halep Eyaleti'ne gönderilen emirler ile söz konusu iskelelerde 1828 yılı başlarından itibaren muhtelif önlemler alınmıştır. Bunlar arasında asker sayısının artırılması, askeri mühimmatın depolanması ve güvenlik amaçlı ihtiyaçlara binaen yapılan tabya ve siperler sayılabilir (BOA. *MŞH.ŞSC.d.*, No. 1113, Antakya 19, 1243.vr. 80/132; vr. 92/156; BOA. *MŞH.ŞSC.d.* No. 1114, Antakya 20, 1245, vr. 27/48; vr. 29-30/54; Çaparlar-Avcı, "1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Antakya Kazası'nın Katkıları", 48-49).

²⁷⁶ Çakın, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III'ncü Cilt 5'nci Kısım Eki -Osmanlı-Rus Harbi (1828-1829) Etüt-*, 50-51; Alpmansü vd., *Türk Silâhlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri III'ncü Cilt 7'nci Kısım -Osmanlı İmparatorluğu Kara Kuvvetleri'nin İdarî Faaliyetleri ve Lojistik (1299-1913)-*, 136.

²⁷⁷ Çakın, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III'ncü Cilt 5'nci Kısım Eki -Osmanlı-Rus Harbi (1828-1829) Etüt-*, 51.

²⁷⁸ Çakın, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III'ncü Cilt 5'nci Kısım Eki -Osmanlı-Rus Harbi (1828-1829) Etüt-*, 51; Donald Quataert, "19. Yüzyıla Genel Bir Bakış: Islahatlar Devri 1812-1914", çev. Süphan Andıç, edl: Halil İnalcık-Donald Quataert, *Osmanlı İmparatorluğu Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1600-1914)*, (İstanbul: Eren Yayıncılık, 2006), II/920.

donanmasına katıldıktan sonra *Sagir* olarak değiştirilmiştir. Hem ilk geminin kaptanı Kelly hem de ikinci geminin kaptanı ve mühendisi Hanchet, gemiler ile beraber Osmanlı donanmasında görev almıştır.²⁷⁹ Zira Osmanlı donanmasında yer alan kaptanların buharlı gemi kullanmayı bilmemesi, eğitim amaçlı İngiliz subayların gemiler ile beraber Osmanlı donanmasında görev almasını gerektirmiştir. Örneğin Karadeniz’de Ruslara karşı faaliyet Pabuççu Ahmed Paşa’ya bir İngiliz yüzbaşısı refakat etmiştir.²⁸⁰ Başlıca vazifeleri arasında gemilerde görev alacak personeli makinelerin çalıştırılması ve bakımı konusunda eğitmektir.²⁸¹

Osmanlı Devleti, denizlerde tedbir almaya çalışırken aynı zamanda Balkan Cephesi’ndeki ulaşım ve nakliyat organizasyonunu kolaylaştıracak Tuna Nehri’nden de faydalanma yoluna gitmiştir. Bunun için İstanbul tersanesi başta olmak üzere Rodos, Midilli, İznikmid, Şile, Kemer-i Biga, Kala-i Sultaniye, Gemlik, Benderli, Akçaşehir, Bartın, Amasra, Sinop, Filyos, Fatsa ve Samsun gibi kıyı bölgelerine gönderilen talimatlar ile Tuna Nehri üzerinde, bilhassa da Rusçuk, Silistre, Vidin ve İbrail gibi yerlerde kullanıma elverişli olabilecek ince iki direkli yelkenli gemileri (şalope) inşa etmeye çalışmıştır.²⁸²

Osmanlı donanmasındaki gemiler boğazda demirli haldeyken, 15 Şubat 1829 tarihinde Rus donanmasına ait bir filonun Süzebolu’ya asker çıkarması üzerine Sultan II. Mahmud tarafından verilen talimat ile harekete geçti. Öncelikle üç ay sürecek bir savunma hattı oluşturuldu. Savunma hattında yer alan donanma gemileri arasında *Selimiye*, *Mukaddema-i Hayir* ve *Büruc-ı Zafer* adlı savaş gemileri; *Bad-i Nusret*, *Küşad-ı Zafer* ve *Muin-i Zafer* adlı fırkateynler ile *Medar-ı Zafer*, *Hilal-i Zafer*, *Fevz-i Bahri*, *Fevz-i Mabur* ve *Fazlullah* adlı korvetler yer almıştır. 20 Mayıs (1829)’ı 21 Mayıs’a bağlayan gece Rus donanmasına ait *Rafael* ve *Sloop Merkür* adlı fırkateynler yanlışlıkla Osmanlı donanmasının arasında kaldıysa da küçük birkaç hasar ile kaçmayı başardılar. Ardından 15 Haziran 1829 tarihinde Osmanlı donanmasına ait 3 savaş gemisi, üç fırkateyn ve 5 adet korvetten oluşan kuvvet, Süzebolu açıklarında zayıf bir Rus filosu ile karşılaştıysa da herhangi bir saldırı gerçekleştirilmeden geri çekildi. Bu bakımdan 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi’nde Rus donanması, Osmanlı donanmasına karşı ezici bir üstünlük sağlamış ve denizlerde herhangi bir faaliyet yürütmesine müsaade etmemiştir.²⁸³

²⁷⁹ Bernd Langensiepen-Ahmet Güleriyüz, *The Ottoman Steam Navy 1828-1923*, edited-translated by James Cooper, (London The Conway Maritime Press, 1995), 3; Salih Murad Hatip, *Çanakkale Boğazı (Bahr-i Sefid Boğazı) Savunma Sistemi 1770-1918* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013), 190-191.

²⁸⁰ Çakın, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III’ncü Cilt 5’nci Kısım Eki -Osmanlı-Rus Harbi (1828-1829) Etüt-*, 50-51; Alpmansü vd., *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri III’ncü Cilt 7’nci Kısım -Osmanlı İmparatorluğu Kara Kuvvetleri’nin İdarî Faaliyetleri ve Lojistik (1299-1913)-*, 136.

²⁸¹ Langensiepen-Güleriyüz, *The Ottoman Steam Navy 1828-1923*, 3.

²⁸² Levent Düzcü, *Yelkenliden Buharlıya Geçişte Osmanlı Donanması (1827-1853)* (İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2017), 97.

²⁸³ Langensiepen-Güleriyüz, *The Ottoman Steam Navy 1828-1923*, 3.

Osmanlı Devleti, Navarin’de hasar görmüş gemilerini savaşta kullanmak için onarmak ve donanmayı yeniden yapılandırmak adına muhtelif yerlerde faaliyetler başlatmıştır. Bunun için savaşın devam ettiği sıralarda Biga Sancağı’na bağlı Kemer Biga Kazası’nda Kara Osman-zâde Hüseyin Efendi tarafından yaptırılacak olan firkateynler için gerekli olacak kerestenin yine çevredeki kazalardan temin edilmesine dair emirnameler gönderilmiştir. Bu işin organizasyonu için Biga Sancağı Mutasarrıfı ve Bahr-i Sefid Boğazı Muhafızı Hafız Ali Paşa görevlendirilmiştir. Kereste temininde ise Paşalimanı, Ekinlik, Karabiga, Kemer Biga ve Karesi Sancağı dahilindeki Balıkesir, Bigadiç, Sındırlı ve İvrindi kazaları yer almıştır²⁸⁴.

Tablo 4.10. Kemer Biga Kazası’nda Osman-zâde Hüseyin Efendi tarafından yapılacak firkateynler için gerekli olan kereste malzemesinin çeşidi ve maliyeti²⁸⁵

Kereste çeşidi	Fiyat (Birim)	Adet	Toplam (Gurus)
Omurga	1.000	14	14.000
İstinâd-ı omurga	350	15	5.250
Bükme serçeği, kantarma ve talik	600	14	8.400
Bodoslama-i kış	600	2	1.200
İstinâd-ı bodoslama-i kış	250	2	500
Yerli islim akreb	300	10	3.000
Çan	50	2	100
Astar-ı bodoslama	250	10	2.500
Badabol	250	3	750
Tutma ayağı	1.000	2	2.000
Kada açık	200	4	800
Kada için içi delikli	50	8	400
Kapadis	100	3	300
Kapak kanadı	100	3	300
Çan önü	200	230	46.000
Dutacak	200	64	12.800
Bronalı	80	200	16.000
Gelve meşe	200	200	40.000
Kapak döşeme	200	200	40.000
Direk başı	300	200	60.000
Liskademir	200	200	40.000
Badma demir	100	80	8.000
İki delikli	200	200	40.000
Sahrana	180	200	36.000
Eğri tahta	120	80	9.600
Karaçul tahta	60	300	180.000
Premedi çadırı	40	150	6.000
Silk hurda	120	30	36.000
Yalı kütüğü çifti lata-i kebir	280	35	8.800
Lata-i kebir	280	200	56.000
Kalıplık lata-i kebir çam	280	42	11.760
Kemerlik omurga çam	640	120	76.800
Lata-i kebir çam	280	200	56.000
Koğuş çam	200	1.000	200.000
Koğuş meşe	280	150	42.000
Se-kütük çifti	200	20	4.000
Ser-kütük	100	15	1.500

²⁸⁴ Aslan, *1131 Nolu Çanakkale Şer‘iye Sicil Defteri’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, 36-37.

²⁸⁵ Aslan, *1131 Nolu Çanakkale Şer‘iye Sicil Defteri’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, 36-42.

Haslık	100	200	2.000
Irgad çifti	240	2	480
Irgad-ı kebir	240	4	960
Çapalık-ı kebir	300	3	900
Kara deste morluk	200	20	4.000
Dalmalık	100	6	600
Dümen-i kebir	180	2	360
Seki-i dâmen	100	3	300
Kamarak	700	20	14.000
Filikalık	60	850	51.000
Toplam		5.318	1.141.360

Osmanlı Devleti, savaşın 1829 yılında kara ulaşımı üzerinden yaptığı sevkiyatlarda meydana gelen gecikmeleri veya engellemeleri ortadan kaldırmak maksadıyla ağırlıklı olarak deniz yolunu kullanmak istemiştir. Fakat bu kez de devletin elindeki deniz araçlarının yetersizliği sebebiyle yeni ulaşım araçlarının inşası gündeme gelmiştir. Devletin ekonomik vaziyetinin büyük gemiler inşa etmeye elverişli olmaması sebebiyle, en azından cepheye sevk edilmesi gereken ağır silah ve topların deniz yoluyla ulaştırılması için küçük tekneler inşa etmeye karar verilmiştir. Tersâne-i Âmire tarafından inşa edilecek teknelerin yapımında kullanılacak kereste malzemesi Canik havalisi ile Karadeniz kıyısındaki yerleşim yerlerinden her bir kantarına 3,5 kuruş ödenerek, 1.600 kantar civarında kereste temin edilmiştir. Yine benzer şekilde İzmit kereste Nazırı Yusuf Rıza Efendi'nin çalışmaları neticesinde Bolu ve Kocaeli havalisinden 3.550 kantar kereste temin edilerek alımı gerçekleştirilmiştir. Ulaşım ve nakliyat sırasında deniz vasıtalarında meydana gelmesi muhtemel arıza ve tamirat için de yine benzer şekilde hizmet alımı yapılmıştır.²⁸⁶

Osmanlı Devleti, zaman zaman nakledilmesi güç olan veya nakliyesi fiyatından daha pahalıya mal olabilecek lojistik faaliyetlerini yapmaktansa lazım olan ürünü daha pratik ve ucuz bir şekilde temin etmenin yollarını aramıştır. Çözüm olarak nakledilmesi gereken malzemenin nakl edilecek bölgeden veya nakledilmesi gereken bölgeye daha yakın lokasyonlardan temin etme stratejisi takip etmiştir. Bunun örneklerinden birini 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi esnasında Silistre donanmasından ödünç alınarak kullanılan 50 kantar (1 kantar=56,449 kg.) demirin tekrar yerine konması sırasında takip ettiği uygulamada görmekteyiz. 15 Ocak 1829 tarihinde Silistre Valisi Ahmed Paşa'ya hitaben; donanmadan alınmış olan mezkûr emtianın İstanbul'dan gönderilmesinin zahmetli ve pahalıya mal olacağı, bu sebeple de demirin Tekfur Dağı'ndan satın alınarak yerine konması hakkında emir verilmiştir.²⁸⁷

Osmanlı yönetimi, elindeki gemi yetersizliğine rağmen ulaşım ve sevkiyatın deniz üzerinden sürdürülmesi için birtakım girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlere örnek olarak yabancılara ait tüccar gemilerinin veya irili ufaklı kayıkların kiralanması gösterilebilir. Kiralanan deniz vasıtalarının öncelikli amacı, cepheye yapılacak

²⁸⁶ Özcan, *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*, 57-58.

²⁸⁷ BOA. *Cevdet, Bahriye [C.BH.]*, No. 147, Gömlek No. 7048, 9 B 1244 [15 Ocak 1829].

sevkiyattan ziyade savaş sırasında Rus propagandasıyla yerinden göçürülen reayanın tekrar meskun mahallerine dönmelerini sağlamaktı. Rus ordusu Osmanlı topraklarını işgal edince gerek gayrimüslim Osmanlı tebaasını kendi istekleri doğrultusunda göçürmek ve gerekse de Osmanlı ordusu için gerekli olan lojistik zincirini bozmak maksadıyla Müslüman ahaliye yönelik tacizler gerçekleştirmiştir. Bunun neticesinde yerlerini terk eden muhacirlerin tekrar dönmelerini kolaylaştırmak için 200 adet yabancı tüccar kayığı kiralanmıştır. Kiralanan kayıkların 150 adedi Sünne Boğazı'na ve geri kalan 50'si Tuna Nehri'nin Karadeniz'e döküldüğü yerin sağ ve solundaki yerleşim alanlarına gönderilerek, geri döneceklerin hizmetinde kullanılmıştır.²⁸⁸

²⁸⁸ Özcan, *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*, 58.

5. İÂŞE TEMİNİ VE BESLENME

Osmanlı Devleti'nin sefer organizasyonlarında karşılaşılan problemlerin başında ordunun temel ihtiyaçlarını oluşturan besin maddeleri ve orduda kullanılan hayvanların yiyeceklerini devamlı bir tedarik zinciri içerisinde sağlama meselesi gelmekteydi. Nitekim sefere çıkan orduda yer alan ve sayısı bazen yüz binleri bulan asker ile binek ve yük taşımacılığında kullanılan hayvanların beslenmesi, sadece devlet hazinesinden karşılanamayacak derecede külfetliydi. Bu sebeple de devlet kendi idârî birimleri arasında yapacağı adil bir paylaşım ile masrafları bölüşmek zorundaydı. Seferin iâşe ve beslenme yükünü oluşturan bu paylaşımın, sefer güzergahı üzerindeki yerleşim yerleri başta olmak üzere ülkenin tamamını kapsayacak şekilde paylaştırılmasına özen gösterilirdi²⁸⁹.

Osmanlı ve çağdaşı olan büyük devletlerin kalabalık ordularında, seferin iâşe tedariki ve beslenme ihtiyaçları, iki temel tedarik usulü ile karşılanmaktaydı. Bunlardan ilki; yükünün önemli ölçüde halka yüklendiği, sefer öncesi yapılan hazırlıklar çerçevesinde ihtiyaçların büyük ölçüde halkın elindeki tahıl stokları ve hayvanları kullanılarak karşılanmasıydı. İkincisi ise ihtiyaç maddelerinin belirli bir alış-veriş sistemi içerisine dahil edilerek, sefer güzergahı üzerindeki belirli lokasyonlardan toplatılarak hazırlanmasıydı. İlk yöntem, halk açısından olumsuz sonuçlar barındırdığından çoğu zaman halkı yerinden kaçırtmıştır. Fakat ikinci yöntem ise vergi muafiyeti sağladığı ve belirli bir rant sistemi de içerdiğinden ordunun tedarik zincirinde kolaylıklar sağlamıştır²⁹⁰.

Cephedeki ordunun muharip gücünün devamlılığı sefer organizasyonu kapsamında cepheye ulaştırılan iâşe tedariki ve beslenme maddeleriyle doğru orantılıydı. Bu sebeple de ordunun beslenmesi için reayadan aynı olarak toplanan ürünlerin belirlenen zamanda ve eksiksiz bir şekilde cepheye ulaştırılması gerekmekteydi. Toplanan iâşe maddelerinin cephedeki ordu açısından önemine binaen sefer hazırlıklarına dair emirnameler gönderilirken, aynı zamanda mahallî idareci statüsünde olan kadılara da nüzül emirnameleri gönderilmekteydi. İâşenin toplanıp cepheye gönderilmesi esnasında veya merkezden gelecek emirlerin ulaşmasında yaşanabilecek gecikmeleri ortadan kaldırmak için kadılar; gerektiğinde inisiyatif kullanarak tevziat, tahsilat ve nakliyat işlerini organize etmekle vazifelidiler. Kadılar, merkezden kendilerine ulaştırılan emirnameler doğrultusunda bulundukları idârî birimin her mahallesinden güvenilir kimseleri bir araya topladıktan sonra kazanın tamamından toplanacak ürünün kimlerden ve ne miktarda toplanması gerektiğini onların gözetiminde gerçekleştirmektedir²⁹¹.

²⁸⁹ Ömer İşbilir, *17. Yüzyıl Başlarında Şark Seferlerinin İâşe, İkmâl ve Lojistik Meseleleri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996), 11.

²⁹⁰ İnbaşı, *Ukrayna'da Osmanlılar Kaniçe Seferi ve Organizasyonu (1672)*, 217.

²⁹¹ Lütfi Güçer, *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler* (İstanbul: Sermet Matbaası, 1964), 75.

Zirâî hayatın hakim olduğu Osmanlı Devleti'nde, sefer zamanlarında ordunun iâşe maddeleri ve beslenmesi için gerekli olan hububattan un ve arpa şeklinde aynî toplandığı gibi nakdî olarak toplandığı para ekonomisi de yaygındı. Nitekim aynî olarak toplanan ihtiyaçların özellikle de cephelere uzak olan yerlerden nakli sırasında iklim koşulları, ulaşım masrafları ve istenilen sürede yetiştirilememesi gibi etkenler, ihtiyaç bedelinin nakdî olarak toplanmasını zorunlu kılmaktaydı. Bu sebeple devletin talep ettiği ihtiyaçlar, cepheye yakın yerlerden aynî olarak toplanıp cepheye ulaştırılması istenirken cepheden uzak idarî birimlerden ise nakdî olarak toplanıp, yine ordunun iâşe, mühimmat vb. ihtiyaç kalemlerinde kullanılmaktaydı²⁹².

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin hemen arifesinde sefer masraflarını karşılamak maksadıyla, ödeme tarihi 6 Kasım 1827 ile 12 Haziran 1831 tarihleri arasında kapsayan geniş bir vergi düzenlemesi gerçekleştirilmiştir. Nakdî olarak toplanan bu vergi, Rumeli ve Anadolu'daki eyalet, kaza ve nahiye yöneticileri tarafından tahsil edilmeye çalışılmıştır. Ödeme planları genel olarak 4-6 ay aralığında ayarlanan vergi tablosu (Ek 10) incelendiğinde savaşın mali yükünün ağırlıklı olarak Balkan coğrafyasına yüklendiği anlaşılmaktadır²⁹³.

5.1. Ordu İâşesi

Osmanlı ordusunun iâşe ihtiyacı, umumiyetle sefer organizasyonu kapsamında iki temel tedarik zinciri ile sağlanmaktaydı. Bunlardan ilki; sefer sebebiyle görevlendirilen ve geniş çaplı alımlar gerçekleştirerek ordunun gereksinimlerini karşılamakla yükümlü mübâyaa eminleri eliyle yapılan satın alımlardı. Diğer yöntem ise sefer güzergahı üzerinde ordu birliklerinin yaptığı serbest alımlar idi. Mübâyaa usulüyle yapılan alımlar gerçekleştirilirken; devlet, bir malı alırken önce piyasa araştırması yaparak ve satıcının da zarar görmemesini göz önünde tutarak fiyat belirlerdi. Ardından satın alımların gerçekleştireceği bölgede belirlenen bir yere mal sahibi tarafından ulaştırılan ürünler burada mübayaacı denilen görevliler tarafından satın alınırdı. Alınan ürünün karşılığında peşin ödeme veya devletin teminat gösterdiği senet verilerek mübâyaa gerçekleştirilirdi. Satın alınan ürünler ise sefer güzergahı üzerindeki güvenli görülen erzak depolarında stoklanır ve ihtiyaca göre peyderpey ihtiyaç yerine gönderilirdi²⁹⁴.

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Osmanlı yönetiminin sefere hazırlıksız yakalanması cephelerdeki iâşe ihtiyacının karşılanmasında ciddi problemlere yol

²⁹² İnbaşı, *Ukrayna'da Osmanlılar Kamaniçe Seferi ve Organizasyonu (1672)*, 220-221.

²⁹³ 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Osmanlı yönetiminin devleti hazinesinin yükünü hafifletmek maksadıyla ülke genelinden toplanan nakdi bir vergi bulunmaktaydı. Savaş öncesinden toplanmaya başlanan vergi, savaş sonrası dönemlerde dahi toplanmasına devam edilmiştir. Osmanlı topraklarında, Balkan ağırlıklı toplanmaya çalışılan verginin nakdi verginin nerelerden, ne kadar ve hangi zaman aralığında toplandığına dair ayrıntılı bilgi için bk. -*Ek 10-* BOA. *Maliyeden Müdevver Defterleri [MAD.d.]*, No. 6612, 2-189.

²⁹⁴ Ertas, *Sultanın Ordusu: Mora Fethi Örneği 1714-1716*, 123-124.

açmıştır. Nitekim Varna Nüzül Emini Mehmed Ağa'nın 1828 yılı ortalarında Varna'ya gitmek için İstanbul'dan hareketi sonrasında yolda yaptığı gözlemler, özellikle de Varna Kalesi civarındaki yaşanan muharebeler sırasında Osmanlı Ordusu'nun iâşe ihtiyacı hakkında önemli ayrıntılar vermektedir. Kalenin muhafazasında yaklaşık 7-8.000 kişilik bir askerî kuvvetin görev aldığı ve bu asker için ihtiyaç duyulan yiyecek ve hayvan yeminin ise ancak birkaç günlük yetecek şekilde tedarik edildiğini aktarmaktadır. Çevredeki mahallerde erzak kalmadığından ordu hazinesine başvurular yapıldığını belirten Mehmed Ağa; kale stoklarında 49.500 kile buğday ve 9.000 kile arpa kaldığını ve fakat bölgedeki değirmenlerin Ruslar tarafından ele geçirilmesi sebebiyle eldeki hububatın dahi öğütülemediğinden yakınmıştır. Hatta Mehmed Ağa, seyyar değirmenlerinin bile elden çıktığını ifade ederek, böyle devam ederse cephedeki askerin zahire konusunda ciddi sıkıntılar yaşayacağını, bölgedeki askerin açlıkla karşı karşıya olduğunu bildirmiştir. Mehmed Ağa, çözüm olarak İstanbul taraflarından un, arpa gibi erzak ihtiyacının tedarik edilmesini, hatta Kırk Kilise, Burgaz ve Misivri taraflarından buraya destek verilmesi için öneride bulunmuştur. Dolayısıyla bu durum karşısında Varna ve havalisinde savaşılan asker için, mevcut stoklar dışında en az 8-900.000 kile un, 40-50.000 kile arpa ile birkaç bin kantar peksimete ihtiyaç duyulduğu bildirilmiştir. Varna Nüzül Emini Mehmed Ağa, bütün bu ihtiyaçların dışında bir de askerin günlük yiyecek ihtiyacı arasında sıraladığı yağ, pirinç, et gibi yiyeceklerin tedariki için 100.000 kuruşluk nakit paraya ihtiyaç duyduğunu merkeze iletmıştır.²⁹⁵

Osmanlı ordusunun, özellikle de Balkan Cephesi'ndeki askerin iâşe tedarikinde Karadeniz'in Rumeli sahilinde bulunan ve Alçaklar iskeleleri olarak adlandırılan kıyı organizasyonunun katkıları yadsınamayacak derecede fazlaydı. Bu iskeleler kuzeyden güneye doğru sıralandığında Karaharman, Köstence, Mankalya Kavarna, Balçık, Varna, Bergos ve Ahyolu gibi yerler ön plana çıkan başlıca lokasyonlardı.²⁹⁶ 1828 yılı eylül ayında söz konusu bölgede bulunan kazalarda zahire mübâyaası ve alınan zahirenin nakil organizasyonu için Zahire Mübaşiri Halil Efendi ve maiyetine verilen memurlar görevlendirilmiştir.²⁹⁷

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi sadece cephedeki ordunun iâşesinin temininde değil aynı zamanda payitahtın ihtiyaçlarının karşılanmasında da zorluklara yol açmıştır. Savaş hali sebebiyle merkezden veya taşradan cepheye külliyetli zahire sevki olduğu için İstanbul'un iâşe tedarikinde aksaklıklar meydana gelmiştir. 1828 yılı sonlarında durumun vahametiyle ilgili Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'ya hitaben gönderilen bir hükümde, Rusya ile devam eden savaş münasebetiyle İstanbul'a yapılan zahire celbinin mümkün olmadığı hem İstanbul iâşesi için hem de Anadolu'dan cepheye sevk edilen asker için acil

²⁹⁵ BOA. HAT. No. 621, Gömlek No. 30734, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1828].

²⁹⁶ Fadimana Fidan, "18. Yüzyılda Karadeniz İskelelerinin İstanbul'un İaşe Teminindeki Rolü (Rumeli Kıyısındaki İskelelere Göre), *OÜSBAD (Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi)*, 5/12 (2015), 85-86.

²⁹⁷ BOA. Cevdet, İktisat [C. İKTS.], No. 45, Gömlek No. 2256, 29 S 1244 [10 Eylül 1828].

zahireye ihtiyaç duyulduğu bildirilmiştir. Bunun için Mehmed Ali Paşa'nın Mısır'daki raiyî fiyat üzerinden zahire temin ederek göndermesi istenmiştir.²⁹⁸

Cephelerden merkeze veya cephedeki komuta kademesinin kendi arasında yaptığı yazışmalarda sık sık vurgulanan husus, ordu iâşesinin tedariki sırasında yaşanan zorluklar ve bundan duyulan rahatsızlıklar dile getirilmekteydi. Örneğin; Çürüksu Serasker Kaymakamı Abdülkadir Ağa'nın, Trabzon Valisi Osman Paşa'ya yollamış olduğu 29 Mayıs 1829 tarihli arizada; maiyeti altındaki askerin iâşe ve mühimmat ihtiyacını dile getirilerek, gereksinimleri sıralanmaktaydı. Askerin, savaş araç-gereçleri ve mühimmata duyduğu ihtiyaçlarının yanında peksimet gibi erzak ihtiyacının had safhada olduğunu bildirilmiştir. Ayrıca Rus ordusunun kendi ihtiyaçlarını Gürcistan'dan karşıladığını ve bu sebeple de bölgedeki Osmanlı ordusunun hareket alanının gittikçe daraldığı ifade edilmiştir. Abdülkadir Ağa, Çürüksu Limanı palangalarının başına muktedir ve güvenilir birisinin getirilmesi gerektiğini ve bu limanın stratejik önemine vurgu yaparak, buranın ihmal edilmemesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Askerî açıdan büyük öneme haiz Çürüksu Limanı gibi stratejik yerlerin korunamaması veya elden çıkmasının ileriki aşamalarda daha büyük sıkıntılara yol açacağına dair endişelerini ileten Abdülkadir Ağa'nın isteklerinin Trabzon Valisi Osman Paşa tarafından ciddiye alındığı ve buna göre adımlar atıldığı görülmektedir. Arızanın Osman Paşa'ya ulaşmasından sonra Mehmed Beyzâde Arslan Bey'in maiyetine asker verilerek Çürüksu'ya tayin edilmiş ve beraberinde ihtiyaç duyulan iâşe malzemesiyle beraber normal asker çadırı ile -*çerge denilen*- iki direkli hafif çadırlar gönderilmiştir.²⁹⁹

Osmanlı ordusunun iâşe temininde yaşanan aksaklıklar neredeyse her cepheye karşılaşılan bir durum haline gelmişti. Bunun sebeplerinden biri de devletin merkez hazinesinde yaşanan mâlî darlıktı. Çünkü 2 Temmuz 1829 tarihinde Balkan Cephesi'nden merkeze ulaşan akçe talebi, defterdara havale kılındıktan sonra Hazîne-i Âmire'den 500 kîse akçenin gönderilmesi karar kılınmışsa da bundan böyle harcamalarda tasarruf edilmesi konusunda uyarılarda bulunulmuştur. Merkezden verilen cevapta, savaş hali içerisinde olunması sebebiyle devamlı bir şekilde akçe gönderilemeyeceği belirtilirken, Ordu Zahire Nazırı Arif Efendi'nin talebi olan buğday ve arpanın gemilere yüklenip, yola çıkarıldığı bildirilmiştir.³⁰⁰

Balkanlarda ordu iâşesinin temin edilmesi sırasında karşılaşılan problemler Şark Cephesi'nde daha fazla hissedilmekteydi. Nitekim Rusların Kafkaslardan hızlı bir şekilde ilerlemesi, Erzurum ve Kars gibi Anadolu'nun kilidi sayılabilecek stratejik noktaları işgal etmeleri cephelere ulaştırılacak iâşe organizasyonunu da engelleyecek şekilde önlemler almalarına imkan sağlamıştı. Söz konusu iki şehrin işgal edilmesi üzerine Şark Cephesi'nin iâşesinin sağlandığı tedarik merkezleri arasında Trabzon ve havalisinde yer alan iskelelerin rolü artmaktaydı. Trabzon'dan gönderilen iâşe ve diğer ihtiyaçlar ise

²⁹⁸ BOA. *Cevdet Belediye [C.BLD.]*, No. 60, Gömlek No. 2970, 29 R 1244 [8 Kasım 1828].

²⁹⁹ BOA. *HAT*. No. 1028, Gömlek No. 42801, 25 ZA 1244 [29 Mayıs 1829].

³⁰⁰ BOA. *HAT*. No. 1018, Gömlek No. 42575, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1829].

umumiyetle Gümüşhane, Bayburt gibi sıcak muharebelerin yaşandığı cephelere sevk edilmiştir. Örneğin; 1829 yılı yaz aylarında Karahisar-i Şarki'den tedarik edilen 1.000 teneke zahire Gümüşhane ve Bayburt'taki birliklere gönderilmiştir. Fakat gönderilen zahire bölgedeki askerin iâşe ihtiyacını karşılamakta yetersiz kalınca, açlıkla karşı karşıya kalan asker, etraftaki ahaliye zarar verecek şekilde yağma olaylarına karışmıştır. Bilhassa Bayburt havalisinde bulunan Sürmene, Of ve Rize'den toplanmış birliklerin yiyecek ihtiyaçlarının karşılanmaması üzerine çevredeki köylerde huzursuzluğa yol açmaları bu duruma örnek gösterilebilir. Rusların Şark Cephesi'ndeki tahribat ve etkileri, Balkan Cephesi'ne nazaran daha ağır olması, ordunun iâşe tedarikinde ve askerin beslenmesinin önündeki en önemli engellerden birini oluşturmaktaydı. Hatta Rusların Doğu Anadolu'da yarattığı tahribat sivil halkın dahi savaş yıllarında ve sonrasında kıtlıkla karşı karşıya kalmasına sebep olacak sonuçlara yol açmıştır. Dolayısıyla Rusların Şark Cephesi'nde yol açtıkları tahribat sebebiyle tarımın durma noktasına gelmesi, iâşe ve benzeri ihtiyaçların cepheye ulaştırılamaması cephedeki askerin kaderiyle baş başa kalmasına yol açmıştır. Bu durum, savaş sonrasında dahi etkisini sürdürmüş ve bölge reayanın yıllarca temel besin ihtiyaçlarını karşılayamayacak sonuçlara yol açmıştır.³⁰¹

5.1.1. Zahire Mübâyaası

Osmanlı sefer organizasyonları kapsamında cepheye giden ordunun ihtiyaçlarının karşılanması için her ne kadar sefer yolu üzerindeki idârî birimlerde, nüzul ve sürsat mükelleflerinden zahire toplansa da sayıları bazen yüzbinler ile ifade edilen ordunun gereksinimleri için yetersiz kalmaktaydı. Bu durumda devlet, tayin ettiği memurlar vasıtasıyla bedelleri devlet, taşra veya ordu hazinesinden karşılanacak şekilde, belli bir rayiç bir fiyat belirleyerek mübâyaa gerçekleştirdi. Devlet hazinesi veya diğer mali kaynaklar kullanılarak yapılan bu alımlar, zahir mübâyaa/ıştirası olarak adlandırılmaktaydı.³⁰²

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'de cephedeki ordu için mübâyaa faaliyetlerinde bulunması için görevlendirilen memurlar arasında Nüzul Emni Ahmed Efendi ile Filibe Nazırı Süleyman Ağalar yer almıştır. Balkan Cephesi'ndeki ordunun zahire alımı için Rumeli'de görevlendirilen söz konusu memurlardan Ahmed Efendi, özellikle de arpa başta olmak üzere zahire temininde yaşadığı sıkıntıları ve ilaveten sıtmadan dolayı duyduğu rahatsızlığını dile getirerek görevini layıkıyla sürdüremediğini ifade ederek, görevin başkasına tevdi edilmesini istemiştir. Benzer şekilde ordu nüzul emni olarak görevlendirilen Süleyman Ağa ise bölgede zahire azlığından kaynaklı istenilen ölçüde alımların gerçekleştirilemediğini bildirerek, ordu iâşesinin temini için başka çözüm yolları bulunması gerektiğine dair tavsiyelerde bulunmuştur. Mübâyaa için

³⁰¹ Özcan, *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*, 70.

³⁰² Güçer, *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, 115; İnbaşı, *Ukrayna'da Osmanlılar Kamaniçe Seferi ve Organizasyonu (1672)*, 229.

görevlendirilen memurlar her ne kadar ihtiyacı karşılayacak ölçüde zahire temin edememişlerde de Keşan, Silivri, Çorlu ve İpsala havalisinden küçükbaş hayvan ile peynir ve yağ gibi kahvaltılık malzemeler temin edebilmişlerdir.³⁰³

Mübâyaa için görevlendirilen memurların zahire ihtiyacını temin edememesinin sebebi olarak savaşın olağanüstü durumu etkili olduğu kadar üretimi yapan veya ürünün tüketiciye ulaşmasını sağlayan araçların yapmış olduğu stoklama faaliyetleri engel teşkil etmiştir. Bu sebeple olmalıdır ki 1829 yılı ocak ayında bu tür hadiselerin artmış olması sebebiyle caydırıcı cezai işlemler alınma yoluna gidilmiştir. Savaş sebebiyle üretimin düşmesi, zahire fiyatlarının sık sık artması stok yapan üreticiler açısından avantaj oluşturmaktaydı. Bu durumda ürünün saklanması fiyatların daha çok artmasına ve piyasanın giderek yükselmesine neden olmaktadır. Osmanlı idaresi ise durumun önüne geçmek için piyasaya etki eden kişi veya kişilerin tespit edilerek cezalandırılmasını yönelik hamleler gerçekleştirmiştir. Örneğin; Silivri İskeleyi ve havalisindeki kazalarda zahire stoğu yapılan depoların olduğuna dair duyurular alınması üzerine yapılan teftişler sonucunda zahire kıtlığına sebep olduğu tespit edilen Silivrili Eminoğlu Mehmet, Keşanlı Ebubekir, Enezli Hacı Halil, Midyeli Hacı Ömeroğlu Süleyman ve Kadiroğlu Ferhat gibi kişilere cezai işlem uygulanarak, bu işlere meyilli olacaklara da göz dağı verilmeye çalışılmıştır.³⁰⁴

Balkan Cephesi'ndeki ordunun iâşesinin temel ihtiyaçlarından olan pirincin tedarik merkezleri arasında Vidin, Filibe, Sofya ve Balıkesir'in Gönen Kazası gibi idârî birimler yer almaktaydı. İdari birim yöneticileriyle yapılan yazışmalara göre 1829 yılı kış mevsiminde adı geçen yerlerden toplamda 2.605 kile pirinç temin edilmiştir. 7 Şubat 1829 tarihinde kaleme alınan evrakta Ordu tayînâtı için toplanan pirincin bir an evvel cepheye sevk edilmesi gerektiği bildirilmiştir.³⁰⁵

1828-1829 Harbi'nde Osmanlı Ordusu'nun Balkanlar Cephesi'ndeki önemli zahire ambarlarından biri Zağra-i Atik ve Zağra-i Cedid kazalarıydı. Söz konusu kazalar, konumları itibarıyla hem cepheye yakın olmaları hem de merkezi bir yerde olmaları hasebiyle lojistik desteğin merkezi olarak belirlenmiştir. Örneğin; Sofya Mütesellimi Mehmed Said Bey, önceden mübâyaa istenilen 200.000 kile şair, 100.000 kile hinta ve 30.000 kile mısır buğdayından (kokoroz) kendi payına düşen 50.343 kile hinta, 88.951 kile şair ve 1.321 kile mısır buğdayı temin ederek, 26 Şubat 1829 tarihinde Zağra-i Atik ve Zağra-i Cedid kazalarında depolanmak üzere gönderdiğini Edirne Kaymakamı Vecihi Paşa'ya iletmiştir.³⁰⁶

Sofya Mütesellimi Mehmed Said Bey'e, 19 Mart 1829 tarihinde gönderilen emirname doğrultusunda Sofya Kazası ve havalisindeki kazalardan zahire mübâyaa

³⁰³ BOA. *HAT*. No. 1016, Gömlek No. 42503, 7 R 1244 [17 Ekim 1828]; BOA. *HAT*. No. 1016, Gömlek No. 42512, 29 Z 1244 [8 Kasım 1828].

³⁰⁴ BOA. *C.BLD*. No. 123, Gömlek No. 6125, 19 B 1244 [25 Ocak 1829]; Özcan, *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*, 72.

³⁰⁵ BOA. *C.AS*. No. 155, Gömlek No. 6835, 2 Ş 1244 [7 Şubat 1829].

³⁰⁶ BOA. *A.DVN.MHM.d.*, No. 244, 4, hkm 8.

yapması için talimat almıştır. Mehmed Said Bey, bu iş için maiyetindeki memurlardan Nazif Efendi'yi mübâyaa emini olarak görevlendirmiştir. Nazif Efendi, aldığı emir üzerine Sofya ve çevresini dolaşarak 50.946,5 kile hinta, 90.646 kile şair ve 1.720 kile mısır buğdayını mübâyaa yoluyla toplamış ve Zağra-i Atik'te depolamıştır. Sofya Mütesellimi Mehmed Said Bey, Zağra-i Atik'te depolanan zahireyi, ihtiyaçlar doğrultusunda peyderpey orduya ulaştırmakla vazifelendirilmiştir³⁰⁷. Sofya ve civar kazalardan yapılan zahire mübâyaaası sonraki tarihlerde de devam etmiştir. 31 Mart 1829 tarihiyle kaleme alınan bir evrakta Nazif Efendi'nin gayretleri neticesinde Zağra-i Cedîd'deki ambarlarda muhafaza edilmek üzere 4.864,5 kile hinta ile 16.284 kile şairin mübâyaaası yoluyla alınarak depolandığı bildirilmiştir³⁰⁸.

Balkan Cephesi'ndeki iâşe temini konusunda yaşanan sıkıntılara rağmen henüz işgal edilmemiş veya cepheden uzak yerlerden ihtiyaçlar karşılanabilmekteydi. Kafkas Cephesi'nde aynı durum söz konusu değildi. Rusların kısa sürede Erzurum ve Kars ve Ahıska gibi müstahkem şehirleri ele geçirmeleri cephedeki ordunun iâşe tedarik zincirinde ciddi problemlere yol açmıştır. Ruslar'ın Doğu Anadolu'daki Osmanlı garnizonları sayılabilecek söz konusu şehirleri işgal etmeleri üzerine yaptıkları ilk iş cephedeki ordunun ihtiyaçlarını karşılayan yolları kesmekti. Ayrıca gerek erzak depolarını ele geçirmek ve gerekse de üreticilerin ellerindeki ürünü piyasa fiyatının üzerinden alınacağını vaad ederek halkı kandırması, cephedeki ordunun müşkül duruma düşmesine yol açmıştır. Ruslar, özellikle de Doğu Anadolu'daki Kürt aşiretlerini yanlarına çekmeye çalışarak hem Osmanlı ordusunun iâşe tedarik yollarını kesmeyi hem de bölgedeki yerel güçleri yanlarına çekmeye çalışmıştır. Aşiret beylerine gönderilen mektuplarda Osmanlı ordusuna destek sağlamayı bırakıp, kendilerine katılmaları istenirken karşılığında hem güvenlik hem de maddi kazançlar vaad etmiştir³⁰⁹.

Ruslar, bölgede dostane tavırlar sergileyerek aşiret beylerinin gönüllü olarak kendilerine katılmalarını istediği gibi zor kullanarak ele geçirdikleri erzak depolarını da talan etmiştir. Örneğin; Hınıs'ta bulunan erzak deposunu ele geçiren Ruslar, toplanan erzağı kendi askeri için kullanmıştır. Hatta Muş ve havalisinde görevli olan Emin Paşa, Osmanlı ordusu için toplamış olduğu zahire ve canlı hayvanı Rus ordusunun ikmal merkezine kendi eliyle teslim etmek zorunda kalmıştır. Doğu Anadolu'da Rusların şehirleri işgal etmiş olmaları tarım faaliyetlerini durdurduğu için üretim yapılamamıştır. Ayrıca telaşa kapılan halk yerini yurdunu terk edince hem geride bıraktıkları, Ruslar tarafından yağmalanmaktaydı hem de yerini bırakan halk sefalet içinde yaşamak zorunda kalmaktaydı. Örneğin; Albay Basov komutasında bulunan Rus müfrezesinin birkaç gün kaldığı Muş'tan 522 yük erzak ile dönmesi buna örnek verilebilir. Ayrıca söz konusu Rus

³⁰⁷ BOA. *A.DVN.MHM.d.*, No. 244, 5, hkm 10.

³⁰⁸ BOA. *A.DVN.MHM.d.*, No. 244, 5, hkm 11.

³⁰⁹ BOA. *HAT*. No. 1032, Gömlek No. 42881-A, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1829]; BOA. *HAT*. No. 1032, Gömlek No. 42881-C, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1829]; BOA. *HAT*. No. 1032, Gömlek No. 42881-D, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1829]; BOA. *HAT*. No. 1032, Gömlek No. 42881-E, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1829].

askerlerinin kendi ikmal merkezlerine dönmeleri esnasında talan ettikleri köylerden 64 yük erzak daha alıkoydukları belirtilmiştir.³¹⁰

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde ordunun ihtiyaçlarının karşılanması için gerçekleştirilmeye çalışılan mübâyaa Balkanlarda kısmen de olsa başarılmışsa da Doğu Anadolu'da gerek Rusların önleyici faaliyetleri ve tedarik noktalarını işgal etmeleri sebebiyle gerçekleştirilememiştir. Ayrıca 1829 yılında Doğu Anadolu'da, özellikle de Diyarbakır'da meydana gelen haşere istilası gibi felaketler de bölgede ürünün yetişmesini engellemiş olmakla beraber gereksinim duyulan temel zahire ürünlerine ulaşılmasına engel teşkil etmiştir.³¹¹ Bu sebeple olmalıdır ki 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin üzerinden bir yıl geçmesine rağmen bölgedeki halkın açlıkla karşı karşıya kaldığı, ihtiyaçlarını gideremeyecek derecede zahire sıkıntısı çektiğine dair yazışmalar yapılmıştır. 1830 yılı ağustos ayında Kars ahalisi tarafından müştereken gönderilen bir arizada; şehirlerinin istilaya uğraması sebebiyle ahalinin sahip olduğu tüm emval ve eşyasını kaybettiği, erzak temin etmekte sıkıntı çekildiği ve bu sebeple de ahalinin mükellef tutulduğu vergilerden muaf olması talep edilmiştir.³¹²

Mübâyaa yoluyla buğday ve arpanın temin edildiği yerler arasında Balkan Cephesi'ne yakınlığı ile Kal'a-i Sultâniyye Kazası ve bağlı köyleri yer almaktaydı. 10 Haziran 1828 tarihiyle kazaya yazılan buyrulduda Mübâyaa Emîni Yusuf Rıza Efendi, kaza merkezi ve bağlı köylerinde bulunan harman yerlerinden 1.167 kile hinta ve 1.067 kile şairi satın almak üzere görevlendirilmiştir

Tablo 5.1. Kal'a-i Sultâniyye Kazası ve bağlı köylerden mübâyaa olunan hinta ve şair miktarı.³¹³

<i>Kaza ve Köyler</i>	<i>Hinta (keyl)</i>	<i>Şair (keyl)</i>
Kal'a-i Sultâniyye Kazası merkezinde bulunan Müslüman ahalinin payına düşen	150	150
Kal'a-i Sultâniyye Kazası merkezinde bulunan milel-i selâse (Ermeni, Rum, Yahudi) payına düşen	200	100
Karye-i Kemal	26	26
Sığircık	91,5	91,5
Sarıcaili	63	63
Aşıklar	27	27
Zeytyemez	112,5	112,5
Kavs	118	118
Bağcılar	9	9
Okçular	54	54
Kalayıklı	27	27
Terziler	27	27
Recebler	13,5	13,5
Çiftlik	22,5	22,5
Sarıbeyli	22,5	22,5
Sofalı	9	9
Cedid	18	18
Örçeci	13	13

³¹⁰ Özcan, *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*, 72.

³¹¹ Özcan, *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*, 74.

³¹² BOA. HAT. No. 1040, Gömlek No. 43065-Ş, 1 RA 1246 [20 Ağustos 1830].

³¹³ Aslan, *1131 Nolu Çanakkale Şer'îye Sicil Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, 50-52.

Kurşunlu	22,5	22,5
Türkmüş	22,5	22,5
Balak	27	27
Karacaviran	91,5	91,5
Toplam	1.167	1.067

Niğbolu, Zıştovi, Servi (Servi), Plevne ve Lofça kazalarından hazırlanması istenilen zahire, Tırnova Kazası'na nakledilerek burada depolanmıştır. Depolanan zahirenin miktarı şu şekildedir: Niğbolu Kazası'ndan 9.637,5 kile hınta, 12.609,5 kile şair; Zıştovi Kazası'ndan³¹⁴ 24.111 kıyye dakik, 4.782 kile şair; Servi Kazası'ndan 12.175 kıyye dakik, 762 kile hınta, 2.247 kile şair; Plevne Kazası'ndan 2.688 kile hınta, 428 kile şair ve Lofça Kazası'ndan 6.092,5 kile hınta ile 6.342 kile şair. Adı geçen kazalardan toplanan toplam hınta miktarı 19.180 kile, dakik miktarı 36.286 kıyye ve şair miktarı ise 26.408,5 kile olarak belirtilmiştir.³¹⁵

Ordu-yı Hümâyûn'un zahire ihtiyacını toplamak için 1829 yılı nisan ayında görevlendirilenlerden biri de İskenderiye Mutasarrıfı Mustafa Paşa'dır. Dakik ve şairin toplanması amacıyla görevlendirilen Mustafa Paşa'nın 30 Temmuz 1829 tarihine kadar aşağıdaki tabloda verilen Balkan kazalarından 63.100 kile dakik ve 94.000 kile hububat toplamıştır.

Tablo 5.2. Balkan Cephesi'ndeki ordu için farklı kazalardan toplanan dakik ve şair miktarı³¹⁶

<i>Kaza Adı</i>	<i>Dakik (keyl)</i>	<i>Şair (keyl)</i>
Filiba	7.500	9.000
Tatarpazarı	3.750	4.500
Sofya	5.500	7.500
Şarköy	3.000	4.500
Pirlepe	2.000	3.000
Üsküp	1.000	1.500
Köstendil	3.000	4.500
Niğbolu	4.000	5.000
Plevne	1.750	2.500
Servi	1.750	2.500
Lofça	1.750	2.500
Rahova	2.500	4.000
İzladi	2.000	3.500
İvraca	2.500	3.500
Timur Hisarı	2.500	3.500
Drama	1.000	2.000
Zıştovi	3.000	4.500
Yenice-i Karasu	2.500	4.000
Osman Pazarı	2.000	5.000
Eğribucak	1.100	2.000

³¹⁴ Zıştovi Kazası'ndan toplanan dakik ve şairin yanı sıra 4.644 kile hınta da toplanmıştır. Fakat toplanan miktar kaza ahalisini sıkıntıya sokacağı düşünülerek toplanan hınta miktarı iade edilmiştir.

³¹⁵ BOA. A.DVN.MHM.d., No. 244, 4, hkm 9.

³¹⁶ BOA. A.DVN.MHM.d., No. 245, 4.

Serfice	2.000	3.500
Sarıgül	3.000	3.500
Berkofça	2.000	4.000
Serşenk (?)	1.000	2.500
Radomir	1.000	1.500
Toplam	63.100	94.000

5.1.2. Zahire Fiyatları

Osmanlı sefer organizasyonu kapsamında mübâyaa edilen zahirenin veya yiyecek grubuna dahil olan her türlü emtia nüzül, sürsat ve iştira yoluyla temin edilmekle beraber söz konusu ihtiyaçların bir kısmı devlet tarafından temin edilirken önemli bir kısmı da devletin belirlediği rayiç fiyat üzerinden halktan alınmaktaydı. Halk elindeki ihtiyaç fazlası ürünü kendi idârî birim yöneticileri veya kadılar tarafından belirlenen lokasyonlarda hazırlanan pazarlarda orduya satabilmekteydi. Devlet tarafından yapılan mübâyaaada her ne kadar belirlenen sabit bir fiyat olsa da kısa süre içinde değişebilecek arz talep meselesi sebebiyle fiyatlar değişkenlik gösterebilmekteydi. Dolayısıyla arz talep arasındaki değişkenlik fiyatların dalgalanmasına, ihtiyaç duyulan ürünün karaborsaya düşmesine dahi yol açmaktaydı.³¹⁷

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin başından sonuna kadar geçen sürede zahire mübâyaaasında geçerli olan fiyatı belirlemek oldukça güçtür. Savaşın başlaması bile temel besin maddesi olan zahirenin fiyat dalgalanmasına sebep olduğu gibi savaşın seyri ve cephelerdeki durumlar, fiyatların artışında birinci derece etkili olmaktadır. Seferdeki ordu için mübâyaa edilen zahireden buğdayın kilesi ortalama 4, şairin 3 ve mısır buğdayının ise 2 kuruştan alındığı görülmektedir.³¹⁸ Fakat bu fiyatlar sabit olmayıp sık sık değişkenlik gösterebilmiştir. Örneğin; 22 Haziran 1828 tarihli bir kayıta Sivas Sancağı ve havalisinde zahire mübâyaaası için görevlendirilen Mübâyaa Emni Ahmed Bey, İstanbul rayiç fiyatı esas alınarak kilesi 2 kuruştan 30.000 kile hinta ve yine kilesi 1 kuruştan 10.000 kile şairi harman yerinden alarak, cepheye göndermiştir.³¹⁹ Fakat 1828 yılı eylül ayı sonlarına doğru Sayda Valisi Abdullah Paşa tarafından payitahta gönderilen bir tahrirattan da anlaşıldığı üzere bu fiyatlar sabit kalmayıp sık sık değişmiştir. Zira Abdullah Paşa'dan buğday istenirken İstanbul keyli 6 kuruş esas alınacak şekilde 150.000 kile buğday mübâyaa etmesi istenmiştir. Bu durum, fiyatlarda sık sık dalgalanma yaşandığını ve savaşın süresi uzadıkça buna paralel bir şekilde fiyatların da arttığına işaret etmektedir. Abdullah Paşa, kendi mahallindeki zahire kıtlığından kaynaklı rayiç bedelin 9 kuruş olduğunu ve fakat talep edilen buğdayın istenilen fiyat üzerinden hesaplanarak gönderileceğini bildirmiştir.³²⁰

³¹⁷ İnbaşı, *Ukrayna'da Osmanlılar Kamaniçe Seferi ve Organizasyonu (1672)*, 237.

³¹⁸ Özcan, *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*, 136.

³¹⁹ Ekici, *33 Numaralı Tokat Şer'îye Sicili'nin Transkripsiyonlu Metni ve Değerlendirilmesi*, 251-253.

³²⁰ BOA. HAT. No. 1019, Gömlek No. 42593-A, 25 S 1244 [6 Eylül 1828].

1829 Ağustosunda Osmanlı Ordusu'nun Balkan Cephesi'nde Tırnova Kışlası'ndaki asker için mübâyaa edilen zahire, fiyatlar konusunda ip uçları barındırmaktadır. Kışladaki askerin iâşe ihtiyacı sebebiyle sadrazam tarafından verilen emirle çevredeki kazalardan zahire mübâyaaasına karar verilmiştir. Ordu hazinesinde yeterli nakit bulunamaması üzerine sergerdelerin senet makbuzu karşılığında deftere kaydederek almaya çalıştığı zahireden, arpanın kilesi 10-12, unun kilesi ise 15-16 kuruşa satılmaktaydı. Fakat devletin rayiç bedel belirleyebilme yetkisini kullanmasıyla Sadrazam İzzet Mehmed Paşa tarafından görevlendirilen Zahire Nazırı Mehmed Arif Efendi'nin gözetiminde arpanın kilesi 5, unun kilesine 6 kuruş ve diğer yiyeceklere de ortalama bir indirim uygulanarak alımlar gerçekleştirilmiştir.³²¹

Sefer yapıldığı dönemlerde bu masraflardan doğrudan etkilenen kesimin başında reaya gelmektedir. Sefer esnasında halktan toplanan vergi yükü arttırıldığı için bu durum zaman zaman şikayetlere yol açabilmekteydi. Mesela, Şark Ordusu Defterdarı Mustafa Nazif Efendi tarafından gönderilen 2 Temmuz 1829 tarihli bir kayıta; Erzurum halkının Serasker Galib Paşa'nın uygulamalarından memnun olmadığını ve sefer sırasında yapılan uygulamalar sebebiyle halkın büyük korku ve endişe içerisinde olduğu ifade edilmiştir. Bu sebeple umuma yönelik bir ferman ile halkın ürkütülmeden, haklarının korunacağına dair teminatın verilmesi gerektiği hatırlatılmıştır.³²² Bunun dışında mübâyaa memurlarının yaptığı yolsuzluklar, yöneticiler veya halkın ödemekte zorlandığı vergiler de sosyal huzursuzluklara yol açmaktaydı. Bazen de kötü niyetli memurlar devlet adına topladıkları erzak üzerinden kar güderek hem halkın hem de devletin zarar uğramasına yol açmaktaydı. Halktan satın alırken ölçekleri dolu şekilde tutan fakat devlete teslim ederken hile yapıp ölçü miktarını azaltan mübâyaaacılar bazen de alınan ürünün içinde başka maddeler katarak hile yapmaktaydı.³²³ Tırnova müteselliminin kendi bölgesinde devlet adına toplamış olduğu 10.000 koyundan 3.000'ini deftere kaydetmeden kendi zimmetine geçirmeye çalışması söz konusu duruma örnek gösterilebilir. Bu durumun fark edilmesi üzerine bölgeye gönderilen uzunca bir fermanda durum tespitine dair; “...ağnâm mübâyaa‘ası için hâssam kassabbaşı tarafından ta‘yîn olunan sayıcılar gittikleri mahallerde hükkâm ve zâbitânını bi'l-itmâ‘ ta‘yînât-ı mîriyyemle mübâyaa edecekleri ağnâmın sürülerini ta‘dâd eylediklerinde her ne kadar onda bir re’s ağnâm alınmak mu‘tâd ise de alacakları ağnâmın sürülerinden sırasıyla almayarak kendi kâr ve menfâ‘atleri için ashâb-ı ağnâma gûnâgûn mezâlim ve te‘addîyâta ictisâr ve ba‘zı mahallerin dahi ziyâdece bedel matlûb ederek bu cihetle dahi fukarâyı ızrâr ve kazâlardan tahsîl ettikleri...” denilerek meydana gelen olaylardan duyulan rahatsızlık dile getirilmiştir. Ardından “...ashâb-ı ağnâma o misillü mezâlim ve te‘addî vukû‘a gelmemesi husûsuna kemâliyle i‘tinâ ve dikkat ve eğer sayıcılardan yine o makûle hilâf-ı

³²¹ BOA. D.MKF.d, No. 31642, 2.

³²² BOA. HAT. No. 1019, Gömlek No. 42596-B, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1829].

³²³ Mehmet Esat Sarıcaoglu, *Mali Tarih Açısından Osmanlı Devleti'nde Merkez Taşra İlişkileri (II. Mahmut Döneminde Edirne Örneği)* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001), 105-106.

rızâ cevri u ezâ ve te'addiyâta cesâret ederi olur ise icrâ-yı te'dîb için keyfiyeti vukû'u üzre Dersââdet'ime tahrîr ve i'lâma mübâderet..." notu düşülerek yöneticilerin bu tarz hadiselerin yaşanmasına müsaade etmemeleri ve ola ki bu vakaların yaşanması durumunda payitahtı bilgilendirmelerini istemekle beraber caydırıcı cezai işlemlerin uygulanmasını emretmiştir.³²⁴

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin ikinci senesinde, 1829 yılı başlarından itibaren Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu ekonomik vaziyet gittikçe kötü bir hal almaya başladı. Çünkü hem Balkanlarda hem Kafkaslarda meydana gelen işgaller karşısında mücadele veren devlet aynı zamanda başıbozuk eşkıya ve merkezi otoritenin bozulmasını fırsata çeviren birtakım çevreler ile uğraşmak zorunda kalmaktaydı. Özellikle de Rum eşkiasının Balkanlardaki devlet aleyhindeki faaliyetleri Osmanlı Devleti'ni hem insan gücü bakımından hem de ekonomik açıdan hesapta olmayan güvenlik tedbirlerine ve harcamalara yol açmaktaydı. Bunların üzerine cephelerdeki iâşe ve cephane mühimmatının masrafları da eklenince yeni bir takım ekonomik düzenlemeler yoluna gidildi. Şeyhülislamlık makamında yapılan toplantı neticesinde verilen karar ile Osmanlı topraklarında geçerli olacak yeni bir sikke paranın kestirilmesi kararlaştırıldı. Buna göre Darphane-i Âmir'e de bastırılacak sikke 5 kuruşluk, 100 paralık, 1 kuruşluk ve 20 paralık şeklinde gümüşten, *Sikke-i Cedîde-i Cihâdiyye* adıyla tedavüle geçti.³²⁵

5.2. Ordunun Beslenmesi ve Erzak Tevzîâtı

Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemlerinden itibaren fetih politikasına dayalı bir anlayışla hareket etmesi, savaş tecrübesini arttırdığı gibi sefer organizasyonu kapsamında ordunun beslenmesi için gerekli hububatı ve yine bu hububatın ordu içindeki tevziyatını gerçekleştirecek deneyimler kazanmasını sağlamıştır. Kazanan tecrübeler ise askeri sefer yolları üzerinde askerî garnizonların kurulması, hudut kalelerinin inşası ve buna bağlı olarak ordunun temel ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik depoların kurulmasını gerektirmiştir. Bu depolarda toplanan malzeme ise devlet tarafından da sağlandığı gibi depo çevresindeki ahalinin vergi mükellefiyetiyle de desteklenmekteydi. Savaş zamanlarında halkın sorumlu olduğu nüzül, sürsat ve iştirâ gibi fevkalade vergiler

³²⁴ Eser Erdem Özkan, *R-20 numaralı Rusçuk Kadı Sicili Transkripsiyon ve Tahlili (H.1244-1247/M. 1828-1831)* (Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 273.

³²⁵ Aslan, *1131 Nolu Çanakkale Şer'îye Sicil Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, 132-135; Eşkıya hadiseleri Balkanlar ve Kafkaslarda devleti uğraştırdığı gibi Anadolu'da da muhtelif huzursuzluklara yol açmaktaydı. Hatta zaman zaman devletin otoritesine karşı cüretkar hadiselerle yol açmaktaydı. Örneğin; Denizli ve çevresindeki kazalarda rayiç fiyat üzerinden mübâyaa edilen zahirenin yağma edildiği kayıtlara yansıyan olaylara örnek gösterilebilir. Ezine-i Lazkiye Naibi Osman Nuri tarafından 18 Mart 1829 tarihiyle Sadaret'e gönderdiği takirde Denizli naibinin de asiler ile beraber hareket ettiğini, asilerden oluşan bu ittifakın kendi bölgelerinde toplanıp Çanakkale'ye sevk edilecek askeri engelledikleri bildirilmiştir (BOA. HAT. No. 640, Gömlek No. 31512-C, 12 B 1244 [18 Mart 1829]).

sayesinde cephedeki ordunun lojistik destek noktası olan erzak depolar doldurulduğu gibi buralardan cephelere yapılan tevziât da yine halkın destekleriyle sağlanmaktaydı.³²⁶

Seferdeki ordunun temel besin kaynaklarının başında et ihtiyacı gelmekteydi. Dönemin muhafaza koşulları göz önünde bulundurulduğunda etin uzun süre bekletilemeyecek bir besin olması daha pratik çözümler gerektirmiştir. Bu sebeple de et ihtiyacının karşılanması, canlı hayvan sürülerinin ordu ile hareket etmesiyle çözüme kavuşturulmuştur. Bu bağlamda Osmanlı ordusunun iâşe ve beslenme metodu arasında çoğunlukla koyun ve sığır etine dayanan tüketim, protein açısından en zengin zinciri oluşturmaktaydı. Ordunun beslenme ihtiyacı bölgeden bölgeye farklılık göstermekle beraber genel olarak, ekmek, peksimet ve pirinç (şair)ten oluştuğu söylenebilir. Bunun dışında peynir, zeytin, yağ ve bal gibi ürünler de tüketilen besin maddeleri arasında zikredilebilir.³²⁷

Ordunun ulaşım ve nakliyat organizasyonunda yer alan hayvanların temel besin maddesi olan yemlerin tevziâtı da sefer organizasyonu açısından son derece önem taşımaktaydı. Hayvan yemlerinin tedarik edilmesi de cepheye ulaştırılması da sorumluluk gerektiren son derece hassas bir durumdu. Bu sebeple de toplanıp nakledilen mesafenin kısa olmasına, hatta cepheye yakın fakat savaşa dahil olmamış yerlerden nakledilmesine özen gösterilirdi. Halktan toplanan vergiler arasında hayvan yemi de bulunduğu için yakın yerlerden aynî vergi şeklinde toplanan hayvan yemi, uzak bölgelerden nakdî olarak toplanmıştır.³²⁸

³²⁶ Hans Georg Majer, “17. Yüzyılın Sonlarında Avusturya ve Osmanlı Ordularının Seferdeki Lojistik Sorunları”, *Osmanlı Araştırmaları*, II (1981), 192.

³²⁷ İnbaşı, *Ukrayna’da Osmanlılar Kaniçe Seferi ve Organizasyonu (1672)*, 243.

³²⁸ Majer, “17. Yüzyılın Sonlarında Avusturya ve Osmanlı Ordularının Seferdeki Lojistik Sorunları”, 187-188.

Tablo 5.3. Tırnova Kışlası'ndaki komuta kademesi ve bünyesinde yer alan askerin 11 Ekim 1828-12 Ağustos 1829 tarihleri arasındaki iâşe tevziatı ve masrafları.³²⁹

Komuta Kademesi	Tarih	Neferât	Eyyâm	Hayvânât (Rûûs)	Nân (Kıyye. ³³⁰)	Güşt (Kıyye)	Saman (Kıyye)	Şâir (Keyl. ³³¹)	Vâcib-i anı
İnegöl Ayanı Halil Ağa	10 Ş 1244 (15 Şubat 1829)	557	40	567	10.520	4.216	68.010	4.520	15 Ş ilâ 25 N (20 Şubat-31 Mart 1829)
Başbeşli Ağası Arif Ağa	21 B 1244 (27 Ocak 1829)	462	88	512	14.622	5.853	96.918	6.461	21 B ilâ 18 Ş (21 Ocak-23 Nisan 1829)
Humbaracı siparilerinden Hammami-zâde Ali Ağa ve Osman Ağa ve Mustafa Ağa ve İsmail Ağa	5 CA 1244 (13 Kasım 1829)	151	162	151	6.448,25	2.579	16.560	2.567	12 CA ilâ 25 L (20 Kasım 1828-30 Nisan 1829)
Eşteroğlu Rüstem Ağa	15 Ş 1244 (20 Şubat 1829)	67	54	86	806	426	8.592	627	27 Ş ilâ 21 L (4 Mart-26 Nisan 1829)
Bor Voyvodası Hâcî Ahmed Çelebi ve Bursa Askeri	28 N 1244 (3 Nisan 1829)	132	11	134	721,50	292	4.422	295	1 L ilâ 11 L (6-16 Nisan 1829)
Sarıklı-zâde Abdullah Ağa	23 CA 1244 (1 Aralık 1829)	50	145	60	4.350	1.740	27.900	1.740	23 CA ilâ 12 L (1 Aralık 1828-17 Nisan 1829)
Top Arabacısı Yüzbaşı İbrahim Ağa	1 L 1244 (6 Nisan 1829)	50	145	60	4.350	1.740	27.900	1.740	23 CA ilâ 12 L (1 Aralık 1828-18 Nisan 1829)
Hüseyin Paşa Salih Kalfa Mehmed Reşid Bey Şerif Halil ve diğer Halil Ağa ve Abdi Kalfa el-Hâc Mehmed Tahir ve Halil Ağa	23 CA 1244 (1 Aralık 1829)	132	154	233	4.910	2.124	53.380	4.750	23 CA ilâ 27 L 1 Aralık 1828-2 Mayıs 1829)
Abbas Paşa ve maiyyeti	11 Ş 1244 (16 Şubat 1829)	2	65	9	65	11	2.340	117	16 Ş ilâ 21 L (21 Şubat-26 Nisan 1829)
Halil Paşa ve maiyyeti	-	-	150	-	175	30	2.220	1.954	1 C ilâ 29 L (9 Aralık 1828-4 Mayıs 1829)
Delilbaşı Halil Ağa	24 CA 1244 (2 Aralık 1829)	122	22	122	1.342	537	8.052	577	24 CA ilâ 16 C (2-24 Aralık 1828)

³²⁹ BOA. *D.MKF.d*, No. 31642, 2-3.³³⁰ 400 dirhemlik (1282 gr.) ağırlık ölçüsü.³³¹ Hububat ölçüsü, kile.

İÂŞE TEMİNİ VE BESLENME**Ahmet ÇAPARLAR**

Mehmed Ali Ağa ve Said Ağa	29 RA 1244 (9 Ekim 1828)	3	300	90	450	180	43.200	1.926	1 R ilâ 30 M (11 Ekim 1828-12 Ağustos 1829)
Serdâr-ı Ekrem İbrahim Paşa	13 Ş 1244 (18 Şubat 1829)	145	60	210	4.755	1.790	40.244	2.843	17 Ş ilâ 27 L (22 Şubat-2 Mayıs 1829)
Hüseyin Paşa (Lağımçıyan)	15 CA 1244 (23 Kasım 1828)	44	50	44	1.100	440	8.800	450	20 CA ilâ 10 B (28 Kasım 1828-16 Ocak 1829)
Çeşme Bağrıaçık Ali Ağa	15 Ş 1244 (20 Şubat 1828)	1.420	60	1.578	42.600	17.040	284.040	18.936	25 Ş ilâ 25 L (2 Mart-30 Nisan 1829)
Cafer Paşa	13 CA 1244 (21 Kasım 1828)	38	139	9	1.906	726	26.496	1.120,25	19 CA ilâ 8 L (27 Kasım 1828-13 Nisan 1829)
Aliş Paşa	13 Ş 1244 (18 Şubat 1829)	650	60	785	1.701	681	10.706	279,25	11 Ş ilâ 11 L (16 Şubat-16 Nisan 1829)
Halimoğlu Mehmed Bey	15 Ş 1244 (20 Şubat 1829)	154	52	180	2.810	1.065	18.716	1.355	28 Ş ilâ 20 L (5 Mart-25 Nisan 1829)
İbrahim Paşa	9 Ş 1244 (14 Şubat 1829)	62	72	62	2.060	783	6.372	844	13 Ş ilâ Gurre L (18 Şubat-4 Mayıs 1829)
Zaferanbolu Hüseyin Ağa	8 Ş 1244 (13 Şubat 1829)	13	61	113	3.390	1.356	20.340	1.356	12 Ş ilâ 18 L (17 Şubat-23 Nisan 1829)
Topçu Arabacısı Yüzbaşı Osman Ağa	18 L 1244 (23 Nisan 1829)	112	42	330	2.457	982	41.580	2.772	18 L ilâ Gaye L (23 Nisan-4 Mayıs 1829)
Tire Askeri Başbuğu Ahmed Ağa	27 N 1244 (2 Nisan 1829)	57	10	57	225	90	1.350	90	Gurre L ilâ 10 L (6 Nisan-15 Nisan 1829)
Lağımçı Sipahilerinden Süleyman ve Hâcî Ömer ve Emin ve Hasan	3 B 1244 (9 Ocak 1829)	20	31	20	665	258	-	258	3 B ilâ 4 Ş (9 Ocak-9 Şubat 1829)
Lağımçıyandan Hâcî Ömer ve Yusuf Ağa	15 CA 1244 (23 Kasım 1828)	32	160	32	2.820	1.128	16.960	1.128	20 CA ilâ Gaye L (28 Kasım 1828-4 Mayıs 1829)
Hüseyin Paşa	19 CA 1244 (27 Kasım 1828)	133	55	133	3.692,25	1.430	21.940	1.463	Gurre C ilâ 25 B (9 Aralık 1828-31 Ocak 1829)
İbrahim Paşa, Sâbık Silahdâr Hüseyin Ağa	-	9	9	-	207	90	1.863	124	17 Ş ilâ 26 L (22 Şubat-2 Mayıs 1829)
Cafer Ağa	-	28	-	73	532	213	2.256	555	19 C (27 Aralık 1828)
Sirozlu Mehmed Bey	-	5	-	25	22	9	900	45	-
Aliş Paşa	13 Ş 1244 (18 Şubat 1828)	36	90	40	1.080	431	7.200	480	11 Ş ilâ 18 L (16 Şubat-23 Nisan 1829)

Karakol Ağası Hüseyin Ağa	10 Ş 1244 (15 Şubat 1828)	85	49	85	2.040	816	12.240	116	19 Ş ilâ 8 L (24 Şubat-13 Nisan 1829)
Toplam	-	-	-	-	137.840	551	-	69.525,25	-

Tablo 5.4. Tırnova Kışlasında Ser-asger Hüseyin Paşa tarafından Tophâne-i Âmire Süvari Beybaşısı Kara İbrahim Ağa'nın maiyetindeki askere verilen erzak ve yiyecek (tayînât) miktarı ve guruş cinsinden değerleri 17 CA 1244 (25 Kasım 1828)³³²

Hatab (Araba)	Neferât	Eyyâm	Hayvânât	Erz (kıyye)	Revgan (kıyye)	Bulgur (kıyye)	Tuz (kıyye)	Soğan (kıyye)	Nohut (kıyye)	Mum (kıyye)	Sabun (kıyye)	Zeyt (kıyye)	Nân-ı aziz (kıyye)	Güşt (kıyye)	Şaîr (keyl)	Saman
1.660	606	157	777	2.396 kıyye (120 dirhem)	1.338	2.449,25	1.427,25	1.427	733 (100 dirhem)	141 (160 dirhem)	141 (160 dirhem)	141 (160 dirhem)	51.633	19.712	25.486	1.373.995 kıyye
2.770	-	-	-	7.397 kıyye	1.339	2.449,25	-	1.467,25	733	141	141 kıyye	141	228.604	74.871	95.011,2	-
5.540	-	-	-	11.094,2 5 guruş	4.014	1.223,25	-	440	733	424	494,25	494,25	48.984	26.204	475.057,	34.349,25
guruş	-	-	-	guruş	guruş	guruş	-	guruş	guruş	guruş	guruş	guruş	guruş	guruş	25 guruş	guruş
Cem'an Yekûn 609.053,25 guruş																

³³² BOA. D.MKF.d, No. 31642, 3.

5.2.1. Hububat

Hububat, genel olarak buğday, mısır, bulgur, pirinç ve arpa gibi küçük taneli gıda ürünlerini ifade eden bir terim olarak kullanılmaktadır. Osmanlı Devleti'nde sefere çıkan ordunun cephedeki temel besin kaynağını hububat ürünleri oluşturmaktaydı.³³³ Bu sebeple olmalıdır ki barış dönemlerindeki ihtiyaç fazlası üretim ancak devletin denetimi ve gözetiminde dışarıya satılabilmekteydi. Bu denetimler özellikle de savaş dönemlerinde arttırılır ve hatta ihraç tamamen yasaklanırdı. İâşe temininde öncelik sırası İstanbul ve cephedeki ordunun ihtiyaçları olduğu için izinsiz bir şekilde dışarıya yapılan ihracata yönelik ağır yaptırımları uygulanmaktaydı. 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde de aynı politika takip edilerek ihraç yasaklanmış, üretimin iç piyasada değerlendirilmesi ve özellikle de ordu ihtiyaçları için görevlendirilen mübâyaa memurlarına rayiç bedeller üzerinden satılması emredilmiştir. Örneğin hem bir tahıl ambarı olması ve hem de önemli bir dış ticaret merkezi olması bakımından Trabzon'a gönderilen bir fermenda; "... *eyâlet dahilinde üretilen hinta (buğday), şair (arpa) ve kokoroz (mısır buğdayı) 'un ve bunların değerinde zahirenin tek birini bile başka memleketlere, vurguncu taifesine ve ecnebilere satılmamasını, devlete satış ve ödemelerin tamamıyla devlet memurlarına yapılmasına*" ve "*Karadeniz 'de Müslüman tüccar dışında ecnebi gemilerine asla zahire satılmaması*" şeklindeki ifadeler ile kesin bir dille hububatın dışarıya satılması yasaklanmıştır. Sefer dönemlerinde cepheye gönderilen insan kaynağı sebebiyle tarımsal faaliyetler olumsuz etkilenmekte ve bazen de uzun süren seferler kıtlığa yol açabilmekteydi. Özellikle de hububat konusundaki uyarıların bir diğer sebebi de seferler sırasında buğday, arpa ve mısırın askerî birer malzeme kategorisinde sayılması, ordunun ihtiyacı varken dışarıya satılması suç unsuru olarak kabul edilmekteydi.³³⁴

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin Osmanlı Devleti açısından beklenmedik bir anda başlamış olması, devletin savaşa hazırlıksız yakalanmasına ve sefer organizasyonundaki aksaklıklara sebep olmuştur. Ordunun cephedeki en önemli ihtiyaçlarının başında ise iâşe tedariki ve beslenme meselesi gelmekteydi. Osmanlı Devleti, hububatın ülke dışına satılmasını kontrol ettiği gibi savaş zamanlarında tamamen yasaklamaktaydı. Buna rağmen sefer dönemlerinde İstanbul'un iâşesi başta olmak üzere cephedeki ordunun erzak ihtiyacını karşılamakta problemler yaşamıştır. Sefere çıkan ordunun ihtiyacını özellikle de sefer güzergahı üzerindeki idârî birimlerden karşılayan devlet, çoğu zaman belirlemiş olduğu miktarda zahire toplayamamıştır. Özellikle de 1829 yılında Balkanlar Cephesi'ndeki ordunun ihtiyacı mübâyaa edilmesi planlanan buğday ve şairin istenildiği gibi toparlanamadığı anlaşılmaktadır. Nitekim seferin nihayete ermesinden sonra, 1830 yılı ortalarına gelindiğinde dahi sefer sırasında talep edilen hububatın henüz toplanamadığı ve toplanması için yazışmaların devam ettiği

³³³ Ertas, *Sultanın Ordusu: Mora Fethi Örneği 1714-1716*, 149.

³³⁴ Bulakçıbaşı, *H.1245-1247 (1830-1832) Tarihli 1960 Numaralı Trabzon Şer'îyye Sicilinin Transkribi ve Değerlendirilmesi*, 121-122.

görülmektedir. Daha önce istenen ve fakat reayanın yapmış olduğu başvurular neticesinde toparlanamadığı belirtilen hububat miktarında tenzile gidilmesi kararlaştırılmıştır. Bunun üzerine talep edilen hinta ve şair miktarı yeniden belirlenerek, belirlenmiş miktarın Edirne'deki ambarlara teslim edilmesi şartıyla tenzil miktarının kabul edileceğine karar verilmiştir. Yapılan indirimlere rağmen bile bazı kazalarda istenilen hububat temin edilememekteydi. Örneğin; İzladı Kazası'ndaki hinta ve şair kıtlığı yüzünden kaza reayasının rica ve isteği üzerine bakaya kalan hinta ve şair yerine kokoroz (mısır buğdayı) ile ödenmek istendiği belirtilmiştir³³⁵.

Tablo 5.5. Ordunun hububat ihtiyacı için Balkanlardaki kazalardan toplanması istenen hububatın temin edilememesi üzerine tenzile (indirime) gidilerek belirlenen yeni miktar

<i>Kaza</i>	<i>Talep edilen ilk miktar</i>		<i>Tenzil sonrası istenen miktar</i>	
	<i>Hinta (Keyl)</i>	<i>Şair (Keyl)</i>	<i>Hinta (Keyl)</i>	<i>Şair (Keyl)</i>
Şarköy	2.500	2.500	2.000	2.000
Şumnu ³³⁶	2.500	2.500	204,5	390,5
İpsala ³³⁷	2.500	2.500	1.667,5	1.239
Akçakızanlık ³³⁸	5.000	5.000	4.425	4.639,5
İzladi ³³⁹	-	18.500	-	-
Kızanlık ³⁴⁰	-	-	1.479	500
Tekfurdağı ³⁴¹	-	-	524	539
Malkara ³⁴²	-	-	1.531,5	1.800
Gelibolu ³⁴³	-	-	786	203
Yenice-i	-	-	5.000	913
Karasu ³⁴⁴	-	-	3.277	3.179
Gümölcine ³⁴⁵	-	-	3.277	3.179
Toplam	12.500	31.000	20.894,5	15.203

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Şark Cephesi'nin iâşe ihtiyaçlarının karşılandığı önemli merkezlerinden biri Samsun İskelesi'ndeki ambarlar idi. Sivas, Amasya, Tokat ve Çorum gibi denize kıyısı olmayan sancak ve bağlı kazalardan toplanan hububat, karayolu ulaşım vasıtalarıyla Samsun İskelesi'ne taşınıp, buradaki ambarlarda muhafaza edilmekteydi. İhtiyaca binaen buradan denizyolu vasıtasıyla İstanbul'a veya ihtiyacın olduğu cephelere en yakın limanlara nakledilerek ulaştırılmaktaydı. Örneğin;

³³⁵ BOA. A.DVN.MHM.d. No. 247, 1, 18, hkm. 44.

³³⁶ Şumnu Kazası'ndan daha önceki tarihlerde gönderilen emirler doğrultusunda tahsil edilmesi istenen 2.500 kile buğday ve 2.500 kile arpa istenmiştir. Fakat söz konusu miktarlar Şumnu Kazası ahalisi tarafından toparlanamayınca, kaza ileri gelenleri tarafından yapılan başvurular neticesinde istenilen zahâirin temin edilemeyeceğinin bildirilmesi üzerine sadece 204,5 kile buğday ve 390,5 kile arpanın Edirne ambarlarına teslimi istenmiştir. Tenzil edilen miktar karşılığında ise 10.000 kuruşluk bir nakit ücretin toplanması talep edilmiştir (BOA. A.DVN.MHM.d. No. 247, 1).

³³⁷ BOA. A.DVN.MHM.d. No. 247, 1.

³³⁸ BOA. A.DVN.MHM.d. No. 247, 1.

³³⁹ BOA. A.DVN.MHM.d. No. 247, 18, hkm. 44.

³⁴⁰ BOA. A.DVN.MHM.d. No. 247, 18, hkm. 57.

³⁴¹ BOA. A.DVN.MHM.d. No. 247, 18, hkm. 58.

³⁴² BOA. A.DVN.MHM.d. No. 247, 18, hkm. 60.

³⁴³ BOA. A.DVN.MHM.d. No. 247, 18, hkm. 62.

³⁴⁴ BOA. A.DVN.MHM.d. No. 247, 18, hkm. 63.

³⁴⁵ BOA. A.DVN.MHM.d. No. 247, 18, hkm. 64.

1828 yılı ortalarında buğday ve şaire duyulan ihtiyaç Samsun İskeleyi'ne yakın olan yerlerden mübâyaa yoluyla karşılanmaya ve iskeleydeki ambarlarda toplatılmaya çalışılmıştır. 22 Haziran 1828 tarihiyle bölgeye gönderilen Mübâyaa Emini Ahmed Bey, Sivas Sancağı ve bağlı alt birimlerinden İstanbul rayiç fiyatı üzerinden kilesi 2 kuruştan 30.000 kile hinta ve kilesi 1 kuruştan 10.000 kile şairi harman yerlerinden satın alıp, belirlenen yere nakletmekle görevlendirilmiştir. Talep edilen hinta ve şairin Samsun İskeleyi'ne teslim edilmiş ve ücretinin ise mübâyaa eminine ödenmiş olduğu 7 Ağustos 1828 tarihli bir evraktan anlaşılmaktadır.³⁴⁶

Osmanlı idaresi, savaş zamanlarında dışarıdan yapılan zahire ithalatıyla da ihtiyaçlarını giderebilecek potansiyele sahipti. Fakat bu durum olağanüstü şartların hakim olduğu savaş dönemlerinde oldukça zor bir hal almaktaydı. Nitekim savaş dönemlerinde artan enflasyon ve fırsatçı tüccarların faaliyetleri sebebiyle ithal edilen zahire henüz Osmanlı limanlarına varır varmaz stokçuların eline geçmekteydi. Bâbiâli bu durumun önüne geçmek için bir dizi çalışma başlatarak, hem iç piyasa da hububat fiyatını kontrol altında tutmak hem de ihtiyaç duyduğu miktarı bulmak için çaba sarfetmiştir. Bu amaç doğrultusunda Avusturya (Nemçe)'dan ithal edilecek hububat ile gereksinim duyulan hububatin karşılanabileceği düşünülmüştür. Bu iş için görevlendirilen Belgrad Muhafızı ve Semendire Valisi Hüseyin Paşa ile Siroz Valisi Zigental arasındaki piyasa araştırmaları neticesinde ayrıntılı bir fiyat listesi oluşturularak 1829 yılı başlarından itibaren hububat ithalatının yapılabileceği kararlaştırılmıştır.³⁴⁷ Ardından Avusturya Başvekaleti ile İstanbul'daki Avusturya elçisi arasında yapılan yazışmalarda Ada-i Kebir'den Bosna sınırına kadar olan Avusturya topraklarından mübâyaa edilecek olan zahirenin ne şartlarda alınabileceğine dair ayrıntılı bir rapor hazırlanarak Varadin'deki Osmanlı idarecilerine bildirilmiştir.³⁴⁸ Bunun üzerine zahire mübâyaaası için memur edilen kaban tüccarlarından Hacı Ali Ağa'nın bölgeye ulaştığı ve zahire mübâyaaası gerçekleştirdiği 1829 yılı ocak ayı sonlarına ait yazışmalardan anlaşılmaktadır. Osmanlı yönetimi bu yöntem ile bir yandan piyasadaki hububat fiyatlarını dengelemeye çalışırken bir yandan da hububat ihtiyacını fırsatçılık yapan tüccarların insafına bırakmamaya gayret göstermekteydi.³⁴⁹

Osmanlı ordusunun savaş esnasındaki iâşesini sağlama yöntemlerinden biri muharebeler esnasında elde etmiş olduğu ganimetlerdi. Örneğin; 2 Temmuz 1829 tarihli bir kayıttan anlaşıldığı kadarıyla Varna'daki muharebeler sırasında Ruslar'dan ele geçirilen malzemeler arasında Rus kuvvetlerinin kendi arasındaki yazışmaları bulunmaktaydı. Bu yazışmalarda, Rus ordusunun erzak sevkiyatının sekteye uğradığı belirtilmektedir. Evrak tercümesinden anlaşıldığı kadarıyla; Rus ikinci ordusu için

³⁴⁶ Ekici, *33 Numaralı Tokat Şer'iyi Sicili'nin Transkripsiyonlu Metni ve Değerlendirilmesi*, 251-253.

³⁴⁷ BOA. HAT. No. 1016, Gömlek No. 42499-B, 1 B 1244 [7 Ocak 1829].

³⁴⁸ BOA. HAT. No. 1016, Gömlek No. 42499-D, 10 B 1244 [16 Ocak 1829]; BOA. HAT. No. 1016, Gömlek No. 42499, 15 B 1244 [21 Ocak 1829].

³⁴⁹ BOA. HAT. No. 1016, Gömlek No. 42499-A, 22 B 1244 [28 Ocak 1829].

Hocabey (Odessa)’den Köstence’ye deniz yoluyla 3.500 kile yulaf ve 1.200 kile şair gönderilmiştir. Fakat Hocabey ile Köstence’deki Rus erzak memurları arasındaki yazışma, gönderilen zahirenin miktarının eksiksiz bir şekilde yerine ulaştırılamadığına işaret etmektedir. Gönderilen hububatın yerine ulaşmadığı ve Köstence’deki çarpışmalar sırasında Türkler tarafından ele geçirildiği belirtilmektedir. Hocabey’den Köstence’ye gönderildiği esnada ganimet olarak ele geçirilen malzeme arasında 620 adet araba, 3.152 çuval peksimet, 382 çuval bulgur ve 34 araba muhtelif cins hububat bulunmaktaydı. Yazışmanın sonunda ise Rus ordusunun erzak taşımak için Köstence ile Kavarna arasındaki güzergahı kullandığı ve güzergâh üzerinde sık sık yağmalama hadiseleri meydana geldiği, hatta en son gönderilen un yüklü sekiz arabadan beşinin yolda yine Osmanlı kuvvetleri tarafından ele geçirildiği belirtilmiştir.³⁵⁰

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi’nde Bâbîâlî’nin iâşe ihtiyaçlarının tedarikinde maddi darlık çektiğini daha sonraki dönemlerde de süren alacak verecek davalarına ait kayıtlardan anlaşılmaktadır. Nitekim 1 Ekim 1889 tarihli bir şikâyet dilekçesinde; 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi’nin sonuçlanması üzerinden yarım yüzyıldan fazla bir süre geçmesine rağmen halen savaş dönemine dair alacak-verecek davalarının sürdüğünü görmekteyiz. Söz konusu tarihte, Semlin Şehri’nde mukim George Yuvanoîç adında bir zat 1829 yılında Belgrad Muhafızı Süleyman Paşa komutasındaki orduya 3.200 kıyye (1 kıyye=1282 gr.) mısır buğdayı sattığını ve maddi karşılığı olan 3.200 kuruşu halen alamadığını beyan etmiştir. Söz konusu mağdur, dört yıl boyunca bu konu hakkında yaptığı başvurulardan bir netice alamadığını ifade ederek, ya sattığı malın maddi karşılığını veyahut tahsil için yaptığı başvuru sırasında elinden alınan senedin kendisine iadesini talep etmiştir.³⁵¹

5.2.2. Ekmek (Nân-ı Aziz) ve Peksimet

Seferlerde Osmanlı ordusunda yer alan askerin temel yiyeceği, arşiv kayıtlarında nân-ı aziz olarak geçen ekmek ve peksimetti. Bu iki yiyecek, içerdiği hammadde açısından aynı olmasına rağmen dayanıklılık ve lezzet açısından farklılık göstermekteydi. Ekmek, tabiatı gereği daha çabuk küflenip bozulabilen bu sebeple de pişirilmesinden sonra kısa süre içinde tüketilmesi gereken bir yiyecekken; peksimet, uzun süre dayanıklılığını koruyan bir besin kaynağıydı. Bu iki beslenme ürünü, üretim açısından değerlendirildiğinde ekmek; özellikle de düşman ile sıcak temasın olmadığı, ordu yürüyüşleri sırasında veya pişirmek için uygun koşulların olduğu geniş zaman diliminde pişirilip, taze tüketilen bir yiyecekti. Fakat peksimet ise daha çok sıcak muharebe zamanlarına yönelik daha önceden hazırlanan, depolanması durumunda bozulmadan

³⁵⁰ BOA. HAT. No. 1020, Gömlek No. 42610-F, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1829].

³⁵¹ BOA. Dahiliye Nezâreti, Mektubî Kalemi [DH.MKT.] No. 1662, Gömlek No. 41, 5 S 1307 [1 Ekim 1889].

uzun süre muhafaza edilebilen bir yiyecek seçeneği idi. Bu bakımdan sıcak muharebe dönemlerinde ordunun tükettiği temel besinlerin başında peksimet yer almaktaydı.³⁵²

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin başladığı sırada gerek İstanbul iâşesi ve gerekse de cephelerdeki durum değerlendirildiğinde iâşe tedariki ve beslenme organizasyonunun istenildiği gibi yürütülemediği anlaşılmaktadır. Öncelikle İstanbul iâşesi ele alındığında savaşın başlamasından birkaç ay önce İstanbul -*Darü'l-hilafe*- ve Bilâd-ı Selâse'deki fırınların büyük bir bölümünün yanması hem fırınların hem de ekmek yapımında kullanılan hububatın ziyanına sebep olmuştur. Bu durum İstanbul'da halkın geneli için geçerli olacak bir yokluk döneminin başlamasına yol açmıştır. Ellerindeki malı kaybeden fırın sahiplerinin iş yerlerini tekrar onaramayacaklarının anlaşılması üzerine özellikle de Dikilitaş ve Testereciler havalisindeki fırınların devlet hazinesinden verilecek yardımlarla onarılması gündeme gelmiştir. Ayrıca hububatın da devlet tarafından karşılanarak verilecek bu uygulamanın amacı halka temiz ve ucuz ekmek yedirmektir.³⁵³

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin başlamasından evvel İstanbul'un beslenme ihtiyacını karşılamak için haftalık 40.000 kile zahire dağıtıldığı ve savaş başladıktan sonra ise bu miktarın yarıya düşürüldüğü belirtilmektedir. Zira İstanbul'a dışarıdan ulaşan kaliteli buğdayın önemli bir kısmı boğazlar yoluyla Rusya'dan gelmekteydi. Bu durum fırıncıların hoşuna gitmediği gibi hamura darı gibi başka maddeler eklenmesine ve dolayısıyla ekmeğin kalitesinin düşürülmesine neden olmaktaydı. Hal böyle iken mevcut şartlar ve savaşın ilanı İstanbul iâşesi ve cephedeki ordunun beslenmesi konusunda problemler doğurduğu gibi ilerleyen zamanlarda kıtlığa varacak bir hal almasına yol açacaktı. Nitekim savaşın başlamasından kısa bir süre sonra İstanbul'un iâşesi konusunda ortaya çıkan darlık dönemi, uzun yıllardır İstanbul'da Fatih Camii civarındaki Çukur Hamamı'nda bulunan zahire ambarlarında kullanılmamak üzere terk edilmiş, kokmuş ve neredeyse külçeleşmiş şekilde sertleşen darı, mısır ve çavdar bir araya toplanarak öğütülmüş ve fırınlarda pişirilerek halka dağıtılmaya başlanmıştır. Son dönem Osmanlı askeri tarihçilerinden Ferik Ahmed Muhtar Paşa bu vakaya dair düşüncelerini: "... ne kadar eski zahireler var ise fırınlara bi't-tevzî ber-mûcib- i defter cevâmi ve kiliselerde sabah akşam beher nüfûs için memûrîn nezâretleriyle birer tane ekmek tevzî edilir idi. Beheri yumruk kadar simsiyâh bir somun idi ki rabbim bir daha göstermesin yenilir yutulur şey değil idi" cümleleriyle aktarmaktadır. Devamında ekmek elde etmek için fırınların önünde meydana gelen izdihamların yaşandığını belirten Ahmed Muhtar Paşa, sağlıksız malzemeden üretilen söz konusu ekmeği yiyen sağlıklı insanların çeşitli

³⁵² Ertaş, *Sultanın Ordusu: Mora Fethi Örneği 1714-1716*, 154; Graf Marsilli, *Osmanlı İmparatorluğunun Zuhur ve Terakkisinden İnhitâtı Zamanına Kadar Askerî Vaziyeti*, çev. M. Kaymakam Nazmi, (Ankara: Büyük Erkân-ı Harbiye Matbaası, 1934), 188; Peksimet, kara savaşlarında da sıkça kullanılan bir yiyecek olmasının yanından bilhassa da uzun süre süren deniz savaşlarında donanma mürettebatının tükettiği besin kaynağıydı (İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı, XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992), 244).

³⁵³ BOA. C.BLD. No. 66, Gömlek No. 3279, 26 B 1243 [12 Şubat 1828].

hastalıklarla karşı karşıya kaldığını, bünyesi daha zayıf birçok insanın ise bu ekmeleri yedikten sonra vefat ettiğini belirtmektedir.³⁵⁴

Ahmed Muhtar Paşa, İstanbul'daki iâşe kıtlığının Anadolu'dan gelip İstanbul üzerinden cepheye ulaşmaya çalışan askeri de etkilediğini belirtmektedir. Hatta gelip geçen askerin birkaç gün boyunca İstanbul'da aç kaldığı ve bazılarının da terk-i hayat ettiğini nakletmiştir. Bu dönemde Anadolu'dan veya diğer bölgelerden gelen asker sebebiyle İstanbul'daki nüfusun hızlıca artmış ve bu da iâşe organizasyonunda yeni problemlere yol açmıştır. Durumun ciddileşmesi üzerine Bâbıâli, İstanbul nüfusuna yönelik envanter çalışması başlatmış ve yaklaşık 35.000 kişilik bir nüfusun varlığı tespit edilmiştir. Bunun üzerine en azından herkese günlük bir kuru ekmek verilmesi kararlaştırılarak, en azından insanların hayatta kalmaları sağlanmaya çalışılmıştır.³⁵⁵

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde cephedeki askerin tükettiği ekmek miktarı bölgeden bölgeye veya döneme göre farklılık göstermiştir. Örneğin; savaşın başladığı 1828 yılının ilk yarısında Ordu Seraskeri Hüseyin Paşa komutasındaki Büyükdere ve Beykoz çayırlarındaki mıntıkada bulunan askerlere günlük 160 dirhem ekmek verilmiştir. Fakat bu miktarın askerin beslenmesine yeterli gelmediğinin anlaşılması üzerine günlük ekmek miktarının 200 dirheme çıkarılmasına karar verilmiştir.³⁵⁶ Yine aynı dönemde benzer uygulamaya dair bir isteğin de Bosna Valisi Abdurrahman Paşa tarafından Sadaret'e iletildiği görülmektedir. Abdurrahman Paşa; Sokol, Belgrad, Öziçe ve Böğürdelen kalelerinde görev yapan askere günlük verilen 160 dirhem ekmeğin askerin beslenmesi için yeterli olmadığına dikkat çekerek, bu miktarın artırılması gerektiğini bildirmiştir. Hatta miktarı attırılan ekmekle beraber günlük bir kıyye kokoruzun (mısır unu) çevredeki halkın desteğiyle tedarik edilerek ekmekle beraber verilmesinin faydalı olacağına dair görüşlerini bildirmiştir.³⁵⁷

1828 yılı ortalarında daha önce günlük askere verilen ekmek miktarının 200 dirhem civarına çıkarıldığı ve bu miktarın yaygınlaştırıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim Yergöğü havalisindeki askere günlük 200 dirhem ekmek verildiği ama ekmeğin normalden daha esmer çıkarıldığından şikayet edilmiştir. Şikayetler değerlendirilerek bölgedeki seyyar fırınların uyarılmış ve tüketime uygun ekmek pişirilmeleri istenmiştir.³⁵⁸ Elbette ki bu miktarların eldeki mevcut zahire stoklarına bağlı olarak değişmekteydi. Dolayısıyla askere verilen ekmek miktarı bazen bir cephede fazla iken iâşe sevkiyatının ulaştırılamadığı yerlerde daha az verilebilmekteydi. Mesela; Ayvacık Köyü'ndeki bulunan birliklerde yer alan askerlerin bazılarına yukarıda belirtilen miktara yakın ekmek verilmişse de bazılarına verilen miktarın belirtilenden çok daha az olduğu

³⁵⁴ Ferik Ahmed Muhtar Paşa, *Türkiye-Rusya Seferi ve Edirne Muâhede*, I, 216.

³⁵⁵ Ferik Ahmed Muhtar Paşa, *Türkiye-Rusya Seferi ve Edirne Muâhede*, I, 216.

³⁵⁶ BOA. C.AS. No. 498, Gömlek No. 20791, 13 L 1243 [28 Nisan 1828].

³⁵⁷ BOA. HAT. No. 1025, Gömlek No. 42743, 19 L 1243 [4 Mayıs 1828].

³⁵⁸ BOA. HAT. No. 614, Gömlek No. 30218, 19 M 1244 [1 Ağustos 1828]; BOA. C.AS. No. 142, Gömlek No. 6272, 13 B 1244 [19 Ocak 1829].

anlaşılmaktadır. Bu durumun muhtemel sebepleri arasında bölgedeki iâşe malzemesinin yetersizliği veya askeri birlikler arasındaki öncelik sırası gösterilebilir.

Tablo 5.6. 4-14 Ocak 1829 tarihleri arasında Ayvacık Köyü'nde askere günlük olarak kıyye cinsinden verilen nân-ı aziz.³⁵⁹

<i>Tarih</i>	<i>Tayînâtı Alan</i>	<i>Nân</i>
4 Ocak 1829 Cumartesi (27 C 1244)	Cebelhâne-i Âmire	186
	Tersâne-i Âmire	-
	Arabacı Piyadeler	10
	Topçu Süvariler	141
	Topcu Piyadeler	12
	Mehterhane	98
	Zaim Hasan Bey	8
	Ahmed Bey	6
	Asâkir-i Mansûre Ordusu'ndaki hasta askerlere verilen	129
	Halil Bey	6
	Esterân-ı mîrîye verilen	-
	Develere	-
	Mîrî katırlara	-
	Dermândegân-ı mîrî	25
	Fişenkçiler	3
	Devecibaşı Mehmed Ağa	6
	Ali Şefik Paşa	14
	Hamza Bey	-
	Asâkir-i Mansûre Ordusu'na vaktinde verilmeyen zam bedeli	13
	Çirmen Sancağı'ndan gelen asâkire verilen	135
	Ordu memurlarına verilen	1.340
5 Ocak 1829 Pazar (28 C 1244)	Cebelhâne-i Âmire	186
	Arabacı Piyadeler	10
	Topçu Süvariler ³⁶⁰	141
	Topcu Piyadeler	12
	Mehterhane ve çadırcılara verilen	102
	Zaim Hasan Bey	8
	Ahmed Bey	6
	Asâkir-i Mansûre Ordusu'ndaki hasta askerlere verilen	142
	Halil Bey	6
	Esterân-ı mîrîye verilen	-
	Develere	-
	Dermândegân-ı mîrî	25
	Fişenkçiler	3
	Devecibaşı Mehmed Ağa	6
	Ali Şefik Paşa	14
	Hamza Bey	7
6 Ocak 1829 Pazartesi (29 C 1244)	Cebelhâne-i Âmire	188
	Arabacı Piyadeler	10
	Topçu Süvariler	141
	Topcu Piyadeler	12
	Mehterhane	102
	Zaim Hasan Bey	8
	Ahmed Bey	6
	Asâkir-i Mansûre Ordusu'ndaki hasta askerlere verilen	142

³⁵⁹ BOA. *Bâb-ı Defteri, Başmuhâsebe Kalemi Defterleri [D.BŞM.d.]*, No. 9565, 4-5.

³⁶⁰ Ayrıca köylerde bulunan süvari topçularına 43 kıyye dakik ve iki günlük tayînât olarak 81 keyl şair verilmiştir.

	Halil Bey	6
	Esterân-ı mîrîye verilen	-
	Develere	-
	Devecilerin beygirlerine	-
	Mîrî katırlara	-
	Dermândeğân-ı mîrî	60
	Fişenkçiler	3
	Devecibaşı Mehmed Ağa	6
	Devecilere	27
	Ali Şefik Paşa	14
	Hamza Bey	15
	Cebelhâne-i Âmire	188
	Arabacı Piyadeler	10
	Topçu Süvariler ³⁶¹	141
	Topcu Piyadeler	12
	Mehterhane	102
	Zaim Hasan Bey	8
	Ahmed Bey	6
	Asâkir-i Mansûre Ordusu'ndaki hasta askerlere verilen	142
7 Ocak 1829	Halil Bey	6
Salı	Esterân-ı mîrîye verilen	-
(30 C 1244)	Sarbân-ı mîrîye verilen	18
	Develere	-
	Mîrî katırlara	-
	Dermândeğân-ı mîrî	6
	Fişenkçiler	3
	Devecibaşı Mehmed Ağa	6
	Devecilere	47
	Ali Şefik Paşa	14
	Cebelhâne-i Âmire	188
	Arabacı Piyadeler	10
	Topçu Süvariler	141
	Topcu Piyadeler	12
	Mehterhane	102
	Zaim Hasan Bey	8
	Ahmed Bey	6
	Asâkir-i Mansûre Ordusu'ndaki hasta askerlere verilen	142
8 Ocak 1829	Halil Bey	6
Çarşamba	Esterân-ı mîrîye verilen	-
(1 B 1244)	Sarbân-ı mîrîye verilen	18
	Gündelikçi deve sürücülerine	8
	Develere	-
	Devecilere	39
	Devecilerin katırlarına	-
	Dermândeğân-ı mîrî	6
	Fişenkçiler	3
	Devecibaşı Mehmed Ağa	6
	Ali Şefik Paşa	14
	Cebelhâne-i Âmire	188
9 Ocak 1829	Arabacı Piyadeler	10
Perşembe	Topçu Süvariler	141
(2 B 1244)	Topcu Piyadeler	12
	Mehterhane	102
	Zaim Hasan Bey	8

³⁶¹ Ayrıca köylerde bulunan süvari topçularına 5 günlük tayînât olarak 107,5 kıyye dakik ve 202,5 keyl şair verilmiştir.

	Ahmed Bey	6
	Asâkir-i Mansûre Ordusu'ndaki hasta askerlere verilen	142
	Halil Bey	6
	Esterân-ı mîrîye verilen	-
	Katırlara	-
	Sarbân-ı mîrîye verilen	23
	Gündelikçi deve sürücülerine	-
	Deve çobanlarına	-
	Devecilere	39
	Sarbân-ı -----	8
	Dermândeğân-ı mîrî	6
	Fişenkçiler	3
	Devecibaşı Mehmed Ağa	6
	Ali Şefik Paşa	14
	Cebelhâne-i Âmire	188
	Arabacı Piyadeler	-
	Topçu Süvariler	141
	Topcu Piyadeler	22
	Mehterhane	102
	Zaim Hasan Bey	8
	Ahmed Bey	6
	Asâkir-i Mansûre Ordusu'ndaki hasta askerlere verilen	142
	Halil Bey	6
	Esterân-ı mîrîye verilen	-
	Sarbân-ı mîrîye verilen	15
	Deve çobanlarına	-
	Devecilere	44
	Sarbân-ı -----	8
	Top çeken beygirlere	-
	Dermândeğân-ı mîrî	6
	Fişenkçiler	3
	Devecibaşı Mehmed Ağa	6
	Ali Şefik Paşa	14
	Cebelhâne-i Âmire	188
	Arabacı Piyadeler	10
	Topçu Süvariler	141
	Topcu Piyadeler	12
	Mehterhane	102
	Zaim Hasan Bey	8
	Ahmed Bey	6
	Asâkir-i Mansûre Ordusu'ndaki hasta askerlere verilen	142
	Halil Bey	3
	Esterân-ı mîrîye verilen	-
	Sarbân-ı mîrîye verilen	23
	Deve çobanlarına	39
	Devecilere	-
	Sarbân-ı -----	8
	Dermândeğân-ı mîrî	6
	Fişenkçiler	3
	Devecibaşı Mehmed Ağa	6
	Ali Şefik Paşa	14
	Cebelhâne-i Âmire	180
	Arabacı Piyadeler	10
	Topçu Süvariler ³⁶²	141
	Topcu Piyadeler	12

³⁶² Ayrıca köylerde bulunan süvari topçularına 3 günlük tayînât olarak 63,5 kıyye dakik ve 121,5 keyl şair verilmiştir.

	Mehterhane	102
	Zaim Hasan Bey	8
	Ahmed Bey	6
	Asâkir-i Mansûre Ordusu'ndaki hasta askerlere verilen	142
	Halil Bey	6
	Esterân-ı mîrîye verilen	-
	Sarbân-ı mîrîye verilen	23
	Kiralık develere	39
	Deve çobanlarına	-
	Dermândeğân-ı mîrî	6
	Fişenkçiler	3
	Devecibaşı Mehmed Ağa	6
	Ali Şefik Paşa	14
13 Ocak 1829 Pazartesi (6 B 1244)	Cebelhâne-i Âmire	180
	Arabacı Piyadeler	10
	Topçu Süvariler	141
	Topcu Piyadeler	12
	Mehterhane	102
	Zaim Hasan Bey	8
	Ahmed Bey	6
	Asâkir-i Mansûre Ordusu'ndaki hasta askerlere verilen	142
	Halil Bey	6
	Esterân-ı mîrîye verilen	-
	Sarbân-ı mîrîye verilen	23
	Kiralık develere	39
	Deve çobanlarına	-
	Dermândeğân-ı mîrî	6
	Fişenkçiler	3
	Devecibaşı Mehmed Ağa	6
	Ali Şefik Paşa	14
14 Ocak 1829 Salı (7 B 1244)	Cebelhâne-i Âmire	180
	Arabacı Piyadeler	10
	Topçu Süvariler ³⁶³	141
	Topcu Piyadeler	12
	Mehterhane	102
	Zaim Hasan Bey	8
	Ahmed Bey	6
	Asâkir-i Mansûre Ordusu'ndaki hasta askerlere verilen	142
	Halil Bey	6
	Esterân-ı mîrîye verilen	-
	Sarbân-ı mîrîye verilen	23
	Kiralık develere	39
	Deve çobanlarına	-
	Develere verilen	-
	Dermândeğân-ı mîrî	6
	Fişenkçiler	3
	Devecibaşı Mehmed Ağa	6
	Ali Şefik Paşa	14
Toplam		9.191

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü üzere 1829 yılı ocak ayında Ayvacık Köyü (Çanakkale)'nde aralarında Cebelhâne-i Âmire, Tersâne-i Âmire, Arabacı Piyadeler, Topçu Süvariler, Mehterhane ve diğer birçok birliğin yer aldığı gruplara günlük kıyye

³⁶³ Ayrıca köylerde bulunan süvari topçularına 3 günlük tayînât olarak 63,5 kıyye dakik ve 121,5 keyl şair verilmiştir.

cinsinden verilen ekmek miktarı verilmektedir. Bölgedeki asker sayısı belirtilmemiş olmakla beraber, asker başına düşen günlük ekmek miktarı farkının çok olduğu görülmektedir. Örneği; Cebelhâne-i Âmire, Tersâne-i Âmire ve topçu süvarilerine günlük 100-180 kıyye verilirken diğer birlik veya münferit şahıslara verilen miktarın daha az olduğu dikkat çekmektedir. Söz konusu köyde bulunan askere, 4-14 Ocak 1829 tarihleri arasındaki on günlük zaman diliminde toplamda 9.191 kıyye ekmek dağıtılmıştır.

1829 yılı ocak ayından itibaren askere verilen günlük ekmek miktarının biraz daha artırılması için adımlar atılmıştır. Örneğin; Sadrazam Mehmed İzzet Paşa'dan Sadaret Kaymakamı'na gönderilen bir emirnamede Ordu-yı Hümâyûn da bulunan her nefere günlük 240 dirhem ekmek verilmesi tebliğ edilmiştir.³⁶⁴ Yine 1829 yılı bahar ayında sefere gidecek askerin cepheye ulaştırılması sırasında verilen ekmek miktarının artırıldığına tesadüf edilmektedir. 1829 yılı mart ayında Anadolu'dan gelip İstanbul üzerinden cepheye sevk edilen askerin geçtiği mahallerdeki halka yük olmamasına yönelik önlemler alınmıştır. Bu önlemlerden biri de asker başına 300 dirhem ekmek ve ilaveten süvarilerin atlarına arpa ve saman sağlanması için gerekli olan 100.000 kuruşluk ödenek defterdarlıktan sağlanmıştır. Çirmen Kaymakamı Vecihi Paşa'nın 1829 yılı mart sonunda Sadaret'e gönderdiği arızasında talep edilen paranın temin edilip yerine ulaştırıldığını bildirmiştir.³⁶⁵

Şark Cephesi'ndeki ordunun iâşe ve beslenme durumu Balkan Cephesi'ne nazaran daha vahim bir vaziyetteydi. Zira Rusların Kafkasya üzerinden hızlıca Kars ve Erzurum üzerine ilerlemeleri bölgedeki ulaşım ve haberleşme yollarını kapattığı için bölgedeki Osmanlı ordusuna yapılacak takviye ulaştırılamamaktaydı. 1828 yılı temmuz ayında Sivas Valisi Mehmed Paşa, Erzurum Valisi ve Şark Seraskeri Galib Paşa'ya gönderdiği bir arızada; Rusların Kars'a giden yolları tamamen kapattığını, Kars'ta bulunan birliklerin başta yiyecek ekmek olmak üzere birçok malzemeye ihtiyaç duyduğunu bildirmekteydi. Bölgeye bir şekilde ulaşım sağlanması gerektiğini düşünen Mehmed Paşa, Kars ve havalisindeki askerin iâşe gereksinimlerini karşılayamayacak derecede yokluk içinde olduğunu ve bu hususun ihmal edilmemesi gerektiğine dikkat çekmiştir.³⁶⁶ Hatta Mehmed Paşa, bunun üzerine Ardahan'a giderek iâşe temin etmenin yollarına başvurmuştur. Fakat bu bölgede asker için yiyecek tedarik etmenin zor olduğunu fark ettikten sonra Galib Paşa'dan müsaade isteyip, uygun görülmesi durumunda Pasinler Ovası'na doğru çekilerek, buradan temin etmek istediğini bildirmiştir.³⁶⁷

Kars ve çevresinin Rus ablukası altına alınmasından sonra Kars Muhafızı Mehmed Emin Paşa'dan Sadaret'e gönderilen bir kayıta da Kars'ta bulunan askeri besleyecek kadar ekmek ve diğer yiyeceklerin kalmadığı ifade edildikten sonra Rusların

³⁶⁴ BOA. *HAT*. No. 1065, Gömlek No. 43682, 6 B 1244 [12 Ocak 1829].

³⁶⁵ BOA. *Cevdet Maliye [C.ML.]*, No. 538, Gömlek No. 22148, 3 B 1244 [9 Mart 1829]; BOA. *C.AS*. No. 1011, 42456, 23 B 1244 [29 Mart 1829].

³⁶⁶ BOA. *HAT*. No. 1073, Gömlek No. 43929, 23 Z 1243 [6 Temmuz 1828].

³⁶⁷ BOA. *HAT*. No. 1073, Gömlek No. 43929-F, 27 Z 1243 [10 Temmuz 1828].

ekmek başta olmak üzere bir gemi dolusu iâşe malzemesini dışarıdan ithal ettiğini bildirilmekteydi. Mehmed Emin Paşa'nın bildirdiklerinden de anlaşılacağı üzere bölgedeki Osmanlı ordusuna nazaran Rus ordusunun iâşe tedariki ve beslenme organizasyonu daha güçlü görünmekteydi.³⁶⁸

Osmanlı ordusunun iâşe tedariki ve beslenme konusunda yaşadığı sıkıntıların sebeplerinden biri de daha önceki dönemlerde ithal edilen buğdayın çoğunlukla Rusya'dan alınmasıydı. Rusya ile başlayan diplomatik krizler ve ardından savaş hali, buğday ithalatını sekteye uğrattığı için bilhassa savaşın ikinci yılında hububat sıkıntısı derinleşmekteydi. 1829 ortalarına gelindiğinde Osmanlı ambarlarda kalan son Rus buğdayının ekmek üretiminde kullanılması gündeme gelmişse de üretilen ekmek eski fiyattan satılamamıştır. Çözüm olarak *-birçok ülkeye nazaran yüksek kaliteli olduğu düşünülen-* Rus buğdayının içine darı karıştırılarak fiyatın düşürülmesine karar verilmiştir.³⁶⁹

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin ilanı sırasında Osmanlı yönetiminin ilerde yapılacak sıcak muharebeler için askerin iâşe ve beslenmesine yönelik tedbirlerinden biri de peksimet hazırlıklarıydı. Peksimet yapımı için talimat verilen yerlerden başında Kıbrıs Muhassıllığı gelmekteydi. Bunun için 1828 yılı şubat ayında Kıbrıs'a giden Berci ve Geyvani adlı donanma gemilerine 60 kantar peksimet verildiği Kıbrıs Muhassılı Ali Ruhi tarafından Sadaret'e bildirilmiştir.³⁷⁰ Ardından Belgrad'da çevresine yakın cepheleri iâşe bakımından takviye etmesi için peksimet pişirme fırınlarının inşası ve burada gerekli olacak beygir değirmenlerinin tedariki sağlanmaya çalışılmıştır.³⁷¹ Peksimet pişirim hazırlıklarının yapıldığı bir diğer önemli lokasyon ise Vidin'di. Vidin Muhafızı İbrahim Paşa'nın talimatları doğrultusunda Vidin zahire ambarlarında bulunan 20.671 kile buğday kullanılarak toplamda 317.767 kile peksimet pişirimi gerçekleştirilerek, burada depolanmıştır.³⁷² Balkan Cephesi'nde peksimet üretim merkezlerinden biri de Yanbolu Kazası'ydı ki 1829 yılı haziran ayında gönderilen bir emirnamede Yanbolu'da üretilip stoklanan peksimetin cepheye ulaştırılması istenmiştir.³⁷³

Yapılan hazırlıklara rağmen Varna'daki Osmanlı ordusunun iâşe ve beslenme konusunda sıkıntılar yaşadığı anlaşılmaktadır. Nitekim Varna ve çevresinin muhafazasında bulunan Kaptan-ı Derya İzzet Paşa'nın Sadaret Kaymakamlığı'na gönderdiği 28 Ağustos 1828 tarihli arizada belirtildiği üzere Ruslarla sıcak muharebelerin yaşandığı Varna'da asker iâşesinin azaldığı ve peksimete duyulan acil ihtiyaç dile getirilmiştir.³⁷⁴ Varna'daki askerin iâşe problemlerine dair başka bir kayıt ise Varna Nüzûl Emni Mehmed Efendi tarafından iletilmiştir. Mehmed Efendi, merkeze ilettiği

³⁶⁸ BOA. HAT. No. 1050, Gömlek No. 43274-B, 29 Z 1243 [12 Temmuz 1828].

³⁶⁹ BOA. HAT. No. 616, Gömlek No. 30360, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1829].

³⁷⁰ BOA. HAT. No. 1086, Gömlek No. 44208, 23 B 1243 [9 Şubat 1828].

³⁷¹ BOA. C.AS. No. 11, Gömlek No. 460, 1 B 1243 [8 Nisan 1828].

³⁷² BOA. Bâb-ı Defteri, Başmuhâsebe Peksimet Emni Kalemi Defterleri [D.BŞM.PKE. d.], No. 12347, 4.

³⁷³ BOA. C.AS. No. 484, Gömlek No. 20195, 19 Z 1244 [22 Haziran 1829].

³⁷⁴ BOA. HAT. No. 1059, Gömlek No. 43550-A, 17 S 1244 [29 Ağustos 1828].

takririnde kendisinin Varna'ya ulaştıktan sonra Rus ordusunun Varna üzerine hücum ettiğini, eldeki mevcut buğday ve değirmenlerin düşman kuvvetlerinin eline geçtiğini bildirmiştir. Bu sebeple Varna'da ne zahire ne de zahireyi öğütecek imkanlarının kalmadığını belirterek, başta peksimet olmak üzere birçok iâşe malzemesine ihtiyaç duyduğunu ve geciktirilmeden ulaştırılmasını talep etmiştir.³⁷⁵

Peksimete duyulan ihtiyaç Şark Cephesi'nde de had safhadaydı. Zira ordu birlikleri sıcak muharebelerde yer aldığı için taze ekmek pişirecek zaman bulamamaktaydı. Bu sebeple de kuru ekmek olarak da bilinen peksimet, askerin hayatını idame ettirebilmesi açısından hayati bir önem taşımaktaydı. Bu durumu dile getirenlerden biri olan Çürüksü Serasker Kaymakamı Abdülkadir Ağa, Trabzon Valisi Osman Paşa'ya hitaben; Rusların Gürcistan ve çevresinden iâşe malzemeleri tedarik edebildiğini fakat kendilerinin bu ihtiyaçları gideremediğinden yakınmıştır. Ayrıca Çürüksü'daki liman ve palangalara işinin ehli çalışanlar ile muktedir bir başbuğ tayin edilmesi gerektiğine dikkat çekerek, peksimete duydukları acil ihtiyacı bildirmiştir.³⁷⁶

1829 yılı ortalarında Rus işgali altındaki Erzurum'da orduya gönderilecek iâşe malzemesinin tükenme seviyesine ulaştığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde Erzurum'daki mevcut peksimet miktarı 163.194 kıyye civarındadır.³⁷⁷ Cephelerdeki iâşe gereksiniminin artması üzerine İstanbul ve çevresinden toplanan hububatın öğütülmesiyle elde edilen un kullanılarak peksimet pişirimi yapılarak cepheye gönderilmesi amaçlanmışsa da Karaburun Nüzûl Emni Osman-zâde Hacı Mehmed Efendi, peksimet taşıyan teknelerin Karaburun civarında battığını ve içlerindeki peksimetin zayi olduğunu İstanbul'a bildirilmiştir.³⁷⁸

Tablo 5.7. Ayvacık Köyü'nde askere günlük olarak kıyye cinsinden verilen peksimet ve dakik.³⁷⁹

<i>Tarih</i>	<i>Kime verildiği</i>	<i>Peksimet</i>	<i>Dakik (Un)</i>
29 Ocak 1829, Perşembe	Beş başbuğ askerlerine verilen	110	2
30 Ocak 1829, Cuma	Kandiye'den gelen tüvânâ taifesine verilen	20	3
31 Ocak 1829, Cumartesi	Daireye verilen	24	-
1 Şubat 1829, Pazar	Orta Köprü askerlerine verilen	29	5,5
2 Şubat 1829, Pazartesi	Kavaslara ve bölükbaşılara verilen	-	11
	Perakende askere verilen	13,5	-
	Kavaslara ve bölükbaşılara verilen	-	5,5
	İbrail askerlerine verilen	8	-
3 Şubat 1829, Salı	Cebahane ile gelen kavaslara verilen	1	-
	Enderun Ağaları maiyetindeki askerlere verilen	44,5	-
	Aydos tarafına giden askere verilen	1	-
4 Şubat 1829, Çarşamba	Sadr-ı ali kavaslarına verilen	-	-
	Osman Ağa askerlerine verilen	7	-

³⁷⁵ BOA. *HAT*. No. 621, Gömlek No. 30734-A, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1829].

³⁷⁶ BOA. *HAT*. No. 1028, Gömlek No. 42801-E, 25 ZA 1244 [29 Mayıs 1828].

³⁷⁷ BOA. *HAT*. No. 1062, Gömlek No. 43610-D, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1828].

³⁷⁸ BOA. *C.AS*. No. 511, Gömlek No. 21314, 18 S 1245 [19 Ağustos 1829].

³⁷⁹ BOA. *D.BŞM.d*. No. 9565, 2.

	Gümölcine ve Arnavut askerlerine verilen	229	-
	Bergamalı ser-çeşme ve sair askere verilen	2,5	-
	Zaim ağalarına verilen	-	-
5 Şubat 1829, Perşembe	Uşakî Mehmed Ağa askerine verilen	8	-
	Gemlik Ayanı ademlerine verilen	1	-
	Gölağası ademlerine verilen	1	-
	Mühimmat arabacılarına verilen	6	-
6 Şubat 1829, Cuma	Yanbolulu Şaban Ağa ve Tosun Ağa ve arabacılara verilen	-	26
	Sekbanlara verilen	10	16
7 Şubat 1829, Cumartesi	Aliş Paşa ademlerine verilen	-	-
	Kavaslara verilen	4,5	-
	Gölağası ademlerine verilen	1	-
	Top ve kapan ile gelen ademlere	3,5	-
	Kethüda askerlerine verilen	105	-
8 Şubat 1829, Pazar	Manisa askerlerine verilen	2	-
	Zahire arabacılarına verilen	3,5	-
	Derviş Yuvan'da bekletilen arabacılara verilen	28	-
	Soma askeri vesaireye verilen	4	-
	Binbaşı Mehmed Ağa ve Ali Ağa maiyetindeki askere verilen	108	-
	İkinci kavas ademlerine verilen	11	-
9 Şubat 1829, Pazartesi	Pehlivan kavas askerlerine verilen	24	-
	Kavaslara ve arabacılara verilen	4,5	-
	İsmail Ağa ademlerine verilen	2,5	-
	Mihmanlara vesaireye verilen	3	-
	Kavaslara verilen	4,5	-
	Kavas Yusuf Ağa'ya verilen	1,5	-
	Edremitli Hasan Ağa'ya verilen	5	-
	Topçu Mülazımı Ali Ağa'ya verilen	-	-
	Arabacılara verilen	1,5	-
	Arabacılara verilen (138 nefer)	37,5	-
	Tatar Kapanlarına verilen (16 nefer)	2,5	-
10 Şubat 1829, Salı	Hurşit Ağa ve arabacılarına verilen	4	-
	Tatara verilen	1,5	-
	Ser-çeşme ağaya vesaireye verilen	2	-
	Gölpazarlı Mehmed Bey askerlerine verilen	15	-
	Cebthane Yüzbaşısı Ali Ağa'ya verilen	76	-
	Tatarlara verilen	1	-
11 Şubat 1829, Çarşamba	Kavaslara ve zaim ağalara verilen	-	-
	İzzet Bey'e verilen	-	-
	Mir-ahur-ı evvele verilen	-	-
	Hasan Çavuşzâde maiyetindeki askere verilen	809	455
17 Şubat 1829, Salı	Yeğenzâde İbrahim Paşa	-	660
	Mehmed Bey ve Varna tarafından gelenlere verilen	84	-
	Hasan Çavuşzâde dairesine	-	20
	Kavas ağalara verilen	-	12
	Varna'dan gelen 110 nefere ve sarbanlara (deve sürücülerine) verilen	-	70
Tarih yok	Aliş Paşa askerlerine verilen	-	400
	Pazarcıklı İsmail Bey'e verilen	-	5
	İsmail Paşa ademlerine verilen	3	-
	Deliller ile gelen ademlere verilen	-	3,5
17 Şubat 1829, Salı	Zaim Hasan Çavuşzâde dairesine verilen	-	-
	Derviş Derbendi'ne memur askerlere verilen	-	-
19 Şubat 1829, Perşembe	Sarbanlara ve kavaslara verilen	-	-

20 Şubat 1829,	Askerlere ve kavalara verilen	-	-
Cuma	Varna'dan gelenlere verilen	-	7,5
Tarihsiz	Sarbanlara verilen	15	-
Tarihsiz	Arabacılara verilen	-	446
Tarihsiz	Perakende bir şekilde -parça parça- verilen	-	-
Toplam		1.883	2.148

Yukarıdaki tabloda da ayrıntılı bir şekilde verildiği üzere Ayvacık Köyü'nde bulunan Osmanlı askeri birliklerinin beslenme gıdalarından birini peksimet ve buna ek olarak tevzi edilen un oluşturmaktaydı. 29 Ocak-20 Şubat 1829 tarihleri arasında kıyye cinsinden verildiği anlaşılan peksimet ve un miktarı, dağıtıldığı birliklere göre değişkenlik göstermekle beraber söz konusu tarihler arasında Ayvacık Köyü'ndeki askerlere 1.883 kıyye peksimet ve 2.148 kıyye un tevzi edilmiştir.

5.2.3. Et (Gûşt)

Tarih boyunca büyük ordulara sahip olan devletlerin ordu iâşesinin temelini protein bakımından zengin ve besleyici olan et oluşturmuştur. Osmanlı kayıtlarında gûşt olarak da geçen et gerek ordunun ve gerekse de İstanbul iâşesi açısından son derece önem taşımaktaydı. Bu bakımdan ağırlıklı olarak koyun ve sığır etine dayalı Osmanlı tüketiminde kırmızı et kadar olmasa da tavuk da tüketilmekteydi. Çağdaş devletlere nazaran Osmanlı ordusunun et tüketimi biraz daha düşük olsa da³⁸⁰ Rhoads Murphey, çağdaş devlet ordularında yer alan askerleri Osmanlılar ile kıyaslayarak; “*Osmanlı askeri, özellikle de Yeniçeriler gibi elit alaylardan birisine mensup ise, günlük temel diyet açısından Avrupalı çağdaşlarının kıskanacağı bir kişiydi*” demektedir.³⁸¹ Benzer şekilde Osmanlı ordusunda bulunan askerlerin yeterli derecede beslendiği ve devlet yönetiminin de bu konuda hassas olduğuna dikkat çeken Marsilli, Osmanlı ordusunda bulunan askerlerin günlük 60 dirhem (yaklaşık 200 gr.) et tükettiğini kaydetmektedir.³⁸²

Osmanlı Devleti'nde daha önceki dönemlerden beri uygulanagelen ve gelenekselleşen bazı uygulamalar bulunmaktaydı. Bunlardan birini devletin merkezi olan İstanbul'un et ihtiyacının Rumeli'de bulunan padişah hâslarına ait yerlerden (Yörüklerden) vergiye karşılık alınan koyunlar ile karşılanması oluşturmaktaydı. 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin başlamasıyla yük ve binek hayvanlar ordu emrine alınırken et tüketimine yarar hayvanların mübâyaaı ise reâyânın inisiyatifine bırakılmıştır. Bu durum hem ordunun hem de İstanbul iâşesinde et ihtiyacını belirgin bir şekilde hissettirmiştir. Nitekim savaş döneminde Celebkeşan Ağnamı Mukataası'na bağlı olan Niğbolu, İzladi, Rusçuk, Plevne, Hezargrad, Zıştovi, İvraca, Eski Cuma, Lofça, Hotaniç,

³⁸⁰ İnbaşı, *Ukrayna'da Osmanlılar Kamaniçe Seferi ve Organizasyonu (1672)*, 266.

³⁸¹ Murphey, *Osmanlı'da Ordu ve Savaş 1500-1700*, 108.

³⁸² Marsilli, *Osmanlı İmparatorluğunun Zuhur ve Terakkisinden İnhitâtı Zamanına Kadar Askerî Vaziyeti*, 188-189.

Tırnova, Rahova, Şumnu ve Kırkkilise kazalarından toplanması istenen koyunların toplanamaması, keyfiyetten kaynaklanan yeni problemlerin doğmasına yol açmıştır.³⁸³

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Osmanlı ordusunun et ihtiyacını karşılamak üzere Balkanlar'daki kazalardan talep edilen koyun miktarı çoğu zaman zamanında toplanamamış olup, mükellef kazalara ağır gelmiştir. Bu durum hem halk açısından hem de ordu açısından sorunlara yol açmıştır. Yöneticiler ise bu gibi durumlarda gönderilen ilk emirde belirlenmiş miktar üzerinden indirimle giderek halkın yükünü hafifletmeyi ve ordunun ihtiyacını istenilen ölçüde olmasa da bir kısmını karşılama yolunu tercih etmiştir. Dimetoka Kazası başta olmak üzere aşağıdaki listede verilen kazaların tamamına gönderilen ilk emirde, istenen koyun miktarının reayaya ağır gelmesi üzerine tenzile (indirimle) gidilerek istenen yeni miktarlar belirlenmiştir. Daha önce belirlenen miktar üzerinden indirim yapılarak bazı yerlerde yarısından bazı yerlerde ise üçte bir miktarından vazgeçilerek geri kalanının hazırlanıp orduya gönderilmesi istenmiştir.

Tablo 5.8. Ordunun et ihtiyacını karşılamak için Balkanlardaki kazalardan cepheye gönderilmesi istenen koyun miktarı³⁸⁴

<i>Kaza Adı</i>	<i>Belirlenen koyun miktarı</i>	<i>Tenzil edilen koyun miktarı</i>	<i>Gönderilmesi istenen miktar</i>
İnöz Kazası	1.000	750	250
Dimetoka Kazası	3.500	1.500	2.000
Çirmen Kazası	2.000	1.385	615
İnöz Kazası	1.000	250	750
Hayrabolu Kazası	630	230	400
Kızanlık Kazası	1.058	558	500
Yenice-i Karasu Kazası	1.500	1.000	500
Malkara Kazası	691	291	400
Ereğli Kazası	500	200	300
? Kazası. ³⁸⁵	1.000	250	750
Petriç Kazası. ³⁸⁶	1.500	500	1.000
Ustrumca Kazası	1.500	500	1.000
? Kazası. ³⁸⁷	-	500	500
? Kazası	3.500	1.000	2.500
Naslıç Kazası	1.000	500	500
Pirlepe Kazası	-	500	500
Siroz Kazası	2.000	500	1.500
Kırçova Kazası	1.000	500	500
Timur Hisar Kazası	1.500	500	1.000

³⁸³ Özcan, *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*, 68.

³⁸⁴ BOA. *A.DVN.MHM.d.* No. 247, 1; 2, hkm. 1-2; 3, hkm. 3-8; 5, hkm. 15, 17; 6, hkm. 18-23; 25, 89-96, 26, hkm. 98-104; 33, hkm. 134.

³⁸⁵ Kazadan talep edilen 1.000 baş koyun peyderpey gönderilmek üzere ilk etapta 430'u istenmiştir. Fakat kaza ileri gelenlerine gönderilen hükümde belirlenen miktarın orduya ulaştırılmadığı ve 1829 yılı ekim ayı başlarında olmak üzere belirlenen 1.000 baş koyundan 750'sinin orduya yetiştirilmesi şartıyla geri kalan 250 baş koyun affedileceği bildirilmiştir (BOA. *A.DVN.MHM.d.* No. 247, 5, hkm. 13).

³⁸⁶ 1.500 baş koyundan 1.000'inin orduya yetiştirilmesi şartıyla geri kalan 500 baş koyun ve ordu için tertib edilmesi istenen zahâirin affedileceği bildirilmiştir (BOA. *A.DVN.MHM.d.* No. 247, 5, hkm. 14).

³⁸⁷ Kazadan istenen toplam koyun miktarı verilmemiş olup, toplam üzerinden geri kalan 500 baş koyunun tamamen ve seri bir şekilde gönderilmesi durumunda kazanın sorumluluğuna verilmiş olan askerî zahâirden vazgeçileceği bildirilmiştir (BOA. *A.DVN.MHM.d.* No. 247, 5, hkm. 16).

Tatarpazarı Kazası	1.900	900	1.000
Plevne Kazası	2.000	500	1.500
Siroz Kazası	2.000	500	1.500
? Kazası	1.000	250	750
Petriç Kazası	2.500	1.500	1.000
Ustrumca Kazası	1.500	500	1.000
Menlik Kazası	500	250	250
Naslıç Kazası	1.000	500	500
Kırçova Kazası	1.000	500	500
Çirmen Kazası. ³⁸⁸	615	-	218
İnöz Kazası	1.000	250	750
Firecik Kazası	1058	558	500
Yenice-i Karasu	1.500	1.000	500
Malkara Kazası	691	291	400
Ereğli Kazası	500	250	250
Keşan Kazası	-	-	130
? Kazası	3.500	1.000	2.500
Berkofça Kazası	1.000	-	1.000
Talep edilen toplam koyun sayısı			29.713

Yukarıdaki tablo incelendiğinde cephedeki Osmanlı ordusunun et ihtiyacı için Balkanlarda geniş bir coğrafyadan talep edilen koyun miktarının önemli bir kısmı toplanamamıştır. Talep edilen ve daha sonra tenzil edilerek affedilen rakamlar kıyaslandığında çoğu yerde istenen miktarın sadece 4'te 1'inin ancak toplandığı anlaşılmaktadır.

Ordunun et ihtiyacının tedarik edilememesi bazen idarecileri alternatif tedbirler almaya sevk etmiştir. Örneğin; Çalıkavak Muhafızı ve Nüzül Emni el-Hac Sadık'a gönderilen bir takirde; Yanbolu'da Çalıkavak muhafazasında bulunan aylıklı askerlere et verilememesinden dolayı buradaki askere günlük dağıtılan bir çift ekmeğe ilaveten 100 dirhem ekmek verilmesi istenmiştir.³⁸⁹

5.2.4. Hayvan Yemi

Motorlu taşıtların icadından önceki dönemlerde sefer çıkan orduların yük ve binek taşımacılığında kullanılan hayvanlar sefer organizasyonu açısından hayati önem taşımaktaydı. Yük ve binek hayvanları, sayıları bazen yüz binleri aşan ordunun ağırlıklarının taşınmasında kullanıldığı gibi süvari birliklerinin ulaşım vasıtası olarak da tercih edilmekteydi. Bu manada Osmanlı Devleti'nde yük ve binek hayvanı olarak at, katır, deve, manda ve öküz gibi hayvanların kullanıldığı söylenebilir. Hayvanların taşıdığı

³⁸⁸ Çirmen Kazası için herhangi bir indirim uygulanmamakla beraber, evvelce istenen 615 baş koyundan 397'si istenilen yere ulaştığı ve geri kalan 218 baş koyunun da kısa süre içerisinde ulaştırılması bildirilmiştir (BOA. A.DVN.MHM.d. No. 247, 25, hkm. 97).

³⁸⁹ BOA. C.AS. No. 878, Gömlek No. 37714, 1 L 1244 [6 Nisan 1829]; Benzer uygulama 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin hitamından sonra İstanbul'da da uygulanmaya çalışılmıştır. İstanbul'da etin tedarik zincirinde meydana gelen aksaklıklara karşı çözüm olarak askerin iâşesindeki et miktarının çıkarılması ve yerine sebzeli yemekler verilmesi denenmişse de alınan tepkiler üzerine vazgeçilmiş ve az da olsa bir miktar et konulmasına karar verilmiştir (BOA. C.AS. No. 307, Gömlek No. 12670, 20 Z 1245 [13 Mayıs 1830]).

yük ve kat ettikleri mesafeler düşünüldüğünde insan vücudunun kaybettiği enerjiden çok daha fazlasını kaybettiklerini tahmin etmek zor değildir. Dolayısıyla günlük tükettikleri yiyeceğin insana oranla daha fazla olması sefer organizasyonlarında hayvan yemi tedarikini de gerektirmekteydi. Yük ve binek hayvanların tükettiği yiyeceğin fazla olması ve hacim olarak da fazla yer kaplaması seferler sırasında problemlere yol açmaktaydı. Osmanlı idaresi bu duruma çözüm olarak sefer güzergahı üzerindeki idârî birimlere askerin iâşesine ilaveten hayvan yeminin tedarik zincirini de yüklemekteydi. Menzillerdeki depolarda asker iâşesinin yanında ordudaki yük ve binek hayvanlara yönelik yem stokları yapılarak, sayıca fazla olan hayvanların beslenmesi sağlanmaktaydı. Seferde kullanılan hayvanların iâşe gereksinimleri, depolama yöntemiyle karşılandığı gibi sefer güzergahındaki otlak ve meralardan da karşılanmaktaydı.³⁹⁰

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin ilanıyla beraber ülke geneline gönderilen seferberlik emirnameleri ile eli silah tutun herkesin cepheye katılması istenmiştir. Özellikle de uzak eyaletlerden cepheye katılacak askerlerin yolda vakit kaybetmeden iâşelerini sağlamaları ve hayvanları için gerekli olan yemi tedarik etmeleri gerekmekteydi. Bu durumda cepheye giden veya İstanbul'a ulaşır oradan cepheye sevk edilecek askerlerin geçeceği güzergah üzerindeki kazalar önemli görevler düşmekteydi. Merkezden eyaletlere gönderilen fermanlar, eyalet idarecisi tarafından kazadaki kadılara gönderilerek gelip geçecek askeri birliklere yardım edilmesi, sıkıntı çıkarılmadan iâşe ve hayvanları için lazım gelen yemlerinin verilmesi emredilmiştir. Kaza kadılarına gönderilen bu emirler, arşiv kayıtlarında umumiyetle “*birer gecelik yem ve yiyeceklerinin verilmesi/mekulatlarının verilmesi ya da tayinatlarının verilmesi*” şeklinde geçmektedir.³⁹¹

Tablo 5.9. 4-14 Ocak 1829 tarihleri arasında Ayvacık Köyü'nde askere günlük olarak kıyye cinsinden verilen şair-i yem ve saman.³⁹²

<i>Tarih</i>	<i>Tayînâtı Alan</i>	<i>Şair-i Yem</i>	<i>Saman</i>
4 Ocak 1829 Cumartesi (27 C 1244)	Cebelhâne-i Âmire	4	-
	Tersâne-i Âmire	1	-
	Arabacı Piyadeler	16	96
	Topçu Süvariler	-	666
	Topcu Piyadeler	-	-
	Mehterhane	3	-
	Zaim Hasan Bey	13	-
	Ahmed Bey	5	-
	Asâkir-i Mansûre Ordusu'ndaki hasta askerlere verilen	3	-

³⁹⁰ Ertaş, *Sultanın Ordusu: Mora Fethi Örneği 1714-1716*, 170-171.

³⁹¹ BOA. C.AS. No. 777, Gömlek No. 32896, 29 Z 1243 [12 Temmuz 1828]; BOA. C.AS. No. 514, Gömlek No. 21478, 29 Z 1243 [12 Temmuz 1828]; BOA. C.AS. No. 296, Gömlek No. 12270, 29 M 1244 [11 Ağustos 1828]; BOA. C.AS. No. 630, Gömlek No. 26603, 24 R 1244 [3 Kasım 1828]; BOA. C.AS. No. 301, Gömlek No. 12475, 29 R 1244 [3 Kasım 1828]; BOA. C.AS. No. 632, Gömlek No. 26651, 29 Ş 1244 [6 Mart 1829]; BOA. *Cevdet Dahiliye [C.DH.]*, No. 69, Gömlek No. 3425, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1829]; BOA. C.AS. No. 579, Gömlek No. 24360, 6 S 1245 [7 Ağustos 1829].

³⁹² BOA. D.BŞM.d., No. 9565, 4-5.

	Halil Bey	6	-
	Esterân-ı mîrîye verilen	105	315
	Develere	-	500
	Mîrî katırlara	-	50
	Dermâdegân-ı mîrî	-	-
	Fişenkçiler	1	-
	Devecibaşı Mehmed Ağa	5	-
	Ali Şefik Paşa	20	-
	Hamza Bey	16	-
	Asâkir-i Mansûre Ordusu'na vaktinde verilmeyen zam bedeli	-	-
	Çirmen Sancağı'ndan gelen asâkire verilen	12	-
	Ordu memurlarına verilen	-	500
5 Ocak 1829 Pazar (28 C 1244)	Cebelhâne-i Âmire	4	-
	Arabacı Piyadeler	16	-
	Topçu Süvariler ³⁹³	-	-
	Topcu Piyadeler	-	-
	Mehterhane ve çadırcılara verilen	6	-
	Zaim Hasan Bey	13	-
	Ahmed Bey	5	-
	Asâkir-i Mansûre Ordusu'ndaki hasta askerlere verilen	3	-
	Halil Bey	6	-
	Esterân-ı mîrîye verilen	105	-
	Develere	-	500
	Dermâdegân-ı mîrî	-	-
	Fişenkçiler	1	-
	Devecibaşı Mehmed Ağa	5	-
	Ali Şefik Paşa	20	-
	Hamza Bey	16	-
6 Ocak 1829 Pazartesi (29 C 1244)	Cebelhâne-i Âmire	-	-
	Arabacı Piyadeler	16	-
	Topçu Süvariler	-	666
	Topcu Piyadeler	-	-
	Mehterhane	6	-
	Zaim Hasan Bey	13	-
	Ahmed Bey	5	-
	Asâkir-i Mansûre Ordusu'ndaki hasta askerlere verilen	-	-
	Halil Bey	6	-
	Esterân-ı mîrîye verilen	265	-
	Develere	54	500
	Devecilerin beygirlerine	26	-
	Mîrî katırlara	-	75
	Dermâdegân-ı mîrî	-	-
	Fişenkçiler	1	-
	Devecibaşı Mehmed Ağa	-	-
	Devecilere	-	-
	Ali Şefik Paşa	20	-
	Hamza Bey	16	-
7 Ocak 1829 Salı	Cebelhâne-i Âmire	4	-
	Arabacı Piyadeler	16	90

³⁹³ Ayrıca köylerde bulunan süvari topçularına 43 kıyye dakik ve iki günlük tayînât olarak 81 keyl şair verilmiştir.

(30 C 1244)	Topçu Süvariler ³⁹⁴	-	-
	Topcu Piyadeler	-	-
	Mehterhane	6	-
	Zaim Hasan Bey	13	-
	Ahmed Bey	5	-
	Asâkir-i Mansûre Ordusu'ndaki hasta askerlere verilen	3	-
	Halil Bey	6	-
	Esterân-ı mîrîye verilen	25	-
	Sarbân-ı mîrîye verilen	43	-
	Develere	-	500
	Mîrî katırlara	-	50
	Dermândegân-ı mîrî	-	-
	Fişenkçiler	1	-
	Devecibaşı Mehmed Ağa	5	-
	Devecilere	32	-
	Ali Şefik Paşa	20	-
8 Ocak 1829 Çarşamba (1 B 1244)	Cebelhâne-i Âmire	4	-
	Arabacı Piyadeler	18	-
	Topçu Süvariler	-	666
	Topcu Piyadeler	-	-
	Mehterhane	6	-
	Zaim Hasan Bey	13	-
	Ahmed Bey	5	-
	Asâkir-i Mansûre Ordusu'ndaki hasta askerlere verilen	3	-
	Halil Bey	6	-
	Esterân-ı mîrîye verilen	25	50
	Sarbân-ı mîrîye verilen	30	-
	Gündelikçi deve sürücülerine	-	-
	Develere	55	420
	Devecilere	26	-
	Devecilerin katırlarına	8	-
	Dermândegân-ı mîrî	-	-
	Fişenkçiler	1	-
	Devecibaşı Mehmed Ağa	5	-
	Ali Şefik Paşa	20	-
9 Ocak 1829 Perşembe (2 B 1244)	Cebelhâne-i Âmire	4	-
	Arabacı Piyadeler	18	90
	Topçu Süvariler	-	-
	Topcu Piyadeler	-	-
	Mehterhane	6	-
	Zaim Hasan Bey	13	-
	Ahmed Bey	5	-
	Asâkir-i Mansûre Ordusu'ndaki hasta askerlere verilen	3	-
	Halil Bey	6	-
	Esterân-ı mîrîye verilen	25	-
	Katırlara	-	50
	Sarbân-ı mîrîye verilen	37	-
	Gündelikçi deve sürücülerine	-	-
	Deve çobanlarına	67	480
	Devecilere	26	-
	Sarbân-ı -----	8	-

³⁹⁴ Ayrıca köylerde bulunan süvari topçularına 5 günlük tayînât olarak 107,5 kıyye dakik ve 202,5 keyl şair verilmiştir.

	Dermândegân-ı mîrî	-	-
	Fişenkçiler	1	-
	Devecibaşı Mehmed Ağa	5	-
	Ali Şefik Paşa	20	50
	Cebelhâne-i Âmire	4	-
	Arabacı Piyadeler	18	-
	Topçu Süvariler	-	-
	Topcu Piyadeler	-	-
	Mehterhane	6	-
	Zaim Hasan Bey	13	-
	Ahmed Bey	5	-
	Asâkir-i Mansûre Ordusu'ndaki	3	-
	hasta askerlere verilen		
10 Ocak 1829	Halil Bey	6	-
Cuma	Esterân-ı mîrîye verilen	50	50
(3 B 1244)	Sarbân-ı mîrîye verilen	-	-
	Deve çobanlarına	67	480
	Devecilere	26	-
	Sarbân-ı -----	8	-
	Top çeken beygirlere	-	666
	Dermândegân-ı mîrî	-	-
	Fişenkçiler	1	-
	Devecibaşı Mehmed Ağa	5	-
	Ali Şefik Paşa	20	-
	Cebelhâne-i Âmire	4	-
	Arabacı Piyadeler	18	-
	Topçu Süvariler	-	-
	Topcu Piyadeler	-	72
	Mehterhane	6	-
	Zaim Hasan Bey	13	-
	Ahmed Bey	5	-
	Asâkir-i Mansûre Ordusu'ndaki	3	-
	hasta askerlere verilen		
11 Ocak 1829	Halil Bey	6	-
Cumartesi	Esterân-ı mîrîye verilen	25	-
(4 B 1244)	Sarbân-ı mîrîye verilen	37	-
	Deve çobanlarına	67	300
	Devecilere	26	-
	Sarbân-ı -----	8	-
	Dermândegân-ı mîrî	-	-
	Fişenkçiler	1	-
	Devecibaşı Mehmed Ağa	5	-
	Ali Şefik Paşa	20	-
	Cebelhâne-i Âmire	4	-
	Arabacı Piyadeler	18	-
	Topçu Süvariler ³⁹⁵	-	-
	Topcu Piyadeler	-	-
	Mehterhane	-	-
12 Ocak 1829	Zaim Hasan Bey	13	-
Pazar	Ahmed Bey	5	-
(5 B 1244)	Asâkir-i Mansûre Ordusu'ndaki	3	-
	hasta askerlere verilen		
	Halil Bey	5	-
	Esterân-ı mîrîye verilen	25	-
	Sarbân-ı mîrîye verilen		-

³⁹⁵ Ayrıca köylerde bulunan süvari topçularına 3 günlük tayînât olarak 63,5 kıyye dakik ve 121,5 keyl şair verilmiştir.

13 Ocak 1829 Pazartesi (6 B 1244)	Kiralık develere	75	-
	Deve çobanlarına	33	-
	Dermândeğân-ı mîrî	-	-
	Fişenkçiler	1	-
	Devecibaşı Mehmed Ağa	5	-
	Ali Şefik Paşa	20	-
	Cebelhâne-i Âmire	4	-
	Arabacı Piyadeler	18	-
	Topçu Süvariler	-	-
	Topcu Piyadeler	-	-
	Mehterhane	-	-
	Zaim Hasan Bey	13	-
	Ahmed Bey	5	-
	Asâkir-i Mansûre Ordusu'ndaki hasta askerlere verilen	3	-
14 Ocak 1829 Salı (7 B 1244)	Halil Bey	5	-
	Esterân-ı mîrîye verilen	25	-
	Sarbân-ı mîrîye verilen	-	-
	Kiralık develere	75	-
	Deve çobanlarına	33	-
	Dermândeğân-ı mîrî	-	-
	Fişenkçiler	1	-
	Devecibaşı Mehmed Ağa	5	-
	Ali Şefik Paşa	20	-
	Cebelhâne-i Âmire	4	-
	Arabacı Piyadeler	18	-
	Topçu Süvariler ³⁹⁶	-	-
	Topcu Piyadeler	-	-
	Mehterhane	-	-
	Zaim Hasan Bey	13	-
	Ahmed Bey	5	-
	Asâkir-i Mansûre Ordusu'ndaki hasta askerlere verilen	3	-
	Halil Bey	5	-
	Esterân-ı mîrîye verilen	25	-
	Sarbân-ı mîrîye verilen	-	-
	Kiralık develere	75	-
	Deve çobanlarına	33	-
	Develere verilen	-	972
	Dermândeğân-ı mîrî	-	-
	Fişenkçiler	1	-
	Devecibaşı Mehmed Ağa	5	-
	Ali Şefik Paşa	20	-
	Toplam	2.586	8.854

Tablo 5.10. Ayvacık Köyü'nde askere günlük olarak kıyye cinsinden verilen şair miktarı³⁹⁷

Tarih	Kime verildiği	Şair-i Yem
29 Ocak 1829, Perşembe	Beş başbuğ askerlerine verilen	100
30 Ocak 1829, Cuma	Kandiye'den gelen tûvânâ taifesine verilen	25
31 Ocak 1829, Cumartesi	Daireye verilen	97
1 Şubat 1829, Pazar	Orta Köprü askerlerine verilen	19
2 Şubat 1829, Pazartesi	Kavaslara ve bölükbaşılara verilen	8

³⁹⁶ Ayrıca köylerde bulunan süvari topçularına 3 günlük tayînât olarak 63,5 kıyye dakik ve 121,5 keyl şair verilmiştir.

³⁹⁷ BOA. D.BŞM.d., No. 9565, 2.

	Perakende askere verilen	25
	Kavaslara ve bölükbaşılara verilen	9
	İbrail askerlerine verilen	27
3 Şubat 1829, Salı	Cebahane ile gelen kavaslara verilen	3
	Enderun Ağaları maiyetindeki askerlere verilen	27
	Aydos tarafına giden askere verilen	3
	Sadr-ı ali kavaslarına verilen	8
4 Şubat 1829, Çarşamba	Osman Ağa askerlerine verilen	23
	Gümülcine ve Arnavut askerlerine verilen	293
	Bergamalı ser-çeşme ve sair askere verilen	13
	Zaim ağalarına verilen	6
5 Şubat 1829, Perşembe	Uşakî Mehmed Ağa askerine verilen	35
	Gemlik Ayarı ademlerine verilen	5
	Gölağası ademlerine verilen	10
	Mühimmat arabacılarına verilen	-
6 Şubat 1829, Cuma	Yanbolulu Şaban Ağa ve Tosun Ağa ve arabacılarına verilen	9
	Sekbanlara verilen	-
7 Şubat 1829, Cumartesi	Aliş Paşa ademlerine verilen	12
	Kavaslara verilen	17
	Gölağası ademlerine verilen	4
	Top ve kapan ile gelen ademlere	5
	Kethüda askerlerine verilen	146
8 Şubat 1829, Pazar	Manisa askerlerine verilen	6
	Zahire arabacılarına verilen	-
	Derviş Yuvar'da bekletilen arabacılarına verilen	-
	Soma askeri vesaireye verilen	18
	Binbaşı Mehmed Ağa ve Ali Ağa maiyetindeki askere verilen	150
	İkinci kavas ademlerine verilen	14
9 Şubat 1829, Pazartesi	Pehlivan kavas askerlerine verilen	18
	Kavaslara ve arabacılarına verilen	6
	İsmail Ağa ademlerine verilen	12
	Mihmanlara vesaireye verilen	8
	Kavaslara verilen	18
	Kavas Yusuf Ağa'ya verilen	5
	Edremitli Hasan Ağa'ya verilen	3
	Topçu Mülazımı Ali Ağa'ya verilen	7
	Arabacılarına verilen	5
	Arabacılarına verilen (138 nefer)	-
	Tatar Kapanlarına verilen (16 nefer)	9
10 Şubat 1829, Salı	Hurşit Ağa ve arabacılarına verilen	15
	Tatara verilen	6
	Ser-çeşme ağaya vesaireye verilen	33
	Gölpazarlı Mehmed Bey askerlerine verilen	65
	Cebahane Yüzbaşısı Ali Ağa'ya verilen	11
	Tatarlara verilen	3
11 Şubat 1829, Çarşamba	Kavaslara ve zaim ağalara verilen	24
	İzzet Bey'e verilen	21
	Mir-ahur-ı evvele verilen	36
	Hasan Çavuşzâde maiyetindeki askere verilen	193
	Yeğenzâde İbrahim Paşa	200
17 Şubat 1829, Salı	Mehmed Bey ve Varna tarafından gelenlere verilen	8
Tarih yok	Hasan Çavuşzâde dairesine	-
	Kavas ağalara verilen	-

	Varna'dan gelen 110 nefere ve sarbanlara (deve sürücülerine) verilen	16
	Aliş Paşa askerlerine verilen	960
	Pazarcıklı İsmail Bey'e verilen	10
	İsmail Paşa adamlarına verilen	7
	Deliller ile gelen adamlara verilen	7
17 Şubat 1829, Salı	Zaim Hasan Çavuşzâde dairesine verilen	60
	Derviş Derbendi'ne memur askerlere verilen	24
19 Şubat 1829, Perşembe	Sarbanlara ve kavalara verilen	24
	Askerlere ve kavalara verilen	24
20 Şubat 1829, Cuma	Varna'dan gelenlere verilen	15
Tarihsiz	Sarbanlara verilen	36
Tarihsiz	Arabacılara verilen	-
Tarihsiz	Perakende bir şekilde -parça parça- verilen	500
Toplam		3.506

6. SONUÇ

Yeniçeri Ocağı'nın 1826 yılında lağvedilmesi ve ardından bir yıl sonra, 1827'de İngiltere, Rusya ve Fransa'nın ortak donanmalarından oluşan müttefikler filosunun Navarin'de Osmanlı donanmasını yakması karada ve denizlerde Osmanlı'yı savunmasız bir duruma düşürdü. Navarin olayı sonrasında II. Mahmud'un savaş tazminatı talebinin devletlerarası ilişkilerde bir karşılık bulamaması, bir süredir Osmanlı topraklarına yönelik saldırı hazırlığında olan Rusya tarafından kaçınılmaz bir fırsat olarak değerlendirildi. Rus Çarı I. Nikola, Sultan II. Mahmud'un Navarin hadisesi sonrasındaki tutumunu gerekçe göstererek 26 Nisan 1828 tarihinde Osmanlı Devleti'ne karşı savaş ilan ettiğini duyurdu. Akabinde Osmanlı topraklarına doğru asker sevkiyatı başlatan Rusya, Eflak-Boğdan üzerinden Balkanları; Anapa, Ahıska, Erzurum ve Kars üzerine gönderdiği ordular ile de Kafkaslar ve Doğu Anadolu'daki Osmanlı topraklarına işgale başladı. Bâbîâlî, bu durum karşısında bir süre sessizliğini koruduktan sonra, II. Mahmud öncülüğünde yapılan meşveret meclisinde *-savaş taraftarı ve aleyhtarlarının yaptığı müzâkereler sonucunda-* 20 Mayıs 1828 tarihinde Rusya'ya cevaben harbe girdiğini duyurdu.

Osmanlı yönetiminin bu savaşa hazırlıksız yakalanmasının sebepleri arasında birçok etken sıralanabilir. Örneğin; 1821 Mora İsyanı ile başlayan ayaklanmaların Balkanlarda geniş bir alana yayılması, idârî birimlerde meydana gelen otorite boşluğu ve devlet yönetimi tarafından merkezî idareyi güçlendirmek için yapılan düzenlemelerin devleti meşgul etmesi bunlardan bazılarıydı. Ayrıca 1826'da Yeniçeri Ocağı'nı kaldıran Osmanlı yönetimi, yerine kurduğu Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye ordusunu henüz yeteri talimden geçirememiş, sayısını arttırmamıştı. Bu durum, devleti karada savunmasız bir pozisyona düşürmektaydı. Ertesi yıl Navarin'de donanmanın yakılmasıyla beraber Osmanlı Devleti hem karada hem de denizlerde savunmasız bir duruma düşmüştür. Oluşan güvenlik zafiyetleri ise Rusya'nın hem daha cüretkar hareket etmesine hem de kolaylıkla işgaller gerçekleştirmesine neden oldu.

Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumu fırsata çeviren Rusya'nın hamleleri dışında Osmanlı Devleti'nin hazırlıksız yakalanmasında devlet ricalinde bulunan çoğunluğun pasif ve çözümsüz beklemelerinin de etkisi olmuştur. Nitekim savaştan aylar önce serhatten gelen istihbarî bilgilerin yer aldığı kayıtlar incelendiğinde bu bilgilerin dönemin bürokrasisi tarafından yeterli derecede analiz edilemediğine işaret etmektedir. Bu manada Osmanlı Devleti ile Rusya arasında özellikle de 1821 Mora İsyanı ile süregelen olumsuz diplomatik ilişkilerin *-daha önceki savaşlarda da olduğu gibi-* kaçınılmaz bir savaşa sebep olabileceğini öngörememiş olması devletin savaşa hazırlıksız yakalanmasına yol açan etmenler arasında zikredilebilir. Nitekim Osmanlı bürokrasisinin savaş öncesi yaptığı toplantıda Sadrazam Selim Mehmed Paşa'nın *"Ah efendiler! Bizim hep maksûdumuz düşman ile muharebe etmektir. Lakin vakitsiz oldu. Biraz askerimizi daha teksir etmeli idik"* demesi devletin harbe hazırlıksız olduğunu ve alternatif çözüm önerilerinin dikkate alınmadığına işaret etmektedir. Dolayısıyla 1828-1829 Osmanlı-Rus

Harbi'nin diplomasi yoluyla çözülmesini ve çözüm için sulh yolunun tercih edilmesini savunan kesimin savaşa girilmesi gerektiğini savunan devlet adamları karşısında azınlık sayıda olmaları savaşı engelleyememiştir. Ayrıca 1827 yılı sonlarından itibaren Balkanlardan ve Erzurum Valisi Galib Paşa başta olmak üzere Şark Cephesi'nden merkeze gönderilen yazışmalarda Rusya'nın olası bir harbe hazırlık yaptığı ve Osmanlı topraklarına doğru asker ve mühimmat yığmaya başladığı bildirilmesine rağmen karşı hamleler yapılmamış, savunma amaçlı önlemler alınamamıştır. Bu durum, devletin ansızın savunmasız bir şekilde savaşın ortasına düşmesine sebep olmuştur.

Rusya'nın savaş ilanı ve akabinde Osmanlı topraklarına doğru askerî sevkیاتlar yapması üzerine Bâbîâlî, Rus ordusunun ilerlemesini engellemek amacıyla insan kaynağı seferberliği başlattı. Boğaz Muhafızı Ağa Hüseyin Paşa'nın ordu seraskeri olarak Davut Paşa Sahrasından hareket ederek Balkan Cephesi'ne, Şumnu istikametine gönderildi.

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nden iki yıl önce savaşlardaki caydırıcı özelliğiyle ün yapmış olan Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmış olması Osmanlı Devleti açısından dezavantajlı bir durum oluştuyordu. Yeni nizama göre tesis edilen Mansûre Ordusu, henüz istenilen olgunluk seviyesine ulaşamamıştı. Bu sebeple de devlet yönetimi, ordunun moral ve motivasyonunu sağlamak ve ayrıca cephedeki muharip birlikleri oluşturmak için gaza ve cihad çağrıları ile genel seferberlik gücüne (nefir-i âm) başvurarak asker toplama yoluna gitti. Anadolu ve Balkanlardaki eyalet yöneticilerine gönderilen emirnamelerde savaşın, din ve devlet karşı yapılan bir saldırı olduğu, bu sebeple de gücü kuvveti yerinde olan 12-70 yaş aralığındaki tüm Müslümanların canları ve mallarını seferber ederek cepheye gitmelerine dair telkinler yapıldı. Osmanlı yöneticiler, bir yandan sefer organizasyonunun düzenli işleyişiyle uğraşırken bir yandan da Rusya'nın Osmanlı topraklarında yürüttüğü propaganda faaliyetlerini boşa çıkarmak için savaşa girme sebeplerini ve haklılığına dair bilgilendirme faaliyetleri yürüttü.

Savaşın geniş bir coğrafyada ve aynı anda zuhur etmesi Bâbîâlî yönetimini zor duruma düşürdü. Balkanlardan Kafkaslara kadar geniş bir coğrafyada, özellikle de sınırlara yakın kalelerde yapılması gereken tamirat ve tahkimat işleri, yine sınırlara yakın kalelerdeki asker sayısının artırılması gerekmektedir. Ayrıca Rus ordusunun hızla ilerlemesi bir süre sonra İstanbul'u işgal tehlikesiyle karşı karşıya getirdi. Bunun için Bahr-i Sefid (Çanakkale) Boğazı'ndaki güvenlik önlemlerinin artırılması ve yine Karadeniz üzerinden İstanbul'a doğru gelebilecek saldırıları önlemek için birlikler görevlendirildi.

Osmanlı ordusundaki muharip kuvvetler arasında diğerlerine nazaran sayıları daha az olmakla beraber Mansûre birliklerinin savaşta yararlılıklarının olduğuna dair yazışmalara rastlanmaktadır. Diğer bir grubu da eyalet askerleri oluşturmaktaydı. Bunlar Anadolu ve Balkanlardaki eyaletlere gönderilen fermanlar ile toplatılarak, toplatılan yerin hangi cepheye yakın olduğuna bakılarak sevkیاتlar yapılmıştır. Fakat bir süre sonra hem askerin uzak eyaletlerden cepheye gönderilmesinin maliyetli olması hem de asker

toplanan yerlerde baş gösteren bulaşıcı hastalıkların cepheye taşınmaması için asker toplama yerine asker bedeli ödenmesine karar verilmiştir. Bu uygulama sayesinde cepheye yakın ve görevi askerlik olan aylıklı profesyonel askerlerin kullanılmasında kolaylık sağlamıştır.

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Osmanlı ordusunun önemli bir kısmını nefir-i âm denilen ve genel seferberlik kaynağı olan askerler oluşturmuştur. Fakat cephelere toplanan bu askerlerin ekseriyetinin asıl mesleği askerlik olmayıp, günlük hayatta çiftçilik, hayvancılık veya esnafılık yapan kişilerden oluşmaktaydı. Haliyle düşman ordularıyla sıcak temasların yaşanmasından çekinmeleri ve panikleyerek kaçışmaya başlamaları ordu nizamının bozulmasına sebep olmuştur. Ordudaki nefir-i âm askerlerinin firar meselesi savaş boyunca devam ederek cephedeki üst düzey komutanların en çok şikayet ettiği problemlerin başında gelmekteydi. Nitekim cepheden kaçan askerler, geçtikleri yerleşim yerlerinde çapulculuk yapmaktaydı veya geriden gelen Rus ordusu hakkında reyanın korkup yerini terk edeceği şekilde provokasyonlara sebep olmaktaydı. Osmanlı ordusundaki yönetim kadrosu firar olaylarının engellenmesi için bir dizi uygulama yapmıştır. Bunlardan yakalananların cezalandırılacağı, hatta idama kadar gidebileceğine dair talimatnameler yayarak ordudan ayrılanların teslim olmasını telkin etmiştir. Çoğu zamanda firar eden askerlerin yakalanması için ayrı birlikler oluşturulup sahaya gönderildiği için bu durum ordu için ayrıca yük oluşturmuştur.

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin ilan edildiği sıralarda Sultan II. Mahmud ve devlet ricalinin insan kaynağını temin etmeyi düşündüğü yerlerden biri de Kafkasya idi. Savaşın ilk aylarında Kafkas kabile reisleri ve bölgenin ileri gelenleriyle yapılan görüşmelerde bölgeden külliyetli ve eli silahlı birliklerin savaşa katılabileceği düşünülmüşse de ilerleyen zamanlarda buralardan istenilen ölçüde faydalanılamadığı görülmüştür. Özellikle de Ahıska ve havalisinin kısa sürede Rus işgaline uğraması ve hatta savaş sonrası bölgenin Rusya'ya bırakılması hedeflenen başarının sağlanamadığını kanıtlamıştır. Yine aylıklı askerler de savaşın seyrini değiştirebilecek nitelikte olmalarına karşın maddi yükümlülüklerinin fazla olması, devletin içinde bulunduğu maddi imkansızlıklar sebebiyle devamlı ve istenilen miktarda temin edilememiştir.

Osmanlı ordusunun cephedeki önemli problemlerinin başında sağlık sorunları ve bunun için gerekli hizmet yetersizliği gelmekteydi. Ateşli silahların savaşlardaki ağır insan kaybına yol açtığı ve seferlerin uzun sürdüğü XIX. yüzyıl koşulları göz önüne alındığında bu sorunun bütün ordular açısından sorun teşkil ettiği söylenebilir. Buna muharebe alanlarındaki yoğun insan kitlelerinin bir arada yaşaması, hijyenik açıdan yetersiz barınma koşulları da eklendiğinde ortaya çıkan bulaşıcı hastalıklar kısa sürede orduların kırılmasına yol açmaktaydı. Savaş yıllarında Osmanlı toplumunda modern sağlık hizmetleri yetersiz olduğu gibi halen eski dönemlerden süregelen yöntemler uygulanmaktaydı. Dolayısıyla ateşli silahların asker üzerindeki tahribatını ve yapılabilecek önlemler konusunda yetersiz bulunmaktaydı. Bunu fark eden Sultan II.

Mahmud, bir yandan modern sağlık kurumları teşkil ederken bir yandan da Avrupa'dan getirtilen cerrah ve ilaçlar vasıtasıyla sıhhi ekipler oluşturmaya çalıştı. Balkan Cephesi'nin muhtelif noktalarında görev yapan Avrupalı hekim ve cerrahlar ile yine bu hekimlerin istediği ilaçların imalatı için talep edilen ihtiyaç listeleri buna örnek olarak gösterilebilir. Buna rağmen istenilen başarının yakalanamamasının sebepleri arasında cephele arasındaki mesafenin uzak olması, hastaların taşınırken ağır hareket eden ve yaralı hastaları taşımaya elverişsiz vasıtaların kullanılması hasta ve yaralıların yollarda ölmesine yol açmıştır. Cephelere yakın yerlerde ilk tedavi merkezi niteliğinde birçok seyyar hastahane kurulmuşsa da gerekli ekipman ve donanımlı hekim sayısının azlığı sebebiyle asker kayıplarını önleyememiştir.

XIX. yüzyılın ilk yarısında henüz silah ve mühimmatını seri olarak üretemeyen Osmanlı Devleti, Rusya gibi silah ve teçhizat konusunda kendisinden hayli ileri teknoloji kullanan bir orduyla muharebe etmek durumunda kaldı. Geleneksel tarzda ve küçük atölyelerde üretim yapmanın yanında Avrupalı tüccarlar vasıtasıyla zaman zaman silah tedarik eden Osmanlı yöneticileri, 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin hemen öncesinde yaşanan Navarin Olayı sebebiyle takındığı tavrı üzerine Avrupa'nın birçok ülkesinden ambargoya maruz kaldı. Özellikle de İngiltere ve Fransa'nın Rusya yanlısı bir politika gütmesi silah tedarikini zorlaştırmaktaydı. Buna rağmen Bâbiâli, Balkanlardaki yerel idareciler vasıtasıyla Avrupalı tüccarlardan temin ettikleri silahları Osmanlı ordu envanterine kazandırmayı başarmışlardı.

Osmanlı Devleti, 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde silah ve mühimmat temin etmek için farklı çarelere de başvurmuştur. Öncelikle kendi yerel kaynaklarını kullanarak üretim gerçekleştirerek hammadde ve maliyetleri en aza indirmeye çalışmıştır. Savaşın ilanından sonra ve savaş süresinde devamlı olarak kendi topraklarında bulunup, fayda sağlayabilecek silah üreticilerini bir araya toplamaya gayret etmiştir. Silah ve silah parçalarını veya savaşta kullanıldıktan sonra bakım ve onarıma muhtaç araç gereçleri bu yolla üretmeye ve onarmaya çalışmıştır. Bâbiâli'nin silah tedarik yöntemlerinden bir diğeri de yine kendi reayasının elinde olan silah ve diğer savaş araç-gereçlerini envanterini tespit etmek ve ihtiyaç durumunda kullanmaktır. Birbirinden farklı birçok yere gönderilen emirnameler ile bölgedeki silahların tespit edildikten sonra yapılan envanter listesinin bir nüshasını İstanbul'a gönderilmesini istemiştir. Toplanan silah ve mühimmatın ise rutubetten korunacak şekilde güvenliği sağlanmış bir yerde muhafaza etmelerini emretmiştir. Tabii bunun yapılmasının bir diğeri de olası bir ayaklanma hadisesine karşı tedbirler almak veya hadisenin etkisini azaltmaktır. Silah ve mühimmat konusunda ihtiyaç duyulan gereksinimlerden biri de top ve top malzemesi sıkıntısıydı. Osmanlı Devleti'nin top döküm teknolojisi dönemin şartlarına ve Avrupalı birçok devlete göre yetersiz olduğundan gerek topların menzili uzaklığı ve gerekse de etkileri bakımında ihtiyaca cevap verecek ölçüde değildi. Örneğin; Şark Cephesi'ndeki topların önceki asırlardan kalması, cepheledeki yerleşim yerlerinin savunmasız bir şekilde Ruslara teslim

olmasında önemli bir etken olmuştur. Osmanlı ordusunun silah ve mühimmat veya diğer eşyaları tedarik etme yollarından biri de sıcak muharebelerde elde edilen galibiyet sonrası karşı tarafında geride bırakıp kaçtığı eşyalarına ganimet sıfatıyla el koymasıydı. Bu şekilde elde edilen silah, barut, araba vs. birçok eşyanın ele geçirildiğine dair yazışmalar yapılmıştır.

Osmanlı Devleti, silah kullanımında önemli bir ihtiyaç olan barut üretiminde kendi talebine cevap verecek altyapıya sahip olmasına karşı üretilen barutun kalitesi konusunda sorunlar yaşamıştır. Osmanlı baruthanelerinin neredeyse tamamı geleneksel yöntemlerle barut üretimini sürdürmekteydi. Bir kısmı hayvan gücü ve bir kısmı da insan gücüyle çalışan değirmenlerden sürekli aynı kalitede barut üretimi gerçekleştirmek mümkün değildi. Bu durumun daha önceki dönemlerde fark edilmesi üzerine inşa edilen Azatlı Baruthanesi'nde üretim istenilen kalite ve miktarda gerçekleştirilmişse de savaşın başladığı 1828 yılında çıkan büyük bir yangın ile baruthanenin tahrip olması Osmanlı ordusunun barut tedarik zincirinde probleme yol açmıştır. Barutun temin edilmesi veya cepheye ulaştırılması konusunda muhtelif yollara başvurulmuştur. Öncelikle üretim yapabilenlere maddi teşvikler yapılmış ve üretim attırılmaya çalışılmıştır. Bazen de kalitesinden şikayet edilen baruthanelerin kapatıldığı, araç-gereç ve teçhizatının başka baruthanelere taşınarak üretimin devam ettirildiği durumlar yaşanmıştır. Baruta duyulan ihtiyacın yüksek olduğu zamanlarda cepheden uzak ve sıcak muharebelerin içinde olmayan kalelerin ihtiyaç fazlası barutun cepheye sevk edilmesi ihtiyacın karşılanmasına yönelik tedbirlerden biriydi. Yine barut üretiminde kullanılan güherçile Osmanlı topraklarında bolca bulunan bir gereksinim olmasına rağmen savaş sırasında gerek baruthanelere taşınması ve gerekse de eli silah tutanların askere alınması sebebiyle üretim yerlerinde tedarik zincirinin bozulmasına yol açmıştır. Güherçilenin tedarik merkezleri arasında Anadolu'nun birçok eyalet ve sancağı bulunmakla beraber Kayseri, Tokat, Akşehir, Aksaray, Kütahya, Niğde ve Ankara gibi yerler önemli merkezler arasındaydı.

XIX. yüzyıl Osmanlı topraklarında teknolojik ulaşım araçlarının henüz kullanılmadığı düşünülürse savaşta yüzbinlerce neferin cepheye sevk ve ağırlıklarının nakli oldukça meşakkatli bir meseleydi. Rusya gibi Osmanlı topraklarını doğudan batıya kuzey yönlü çevreleyen bir devlet ile harbe girmek çok daha masraflı ve sefer organizasyonu bakımında zorluklar barındırmaktaydı. Rusya ile girilen bir savaşta genellikle hem Balkanlar hem de Kafkaslar üzerinden cephe açmak gerekmekteydi. 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde öncekilerine benzer senaryolar gerçekleşti. Harbin ilanından kısa süre sonra Eflak-Boğdan üzerinden Balkanları; Anapa, Ahıska gibi Osmanlı toprakları üzerinden Kafkasları ve Doğu Anadolu'yu işgale başladı. Birbirinden uzak iki coğrafyada külliyetli asker bulundurma'nın önemli gerekleri arasında ise işleyişi bakımında güçlü bir ulaşım ve haberleşme ağının varlığına dayanmaktaydı. Seferin ana ulaşım güzergahları Balkan Cephesi için Rumeli Sağ Kol güzergahı kullanılırken; Kafkaslar ve Doğu Anadolu havalisi için umumiyetle İstanbul'dan Merzifon'a kadar Orta

ve Sol Kol güzergahı ile devam edilip, Merzifon'dan sonra Sol Kol güzergahı takip edilerek Erzurum'a, oradan da Kars, Bayezid ve Ahıska gibi savaşın yoğun etkilerinin olduğu yerlere bağlantı yollarıyla ulaşılmaktaydı. Özellikle de Şark Cephesi'nin merkezi yönetimden uzak olması çetin kış aylarında bölge ile ulaşımın tamamen kesilmesine, birkaç ulaşım ve haberleşmenin sağlanamamasına neden olmaktaydı. Bu durum savaş bölgesinde ve cephedeki ordunun iâşe ve mühimmat gibi temel ihtiyaçlarının ulaştırılması noktasında da aksaklıklara yol açmaktaydı.

Savaşta haberleşme, yukarıda bahsi geçen yol güzergahları üzerinde kurulu menzil teşkilatlarında çalışan veya ilaveten görevlendirilen tatarlar/ulaklar vasıtasıyla sağlanmaktaydı. Günlük belli mesafeler arası yolculuk yapan haberciler, aldıkları haberi bir sonraki menzil çalışanına iletmekle vazifelidiler. Fakat bazen bilginin önem derecesine bağlı olarak haberi ilk aldığı yerden iletilmesi gereken yere kadar taşınan durumlar da olmuştur. 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde haberleşme ağının sefer organizasyonunu koordine etme noktasında yetersiz olduğunu göstermektedir. Nitekim savaştan önce serhatten merkeze veya serhate daha yakın askeri garnizonlara ulaştırılan istihbarî haberlerin yeterince değerlendirilemediği, Bâbiâli bürokrasisinin savaşa karşı zamanında önlem veya hazırlıklar yapamadığına işaret etmektedir.

Osmanlı Devleti'nin cephedeki ordunun iâşe ve mühimmat ihtiyacını karşılamak için genellikle kara yolunu tercih etmekteydi. Bunun için de yük ve binek hayvanlarından faydalanmıştır. Ulaşım için kullandığı hayvanların bir kısmı devlete aitken bir kısmı da satın alma ya da kiralama usulüyle temin edilmiştir. Kullanılan hayvanların türü ise toplanan veya satın alınan bölgede yetiştirilen hayvana göre değişmekteydi. Kimi bölgelerde deve ve öküz kullanılırken kimi yerler de katırlardan faydalanma yoluna gidilmiştir. Osmanlı Devleti 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde ulaşım vasıtalarını temin etmek konusunda muhtelif problemler yaşamıştır. Bu durum özellikle de Balkan Cephesi için temin edilmek istenen bölgelerde baş göstermiştir. Sebebi ise Rus ordusunun Osmanlı sınırlarından içeri girmesinden sonra bilhassa gayrimüslim Osmanlı tebaası üzerinde etkili olacak propagandalar yapması ve bunun başarılı olmasıydı. Yapılan propagandanın ana teması ise Rusların bölgeden çekilmesinden sonra Osmanlı yönetimi tarafından gayrimüslim vatandaşlara yönelik dini zorlama, canlarına ve mallarına zarar vereceğine yönelik söylemlerdi. Rus ordusunun komuta kademesi bu propagandayı bilinçli bir şekilde sürdürerek, Osmanlı Devleti'nin sefer organizasyonu için kendi yerel kaynaklarını kullanmasını engellemek, hatta gerekirse kendisi kullanmayı hedeflemekteydi. Rus ordusunun propaganda faaliyetlerinin bir diğer amacı ise Osmanlı topraklarında yaşayan Rumları ve Ermenileri yapılan propaganda ile kendi ülkesine göçürmeyi ve Osmanlı demografik yapısını değiştirmeye yönelik stratejik bir hamleydi. Rusya'nın bu amacı gerek Balkanlarda yaşayan Rumlar ve gerekse de Doğu Anadolu'da yaşayan Ermeniler üzerinde etkili oldu ve yapılan göçler sebebiyle ulaşım vasıtalarının önemli bir kısmı bu amaçlar için kullanıldı. Dolayısıyla 1828-1829 Osmanlı-Rus

Harbi'nin askerî, siyasi ve ekonomik boyutu olduğu gibi göçler tarihi açısından da büyük bir dramın yaşanmasına ve kitlelerin yer değiştirmesine yol açtığı söylenebilir.

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin hemen öncesinde yaşanan ve savaşın da kıvılcımını yakan Navarin hadisesinde Osmanlı donanmasının neredeyse tamamının yok edilmesi savaş sırasında deniz ulaşımının aktif bir şekilde kullanılmamasına yol açmıştır. Deniz ulaşımının kullanılmaması ise savaş yükünün ağırlıklı olarak kara ulaşımı üzerinden gerçekleştirilmesi zorunluluğunu doğurmuş ve zorlaştırmıştır. 1828 yılında İngiltere'den alınarak padişaha hediye edilen ve devletin ilk buharlı gemisi olan İngiliz Swift Gemisi'nin Osmanlı donanmasına katılması, devletin dönemin koşullarına göre donanmasını şekillendirmeye başlamasının ilk adımı olarak görülmüştür. Bu gemiden sonra 1829 yılında başka gemilerin siparişi devam etmiştir. Yine donanmaya katılan gemi ile beraber mürettebatının da Osmanlı donanma leventlerini yeni teknolojiyle üretilmiş deniz araçları konusunda yetiştirilmesi bakımında önem taşımaktadır. Fakat savaşta buharlı gemilerden aktif bir şekilde yararlanılamamış ve genellikle de boğazlara yakın yerlerdeki devriyelerde kullanılmıştır. Bâbiâli, özellikle de mühimmat gibi ağır nakliyenin taşınması için özellikle de Çanakkale ve havalisindeki yerlerde küçük kayıklar üretmek ve ihtiyacını bu şekilde gidermek için çabalamışsa da Rus donanmasının ezici üstünlüğü karşısında denizlerde istenilen ölçüde etkinlik sağlayamamıştır. Bu durum savaşın sonlarına ve hatta sonraki yıllarda da devam etmiştir.

Dönemin en kalabalık ordularına sahip devletlerden biri olan Osmanlı Devleti'nin seferlerde karşılaştığı problemlerden biri de ordunun iâşe ve beslenme ihtiyacıydı. Bu ihtiyaçlar seferlerin başarıyla sonuçlanmasında doğrudan etkili olduğu için ihmal edilmemesi gereken hususların başında gelmekteydi. Dolayısıyla iâşe ve beslenme organizasyonunun sağlıklı işlemesi, ihtiyaç duyulan gereksinimlerin istenildiği vakitte belirtilen lokasyonlara ulaşmasına bağlıydı. Osmanlı Devleti, kuruluş dönemlerinden itibaren katıldığı seferlerden de kazandığı tecrübeler sayesinde ordunun beslenmesine yönelik tedarik zinciri oluşturmaya gayret göstermiştir. Bu amaçla devlet hazinesinden yapılan külfetli harcamalar yapıldığı gibi savaş dönemlerinden çıkarılan olağanüstü vergiler ile masrafların bir bölümün reâyâya yüklenmiştir.

Sefer zamanlarında masrafların halktan alınmasına yönelik birden fazla ödeme yöntemi uygulanmıştır. Ordu güzergahı üzerinde veya bu güzergaha yakın yerlerden aynı vergiler toplanırken aynı verginin toplanıp ulaştırılmasının masraflı olduğu uzak bölgelerden ise nakdî şekilde toplanmaya çalışılmıştır. Mahalli idarecilere veya kadılara gönderilen emirnameler doğrultusunda verginin eksiksiz toplanması ve belirtilen yere ulaştırılmasına özen gösterilirdi. Bölgeye göre aynı ve nakdî verginin toplanması, dönemin ulaşım ve haberleşme koşullarından kaynaklanan gecikmeleri ortadan kaldırmaya yönelikti. Zira bazen hububat ürünü olarak toplanan vergilerin cepheye ulaştırılması için harcanan ulaşım ve taşıma maliyeti ürünün kendisinden daha fazla olabilmekteydi.

Osmanlı yönetiminin ordunun iâşe temininde kullandığı yöntemlerden biri de mübâyaa usulüydü. Yönetim tarafından atanan idareci veya maiyetindeki memurlar vasıtasıyla çevreden yapılan mal alımlarıydı. Mübâyaa usulü denilen bu yöntem ile devletin belirlediği bir rayiç bedel üzerinden alımlar gerçekleştirilirken hem alıcının hem de satıcının zarar etmemesine özen gösterilirdi. Fakat buna rağmen rayiç bedele bağlı yapılan mübâyaa çoğu zaman problemlere yol açan bir uygulama olmuştur. Zira savaş dönemlerinde devletin belirlediği rayiç fiyat uygulaması karşısında zaman zaman üreticinin mal stoklamasına, başka kesimlere daha yüksek fiyatlar karşılığında satmasına sebep olmaktaydı. Bu durum ürünün karaborsaya düşmesine ve artan enflasyon karşısında alım gücünün düşmesine neden olmaktaydı. Ayrıca mübâyaa emini olarak görevlendirilen memurların da bazen yolsuzluk yapmaya yeltenmesi reâyânın devlet ile olan münasebetlerinin bozulmasına ve tepkilere yol açmaktaydı. Çünkü bazı mübâyaa eminleri devlet adına alım yaptıklarını iddia ederek, devletin belirlediği fiyatın da altında alımlar yaptıktan sonra bunu devlete satarken yüksek fiyatla satmaktaydı. Bu durum hem reâyânın hem de devlet hazinesinin zarara uğratılmasına sebep olduğu için sebep olanlara yönelik cezai uygulamalar yapılmıştır.

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'ne hazırlıksız girilmesi diğer alanlarda olduğu gibi ordunun iâşe ve beslenme tedarik zincirinde olumsuzluklar yaşanmasına sebep olmuştur. Savaşın başlangıcından hitamına kadar cepheler ile payitaht arasındaki yazışmalar veya cepheler arasındaki haberleşme kayıtlarında iâşe gereksinimlerinin layıkıyla karşılanamadığına işaret etmektedir. Örneğin; Balkan Cephesi'ndeki ordunun iâşesini temin edecek mübâyaa faaliyetleriyle görevlendirilen Nüzul Emni Mehmed Ağa'nın Varna havalisindeki ordunun sadece birkaç günlük yiyeceğinin kaldığını bildirmesi durumun vahametini gösteren örneklerden sadece birini oluşturmaktaydı. Tabii ki de cephelere iâşe ulaştırılamamasının bir diğer sebebi de devlet hazinesinin içinde bulunduğu darlık dönemi ve mübâyaa gerçekleştirmek için gerek duyulan nakit ihtiyacından kaynaklanmaktaydı. Nakit paraya duyulan gereksinim ise devamlı olarak İstanbul'a bildirilen ihtiyaç listelerinin başında yer almaktaydı.

Ordunun iâşe ve beslenme konusunda çektiği problemler Balkan Cephesi'ne nazaran Şark Cephesi'nde daha çok hissedilmekteydi. Bunun sebebi ise Erzurum, Kars ve Ahıska gibi stratejik açıdan önemli şehirlerin kısa sürede Rus işgaline uğraması ve lojistik destek zincirinin bozulmasıydı. Rusların bahsi geçen şehirleri işgal etmesi buralardaki tarımsal faaliyetleri sekteye uğrattığı gibi şehirlerden cepheye ulaştırılacak zahire sevkiyatını da engellemekteydi. Rus ordusu, bilinçli bir şekilde bölgedeki yerel halk ile cephedeki ordu arasındaki iletişim ve lojistik destek hattını keserek, iâşe ihtiyaçlarının sevk edilmesinin engelleyecek şekilde tedbirler uygulamaktaydı. Bu tedbirler arasında gerek sevkiyat yollarının kesilmesi ve gerekse de halkın elindeki tarımsal ürünlerin gönüllülük esasına veya zorla gasp edilmesi şeklinde sıralanabilir. Doğu Anadolu'daki işgaller sebebiyle Şark Cephesi'ne yapılacak iâşe takviyesi genellikle

Trabzon ve çevresindeki yerlerden sağlanarak gönderilmiştir. Hatta zaman zaman askerin ihtiyacının karşılanamaması sebebiyle askerî birlikler arasında kıtlıklar yaşanmıştır. Bu durum ise askerin çevredeki yerleşimlerde huzursuzluk çıkarmasına neden olmuştur.

Ordudaki askerin temel besin maddeleri arasında genellikle et, ekmek, buğday, mısır, pirinç ve peksimet gibi yiyecekler yer alırken yine orduda kullanılan hayvanların beslenmesinde çoğunlukla saman kullanılmaktaydı. Bunun dışında bölgeden bölgeye farklılık gösteren yiyecekler de bulunmaktaydı. Örneğin; Edirne Kaymakamı Mehmed Vecihî Paşa'nın İnöz Kazası naibinden sefer için talep edilen paraya ilaveten yine kendi bölgesinden alınacak olan balık yumurtası (havyar) için 1.475,75 kuruşluk ek ücret talep etmesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Özellikle de hububat sınıfına giren buğday, arpa ve mısır gibi ürünler, askerî malzeme olarak değerlendirildiği için savaş dönemlerinde geliş güzel satılması veya ihraç edilmesine kısıtlamalar getirildiği gibi doğrudan yasaklanabilmekteydi. İâşe ve beslenme kategorisinde zikredilen ürünlerin mübâyaa fiyatları ise devletin belirlediği bir rayiç bedel üzerinden hesaplanarak alımlar gerçekleştirilirdi. Her ne kadar devletin belirlediği fiyatlar olmuşsa da savaş durumunda artan enflasyon ve arz-talep dengesi fiyat hareketliliğinin önüne geçememiştir. Ayrıca birçok üretici veya mal stoklamış tüccar devletin belirlediği fiyatları beğenmeyip ellerindeki ürünleri daha pahalı bir şekilde dışarıya satabilmekteydi. Bu tür faaliyetlerin engellenmesine yönelik tedbirler alınmışsa da tamamen engellenememiştir. Osmanlı Devleti, iç piyasadaki hububat fiyatlarını etkileyen karaborsacıları engellemek ve ihtiyaç duyduğu hububatı temin etmek için başvurduğu yollardan biri de ithal yöntemi idi. Avusturya başta olmak üzere dışarıdan yapılan hububat temini hem iç piyasadaki fiyatları hafifletmiş hem de ordunun gereksinimlerinin karşılanmasını sağlamıştır.

Netice itibariyle Osmanlı ordusunda, seferberliğin başlamasından harbin sonuçlanmasına kadar geçen zaman diliminde cephedeki muharip birliklerin durumu, ordudaki silah ve mühimmat eksikliği, ulaşım ve haberleşme yetersizliği ile iâşe ve beslenme konusunda ortaya çıkan problemler, Rus ordusuna karşı verilen mücadeleyi engelleyen veya zorlaştıran etkenlerin başında sıralanabilir. Bu bağlamda 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Osmanlı Devleti'nin mağlup olması veya savaşın Osmanlılar açısından başarısızlıkla sonuçlanmasında sefer organizasyonu ve lojistik faaliyetlerindeki yetersizlik ve koordinasyon eksikliğinin doğrudan etkili olduğu söylenebilir.

KAYNAKLAR

I. ARŞİV

A. BOA (BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ)

Defter Tasnifi

BOA. *Bâb-ı Âsafî Divan-ı Hümayûn Sicilleri, Mühimme-i Asâkir Defterleri* [A.DVNSASK.MHM.d]

BOA. A.DVNSASK.MHM.d, No. 27.

BOA. *Bâb-ı Âsafî, Divan-ı Hümayûn Mühimme Kalemi Defterleri* [A.DVN.MHM.d]

BOA. A.DVN.MHM.d. No. 243.

BOA. A.DVN.MHM.d. No. 244.

BOA. A.DVN.MHM.d. No. 245.

BOA. A.DVN.MHM.d. No. 247.

BOA. *Bâb-ı Defterî, Başmuhâsebe Kalemi Defterleri* [D.BŞM.d.]

BOA. D.BŞM.d. No. 9565.

BOA. *Bâb-ı Defterî, Başmuhâsebe Peksimet Emini Kalemi Defterleri* [D.BŞM.PKE. d.]

BOA. D.BŞM.PKE. d. No. 12347.

BOA. *Bâb-ı Defterî, Mevkufat Kalemi Defteri* [D.MKF.d]

BOA. D.MKF.d, No. 31642.

BOA. D.MKF.d, No. 31643.

BOA. *Maliyeden Müdevver Defterleri* [MAD.d.]

BOA. MAD.d. 6612.

BOA. *Meşihat, Şer'yye Sicilleri Defterleri* [MŞH.ŞSC.d.]

BOA. MŞH.ŞSC.d. No. 1113, Antakya 19, 1243.

BOA. MŞH.ŞSC.d. No. 1114, Antakya 20, 1245.

BOA, *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri* [TSMA.d]

BOA. TSMA.d. No. 7014, 29 Z 1188 [2 Mart 1775].

BOA. TSMA.d. No. 9923, 20 C 1193 [5 Temmuz 1779].

BOA. TSMA.d. No. 9922, 15 CA 1206 [10 Ocak 1792].

Belge Tasnifi

BOA. *Ali Emiri Mahmud II* [AE.SMHD.II].

BOA. AE.SMHD.II. No. 17, Gömlek No. 1044, 20 Z 1243 [3 Temmuz 1828].

BOA. AE.SMHD.II. No. 119, Gömlek No. 9948, 27 ZA 1243 [10 Haziran 1828].

BOA. AE.SMHD.II. No. 37, Gömlek No. 2334, 3 R 1244 [13 Ekim 1828].

BOA. *Cevdet, Askeriye [C.AS.]*

- BOA. C.AS. No. 9, Gömlek No. 364, 16 Z 1244 [19 Haziran 1829].
- BOA. C.AS. No. 10, Gömlek No. 400, 14 Ş 1245 [8 Şubat 1830].
- BOA. C.AS. No. 100, 4532, 14 M 1245 [16 Temmuz 1829].
- BOA. C.AS. No. 1011, 42456, 23 B 1244 [29 Mart 1829].
- BOA. C.AS. No. 11, Gömlek No. 460, 1 B 1243 [8 Nisan 1828].
- BOA. C.AS. No. 142, Gömlek No. 6272, 13 B 1244 [19 Ocak 1829].
- BOA. C.AS. No. 155, Gömlek No. 6835, 2 Ş 1244 [7 Şubat 1829].
- BOA. C.AS. No. 158, Gömlek No. 6967, 12 ZA 1243 [26 Mayıs 1828].
- BOA. C.AS. No. 16, Gömlek No. 687, 26 ZA 1244 [30 Mayıs 1829].
- BOA. C.AS. No. 167, Gömlek No. 7304, 20 S 1245 [21 Ağustos 1829].
- BOA. C.AS. No. 174, Gömlek No. 7576, 13 RA 1244 [23 Ekim 1828].
- BOA. C.AS. No. 18, Gömlek No. 785, 3 S 1244 [15 Ağustos 1828].
- BOA. C.AS. No. 191, Gömlek No. 8236, 17 CA 1244 [25 Kasım 1828].
- BOA. C.AS. No. 218, Gömlek No. 9301, 20 Z 1243 [3 Temmuz 1828].
- BOA. C.AS. No. 236, Gömlek No. 9968, 29 Ş 1244 [6 Mart 1829].
- BOA. C.AS. No. 236, Gömlek No. 9968, 1, 29 Ş 1244 [6 Mart 1829].
- BOA. C.AS. No. 294, Gömlek No. 12195, 29 S 1245 [30 Ağustos 1829].
- BOA. C.AS. No. 296, Gömlek No. 12270, 29 M 1244 [11 Ağustos 1828].
- BOA. C.AS. No. 301, Gömlek No. 12475, 29 R 1244 [3 Kasım 1828].
- BOA. C.AS. No. 307, Gömlek No. 12670, 20 Z 1245 [13 Mayıs 1830].
- BOA. C.AS. No. 360, Gömlek No. 14901, 27 Z 1244 [30 Haziran 1829].
- BOA. C.AS. No. 397, Gömlek No. 16397, 6 N 1244 [12 Mart 1829].
- BOA. C.AS. No. 398, Gömlek No. 16411, 29 Ş 1246 [12 Şubat 1831].
- BOA. C.AS. No. 409 Gömlek No. 16917, 3 B 1245 [29 Aralık 1829].
- BOA. C.AS. No. 484, Gömlek No. 20195, 19 Z 1244 [22 Haziran 1829].
- BOA. C.AS. No. 498, Gömlek No. 20791, 13 L 1243 [28 Nisan 1828].
- BOA. C.AS. No. 511, Gömlek No. 21314, 18 S 1245 [19 Ağustos 1829].
- BOA. C.AS. No. 514, Gömlek No. 21478, 29 Z 1243 [12 Temmuz 1828].
- BOA. C.AS. No. 579, Gömlek No. 24360, 6 S 1245 [7 Ağustos 1829].
- BOA. C.AS. No. 630, Gömlek No. 26603, 24 R 1244 [3 Kasım 1828].
- BOA. C.AS. No. 632, Gömlek No. 26651, 29 Ş 1244 [6 Mart 1829].
- BOA. C.AS. No. 676, Gömlek No. 28371, 21 Ş 1243 [8 Mart 1828].
- BOA. C.AS. No. 777, Gömlek No. 32896, 29 Z 1243 [12 Temmuz 1828].
- BOA. C.AS. No. 808, Gömlek No. 34340, 26 ZA 1244 [30 Mayıs 1829].
- BOA. C.AS. No. 878, Gömlek No. 37714, 1 L 1244 [6 Nisan 1829].
- BOA. C.AS. No. 90, Gömlek No. 4146, 29 RA 1245 [28 Eylül 1829].
- BOA. C.AS. No.140, Gömlek No. 6191, 1 M 1245 [27 Temmuz 1829].
- BOA. C.AS. No.589, Gömlek No. 24818, 29 R 1245 [28 Ekim 1829].

BOA. *Cevdet, Bahriye* [C.BH.]
BOA. *Cevdet, Bahriye* [C.BH.], No. 147, Gömlek No. 7048, 9 B 1244 [15 Ocak 1829].
BOA. *Cevdet, Belediye* [C.BLD.]
BOA. *C.BLD.* No. 60, Gömlek No. 2970, 29 R 1244 [8 Kasım 1828].
BOA. *C.BLD.* No. 123, Gömlek No. 6125, 19 B 1244 [25 Ocak 1829].
BOA. *C.BLD.* No. 66, Gömlek No. 3279, 26 B 1243 [12 Şubat 1828].
BOA. *Cevdet, Dahiliye* [C.DH.]
BOA. *C.DH.* No. 69, Gömlek No. 3425, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1829].
BOA. *Cevdet, İktisat* [C. İKTS.]
BOA. *Cevdet, İktisat* [C. İKTS.], No. 45, Gömlek No. 2256, 29 S 1244 [10 Eylül 1828].
BOA. *Cevdet, Maliye* [C.ML.]
BOA. *C.ML.* No. 538, Gömlek No. 22148, 3 B 1244 [9 Mart 1829].
BOA. *Cevdet, Nafia* [C.NF.]
BOA. *C.NF.* No. 30, Gömlek No. 1498, 29 L 1244 [4 Mayıs 1829].
BOA. *C.NF.* No. 22, Gömlek No. 1072, 9 Z 1244 [12 Haziran 1829].
BOA. *Cevdet, Sıhhiye* [C.SH.]
BOA. *C.SH.* No. 3, Gömlek No. 131, 1, 15 Z 1243 [28 Haziran 1828].
BOA. *C.SH.* No. 15, Gömlek No. 738, 1, 7 ZA 1245 [30 Nisan 1830].
BOA. *C.SH.* No. 16, Gömlek No. 756, 11 S 1245 [12 Ağustos 1829].
BOA. *C.SH.* No. 18, Gömlek No. 860, 1, 9 S 1245 [10 Ağustos 1829].
BOA. *C.SH.* No. 18, Gömlek No. 871, 19 M 1245 [21 Temmuz 1829].
BOA. *C.SH.* No. 20, Gömlek No. 973, 1-2-3, 11 B 1244 [17 Mart 1829].
BOA. *C.SH.* No. 6, Gömlek No. 279, 1, 11 R 1244 [21 Ekim 1828].
BOA. *C.SH.* No. 6, Gömlek No. 279, 2, 11 R 1244 [21 Ekim 1828].
BOA. *C.SH.* No. 6, Gömlek No. 281, 6 S 1245 [7 Ağustos 1829].
BOA. *C.SH.* No. 7, Gömlek No. 323, 29 R 1245 [28 Ekim 1829].
BOA. *C.SH.* No. 9, Gömlek No. 440, 1, 20 RA 1244 [30 Eylül 1828].
BOA. *C.SH.*, No. 3, Gömlek No. 131, 2, 15 Z 1243 [28 Haziran 1828].
BOA. *Dahiliye Nezâreti, Mektubî Kalemi* [DH.MKT.]
BOA. *DH.MKT.* No. 1662, Gömlek No. 41, 5 S 1307 [1 Ekim 1889].
BOA. *Hatt-ı Hümayûn* [HAT.]
BOA. *HAT.* No. 1142, Gömlek No. 45416, 4 Z 1243 [17 Haziran 1828].
BOA. *HAT.* No. 1012, Gömlek No. 42468-A, 3 C 1244 [11 Aralık 1828].
BOA. *HAT.* No. 1013, Gömlek No. 42472-I, 14 Z 1244 [17 Haziran 1829].
BOA. *HAT.* No. 1013, Gömlek No. 42477-R, 9 S 1244 [21 Ağustos 1828].
BOA. *HAT.* No. 1013, Gömlek No. 42477-S, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1829].
BOA. *HAT.* No. 1014, Gömlek No. 42482-B, 5 C 1244 [13 Aralık 1828].
BOA. *HAT.* No. 1014, Gömlek No. 42484-B, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1829].
BOA. *HAT.* No. 1016, Gömlek No. 42499, 15 B 1244 [21 Ocak 1829].

BOA. *HAT.* No. 1016, Gömlek No. 42499-A, 22 B 1244 [28 Ocak 1829].
BOA. *HAT.* No. 1016, Gömlek No. 42499-B, 1 B 1244 [7 Ocak 1829].
BOA. *HAT.* No. 1016, Gömlek No. 42499-D, 10 B 1244 [16 Ocak 1829].
BOA. *HAT.* No. 1016, Gömlek No. 42503, 7 R 1244 [17 Ekim 1828].
BOA. *HAT.* No. 1016, Gömlek No. 42512, 29 Z 1244 [8 Kasım 1828].
BOA. *HAT.* No. 1017, Gömlek No. 42531, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1829].
BOA. *HAT.* No. 1018, Gömlek No. 42575, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1829].
BOA. *HAT.* No. 1019, Gömlek No. 42593-A, 25 S 1244 [6 Eylül 1828].
BOA. *HAT.* No. 1019, Gömlek No. 42594, 10 C 1244 [18 Aralık 1828].
BOA. *HAT.* No. 1019, Gömlek No. 42596-B, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1829].
BOA. *HAT.* No. 1020, Gömlek No. 42606-B, 17 ZA 1243 [31 Mayıs 1828].
BOA. *HAT.* No. 1020, Gömlek No. 42610-F, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1829].
BOA. *HAT.* No. 1021, Gömlek No. 42626, 20 B 1244 [26 Ocak 1828].
BOA. *HAT.* No. 1022, Gömlek No. 42672-A, 23 Z 1244 [2 Temmuz 1829].
BOA. *HAT.* No. 1022, Gömlek No. 42687-F, 1 S 1245 [2 Ağustos 1829].
BOA. *HAT.* No. 1023, Gömlek No. 42716, 21 M 1245 [23 Temmuz 1829].
BOA. *HAT.* No. 1023, Gömlek No. 42716-B, 21 M 1245 [23 Temmuz 1829].
BOA. *HAT.* No. 1023, Gömlek No. 42716-G, 19 M 1245 [21 Temmuz 1829].
BOA. *HAT.* No. 1025, Gömlek No. 42743, 19 L 1243 [4 Mayıs 1828].
BOA. *HAT.* No. 1026, Gömlek No. 42763, 7 S 1245 [8 Ağustos 1829].
BOA. *HAT.* No. 1028, Gömlek No. 42801, 25 ZA 1244 [29 Mayıs 1829].
BOA. *HAT.* No. 1028, Gömlek No. 42801-E, 25 ZA 1244 [29 Mayıs 1828].
BOA. *HAT.* No. 1029, Gömlek No. 42832, 3 M 1244 [16 Temmuz 1828].
BOA. *HAT.* No. 1029, Gömlek No. 42833, 4 B 1244 [10 Ocak 1829].
BOA. *HAT.* No. 1029, Gömlek No. 42833-B, 4 B 1244 [10 Ocak 1829].
BOA. *HAT.* No. 1029, Gömlek No. 42837-A, 17 M 1243 [10 Ağustos 1827].
BOA. *HAT.* No. 1029, Gömlek No. 42837-D, 21 M 1244 [3 Ağustos 1828].
BOA. *HAT.* No. 1032, Gömlek No. 42881-A, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1829].
BOA. *HAT.* No. 1032, Gömlek No. 42881-C, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1829].
BOA. *HAT.* No. 1032, Gömlek No. 42881-C, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1829].
BOA. *HAT.* No. 1032, Gömlek No. 42881-D, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1829].
BOA. *HAT.* No. 1032, Gömlek No. 42881-E, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1829].
BOA. *HAT.* No. 1040, Gömlek No. 43065-Ş, 1 RA 1246 [20 Ağustos 1830].
BOA. *HAT.* No. 1050, Gömlek No. 43274-B, 29 Z 1243 [12 Temmuz 1828].
BOA. *HAT.* No. 1050, Gömlek No. 43274-K, 1 Z 1243 [14 Haziran 1828].
BOA. *HAT.* No. 1056, Gömlek No. 43475, 3 L 1243 [18 Nisan 1828].
BOA. *HAT.* No. 1056, Gömlek No. 43475-A, 27 B 1243 [13 Şubat 1828].
BOA. *HAT.* No. 1056, Gömlek No. 43475-B, 5 Ş 1243 [21 Şubat 1828].
BOA. *HAT.* No. 1056, Gömlek No. 43475-C, 20 Ş 1243 [7 Mart 1828].

BOA. *HAT.* No. 1056, Gömlek No. 43475-D, 30 B 1243 [16 Şubat 1828].
BOA. *HAT.* No. 1056, Gömlek No. 43475-E, 30 B 1243 [16 Şubat 1828].
BOA. *HAT.* No. 1056, Gömlek No. 43475-F, 30 B 1243 [16 Şubat 1828].
BOA. *HAT.* No. 1058, Gömlek No. 43525, 9 Z 1243 [22 Haziran 1828].
BOA. *HAT.* No. 1059, Gömlek No. 43550-A, 17 S 1244 [29 Ağustos 1828].
BOA. *HAT.* No. 1062, Gömlek No. 43610-D, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1828].
BOA. *HAT.* No. 1063, Gömlek No. 43644, 26 Z 1243 [9 Temmuz 1829].
BOA. *HAT.* No. 1064, Gömlek No. 43672-C, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1829].
BOA. *HAT.* No. 1065, Gömlek No. 43682, 6 B 1244 [12 Ocak 1829].
BOA. *HAT.* No. 1072, Gömlek No. 43876, 29 Z 1243 [12 Temmuz 1828].
BOA. *HAT.* No. 1072, Gömlek No. 43876-A, 29 Z 1243 [12 Temmuz 1828].
BOA. *HAT.* No. 1073, Gömlek No. 43894, 29 Z 1243 [12 Temmuz 1828].
BOA. *HAT.* No. 1073, Gömlek No. 43929, 1 M 1244 [14 Temmuz 1828].
BOA. *HAT.* No. 1073, Gömlek No. 43929, 23 Z 1243 [6 Temmuz 1828].
BOA. *HAT.* No. 1073, Gömlek No. 43929-F, 27 Z 1243 [10 Temmuz 1828].
BOA. *HAT.* No. 1075, Gömlek No. 43941-E, 4 M 1245 [6 Temmuz 1829].
BOA. *HAT.* No. 1079, Gömlek No. 43962-C, 29 Z 1245 [21 Haziran 1830].
BOA. *HAT.* No. 1086, Gömlek No. 44208, 23 B 1243 [9 Şubat 1828].
BOA. *HAT.* No. 1102, Gömlek No. 44564, 29 Z 1243 [12 Temmuz 1828].
BOA. *HAT.* No. 1135, Gömlek No. 45214, 15 Z 1243 [29 Mayıs 1828].
BOA. *HAT.* No. 1142, Gömlek No. 45416-C, 29 CA 1243 [18 Aralık 1827].
BOA. *HAT.* No. 1232, Gömlek No. 48006-E, 9 R 1245 [8 Ekim 1829].
BOA. *HAT.* No. 1232, Gömlek No. 48006-G, 9 R 1245 [8 Ekim 1829].
BOA. *HAT.* No. 1232, Gömlek No. 48006-H, 9 R 1245 [8 Ekim 1829].
BOA. *HAT.* No. 443, Gömlek No. 22229, 29 Z 1243 [12 Temmuz 1828].
BOA. *HAT.* No. 444, Gömlek No. 22258-B, 15 CA 1245 [12 Kasım 1829].
BOA. *HAT.* No. 444, Gömlek No. 22258-C, 13 CA 1245 [10 Kasım 1829].
BOA. *HAT.* No. 444, Gömlek No. 22258-H, 7 R 1245 [6 Ekim 1829].
BOA. *HAT.* No. 451, Gömlek No. 22361, 5 Z 1243 [18 Haziran 1828].
BOA. *HAT.* No. 451, Gömlek No. 22361-A, 5 Z 1243 [18 Haziran 1828].
BOA. *HAT.* No. 451, Gömlek No. 22361-A, 5 Z 1243 [18 Haziran 1828].
BOA. *HAT.* No. 451, Gömlek No. 22361-B, 5 Z 1243 [18 Haziran 1828].
BOA. *HAT.* No. 451, Gömlek No. 22361-C, 5 Z 1243 [18 Haziran 1828].
BOA. *HAT.* No. 484, Gömlek No. 23731, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1829].
BOA. *HAT.* No. 614, Gömlek No. 30218, 19 M 1244 [1 Ağustos 1828].
BOA. *HAT.* No. 616, Gömlek No. 30360, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1829].
BOA. *HAT.* No. 621, Gömlek No. 30734, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1828].
BOA. *HAT.* No. 621, Gömlek No. 30734-A, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1829].
BOA. *HAT.* No. 640, Gömlek No. 31512-C, 12 B 1244 [18 Mart 1829].

BOA. *HAT*. No. 773, Gömlek No. 36217-A, 9 CA 1243 [28 Kasım 1827].
BOA. *HAT*. No. 777, Gömlek No. 36432, 13 ZA 1245 [6 Mayıs 1830].
BOA. *HAT*. No. 777, Gömlek No. 36432-A, 29 Z 1245 [21 Haziran 1830].
BOA. *HAT*. No. 777, Gömlek No. 36432-B, 13 ZA 1245 [6 Mayıs 1830].
BOA. *HAT*. No. 789, Gömlek No. 36780, 3 Ş 1244 [8 Şubat 1829].
BOA, *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı [TSMA.e]*
BOA. *TSMA.e*. No. 452, Gömlek No: 34, 16 C 1227 [27 Haziran 1812].
BOA, *TSMA.e*. No. 861, Gömlek No. 11, 29 Z 1244 [2 Temmuz 1829].

II. BAŞVURU ESERLERİ

- Açıkel, Ali. “Osmanlı Ulak-Menzilhâne Sistem Çerçevesinde Tokat Menzilhânesi (1690-1840). *Tarih İncelemeleri Dergisi* XIX/2 (2004), 1-33.
- Adem Kara. “1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı ve Anadolu’da Alınan Tedbirler”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 14 (2005), 115-131.
- Ágoston, Gábor. “16. Yüzyılda Macaristan’da Osmanlı Barut Üretimi: Budin Baruthanesi”. çev. Kahraman Şakul. *Osmanlı’da Ateşli Silahlar ve Askeri Devrim Tartışmaları*. 221-232. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.
- Ágoston, Gábor. “Osmanlı İmparatorluğu’nda Barut Sanayisi: 17. ve 18. Yüzyıllarda Selanik, Gelibolu ve İzmir Baruthaneleri”. çev. Kahraman Şakul. *Osmanlı’da Ateşli Silahlar ve Askeri Devrim Tartışmaları*. 233-251. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020).
- Ágoston, Gábor. “XVI. Yüzyılda Macaristan’da Osmanlı Barut Üretimi: Budin Baruthanesi”. çev. Zafer Gölen. *Belleten* LXVII/249 (Ağustos 2003), 541-552.
- Ágoston, Gábor. *Barut, Top ve Tüfek Osmanlı İmparatorluğu’nun Askeri Gücü ve Silah Sanayisi*. çev. Tanju Akad. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006.
- Ahmed Lûtfi Efendi. *Vak’anüvîs Ahmed Lûtfi Efendi Tarihi*, yeni yazıya aktaran: Ahmet Hezarfen, 1. Cilt. İstanbul: Tarih Vakfı Yapı Kredi Yayınları, 1999.
- Akbulut, Uğur. *1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşında Bayburt ve Çevresi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000.
- Aktepe, Münir. “Çeşme Vak’ası”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 288-289/8. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Allen, W.E.D.-Muratoff, Paul. *1828-1921 Türk-Kafkas Sınırındaki Harplerin Tarihi*. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1966.
- Alpmansü, Yusuf vd. *Türk Silâhlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri III’ncü Cilt 7’nci Kısım -Osmanlı İmparatorluğu Kara Kuvvetleri’nin İdarî Faaliyetleri ve Lojistik (1299-1913)-*. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1995.
- Aslan, Serkan. *1131 Nolu Çanakkale Şer’iye Sicil Defteri’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*. Çanakkale: Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.

- Aykun, İbrahim. *Erzurum ve Çevresinde İlk Rus İşgalleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1991.
- Baron Von Moltke. *1828 Seferi (Bulgarya ve Rumeli’de Ruslar)*. çev. Ahmet Rasim-Muammer, İstanbul: Askeri Matbaa, 1932.
- Beydilli, Kemal. “Kabakçı İsyanı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 8-9/24. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Beydilli, Kemal. “Küçük Kaynarca Antlaşması”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 524-527/26. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Beydilli, Kemal. “Prut Antlaşması”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 359-362/34. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Beydilli, Kemal. “Rusya/Tarih”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 253-265/35. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Beydilli, Kemal. “Vak’a-i Hayriyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 454-457/42. Ankara: TDV Yayınları, 2012.
- Beydilli, Kemal. “Yaş Antlaşması”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 343-347/43. Ankara: TDV Yayınları, 2013.
- Beydilli, Kemal. “Ziştovi Antlaşması”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 467-472/44. Ankara: TDV Yayınları, 2014.
- Bostan, İdris. *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı, XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992.
- Boyacı, Niyazi Kayahan. *1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı Doğu Cephesi’nde İnsan Kaynakları Seferberliği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Bozkurt, Rıza. *Osmanlı İmparatorluğu’nda Kollar, Ulak ve İaşe Menzilleri*. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1966.
- Bulakçıbaşı, Necmi. *H.1245-1247 (1830-1832) Tarihli 1960 Numaralı Trabzon Şer’îyye Sicilinin Transkribi ve Değerlendirilmesi*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Bülbül, İsmail. *Osmanlı Belgelerine Göre Rus Elçisi Tolstoy’un Faaliyetleri*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Chesney, Colonel, R.A., D.C.L., F.R.S.. *The Russo-Turkish Campaigns of 1828 and 1829: With A View Of The Present State of Affairs in the East*. London: Smith, Elder & CO., 65, Cornhill Bombay: Smith, Taylor & CO., 1854.
- Çakın, Naci. *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III’ncü Cilt 5’nci Kısım Eki -Osmanlı-Rus Harbi (1828-1829) Etüt-*. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1978.
- Çakmak, Biray. *1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi ve Muğla Yöresinin Bu Harbe Katkısı*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999.

- Çalar, Muhammed Emin. “Modern Ordunun Kadim Savaşçıları: 1828-29 Osmanlı-Rus Harbi’nde Arnavut Askerlerin İstihdamı”. *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi* 3/1 (2022), 67-85.
- Çaparlar, Ahmet. “1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi’nde Osmanlı Tebaasının Rusya’ya Göçürülmesine Yönelik Propagandalar”, *Çağlar Boyu Göç (Tarih-Kültür-Medeniyet)*. edl. İsa Kalaycı-Gökhan Kalmış. 113-140. Ankara: Gazi Kitabevi, 2021.
- Çaparlar, Ahmet-Avcı, Yahya. “1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi’nde Antakya Kazası’nın Katkıları”. *Bellek Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 2/1 (2020), 36-54.
- Çelik, Bülent. “Osmanlı Seferleri’nde Orducu Esnafı”. *SUTAD (Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi)* 44 (Güz 2014), 259-267.
- Çelik, Bülent. *Osmanlı Sefer Organizasyonlarında Kentli Esnafın Getirdiği Çözümler: Orducu Esnafı*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002.
- Dördüncü, Muharrem. “1774 Küçük Kaynarca Antlaşmasından 1841 Londra Sözleşmesine Kadar Boğazlar Meselesi”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* III/1 (Haziran 2001), 73-89.
- Düzcü, Levent. *Yelkenliden Buharlıya Geçişte Osmanlı Donanması (1827-1853)*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2017.
- Efe, Ayla. “Silistre Eyaletinde Osmanlı-Rus Savaşları Küçük Kaynarca’dan Berlin’e”. *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)* 19 (2006), 139-174.
- Ekici, Oktay. *33 Numaralı Tokat Şer’iye Sicili’nin Transkripsiyonlu Metni ve Değerlendirilmesi*. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Erdem, Özkan Eser. *R-20 numaralı Rusçuk Kadı Sicili Transkripsiyon ve Tahlili (H.1244-1247/ M. 1828-1831)*. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Eren, Ahmet Cevat. *Mahmud II. Zamanında Bosna-Hersek*. İstanbul: Nurgök Matbaası, 1965.
- Ertaş, Mehmet Yaşar. *Sultanın Ordusu: Mora Fethi Örneği 1714-1716*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2007.
- Es’ad Efendi. *Üss-i Zafer (Yeniçeriliğin Kaldırılmasına Dair)*. haz. Mehmet Arslan, İstanbul: Kitabevi, 2005.
- Fedakâr, Cengiz. “1787-1792 Osmanlı-Rus Harplerinde Kılburun, Özi Nehri ve Hocabey Muharebeleri”. *Karadeniz Araştırmaları* 46 (Yaz 2015), 119-136.

- Ferîk Ahmed Muhtar Paşa, *Türkiye Devleti'nin En Mühim ve Meşhûr Esfârından Türkiye-Rusya Seferi ve Edirne Muâhdesi -Vakitsiz Seferin İbret ve İntibâh Dersleri-* I.- II. Cilt. haz. Ahmet Çaparlar-Eda Çaparlar-Yahya Avcı, İstanbul: Kitabevi, 2019.
- Fındık, Ümran. *72 Numaralı Adana Şer'iyeye Sicili (H.1243-1244/ M.1828-1829-s.1-85)*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Fidan, Fadimana. "18. Yüzyılda Karadeniz İskelelerinin İstanbul'un İaşe Teminindeki Rolü (Rumeli Kıyısındaki İskelelere Göre). *OÜSBAD (Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi)* 5/12 (2015), 83-102.
- Genç, Serdar. *Osmanlı-Safevi Savaşlarında Sefer Organizasyonu ve Lojistik 1722-1725*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- Gök, Fatma Yelda. *1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşında Doğu Anadolu*. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Gökpinar, Bekir. *Varadin Seferinde Organizasyon ve Lojistik (1716)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- Graf Marsilli. *Osmanlı İmparatorluğunun Zuhur ve Terakkisinden İnhitâtı Zamanına Kadar Askerî Vaziyeti*. çev. M. Kaymakam Nazmi, Ankara: Büyük Erkân-ı Harbiye Matbaası, 1934.
- Güçer, Lütfi. *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*. İstanbul: Sermet Matbaası, 1964.
- Gülsoy, Ufuk. *1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Rumeli'den Rusya'ya Göçürülen Reâyâ*. İstanbul: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1993.
- Güneş, Mehmet. "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Menzil Teşkilatı ve Karahisar-ı Sahib Menzilleri". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* X/3 (2008), 35-63.
- Halaçoğlu, Yusuf. "Menzil". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 159-161/29. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Halaçoğlu, Yusuf. *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*. Ankara: PTT Genel Müdürlüğü Yayınları, 2002.
- Hatip, Salih Murad. *Çanakkale Boğazı (Bahr-i Sefid Boğazı) Savunma Sistemi 1770-1918*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.
- Heywood, Colin. "Osmanlı Döneminde Via Egnatia: 17. Yüzyıl Sonu ve 18. Yüzyıl Başında Sol Kol'daki Menzilhaneler". çev. Özden Arıkan, Ela Güntekin ve Tülin Altınova. *Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380-1699)*. ed. Elizabeth A. Zachariadou. 138-160. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.
- Işık, Mustafa. "Ejderhan Seferi ve Don-Volga Kanal Projesi". *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi-Prof. Dr. Azmi Özcan Öğrencileri Özel Sayısı 3* (2018), 129-144.

- İnalcık, Halil. “Osmanlı-Rus İlişkileri 1492-1700”. *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1491-1992, Ankara 12-14 Aralık 1992*. 25-35. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999.
- İnalcık, Halil. “Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei ve Don-Volga Kanalı Teşebbüsü (1569)”. *46 sayılı Belleten'den ayrı basım*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1948, 349-409.
- İnbaşı, Mehmet. *Ukrayna'da Osmanlılar Kamaniçe Seferi ve Organizasyonu (1672)*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2004.
- İnce, Yunus. *Osmanlı Barut Üretim Teknolojisinde Modernleşme: Azadlu Baruthanesi (1794-1878)*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.
- İpşirli, Mehmet. “Araba”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 242-245/3. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- İşbilir, Ömer. *17. Yüzyıl Başlarında Şark Seferlerinin İâşe, İkmâl ve Lojistik Meseleleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996.
- Kaçan Erdoğan, Meryem. *II. Viyana Kuşatması*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001.
- Karanfil, Turan. *1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Edirne ve Çevresi*. Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- Keleş, Hamza. “Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye Kânûnnâmesi”. *Kastamonu Eğitim Dergisi* 14/1 (Mart 2006), 227-240.
- Kırlı, Engin. “19. Asır Ortalarında Zeytinburnu-Bakırköy Bölgesinin Osmanlı Sanayiindeki Yeri ve Önemi”. *Osmanlı İstanbulu, V. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu Bildirileri, 19-21 Mayıs 2017, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi*. edl. Feridun M. Emecen-Ali Akyıldız-Emrah Safa Gürkan. 739-766. İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Yayınları, 2018.
- Koçak, Zülfiye. “1787-1792 Osmanlı Rus Savaşında Değişen Dengeler ve Yaş Antlaşması”. *Tarih İncelemeleri Dergisi* XXXII/2 (2017), 459-490.
- Koçak, Zülfiye. “Son Osmanlı-Avusturya Mücadelesinde Değişen Dengeler ve Zıstovi Antlaşması”. *Akademik Bakış* 11/22 (Yaz 2018), 261-289.
- Köse, Osman. *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2006.
- Kurat, Akdes Nimet. *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987.
- Kurat, Akdes Nimet. *Türkiye ve Rusya*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.
- Kurat, Akdes Nimet. *XVIII. Yüzyıllarda Karadenizin Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*. İstanbul: Murat Kitabevi Yayınları, 1971.
- Kurtaran, Uğur. “Osmanlı Seferlerinde Organizasyon ve Lojistik”. *Turkish Studies* 7/4 (Fall 2012), 2269-2286.

- Kurtaran, Uğur. “Sultan Birinci Mahmud Dönemi Osmanlı-Rus İlişkileri”. *Belleten* LXXIX/285 (Ağustos 2015), 589-610.
- Langensiepen, Bernd-Güleryüz, Ahmet, *The Ottoman Steam Navy 1828-1923*. edited-translated by James Cooper, London The Conway Maritime Press, 1995.
- Majer, Hans Georg. “17. Yüzyılın Sonlarında Avusturya ve Osmanlı Ordularının Seferdeki Lojistik Sorunları”. *Osmanlı Araştırmaları II* (1981), 185-194.
- Murphey, Rhoads. *Osmanlı’da Ordu ve Savaş 1500-1700*. çev. M. Tanju Akad, İstanbul: Homer Kitabevi, 2007.
- Örenç, Ali Fuat. “1827 Navarin Deniz Savaşı ve Osmanlı Donanması”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi-Prof. Dr. Ali İhsan Gencer Hatıra Sayısı I- 46* (2009), 37-85.
- Özcan, Abdülkadir. “Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3/457-458. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Özcan, Tuğrul. “1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı Sırasında Rumeli’de Salgın Hastalıklar”. *Balkanlarda Savaşlar Göçler ve Günümüze Yansımaları*. 41-49. Samsun: Samsun Mübadele ve Balkan Türk Kültürü Araştırmaları Derneği Kültür Yayınları, 2009.
- Özcan, Tuğrul. “Yeniçeri Ocağı’nın Kaldırılmasının Toplumsal Etkileri (Bosna Eyaleti Örneği)”. *Osmanlı Dönemi Balkan Şehirleri-3*. ed. Zafer Gölen-Abidin Temizer. 1369-1415. Ankara: Gece Kitaplığı, 2017.
- Özcan, Tuğrul. *Sosyal ve Ekonomik Etkileri Açısından 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2014.
- Quataert, Donald. “19. Yüzyıla Genel Bir Bakış: Islahatlar Devri 1812-1914”. çev. Süphan Andıç. *Osmanlı İmparatorluğu Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1600-1914)*. edl: Halil İnalçık-Donald Quataert. 2. Cilt/885-1051, İstanbul: Eren Yayıncılık, 2006.
- Robarts, Andrew. “Treaty of Bucharest (1812)”, *Encyclopedia of the Ottoman Empire*. ed. Gábor Ágoston-Bruce Masters. 94. New York: Infobase Publishing, 2009.
- Sabancı, Sevgi Nur. *674 Numaralı (H. 1243-1248/ M. 1828-1832) Şer’iye Sicili’ne Göre Denizli’nin Sosyal ve İktisadi Yapısı*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Sarıcaoğlu, Mehmet Esat. *Malî Tarih Açısından Osmanlı Devleti’nde Merkez Taşra İlişkileri (II. Mahmut Döneminde Edirne Örneği)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.
- Sertçelik, Seyit. *Osmanlı-Rus İlişkileri (XVIII. Yüzyıl)*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1993.
- Sevinç, Tahir. *1695 ve 1696 Avusturya Seferleri’nde Organizasyon ve Lojistik*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.

- Seyfi, Ali Rıza. *Bir Milletin İmparatorlukla Savaşı (1828-1829 Türk-Rus Harbi)*. İstanbul: Kanaat Kitabevi, 1940.
- Stoianovich, Traian. “Osmanlı Hâkimiyetinde Via Egnatia”. çev. Özden Arıkan, Ela Güntekin ve Tülin Altınova. *Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380-1699)*. ed. Elizabeth A. Zachariadou. 225-240. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.
- Toprak, Serap. “1821 Mora İsyanı”. *Tarihin Peşinde -Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi-* 6 (2011), 317-328.
- Topsakal, İlyas. “Tarihi Süreçte Rusya-Türkiye İlişkileri”. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi* III/2 (Sonbahar 2016), 33-53.
- Tozlu, Selahattin. “Trabzon-Erzurum Anayolunun Mevsimlik Güzergâhları (Yaz ve Kış Yolları)”. *Anadolu’da Tarihî Yollar ve Şehirler Semineri -21 Mayıs 2001, Bildiriler-*. 179-199. İstanbul: Globus Dünya Basımevi, 2002.
- Tozlu, Selahattin. “Trabzon-Erzurum-Tebriz Yolu (XIX. Yüzyılda Sosyal ve Ekonomik Bakımdan Bir İnceleme)”. *Türkler*. edl. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca. 14 Cilt: 481-492. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Tozlu, Selahattin-Gök, Yaşar. “Erzurum-Kars Topyolu”. *Doğu Coğrafya Dergisi* 13/20 (2008), 7-18.
- Tuğluca, Murat. “1683-1699 Savaşlarında Nefir-i Âmm Halkı”. *SUTAD* 40 (Güz 2016), 87-110.
- Tuğluca, Murat. “Osmanlı’da Nefir-i Âmm Uygulamasının Erken Dönem Örnekleri ve Toplumsal Dinamizme Yansıması”. *Belleten* 80/289 (Aralık 2016), 773-796.
- Turan, Şerafettin. “Bayezid II”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 234-238/5. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Türkmen, Mustafa Nuri. *Kamaniçe Seferinin Lojistik Hazırlıkları*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi*. II. Cilt. Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1983.
- Yaramış, Ahmet. “Mehterhâne-i Âmire Ocağı’nın Islahı (1836)”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* XV/1 (2013), 31-44.
- Yavuz, Mustafa. *Kütahya Şer’iye Sicilleri 15 Numaralı Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Yazıcı, Nesimî. “II. Mahmud Döneminde Menzilhaneler: ‘Ref’-i Menzil Bedeli””. *Sultan II. Mahmud ve Dönemi Reformları Semineri*, 28-30 Haziran 1989, *Bildiriler*. 157-191. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1990.
- Yıldız, Gültekin. *Osmanlı Kara Ordusunda Yeniden Yapılanma ve Sosyo-Politik Etkileri (1826-1839)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.

- Yıldız, Hakan. *Haydi Osmanlı Sefere!... Prut Seferi'nde Organizasyon ve Lojistik*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006.
- Yılmaz, Salih-Yakşı, Abdullah. “Osmanlı Devleti’nden Günümüze Türk-Rus İlişkileri”. *TYB Akademi -Türk-Rus İlişkileri-* 17 (Mayıs 2016), 9-57.
- Yüksel, Ahmet. *II. Mahmud Devrinde Osmanlı İstihbaratı*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2013.

EKLER

Ek 1: Erzurum Valisi Galib Paşa tarafından Sadâret'e: Navarin'de Osmanlı donanmasının yakılmasının harp ilanı olduğunu ve Şark hududuna asker, mühimmat ve zahire sevkıyatı yapmak gerektiğini bildiren tahrir (BOA. *HAT*. No. 773, Gömlek No. 36217-A, 9 CA 1243 [28 Kasım 1827]).

HAT 773/36217-A

Ek 3: Erzurum Valisi ve Şark Seraskeri Galib Paşa tarafından Şark Cephesi'ne yakın eyalet, sancak ve kazalardaki tîmâr sahiplerinin askerler ile birlikte orduya katılmalarını bildiren seferberlik çağrısı (BOA. HAT. No. 1014, Gömlek No. 42482-B, 5 C 1244 [13 Aralık 1828]).

ارزروم والى فتح پاشا

روضو عاظمه لؤلؤ مؤنلو سى المرافعه حوزنى

ترقيده الملقى مكرم يارده اردوى ترقيده ناك زياره سبله احمى اهم والى اولمغه بنا

سپاس ولبزاده وجوب وعبكر وعلوبله وحقنور ولبانى وديا بركه ناك وضروره

داغنى وارشوم وقره صهار ويا بورد ورجانه وارباجانه واسبرككده كنجى وطرزونه

وكنجانه يارده وكنج قلعه اولمغه بيلكده ناك وارباجه تبارك بفرى كرويه ه

قابله رجه اترى نور ووده الهى بلكى براقيله ارزومره انباء وصوراچارى شرطيه

شميريه اعلونه مؤنبرى لوزم حاله اولمغه زكاف وده كلاله برفون

كاف ناك وارباجه تبارك اولمغه مؤنبرى اوده وناك كنجى نالوره كنجى برفون

اولمغه لوزم الصدور اولمغه الام ولبكده ناك صبر وطفى طرفه سببرى مؤنزه لطف

وهرم بى دى اولمغه لوزم عابدى بولوره اولمغه كنجى مؤنزه علفه رافعه

HAT. 1014 / 42482 - B

HAT-1013

HAT 1013/42472-I

[illegible]

Ek 7: 1829 yılı ortalarına doğru Şumnu'dan muhtelif yerlere giden tatarların (ulaklar) çalıştıkları güzergah ve yapmış olduğu hizmetler karşılığında aldıkları ücret (BOA. C.NF. No. 30, Gömlek No. 1498, 29 L 1244 [4 Mayıs 1829]).

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BASKANLIĞI (BOA) ♦

[illegible]

۱۸ - ۵۶
۱۴۵۰

ماترانه مرقومه قولنامه و اکب اولوقدی بروجیه بالا یلوی طغوز واسی لاریکون ایجا ساینه ییک اوجیوز الیا کجه غلام
کراری حسب واعی بودله بین اروزانه حوضه سوله الارکده

نکته

OSMANLI ARŞIVI	
C.N.P.	
30	1498

Handwritten musical score on aged paper, featuring multiple staves with notes and lyrics in Persian script. The manuscript includes a circular library stamp at the top left reading "ASTORIA ARIZONA". A diagonal watermark or stamp is visible across the middle section. The bottom left corner contains a printed label: "DMKFA31642".

[illegible]

Ek 10: 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi sefer masrafları için 6 Kasım 1827 ile 12 Haziran 1831 tarihleri arasında Rumeli ve Anadolu'daki bazı eyalet, kaza ve nahiyelerden kaza naiblerinin toplamakla mükellef olduğu askerî mühimmat tahsilini gösteren cetvel (BOA. MAD.d. 6612, 2-189).

Tevziât Yeri		Tevziât Dönemi	Tevziât Miktarı ³⁹⁸ (Gurûş)
Hüdavendigâr Sancağı	Nefs-i Bursa Kazası	09.11.1828-06.05.1829	150.000
		06.05.1829-06.11.1829	485.780
		06.11.1829-06.05.1830	279.530
		06.05.1830-16.11.1830	162.000
	Kete Kazası	06.11.1828-06.05.1829	175.498
		06.05.1829-06.11.1829	72.144
		06.11.1829-06.05.1830	85.223,50
	Torbalı Köyü Kazası	14.07.1828-02.07.1829	136.000
	Kızılca Tuzla Kazası	29.11.1828-06.05.1829	197.000
		07.05.1829-26.12.1829	156.000
		27.12.1829-08.05.1830	220.000
		08.05.1830-16.11.1830	105.200
	Gölpazarı Kazası	30.04.1828-05.05.1829	272.000
		06.05.1829-06.11.1829	77.700
		06.11.1829-06.05.1830	190.000
		06.05.1830-06.11.1830	77.500
	Lefke Kazası	04.07.1828-03.06.1829	214.348
		29.05.1829-21.06.1830	165.000
	Kebsud Kazası	06.11.1827-06.05.1829	184.275
		06.05.1829-24.04.1830	170.700
	İnegöl Bursa Kazası	09.11.1828-02.07.1829	115.733
		03.07.1829-07.06.1830	134.200
	Pazarcık Kazası	06.11.1828-04.06.1829	40.864
		04.06.1829-22.07.1830	50.500
	Gemlik Kazası	06.11.1828-04.06.1829	124.440
		06.05.1829-06.11.1829	82.000
		06.11.1829-06.05.1830	115.500
		06.05.1830-06.11.1830	95.000
	Edincik Kazası	24.06.1828-02.07.1829	169.000
		03.07.1829-17.06.1830	181.000
	Yenice-i Taraklı Kazası	06.11.1828-06.05.1829	139.000
		06.05.1829-06.11.1829	41.500
		06.11.1829-06.05.1830	116.000
		06.05.1830-06.11.1830	47.000
	Nalluhan Kazası	06.11.1828-06.05.1829	139.000
	Karahisar-ı Nallu Kazası	06.11.1828-06.05.1829	64.400
		06.05.1829-06.11.1829	19.800
		06.11.1829-06.05.1830	84.000
		06.05.1830-06.11.1830	45.000
	Kurupazar-ı Nalluhan Kazası	06.05.1830-06.11.1830	43.000
	Gönan Kazası	02.01.1829-18.06.1829	116.200
		18.06.1829-22.11.1829	51.030
		22.06.1830-27.10.1830	47.000
		28.11.1829-21.06.1830	90.000
	Domaniç Kazası	06.11.1828-06.05.1829	40.600

³⁹⁸ Tabloda tevziât miktarı olarak verilen miktarlar tenzili (indirimi) yapılmış, toplam miktarlar şeklinde verilmiştir.

		18.06.1829-12.12.1829	41.400
		12.12.1829-07.06.1830	46.500
		07.06.1830-03.09.1830	54.000
		09.11.1828-06.05.1829	254.372
Hüdavendigâr Sancağı Kazaları		06.11.1829-06.05.1830	233.601,50
		06.05.1830-06.11.1830	150.000
		07.01.1829-02.07.1829	17.000
Gökçedağ Kazası		03.07.1829-25.01.1830	11.000
		26.01.1830-21.06.1830	114.100
		07.01.1829-02.07.1829	278.000
Mudanya Kazası		03.07.1829-26.12.1829	118.200
		27.12.1829-21.06.1830	200.000
		14.06.1828-30.06.1829	90.000
Harmancık Kazası		03.07.1829-26.12.1829	51.100
		24.02.1830-20.08.1830	73.000
		06.05.1828-06.05.1829	151.000
Kirmasti Kazası		06.05.1829-06.05.1830	221.000
		06.11.1828-06.05.1829	112.000
		06.05.1829-06.11.1829	71.500
Ilıca-i Bergama Kazası		06.11.1828-06.05.1830	86.100
		06.05.1830-06.11.1830	46.250
		06.11.1828-06.05.1829	173.000
Nefs-i Bergama Kazası		06.05.1829-06.11.1829	160.000
		06.11.1829-06.05.1830	74.600
		06.05.1830-06.11.1830	138.000
Nevahi-i Bergama Kazası		06.11.1828-06.05.1829	212.000
		06.05.1829-06.11.1829	158.500
		06.11.1829-06.05.1830	115.500
Yarhisar Kazası		06.05.1830-06.11.1830	166.500
		24.07.1828-27.07.1829	98.000
		27.07.1829-19.08.1830	59.300
Sefer-i Hisar Günyüzü Kazası		09.11.1828-04.05.1829	90.500
		05.05.1829-28.10.1829	61.515
		29.10.1829-23.04.1830	104.000
Yenişehir Bursa Kazası		24.04.1830-18.10.1830	42.000
		14.07.1828-02.07.1829	190.000
		03.07.1829-21.06.1830	194.000
Göynük Kazası		13.08.1828-28.10.1829	243.509
		29.10.1829'e kadar	89.000
		29.10.1829-17.10.1830	210.000
Mihaliç Kazası		06.11.1828-06.05.1829	653.675
		06.05.1829-06.11.1829	297.211
		06.11.1829-06.05.1830	471.909
Tarhala Kazası		06.05.1830-06.11.1830	150.000
		06.11.1828-06.05.1829	364.830
		06.05.1829-06.11.1829	185.998
Korupazarı Kazası		06.11.1829-06.05.1830	216.000
		06.05.1830-06.11.1830	238.152
		06.05.1829-06.11.1829	51.000
Adranos Kazası		06.11.1829-06.05.1830	111.000
		14.07.1828-02.07.1829	230.000
		03.07.1829-21.06.1830	156.000
Beypazarı Kazası		06.11.1828-06.05.1829	153.338
		06.05.1829-06.11.1829	122.000
		06.11.1829-06.05.1830	157.000
Mihaliçcik Kazası		06.05.1830-06.11.1830	119.000
		06.05.1829-26.01.1830	67.000

		26.01.1830-21.06.1830	91.500
		22.06.1830-16.11.1830	66.000
	Söğüt Kazası	27.07.1829-26.07.1830	112.000
	Medine-i Sofya ve Kazası	09.11.1828-04.05.1829	170.000
		05.05.1829-28.10.1829	168.000
		06.05.1830-27.09.1830	84.869 pare 25
	Filibe Kazası	06.11.1828-06.05.1829	758.000
		06.05.1829-06.11.1829	1.387.365
		20.03.1830-06.05.1830	110.000
		06.05.1830-06.11.1830	580.000
	Medine-i Filibe	10.11.1829-20.03.1830	375.000
Bosna Eyâleti	Novasil Kazası	18.01.1828-14.07.1828	4.591
		14.07.1828-01.01.1829	3.900
		07.01.1829-02.07.1829	1.274 pare 22
		07.01.1829-02.07.1829	2.379 pare 10
		27.12.1829-21.06.1830	8.217,50
		27.12.1829-22.06.1830	3.471
	Çerinçe Kazası	18.01.1828-14.07.1828	8.540
		14.07.1828-01.01.1829	6.066
		03.07.1829-27.12.1829	15.378
	Balgay Kazası	18.01.1828-14.07.1828	2.844
		14.07.1828-01.01.1829	2.420
		03.07.1829-27.12.1829	7.096
		27.12.1829-21.06.1830	5.501
	Gradcanice Kazası	07.01.1829-02.07.1829	20.629,50
		03.07.1829-27.12.1829	38.432
		27.12.1829-21.06.1830	18.917,50
	Çaniçe Kazası	27.12.1829-21.06.1830	4.585
	Banaluka Kazası	07.01.1829-02.07.1829	231.112 pare 5
		03.07.1829-27.12.1829	40.142
		27.12.1829-21.06.1830	21.368,50
	Dugna Kazası	07.01.1829-02.07.1829	6.352 pare 28
		03.07.1829-27.12.1829	11.287 pare 12
		27.12.1829-21.06.1830	10.230 pare 21
	Kostanice Kazası	07.01.1829-02.07.1829	3.743 pare 38
		27.12.1829-21.06.1830	2.459 pare 33
	Kostanice Kazası Beridor Nahiyesi	07.01.1829-02.07.1829	4.765 pare 17
		03.07.1829-27.12.1829	6.071 pare 15
		27.12.1829-21.06.1830	3.580
	Bivesin (?) Kazası	07.01.1829-02.07.1829	6.350
	Bive Nahiyesi	03.07.1829-27.12.1829	4.041
		27.12.1829-21.06.1830	1.593
	Preyol Kazası	07.01.1829-02.07.1829	13.178
		03.07.1829-27.12.1829	13.129,50
		27.12.1829-21.06.1830	13.829
	Birçe ma'a Kenzin Kazası	07.01.1829-02.07.1829	9.144 pare 10
		27.12.1829-21.06.1830	10.620
	Birçe Kazası	03.07.1829-27.12.1829	11.747
	Çerniçe Kazası	07.01.1829-02.07.1829	9.983
		27.12.1829-21.06.1830	33.062
	Kalarna ma'a Elveh (?) Kazası	07.01.1829-02.07.1829	2.348
		03.07.1829-27.12.1829	7.004 pare 50
	Çelebipazarı Kazası	07.01.1829-02.07.1829	5.618
		03.07.1829-27.12.1829	6.747
		27.12.1829-21.06.1830	3.953,50
	Kamengrad Kazası	07.01.1829-02.07.1829	4.214 pare 10
		03.07.1829-27.12.1829	10.828

	27.12.1829-21.06.1830	6.645,50
Kavanice ma'a Kurşeva Kazası	07.01.1829-02.07.1829	7.649,25
	03.07.1829-27.12.1829	14.371
	27.12.1829-21.06.1830	7.636,50
	07.01.1829-02.07.1829	18.396
Teşene Kazası	03.07.1829-27.12.1829	29.600
	27.12.1829-21.06.1830	17.671
Kostanice Kazası Dubnice Nahiyesi	07.01.1829-02.07.1829	2.549 pare 18
Kostanice Kazası Novi Nahiyesi	07.01.1829-02.07.1829	3.875 pare 17
	03.07.1829-27.12.1829	6.108 pare 34
	27.12.1829-21.06.1830	4.239 pare 34
Kozarca Nahiyesi	03.07.1829-27.12.1829	5.451
	27.12.1829-21.06.1830	4.664 pare 37
Maglay Kazası	07.01.1829-02.07.1829	6.869,50
	03.07.1829-27.12.1829	8.904,50
	27.12.1829-21.06.1830	7.417 pare 10
Derbend Kazası	07.01.1829-02.07.1829	4.313 pare 18
	27.12.1829-21.06.1830	5.598
Belgradcık Nahiyesi	07.01.1829-02.07.1829	3.347,50
Belgradcık Kazası	03.07.1829-27.12.1829	6.062,50
	27.12.1829-21.06.1830	3.569,50
Göhlisar ma'a Kalac Kazası	07.01.1829-02.07.1829	2.734 pare 10
Kalac Kazası	27.12.1829-21.06.1830	3.000
	03.07.1829-27.12.1829	8.659
	03.07.1829-27.12.1829	4.510
Göhlisar Kazası	27.12.1829-21.06.1830	5.993
	07.01.1829-02.07.1829	5.670
Glamoç Nahiyesi	03.07.1829-27.12.1829	5.761
Glamoç Kazası	27.12.1829-21.06.1830	6.991
	07.01.1829-02.07.1829	6.364
Serbive Nahiyesi	07.01.1829-02.07.1829	4.384
Brodz Nahiyesi	27.12.1829-21.06.1830	4.816
	07.01.1829-02.07.1829	2.947
Mamalı Kazası	07.01.1829-02.07.1829	13.102,50
Memlehateyn Kazası	03.07.1829-27.12.1829	3.246,50
Memleha-i Bala Kazası	27.12.1829-21.06.1830	6.097
	03.07.1829-27.12.1829	18.419,50
Memleha-i Zir-i Hilafa Kazası	27.12.1829-21.06.1830	12.398,25
	07.01.1829-02.07.1829	15.682
Blagay Kazası	27.12.1829-21.06.1830	1.521
Boçtil Kazası	07.01.1829-02.07.1829	14.911
Foca Kazası	07.01.1829-02.07.1829	22.459
	03.07.1829-27.12.1829	30.427
Mostar Kazası	07.01.1829-02.07.1829	12.593
	03.07.1829-27.12.1829	28.827
	27.12.1829-21.06.1830	19.876 pare 36
İstolca Kazası	07.01.1829-02.07.1829	5.661
	27.12.1829-21.06.1830	4.701
İstar-ı Eflak Kazası	07.01.1829-02.07.1829	38.943 pare 17
	03.07.1829-27.12.1829	53.840
	27.12.1829-21.06.1830	23.339
Banice ma'a Buhurina Kazası	07.01.1829-02.07.1829	14.715 pare 30
	27.12.1829-21.06.1830	18.532 pare 10
Salıca ma'a Buhurina Kazası	03.07.1829-27.12.1829	25.355
Lubin Kazası	03.07.1829-27.12.1829	15.541
	27.12.1829-21.06.1830	7.519 pare 16

	Seniçe Hilafa (?) Kazası	03.07.1829-27.12.1829	19.909
	Saraybosna Kazası	03.07.1829-27.12.1829	5.730 pare 10
	Sirodi (?) Kazası	03.07.1829-27.12.1829	339 pare 23
	Bosna Sirodi Kazası	27.12.1829-21.06.1830	574
	Neretva Nahiyesi	03.07.1829-27.12.1829	10.250
		27.12.1829-21.06.1830	6.473 pare 30
	İzvornik Kazası	03.07.1829-27.12.1829	42.335
		27.12.1829-21.06.1830	29.518,50
	Taşlıca Kazası	03.07.1829-27.12.1829	21.895
		27.12.1829-21.06.1830	12.196 pare 19
	Valsgrad (?) Kazası	03.07.1829-27.12.1829	5.064
		27.12.1829-21.06.1830	3.216,25
	Brudur Kazası	03.07.1829-27.12.1829	8.637
	Yenipazar Kazası	07.01.1829-02.07.1829	70.509
		03.07.1829-27.12.1829	46.931 pare 15
		27.12.1829-21.06.1830	34.974,50
	Rişte Kazası	03.07.1829-27.12.1829	7.639 pare 9
	Akhisar Kazası	03.07.1829-27.12.1829	24.311,50
		27.12.1829-21.06.1830	15.796,50
	Loboska Kazası	03.07.1829-27.12.1829	13.983
		27.12.1829-21.06.1830	12.395 pare 22
	Belen Kazası	03.07.1829-27.12.1829	16.589
		27.12.1829-21.06.1830	17.133
	İstolca Kazası	03.07.1829-27.12.1829	5.720
	Maliçe Kazası	03.07.1829-27.12.1829	6.345,25
	Nevesin Kazası	03.07.1829-27.12.1829	16.388
		27.12.1829-21.06.1830	12.911
	Nocil Kazası	03.07.1829-27.12.1829	30.103
	İhlevne Kazası	03.07.1829-27.12.1829	12.446
		27.12.1829-21.06.1830	14.035
	Petroca Nahiyesi	03.07.1829-27.12.1829	2.708
	Kaladina Kazası	27.12.1829-21.06.1830	2.173,50
	Timur Hisarı Kazası	06.11.1828-06.05.1829	88.000
		06.05.1829-06.11.1829	106.000
		30.03.1830-21.06.1830	47.000
		06.01.1830-05.04.1830	70.700
		30.05.1830-07.11.1830	88.600
	Pravişte Kazası	06.11.1828-06.05.1829	110.000
		06.05.1829-06.11.1829	111.000 pare 18
		06.11.1829-06.05.1830	113.000
Üsküp Sancağı	Pirlepe Kazası	04.11.1828-30.04.1829	178.697
		30.04.1829-22.11.1829	237.000
		22.11.1829-08.05.1830	170.000
		08.05.1830-01.11.1830	160.000
	Vulçitrın Kazası	06.11.1829-06.05.1830	9.400
		06.05.1830-06.11.1830	24.500
	Petriç Kazası	06.11.1829-06.05.1830	59.500
	Neveberde Kazası	06.11.1829-06.05.1830	16.300
		06.05.1830-06.11.1830	15.000
	İştıp Kazası	06.11.1829-06.05.1830	121.500
-	Pristine Kazası	06.11.1828-06.05.1829	23.200
		06.05.1830-06.11.1830	19.000
	Aşan Kazası	29.09.1828-06.04.1829	280.161
Niğbolu Sancağı	Ruşuk Kazası	06.11.1828-06.05.1829	72.667,50 pare 7
	Servi Kazası	06.11.1829-06.05.1830	28.379

	Lofça Kazası	06.11.1829-06.05.1830	80.000
		06.05.1830-06.11.1830	71.254
	Plevne Kazası	06.11.1829-06.05.1830	40.500
		06.05.1830-06.11.1830	44.300
	İzladi Kazası	06.11.1829-06.05.1830	41.000
		06.05.1830-06.11.1830	28.250
	Ziştovi Kazası	06.11.1829-13.03.1830	50.000
		06.05.1830-06.11.1830	60.000
	Rahva Kazası	06.11.1829-06.05.1830	41.200
	İvraca Kazası	06.11.1829-06.05.1830	44.000
		06.05.1830-06.11.1830	45.000
Kütahya Sancağı	Gedüs Kazası	11.09.1828- 27.03/05.04.1829	141.900
		06.04.1829-30.08.1829	120.000
		14.09.1829-10.03.1830	130.000
		10.03.1830-03.09.1830	110.735,50
	Geyikler Kazası	06.11.1828-06.05.1829	20.500
		06.04.1829-27.12.1829	12.000
		27.12.1829-24.05.1830	12.000
		24.05.1830-18.10.1830	9.250
	Homa Kazası	06.11.1828-06.05.1829	27.300
		06.04.1829-27.12.1829	16.000
		27.12.1829-09.08.1830	24.250
	Şeyhlü Kazası	06.11.1828-06.05.1829	140.000
		06.05.1829-06.11.1829	130.000
		06.11.1829-06.05.1830	130.000
		06.05.1830-06.11.1830	90.000
	Dazkırı Kazası	06.11.1828-06.05.1829	54.500
		06.05.1829-06.11.1829	28.000
		06.11.1829-06.05.1830	60.000
		06.05.1830-06.11.1830	29.300
	Çal Kazası	25.09.1828-01.08.1829	180.000
		06.05.1829-06.11.1829	207.000
		06.11.1829-06.05.1830	150.000
		06.05.1830-06.11.1830	125.500
	Eşme Kazası	06.11.1828-01.08.1829	65.000
		24.02.1830-06.05.1830	66.000
	Küre (Güre) Kazası	06.11.1828-27.07.1829	39.000
		24.02.1830-19.08.1830	37.000
	Nefs-i Kütahya Kazası	06.11.1828-03.07.1829	200.000
		25.10.1828-12.12.1829	50.000
		12.12.1829-21.06.1830	183.320
		16.12.1830'den itibaren	138.278
	Enbay Kazası	06.11.1828-27.07.1829	45.000
		30.08.1829-24.02.1830	40.000
	Kula Kazası	11.09.1828-06.03.1829	186.225
		07.03.1829-30.08.1829	86.000
		14.09.1829-09.04.1830	119.000
		26.03.1830-18.09.1830	74.000
	Uşak ve Banaz Kazaları	06.04.1829-30.09.1829	280.000
		30.09.1829-26.03.1830	257.000
		26.03.1830-03.09.1830	240.000
	Eğrigöz Kazası	13.03.1829-17.12.1829	104.000
		06.05.1829-03.07.1829	50.000
		03.07.1829-13.03.1830	109.000
		05.04.1830-29.09.1830	32.000
	Dağardı Kazası	14.07.1828-06.05.1829	57.000

		06.05.1829-14.09.1829	26.500
		03.09.1830-07.03.1830	42.000
		08.03.1830-01.09.1830	15.050
	Bağlı kazalardan	27.12.1829'e kadar	176.000
		27.12.1829-16.12.1830	56.000
	Selendi Kazası	06.11.1828-03.06.1829	28.300
		06.05.1830-06.11.1830	26.700
	Baklan Kazası	06.11.1828-06.05.1829	71.700
		06.05.1829-06.11.1829	33.300
		09.02.1830-30.05.1830	60.000
		06.05.1830-06.11.1830	53.500
	Simav Kazası	13.03.1829-30.09.1829	107.000
		30.09.1829-13.03.1830	119.000
		13.03.1830-06.09.1830	48.700
Trabzon Sancağı	Nefs-i Trabzon	21.04.1828-04.11.1828	109.817,50
Samakocuk Kârhânesi	Vize Kazası	06.11.1828-06.05.1829	45.900
		05.05.1829-07.06.1830	65.700
		06.05.1830-06.11.1830	27.250
	Misivri Kazası	06.11.1828-06.05.1829	41.000
		06.05.1830-06.11.1830	21.000
	Midye Nahiyesi	06.11.1828-06.05.1829	5.000
		06.05.1829-06.11.1830	10.000
	Ahyolu Kazası	06.11.1828-06.05.1829	73.500
		06.05.1830-06.11.1830	69.219
	Kırk Kilise Kazası	21.03.1829-28.05.1830	86.000
		30.05.1830-23.11.1830	26.600
Kayseri Sancağı	Bağlı kazalardan	06.11.1828-06.05.1829	454.000
		06.11.1829-06.05.1830	289.000
		06.05.1830-06.11.1830	384.265
	Nefs-i Kayseriyye ve Kazaları	06.05.1829-06.11.182	512.886
Saruhan Sancağı	Saruhan Sancağı Kazaları	06.11.1828-06.05.1829	209.229
		06.05.1829-06.11.1829	181.500
		06.11.1828-06.05.1830	288.000
		06.05.1830-06.11.1830	287.887
	Ilıca Kazası	06.11.1828-06.05.1829	23.300
		06.05.1829-06.11.1829	8.283
		06.11.1829-06.05.1830	22.000
	Gördük Kazası	06.11.1828-06.05.1829	78.000
		06.05.1829-06.11.1829	60.683
		06.11.1829-06.05.1830	56.429
	Mendehurya Kazası	06.11.1828-06.05.1829	29.300
		06.05.1829-06.11.1829	20.536
		06.11.1829-06.05.1830	27.700
	Birgi Kazası ve Ödemiş Mukataası karyeleri	06.11.1828-06.05.1829	141.459
		06.05.1829-06.11.1829	114.049
	Ödemiş Kasabası	06.11.1829-06.05.1830	129.960
		06.05.1830-06.11.1830	121.000
	Atala Kazası	06.11.1828-06.05.1829	121.000
		06.05.1829-06.11.1829	90.000
		06.11.1829-06.05.1830	81.000
	Akhisar-ı Saruhan Kazası	06.11.1828-06.05.1829	162.137
		06.11.1828-06.05.1829	155.000
		06.05.1829-06.11.1829	108.000
		06.11.1829-06.05.1830	57.105
	Timurcı Kazası	06.11.1828-06.05.1829	257.000

		06.05.1829-06.11.1829	180.000
		06.11.1829-06.05.1830	146.000
	Timurcu Borlu Kazası	06.11.1828-06.05.1829	52.000
		06.05.1829-06.11.1829	60.700
		06.11.1829-06.05.1830	51.200
	Urla Kazası	13.08.1828-13.08.1829	340.000
		13.08.1829-13.08.1830	270.000
	Menemen Kazası	06.11.1828-06.05.1829	170.000
		06.05.1829-06.11.1829	99.759
		06.11.1829-06.05.1830	162.000
	Nif Kazası	06.11.1828-06.05.1829	12.090
		06.05.1829-06.11.1829	82.000,50
		06.11.1829-06.05.1830	80.500
	Marmaracık Kazası	06.11.1828-06.05.1829	18.600
		06.05.1829-06.11.1829	16.700
		06.11.1829-06.05.1830	11.300
	Güzelhisar-ı Menemen Kazası	06.11.1827-06.05.1829	53.834
		06.11.1829-06.05.1830	32.800
Sığla Sancağı	Karaburun Kazası	13.08.1828-13.08.1829	330.000
		13.08.1829-13.08.1830	360.000
	Sefer-i Hisar Çeşme	06.11.1828-06.05.1829	17.800
		06.11.1828-06.05.1829	18.600
		04.06.1829-27.11.1829	20.700
Aydın Sancağı	Medine-i İzmir	11.09.1828-06.04.1829	784.540
		06.05.1829-06.11.1829	779.875
		06.11.1829-06.05.1830	650.000
		06.05.1830-06.11.1830	650.000
	İnegöl-i Aydın Kazası	06.11.1828-06.05.1829	69.573
		06.11.1828-06.05.1830	44.500
		06.05.1830-06.11.1830	25.000
	İnegöl Kazası	06.05.1829-06.11.1829	32.200
	Manisa Kazası	06.11.1828-06.05.1829	262.375
		06.11.1829-06.05.1830	372.000
	Nefs-i Manisa Kazası	06.05.1829-06.11.1829	143.000
		06.11.1828-06.05.1830	152.500
		06.05.1830-06.11.1830	298.817
	Nefs-i Güzelhisar-ı Aydın	06.11.1828-06.05.1829	126.385
	Nefs-i Güzelhisar Kazası	06.05.1829-06.11.1829	95.000
		06.11.1829-06.05.1830	110.000
		06.05.1830-06.11.1830	100.000
	Tire Kazası	06.11.1828-06.05.1829	26.900
		06.05.1829-06.11.1829	263.585
		06.11.1829-06.05.1830	276.000
		06.05.1830-06.11.1830	225.800
	Bağlı kazalardan	06.11.1828-06.05.1829	330.163
		06.05.1829-06.11.1829	176.000
		06.11.1829-06.05.1830	327.000
		06.05.1830-06.11.1830	189.257
	Sart Kazası	06.11.1828-06.05.1829	29.000
		06.05.1829-06.11.1829	15.700
	Kilas Kazası	06.11.1828-06.05.1829	22.200
		06.11.1829-21.06.1830	14.400
		06.11.1829-06.05.1830	38.800
		06.05.1830-06.11.1830	27.400
	Kayacık Kazası	06.11.1828-06.05.1829	45.000
		06.05.1829-06.11.1829	30.000
		06.11.1829-06.05.1830	44.000

	Arpaz Kazası	06.11.1828-06.05.1829	31.000
		06.05.1829-06.11.1829	18.700
		06.05.1830'dan itibaren	17.000
		06.05.1830-06.11.1830	16.250
	Gördüs Kazası	06.11.1828-06.05.1829	182.500
		06.05.1829-06.11.1829	83.000
		06.11.1829-06.05.1830	119.500
	Sultanhisarı Kazası	06.11.1828-06.05.1829	34.000
		06.11.1829-06.05.1830	116.000
		06.05.1830-21.06.1830	61.351
	Köşk Kazası	06.11.1828-06.05.1829	12.000
		06.11.1829'dan itibaren	8.500
		06.11.1829-06.05.1830	11.600
		06.05.1830-06.11.1830	9.000
	Köşkdere Kazası	06.05.1830-06.11.1830	39.500
	Bozdoğan Kazası	06.11.1828-06.05.1829	57.000
		06.05.1829-08.02.1830	38.000
		06.11.1829-06.05.1830	73.000
		22.06.1830-12.06.1831	50.224
	Yenipazar Kazası	06.11.1828-06.05.1829	47.000
		17.07.1829-21.02.1829	20.100
		06.11.1829-06.05.1830	69.500
		06.05.1830-06.11.1830	21.700
	Balyanbolu Kazası	06.11.1828-06.05.1829	66.000
		06.05.1829-06.11.1829	33.000
		06.05.1830'dan itibaren	60.330
	Alaşehir Kazası	06.11.1828-06.05.1829	153.000
		06.05.1829-06.11.1829	125.000
		06.11.1829-06.05.1830	146.000
		06.05.1830-06.11.1830	65.000
	Kestel ma'a Nazilli Kazası	06.11.1828-06.05.1829	130.000
		06.05.1829-06.11.1829	81.000
		06.11.1828-06.05.1830	120.000
		06.05.1830-06.11.1830	90.000
	Birgi Kazası	06.11.1828-06.05.1829	110.000
		06.05.1829-06.11.1829	66.000
		06.11.1829-06.05.1830	119.000
		06.05.1830-06.11.1830	73.000
	Yenişehir-i Aydın Kazası	06.05.1829-16.06.1829	36.000
		06.05.1829-06.11.1829	25.700
		06.11.1829-03.07.1830	37.000
		06.05.1830-06.11.1830	26.500
	Amasya Kazası	06.11.1829-06.05.1830	9.200
	Kuyucak Kazası	06.11.1828-06.05.1829	52.000
		06.11.1829-06.05.1830	69.000
	Bayındır Kazası	16.04.1829-10.10.1829	184.200
		10.10.1829-20.04.1830	183.000
		20.04.1830-12.11.1830	183.000
	Turgutlu Kazası	06.11.1828-06.05.1829	101.324
		06.05.1829-06.11.1829	148.746,50
	Turgutlu Kasabası	06.11.1829-06.05.1830	73.600
	Ayasluğ Kazası	06.05.1829-06.11.1829	9.300
		06.11.1829-06.05.1830	7.200
		06.05.1830-06.11.1830	7.000
	Atça Kazası	06.11.1828-06.05.1829	67.600
	Ortakçı Kazası	06.05.1829-24.02.1830	59.700
	Dalıca Kazası	06.05.1830-06.11.1830	43.500

Çirmen Sancağı ³⁹⁹	Edirne Kazası	06.11.1828-06.05.1829	406.024 pare 10
		06.05.1830-06.11.1830	131.393
	Mahrûsa-i Edirne Kazası ⁴⁰⁰	06.05.1829-06.11.1829	294.000
	İpsala Kazası	06.11.1828-06.05.1829	21.379
		06.05.1829-06.12.1829	39.000
		06.12.1829-06.05.1830	20.400
		06.05.1830-06.11.1830	24.521
	Şarköy Kazası	06.11.1828-06.05.1829	74.907
		06.05.1829-06.11.1829	81.000
		06.11.1829-06.05.1830	81.000
		06.05.1830-06.11.1830	124.578
	Karacık Kazası	06.11.1828-06.05.1829	37.715
	Keşan Kazası	06.11.1828-06.05.1829	86.356
		06.05.1829-06.11.1829	66.500
		06.11.1829-06.05.1830	52.000
		06.05.1830-06.11.1830	41.949
	Hasköy Kazası	06.11.1828-06.05.1829	123.219
		06.05.1829-06.11.1829	138.200
	Uzuncâbâd-ı Hasköy Kazası	06.11.1829-06.05.1830	198.467
		06.05.1830-06.11.1830	143.144
	Silivri Kazası	06.11.1828-06.05.1829	104.735
		06.05.1829-06.11.1829	180.631,50
		07.01.1830-07.07.1830	58.000
		06.05.1830-06.11.1830	25.000
		06.05.1830-06.11.1830	30.767 pare 38
	Orşe Kazası	06.11.1828-06.05.1829	26.085
		06.05.1829-06.11.1829	20.1000
		06.11.1829-06.05.1830	30.870
		06.05.1830-06.11.1830	18.324 pare 30
	Havâss-ı Mahmud Paşa Kazası	06.11.1828-06.05.1829	39.891 pare 15
		06.05.1829-06.11.1829	37.146
		06.11.1829-06.05.1830	20.300
		06.05.1830-06.11.1830	21.658 pare 26
	İncelik Kazası	06.11.1828-06.05.1829	19.370
		06.05.1829-06.11.1829	27.000
		06.11.1829-06.05.1830	14.831 pare 28
		06.05.1830-06.11.1830	9.077
	Yenice-i Karasu Kazası	06.11.1828-06.05.1829	124.100
		06.05.1829-06.11.1829	88.500
		06.11.1829-06.05.1830	81.000
	Kızılağaç Kazası	06.11.1828-06.05.1829	18.096,50
		06.11.1829-06.05.1830	7.300
		06.05.1830-06.11.1830	7.601

³⁹⁹ Çirmen Sancağı Kaymakamı Mehmed Vecihî Paşa 8 Haziran 1829 [5 Z 1244] tarihinde Bâbiâlî'ye gönderdiği bir kâimede; Balkanlar Ordusu'nun mutfak konumunda bulunan Çirmen Sancağı ve kazaları ordunun mutfak ihtiyacı sebebiyle gerekli olan araba, katır, bargir gibi ulaşım araçları ile sefer hazırlığı içerisinde olduğu ve bu hizmetlerin (zahire nakli, mübâyaa ve kalyoncu bedeliyyesi gibi) 6 aylık masrafının Çirmen Sancağı kazalarından karşılanacağı Bâbiâlî'ye bildirilmiştir. Ayrıca Çirmen Sancağı'ndan toplanan 11.000 askerin 6'şar aylık harçlıkları 7-8 bin kîse akçe olduğu ve Çirmen Sancağı'ndan tahsil edilecek toplam miktarın ise 8-10 bin kıyye akçe olduğu görülmektedir (BOA. MAD.d. 6612, 10).

⁴⁰⁰ Çirmen Kaymakamı Vecihî Paşa tarafından, Edirne ve çevresinde bulunan Asâkir-i Mansûre ve diğer askeri sınıflar için gerekli olan erzak ve yiyecek masrafının toplamı 49.157 kuruş 15 pare olarak belirtilmektedir. Ayrıca Selim Sırrı Paşa'nın maiyetindeki Ordu-yı Hümâyûn içindeki hademe, asker ve sair vazifelilerin Edirne ve kazalarında gerekli olan erzak ve yiyecek masrafının toplamı 68.555 kuruş olarak belirtilmiştir (BOA. MAD.d. 6612, 76-77).

	Mekrî Kazası	06.11.1828-06.05.1829	47.572 pare 11
		06.05.1829-06.11.1829	66.500
		06.11.1829-06.05.1830	48.743
		06.05.1830-06.11.1830	39.353 pare 13
	Çerban Kazası	06.11.1828-06.05.1829	72.577
		06.05.1829-06.11.1829	91.200
		06.11.1829-24.02.1830	90.500
		06.05.1830-06.11.1830	64.812
	Hayrabolu Kazası	06.11.1828-06.05.1829	28.782
		06.05.1829-06.11.1829	21.000
		14.12.1829-21.06.1830	37.890
		06.05.1830-06.11.1830	34.280,50
	Cisr-i Ergene Kazası	06.11.1828-06.05.1829	86.881
		06.05.1829-06.11.1829	77.000
		06.11.1829-06.05.1830	120.368
		06.05.1830-06.11.1830	108.110
	Sultanyeri Kazası	06.11.1828-06.05.1829	54.483
		06.05.1829-06.11.1829	37.600
		06.11.1829-06.05.1830	44.000
		06.05.1830-06.11.1830	539.859,50
	Kızanlık Kazası	06.11.1828-06.05.1829	77.421
		06.05.1829-06.11.1829	60.000
		06.11.1829-06.05.1830	80.000
		06.05.1830-06.11.1830	79.871
	Zağra-i Cedid Kazası	06.11.1828-06.05.1829	44.399
		06.05.1829-06.08.1829	19.494
		06.05.1830-06.11.1830	29.624
	Dimetoka Kazası	06.11.1828-06.05.1829	141.286
		06.05.1829-06.11.1829	132.200
		06.11.1829-06.05.1830	126.750
		06.05.1830-06.11.1830	138.334
	İnöz Kazası. ⁴⁰¹	06.11.1828-06.05.1829	122.874,50 pare 8
		06.05.1829-06.11.1829	49.000
		06.11.1829-06.05.1830	42.000
		06.05.1830-06.11.1830	47.887 pare 6
	Zağra-i Atık Kazası	06.11.1828-06.05.1829	93.310 pare 12
		06.05.1829-06.11.1829	109.650
		06.11.1829-24.04.1830	106.800
		06.05.1830-06.11.1830	89.009,50
	Gümülcine Kazası	06.11.1828-06.05.1829	164.752
		06.05.1829-06.11.1829	187.800
		29.10.1829-25.03.1830	180.190
		06.05.1830-06.11.1830	186.835
	Daridere Kazası	06.11.1828-06.05.1829	103.732
	Daridere Nahiyesi	06.05.1829-06.11.1829	114.600
		06.11.1829-06.05.1830	95.572
		06.05.1830-06.11.1830	119.305
	Drama Kazası	06.11.1828-06.05.1829	134.361
		06.05.1829-06.11.1829	194.939
		06.11.1829-06.05.1830	171.704

⁴⁰¹ Balkanlar Ordusu'ndan Çirmen Sancağı ve kazalarından talep edilen askerî mühimmat ve erzak ihtiyacı Edirne Kaymakamı Mehmed Vecihî Paşa'nın gayretleriyle İnöz ve çevresindeki kazalardan toplanarak, orduya nakl edilmiştir. Ayrıca Mehmed Vecihî Paşa, İnöz Kazası Naibi'ni, sefer için belirlenen altı aylık ücrete ilâveten balık yumurtası (havyar) vb. bazı ihtiyacın karşılanması için 1.475,75 kuruşu toplamakla vazifelendirdiğini belirtmektedir (BOA. MAD.d. 6612, 14).

	Burgos Kazası	06.11.1828-06.05.1829	79.603 pare 30
		06.05.1829-22.12.1829	61.801
		22.12.1829-21.06.1830	49.500
		06.05.1830-06.11.1830	49.086
	Cisr-i Mustafa Paşa Kazası	06.11.1828-06.05.1829	51.711
		05.05.1829-28.10.1829	22.000
		29.10.1829-23.04.1830	80.000
		06.05.1830-06.11.1830	55.357
	Çorlu Kazası	06.11.1828-06.05.1829	80.017
		27.05.1829-27.12.1829	68.498
		27.12.1829-06.07.1830	36.000
		06.07.1830-01.11.1830	26.886 pare 34
	Malkara Kazası	06.11.1828-06.05.1829	69.329,50
		05.05.1829-07.11.1829	66.000
		06.11.1829-06.05.1830	59.059
		06.05.1830-06.11.1830	48.400
	Çirmen Kazası	06.11.1828-06.05.1829	35.000
		06.05.1829-21.08.1829	35.800
		06.11.1829-06.05.1830	28.800
	Rodosçuk/Tekfur Dağı Kazası	06.11.1828-06.05.1829	193.000
		22.05.1829-17.10.1829	64.000
		29.10.1829-23.04.1830	62.368 pare 21
		24.04.1830-17.10.1830	116.433 pare 5
	Ereğli Nahiyesi	09.12.1828-28.06.1829	30.000
		24.06.1829-02.01.1830	20.800
		02.01.1830-28.07.1830	13.800
		07.08.1830-24.11.1830	5.724 pare 19
	Ahi Çelebi Kazası	06.11.1828-06.05.1829	66.616
		06.05.1829-06.11.1829	75.600
		06.05.1830-06.11.1830	54.756
	Çağlayık Kazası	09.11.1828-04.05.1829	71.000
		05.05.1829-01.08.1829	85.000
		28.11.1829-23.02.1830	79.100
	Baba-yı Atik	06.11.1828-06.05.1829	54.206
		06.05.1829-06.11.1829	35.500
		06.11.1829-06.05.1830	42.800
		06.05.1830-06.11.1830	16.008
	Firecik Kazası	06.05.1829-06.11.1829	49.000
		06.11.1829-06.05.1830	36.300
	Gelibolu Kazası	Başlangıç tarihi belirtilmemiş-14.09.1829	70.400
		06.11.1829-06.05.1830	70.000
		06.05.1830-06.11.1830	82.607
Kocaeli Sancağı	Pazarköy Kazası	06.11.1828-06.05.1829	64.000
		06.05.1829-28.11.1829	39.500
		06.11.1829-25.05.1830	53.500
		06.05.1830-06.11.1830	72.130
	Karamürsel Kazası	06.11.1828-06.05.1829	91.666
		06.05.1829-06.11.1829	40.000
		03.07.1829-21.06.1830	60.000
		06.05.1830-06.11.1830	33.000
	İznik Kazası	06.11.1828-06.05.1829	146.400
		06.05.1829-06.11.1829	73.500
		06.11.1829-06.05.1830	108.100
		06.05.1830-16.11.1830	65.800
	Geyve Kazası	06.11.1828-06.05.1829	224.768
		06.05.1829-06.11.1829	38.450

		06.05.1829-06.05.1830	108.900
		06.05.1830-06.11.1830	48.750
	Kandıra Kazası	06.11.1828-06.05.1829	23.380
		06.05.1829-06.11.1829	17.000
		06.11.1829-24.04.1830	23.700
		06.05.1830-06.11.1830	20.800
	Gençli Kazası	09.01.1829-26.05.1829	18.000
		06.05.1829-06.11.1829	11.200
		13.03.1830-24.05.1830	18.500
		06.05.1830-06.11.1830	15.400
	Şeyhler Kazası	06.11.1828-06.05.1829	25.500
		06.05.1829-06.11.1829	21.420
		06.11.1829-06.05.1830	28.236
		06.05.1830-06.11.1830	25.700
	İbsâfî Kazası	06.11.1828-06.05.1829	20.700
		06.05.1829-06.11.1829	11.800
		06.11.1829-06.05.1830	20.291
		06.05.1830-06.11.1830	20.000
	Akyazı ma'a Hendek Kazası	06.11.1828-06.05.1829	40.000
		06.05.1829-06.11.1829	9.000
		06.11.1829-06.05.1830	44.300
		06.05.1830-06.11.1830	67.300
	Akhisar-ı Geyve Kazası	28.12.1828-02.07.1829	154.400
		03.07.1829-08.05.1830	173.000
		08.05.1830-16.11.1830	81.000
	Yalakabad Kazası	06.11.1828-06.05.1829	74.000
		06.05.1829-28.11.1829	44.000
		06.11.1829-06.05.1830	80.500
		06.05.1830-06.11.1830	76.000
	Adapazarı Kazası	13.11.1828-09.05.1829	155.000
		09.05.1829-12.11.1829	133.000
		12.11.1829-03.05.1830	135.000
		03.05.1830-27.10.1830	90.000
	Karasu Kazası	06.05.1829-27.12.1829	24.400
		06.11.1829-06.05.1830	21.100
		06.05.1830-06.11.1830	15.200
	Sarıçayır Kazası	06.11.1828-06.05.1829	19.458
		06.05.1829-06.11.1829	19.500
		06.11.1829-06.05.1830	21.000
		06.05.1830-06.11.1830	10.000
	Gekbüze Nahiyesi	14.07.1828-03.06.1829	82.000
		04.06.1829-27.12.1829	119.000
		27.12.1829-30.07.1830	47.700
		30.07.1830-03.12.1830	69.000
	Taşgiri Nahiyesi	06.11.1829-06.05.1830	19.800
	Şile Nahiyesi	20.11.1829-10.06.1830	22.000
		10.06.1830-16.11.1830	29.000
	Kaymas Kazası	06.11.1828-06.05.1829	33.000
		06.11.1829-06.05.1830	36.000
		06.05.1830-06.11.1830	20.500
	Ağaçlı Kazası	06.11.1829-06.05.1830	19.300
		06.05.1830-06.11.1830	8.000
	Akabad Kazası	19.06.1830-16.11.1830	10.000
Bolu Sancağı	Bağlı kazalardan	06.11.1828-06.05.1829	421.155,50
		06.11.1829-06.05.1830	400.000
		06.05.1830-06.11.1830	410.000
	Nefs-i Bolu Kazası	06.11.1828-06.05.1829	100.352,50

		06.05.1829-06.11.1829	104.000
		06.11.1829-06.05.1830	112.000
		06.05.1830-06.11.1830	115.000
	Cağa Kazası	06.05.1829-29.10.1829	6.000
	Gerede Kazası	06.05.1829-04.11.1829	11.000
		04.11.1829-23.04.1830	4.897,50
		06.11.1828-06.05.1829	203.954,50
	Tatarpazarı Kazası ⁴⁰²	06.05.1829-06.11.1829	247.273
		06.11.1829-06.05.1830	238.105
	Bağlı kazalardan	06.11.1828-06.05.1829	133.400
		26.01.1830-21.07.1830	190.000
	Nefs-i Ankara ve Kazaları	06.05.1829-25.01.1830	139.000
	Yabanabad	07.01.1829-17.07.1829	51.000
		07.01.1829-03.07.1829	47.800
	Ayaş Kazası	03.07.1829-27.12.1829	75.000
		27.12.1829-21.06.1830	54.352
		22.06.1830-16.12.1830	46.000
		06.11.1828-03.07.1829	17.000
	Murtazaâbâd Kazası	27.12.1829-16.12.1830	18.000
		22.06.1830'dan itibaren 1 yıllık salyâne	37.000
		06.05.1829-26.08.1829	31.000
	Şorba Kazası	27.12.1829-16.12.1830	36.000
		22.06.1830'dan itibaren 1 yıllık salyâne	44.000
		06.11.1828-06.05.1829	30.052
	Haymanateyn Kazası	17.07.1829-26.03.1830	41.000
		27.12.1829-22.06.1830	24.000
		06.11.1828-03.07.1829	9.000
	İstanos Kazası	27.12.1829-16.12.1830	8.300
		22.06.1830'dan itibaren 1 yıllık salyâne	15.100
		06.11.1828-06.05.1829	53.000
	Çubukâbâd Kazası	06.11.1829-06.05.1830	45.000
		06.11.1829-06.05.1830	53.000
		06.11.1828-06.05.1829	115.000
	Biga Kazası	06.05.1829-06.11.1829	93.000
		06.11.1829-06.05.1830	99.736,50
		06.05.1830-06.11.1830	77.500
		06.11.1828-06.05.1829	72.500
	Ezine-i Kazdağı Kazası	06.05.1829-06.11.1829	55.300
		06.11.1829-06.05.1830	85.700
		06.05.1830-06.11.1830	77.600
		06.11.1828-06.05.1829	71.600
	Güvercinlik Kazası	06.05.1829-06.11.1829	56.207
		06.11.1829-06.05.1830	73.995
		06.05.1830-06.11.1830	43.300
		06.11.1828-06.05.1829	72.600
	Lapseki Kazası	06.05.1829-06.11.1829	60.400

⁴⁰² Tatarpazarı Kazası'na bağlı köyler ve bu köy yolların geçtiği bölgenin güvenliğini sağlamakla sorumlu Sekban askerinin altı aylık masrafı olan 29.950 kuruşun toplanması amaçlanmışsa da bu meblağın toplanmasından vazgeçilmiştir. 28 Ekim 1829 [29 R 1245] tarihinde İskenderiye Sancağı Mutasarrıfı Mustafa Paşa Filibe'ye gitmek üzere Sofya'dan geçerken maiyyeti için ihtiyaç duyduğu erzaka için kendisine 380.000 kuruşluk ödeme yapılmıştır. Ardından 1 Kasım 1829 [4 CA 1245] tarihinde Tatarpazarı Kazası'na ulaştığından yine kendisine verilen zahire vesairenin bedeli 558.000 kuruştur (BOA. MAD.d. 6612, 76, 88, 90).

	Kala-i Sultaniyye Kazası	06.11.1829-06.05.1830	98.500 pare 10
		06.05.1830-06.11.1830	79.850
		06.11.1828-06.05.1829	55.100
		06.05.1829-06.11.1829	50.680
		06.11.1829-06.05.1830	41.330
		06.05.1830-06.11.1830	38.900
	Bayramiç Kazası	06.11.1828-06.05.1829	114.500
		06.05.1829-06.11.1829	79.066
		06.11.1829-06.05.1830	115.200
		06.05.1830-06.11.1830	98.400
	Çan Kazası	06.11.1828-06.05.1829	65.000
		06.05.1829-06.11.1829	38.000
		06.11.1829-06.05.1830	64.531
		06.05.1830-06.11.1830	49.700
Selanik Sancağı	Nefs-i Selanik Kazası	06.11.1828-06.05.1829	443.275,50 pare 11
		06.05.1829-06.11.1829	430.000
		29.10.1829-23.04.1830	550.070 pare 26
		06.05.1830-06.11.1830	450.000
	Rudine Kazası	06.11.1828-06.05.1829	131.098
		06.05.1829-06.11.1829	118.400
		06.05.1830-06.11.1830	118.000
	Karaferiye Kazası	06.11.1828-06.05.1829	191.369 pare 10
		06.05.1829-06.11.1829	95.000
		06.11.1829-06.05.1830	146.430,50
		06.05.1830-06.11.1830	131.000
	Yenice-i Vardar Kazası	06.11.1828-06.05.1829	95.407
		06.05.1829-06.11.1829	69.500
		06.11.1829-06.05.1830	99.147
		06.05.1830-06.11.1830	115.000
	Avrethisarı Kazası	06.11.1828-06.05.1829	78.283
		06.05.1829-06.11.1829	88.000
		06.11.1829-06.05.1830	12.217,50
		06.05.1830-06.11.1830	112.000
	Kavala ma'a Bereketli Kazaları	06.11.1828-06.05.1829	40.000
		06.05.1829-06.11.1829	45.000
		06.11.1829-06.05.1830	39.000
		06.05.1830-06.11.1830	39.000
	Vodina Kazası	06.11.1829-06.05.1830	138.464
	Yenişehir Fener Kazası	06.11.1828-06.05.1829	381.781,50
		06.05.1829-06.11.1829	429.628
		06.11.1829-06.05.1830	331.508
	Yenişehir Fener Kazası Emlâk-ı Hümâyûn Çiftlikleri	06.11.1828-06.05.1829	67.457,50
Balıkesir Sancağı	Balıkesir Kazası	06.11.1828-06.05.1829	169.000
		06.05.1829-06.11.1829	166.000
		06.11.1829-06.05.1830	113.000
		06.05.1830-06.11.1830	210.000
	Başgelenbe Kazası	06.11.1828-06.05.1829	40.588
		17.12.1829-22.05.1830	32.700
		06.05.1830-06.11.1830	40.000
	Bigadiç Kazası	09.12.1828-28.06.1829	121.400
		28.06.1829-28.11.1829	83.000
		28.11.1829-24.05.1830	76.000
		24.05.1830-17.11.1830	127.000

	Sındırgı Kazası	06.11.1828-06.05.1829	102.000
		03.07.1829-26.12.1829	105.000
		27.12.1829-23.05.1830	63.600
		24.05.1830-16.11.1830	107.500
Trabzon Eyaleti	Karahisâr-ı Şarkî Kazası	06.11.1828-06.05.1829	100.000
		06.05.1830-06.11.1830	11.798
	Ordu-yı Bayramlı	06.11.1828-06.05.1829	29.513
	Ordu ve tevabii kazalarında	Tarihsiz	9.226
Viranşehir Sancağı	Taraklı Borlu Kazası	06.11.1828-06.05.1829	54.328
		06.05.1829-06.11.1829	46.000
		06.11.1829-06.05.1830	52.000
		06.05.1830-06.11.1830	51.643
	Bağlı kazalardan	06.11.1828-06.05.1829	278.875
		06.05.1829-06.11.1829	223.000
		06.11.1829-06.05.1830	230.000
		06.05.1830-06.11.1830	230.000
	Kızılbel Kazası	06.11.1828-06.05.1829	12.360
		06.05.1829-06.11.1829	6.700
		06.11.1829-06.05.1830	8.800
		06.05.1830-06.11.1830	11.000
	Kızılbel Kazası ve Köyleri	06.11.1829-06.05.1830	3.831
	Kurukavak Kazası	06.11.1828-06.05.1829	3.890
		06.05.1829-06.11.1829	2.600
		06.11.1829-06.05.1830	2.984
		06.05.1830-06.11.1830	3.000
	Kurukavak Kazası ve Köyleri	06.11.1829-06.05.1830	760
	Kiçinos Kazası	06.11.1828-06.05.1829	11.414
		06.05.1829-06.11.1829	8.900
		06.11.1829-06.05.1830	9.000
		06.05.1830-06.11.1830	9.000
	Yenice-i Eflani Kazası	06.11.1828-06.05.1829	13.555
		06.05.1829-06.11.1829	11.200
		06.11.1829-06.05.1830	11.200
		06.05.1830-06.11.1830	10.000
	Viranşehir Kazası	06.11.1828-06.05.1829	32.568
		06.05.1829-06.11.1829	26.000
		06.11.1829-06.05.1830	26.968
		06.05.1830-06.11.1830	25.000
	Viranşehir Kazası Köyleri	06.11.1829-06.05.1830	15.093
	Eflani-i Bolu Kazası	06.11.1828-06.05.1829	33.701
		06.05.1829-06.11.1829	26.500
		06.11.1829-06.05.1830	29.783
		06.05.1830-06.11.1830	26.157
	Eflani-i Bolu Kazası ve Köyleri	06.11.1829-06.05.1830	1.922
	Zerzene Kazası	06.11.1828-06.05.1829	9.142
		06.05.1829-06.11.1829	8.000
		06.11.1829-06.05.1830	8.700
		06.05.1830-06.11.1830	7.300
	Ovayüzü Kazası	06.11.1828-06.05.1829	11.956
		06.05.1829-06.11.1829	10.000
		06.11.1829-06.05.1830	11.200
		06.05.1830-06.11.1830	10.000
	Bartın Kazası	06.11.1828-06.05.1829	31.809
		06.05.1829-06.11.1829	28.000
		06.11.1829-06.05.1830	27.600
		06.05.1830-06.11.1830	25.000
	Tefen Kazası	06.11.1828-06.05.1829	2.944

		06.05.1829-06.11.1829	2.300
		06.11.1829-06.05.1830	2.800
		06.05.1830-06.11.1830	2.600
	Amasra Kazası	06.11.1828-06.05.1829	28.740
		06.05.1829-06.11.1829	24.000
		06.11.1829-06.05.1830	26.000
		06.05.1830-06.11.1830	22.000
	Ulus Kazası	06.11.1828-06.05.1829	21.155
		06.05.1829-06.11.1829	18.000
		06.11.1829-06.05.1830	18.000
		06.05.1830-06.11.1830	17.000
	Çarşamba Kazası	06.11.1828-06.05.1829	18.905
		06.05.1829-06.11.1829	16.600
		06.11.1829-06.05.1830	17.000
		06.05.1830-06.11.1830	16.000
	Yörükân-ı Taraklı Borlu Kazası	06.11.1828-06.05.1829	8.841
		06.05.1829-06.11.1829	7.300
		06.11.1829-06.05.1830	7.100
		06.05.1830-06.11.1830	7.000
	Aktaş Kazası	06.11.1828-06.05.1829	8.370
		06.05.1829-06.11.1829	6.000
		06.11.1829-06.05.1830	6.000
		06.05.1830-06.11.1830	6.300
	Cide Nahiyesi	06.11.1829-06.05.1830	805
	Şahabettin Kazası	06.11.1828-06.05.1829	13.607
		06.05.1829-06.11.1829	11.900
		06.11.1829-06.05.1830	11.500
		06.05.1830-06.11.1830	10.700
	Bendereğli Kazası	06.11.1828-06.05.1829	58.004
		06.05.1829-06.11.1829	51.000
		06.11.1829-06.05.1830	51.000
		06.05.1830-06.11.1830	55.000
	Perşembe Kazası	06.11.1828-06.05.1829	20.373
		06.05.1829-06.11.1829	18.300
		06.11.1829-06.05.1830	18.400
		06.05.1830-06.11.1830	17.000
	Hacılar Obası	06.11.1829-06.05.1830	2.510,50
Canik Sancağı	Bağlı kazalardan	06.11.1828-06.05.1829	57.430
		06.05.1829-06.11.1829	22.946
		06.11.1829-06.05.1830	86.860
	Ünye Kazası	06.11.1828-06.05.1829	30.430,50
		06.05.1829-06.11.1829	13.779,50
	Samsun Kazası	06.11.1828-06.05.1829	19.015
		06.05.1829-06.11.1829	9.033
	Arım Kazası	06.11.1828-06.05.1829	13.553
	Arım ve tevâbi'i kazaları	06.05.1829-06.11.1829	5.108
	Bafra ve Alacam Kazaları	06.11.1828-06.05.1829	11.949
		06.05.1829-06.11.1829	3.934
	Terme ve Akçay Kazaları	06.11.1828-06.05.1829	8.232,50
		06.05.1829-06.11.1829	4.523
	Fatsa Kazası	06.11.1828-06.05.1829	4.864
	Fatsa ve tevâbi'i kazaları	06.05.1829-06.11.1829	3.360
	Kavak Kazası	06.11.1828-06.05.1829	18.465
		06.05.1829-06.11.1829	4.363,50
	Kartal Nahiyesi	28.07.1828-13.07.1829	139.072
		13.07.1829-21.07.1830	55.434
	Siroz Kazası	06.11.1828-06.05.1829	317.000

		06.05.1829-06.11.1829	649.741
		06.11.1829-06.05.1830	439.491
	İhtimam Kazası	06.11.1828-06.05.1829	17.100
	Manastır Kazası	13.08.1828-18.06.1829	506.419
Beyşehir Sancağı	Bağlı kazalardan	06.11.1828-06.05.1829	98.500
		06.05.1829-06.11.1829	112.000
		06.05.1830'den itibaren	102.718
		06.11.1830'den itibaren	100.000
Menteşe Sancağı	Bağlı kazalardan	06.11.1828-06.05.1829	353.150
Kastamonu Sancağı	Bağlı kazalardan	06.11.1828-06.05.1829	381.791
		06.05.1829-06.11.1829	397.000
		06.11.1829-06.05.1830	386.000
		06.05.1830-06.11.1830	381.349
	Sinop Kazası	06.11.1828-06.05.1829	46.597
		06.05.1829-06.11.1829	44.988,50
		06.11.1829-06.05.1830	41.000
		06.05.1830-06.11.1830	32.600
	Boyabad Kazası	06.11.1828-06.05.1829	52.491
		06.05.1829-06.11.1829	52.886,50
		06.11.1829-06.05.1830	56.000
		06.05.1830-06.11.1830	57.200
	Taşgiri Kazası	06.11.1828-06.05.1829	40.801
		06.05.1829-06.11.1829	41.429
		06.11.1829-06.05.1830	41.500
		06.05.1830-06.11.1830	45.000
	Durgani Kazası	06.11.1828-06.05.1829	20.200
		06.05.1829-06.11.1829	19.485
		06.11.1829-06.05.1830	20.000
		06.05.1830-06.11.1830	22.000
	Durgan Kazası	06.11.1828-06.05.1829	20.500
		06.05.1829-06.11.1829	18.800
		06.11.1829-06.05.1830	19.000
		06.05.1830-06.11.1830	32.000
	Sırt Kazası	06.11.1828-06.05.1829	20.000
		06.05.1829-06.11.1829	12.000
		06.11.1829-06.05.1830	13.200
		06.05.1830-06.11.1830	13.000
	Göl Kazası	06.11.1828-06.05.1829	11.000
		06.05.1829-06.11.1829	16.025
		06.11.1829-06.05.1830	17.103
		06.05.1830-06.11.1830	18.200
	Çanlı Kazası	06.11.1828-06.05.1829	16.300
		06.05.1829-06.11.1829	17.909
		06.11.1829-06.05.1830	18.200
		06.05.1830-06.11.1830	18.500
	Gökçeğaç Kazası	06.11.1828-06.05.1829	14.500
		06.05.1829-06.11.1829	12.408
		06.11.1829-06.05.1830	14.000
		06.05.1830-06.11.1830	15.000
	Zari Kazası	06.11.1828-06.05.1829	14.000
		06.05.1829-06.11.1829	9.098
		06.11.1829-06.05.1830	10.000
		06.05.1830-06.11.1830	10.700
	Cide Kazası	06.11.1828-06.05.1829	9.200
		06.05.1829-06.11.1829	18.017
		06.11.1829-06.05.1830	20.200

		06.11.1829-06.05.1830	18.800
		06.05.1830-06.11.1830	21.000
	Kinolu Kazası	06.11.1828-06.05.1829	23.890
		06.05.1829-06.11.1829	18.000
		06.11.1829-06.05.1830	27.000
		06.05.1830-06.11.1830	26.850
	Arac Kazası	06.11.1828-06.05.1829	16.333
		06.05.1829-06.11.1829	20.000
		06.11.1829-06.05.1830	21.500
		06.05.1830-06.11.1830	20.000
	Yorgan Arac Kazası	06.11.1828-06.05.1829	5.291
		06.05.1829-06.11.1829	5.400
		06.11.1829-06.05.1830	5.500
		06.05.1830-06.11.1830	4.300
	Akkaya Kazası	06.11.1828-06.05.1829	12.200
		06.05.1829-06.11.1829	15.000
		06.11.1829-06.05.1830	15.500
		06.05.1830-06.11.1830	15.100
	Küre-i Cedid Kazası	06.11.1828-06.05.1829	3.826
		06.05.1829-06.11.1829	4.000
		06.11.1829-06.05.1830	4.700
		06.05.1830-06.11.1830	3.350
	Çeklene Kazası	06.11.1828-06.05.1829	8.137
		06.05.1829-06.11.1829	8.000
		06.11.1829-06.05.1830	8.600
		06.05.1830-06.11.1830	7.700
	Eflani-i Daday Kazası	06.11.1828-06.05.1829	12.326
		06.05.1829-06.11.1829	15.000
		06.11.1829-06.05.1830	14.900
		06.05.1830-06.11.1830	14.000
	Daday Kazası	06.11.1829-06.05.1830	16.000
		06.05.1830-06.11.1830	14.800
	Küre-i Nühas Kazası	06.11.1828-06.05.1829	30.950
		06.05.1829-06.11.1829	37.000
		06.11.1829-06.05.1830	31.400
		06.05.1830-06.11.1830	30.700
	Ayandon Kazası	06.11.1828-06.05.1829	20.965
		06.05.1829-06.11.1829	23.400
		06.11.1829-06.05.1830	24.600
		06.05.1830-06.11.1830	27.000
	İstefan Kazası	06.11.1828-06.05.1829	20.000
		06.05.1829-06.11.1829	22.000
		06.11.1829-06.05.1830	28.000
		06.05.1830-06.11.1830	25.000
	Azdavay Kazası	06.11.1828-06.05.1829	17.097
		06.05.1829-06.11.1829	22.788
		06.11.1829-06.05.1830	22.000
		06.05.1830-06.11.1830	20.000
	İnebolu Nahiyesi	06.11.1828-06.05.1829	8.800
		06.05.1829-06.11.1829	10.700
		06.11.1829-06.05.1830	10.700
		06.05.1830-06.11.1830	10.800
	Mergüze Kazası	06.11.1828-06.05.1829	17.406
		06.05.1829-06.11.1829	19.553,50
		06.11.1829-06.05.1830	20.500
		06.05.1830-06.11.1830	18.500
	Küni Kazası	06.11.1828-06.05.1829	30.000

	Boyalı Kazası	06.05.1830-06.11.1830	19.600
		06.11.1828-06.05.1829	11.990
		06.05.1829-06.11.1829	14.400
		06.11.1829-06.05.1830	14.200
		06.05.1830-06.11.1830	13.600
	Göl ma'a Daday Kazası	06.11.1828-06.05.1829	14.600
		06.05.1829-06.11.1829	15.892
	Akyörük ma'a Hacıhamza Kazası	06.11.1828-06.05.1829	1.988
	Akyörük Kazası	06.05.1829-06.11.1829	2.300
		06.11.1829-06.05.1830	2.700
		06.05.1830-06.11.1830	1.925
	Sorkun Kazası	06.11.1828-06.05.1829	13.349
		06.05.1829-06.11.1829	15.960
		06.11.1829-06.05.1830	17.000
		06.05.1830-06.11.1830	16.000
	Hoşalay Kazası	06.11.1828-06.05.1829	28.000
		06.05.1829-06.11.1829	22.000
		06.11.1829-06.05.1830	20.000
		06.05.1830-06.11.1830	18.000
	Gönay Kazası	06.05.1829-06.11.1829	22.564
		06.11.1829-06.05.1830	22.200
Amasya Sancağı	Kazaları	27.12.1829-20.08.1830	112.000
		20.08.1830-15.12.1830	75.000
	Gümüş ma'a Hacıköy Madeni'ne bağlı kazalar	06.11.1828-06.05.1829	90.000
		06.05.1829-06.11.1829	35.127
		13.03.1830-06.11.1830	110.000
		13.09.1830'den itibaren	70.000
	Zile Hassı	26.03.1830-07.12.1830	32.000
	Denizli Hâssı ve Kazaları	06.11.1828-06.05.1829	164.000
		06.05.1829-06.11.1829	184.000
		06.11.1829-06.05.1830	113.000
Kengiri Sancağı	Bağlı kazalardan	06.05.1828-06.05.1829	259.000
		06.05.1829-06.11.1829	199.000
		06.11.1829-06.05.1830	162.000
		06.05.1830-06.11.1830	235.000
Teke Sancağı	Nefs-i Antalya	13.03.1829-13.12.1829	44.000
		13.09.1830-12.03.1831	21.780
	Bağlı kazalardan	14.07.1828-02.07.1829	177.000
		13.03.1829'dan itibaren	139.600
		13.03.1830'dan itibaren	160.000
	Kaş Kazası	14.07.1828-02.07.1829	47.000
	Kalkan Kazası	13.09.1829-13.03.1830	20.000
	Finike Kazası	13.09.1828-13.06.1829	38.000
	Keremka Kazası	13.03.1829-13.09.1829	26.000
		13.09.1829'den itibaren	16.100
	Kızılkubbe Kazası	13.03.1829-13.09.1829	25.000
	Karahisar-ı Teke Kazası	13.03.1829-13.09.1829	27.000
		13.09.1829'den itibaren	28.600
Hamid Sancağı	Bağlı kazalardan	13.09.1829-13.03.1830	62.000
		13.09.1829'den itibaren	46.700
		06.04.1829-29.10.1829	322.431,50
	Terkemiş Hâssı	06.11.1829-06.05.1830	264.070,50
		06.05.1830-06.11.1830	25.000
		Dönemi belirtilmemiş	133.332,50
		06.05.1829-06.11.1829	136.300
		03.07.1829-21.06.1830	180.000

		06.05.1830-06.11.1830	191.000
Eskişehir Sancağı	Karacaşehir Kazası	14.07.1828-02.08.1829	100.000
		02.08.1829-22.07.1830	84.500
	Bozüyük Kazası	27.08.1828-16.08.1829	75.000
		16.08.1829-19.08.1830	64.000
	Eskişehir Kazası	27.08.1828-16.08.1829	200.000
		14.08.1829-08.09.1830	97.000
	Seydi Gazi Kazası	14.07.1828-30.09.1829	26.000
		30.09.1829-19.08.1830	12.000
	Bilecik Kazası	14.06.1828-02.07.1829	524.000
		03.07.1829-21.07.1830	370.000
Karesi Sancağı	Manyas Kazası	11.09.1828-29.09.1829	93.000
		30.09.1829-20.05.1830	89.000
		20.05.1830-01.12.1830	40.000
	İvrindi Kazası	06.05.1829-06.11.1829	80.000
		31.08.1829-09.02.1830	80.000
		26.01.1830-21.06.1830	70.000
	Fırtına'a Şamî Kazası	06.11.1828-06.11.1829	58.814
	Gelenbe Kazası	04.06.1829-17.12.1829	51.500
	Edremit Kazası	07.01.1829-26.12.1829	183.600
		27.12.1829-19.08.1830	99.000
	Kemer Edremit Kazası	06.02.1829-26.12.1829	101.800
		27.12.1829-13.09.1830	73.000
	Ayazmend Kazası	20.04.1829-12.11.1829	86.000
		12.11.1829-07.06.1830	50.000
	Kozan (?) ma'a Fesleke Kazası	07.01.1829-26.12.1829	62.283
		07.01.1829-26.12.1829	90.000
Konya Sancağı	Konya Kazası	27.12.1829-21.06.1830	70.000
	Larende Kazası	09.02.1830-15.06.1830	71.239
	Gafarbad Kazası	30.09.1829-21.06.1830	17.243
	Hadım Kazası	10.03.1830-21.06.1830	9.775
	Aladağ Kazası	26.01.1830-21.06.1830	24.812,50
	Said-ili ma'a Ladik Kazası	26.01.1830-21.06.1830	2.930
	Hotuş Derbendi	30.09.1829-26.06.1830	31.127
	Kadınhanı Derbendi	17.01.1830-21.06.1830	23.610
	Karapınar Kasabası	16.01.1830-21.06.1830	35.837
	Sille Karyesi	27.12.1829-21.06.1830	31.050
	İnsuyu Kazası	16.01.1830-21.06.1830	5.159
	Ereğli-i Karaman Kazası	29.10.1829-21.06.1830	51.199
	Çayan Derbendi	29.10.1829-21.06.1830	2.657
	Bekdik Derbendi	29.10.1829-21.06.1830	33.412
	Suvarık Karyesi	16.01.1830-21.06.1830	6.785
	Argıthanı Derbendi	29.10.1829-21.06.1830	15.674
	Nefs-i Akşehir Kazası	06.11.1829-16.01.1830	140.065,50
	İshaklu Kazası	06.11.1829-06.01.1830	38.529,50
	Doğanhisar ma'a Argıthanı Kazası	16.01.1830-21.06.1830	18.764,25
	İlgın Kazası	06.11.1829-06.05.1830	44.319
	Daday Derbendi Kazası	16.01.1830-21.06.1830	11.522,50
	İznebol Kazası	06.05.1829-06.11.1829	35.800
		06.05.1830-06.11.1830	18.000
Karaman Eyaleti	Bozkır Kazası	06.11.1829-06.05.1830	38.200
	Belviran Kazası	06.11.1829-06.05.1830	28.500
Aksaray Sancağı	Bağlı kazalardan	06.11.1829-21.06.1830	61.140,50
Azatlı Baruthanesi	Çekmece-i Sagir Nahiyesi	25.05.1828-01.08.1829	89.328 pare 1
	Çekmece-i Kebir Nahiyesi	16.06.1828-23.05.1829	152.526
		24.05.1829-12.01.1830	97.800

		13.01.1830-06.09.1830	26.618,25
	Çatalca Nahiyesi	06.05.1828-05.05.1829	38.090
		16.08.1829-12.06.1830	39.000
	Saray Vize Nahiyesi	16.04.1828-05.04.1829	21.013 pare 10
	Saray Vize Kazası	10.01.1830-06.07.1830	3.260
	Terkos Nahiyesi	06.04.1829-01.08.1829	32.276,50
Karahisar-ı Sahib Sancağı	Karahisar-ı Sahib Kazası	06.11.1828-06.05.1829	240.000
		06.05.1829-06.11.1829	194.000
		06.05.1830-06.11.1830	128.000
Bolu ve Viranşehir Sancakları	Kazaları	06.05.1829-06.11.1829	403.000
Paşa Sancağı	Şehirköy Kazası	06.11.1828-06.05.1829	151.595
		06.05.1829-06.11.1829	166.000
		06.11.1829-06.05.1830	215.000
		26.03.1830-06.11.1830	228.000
	Şehirköy Kasabası	06.05.1830-06.11.1830	20.000
	Prezник Kazası	06.05.1829-06.11.1829	36.000
		06.05.1830-06.11.1830	14.450
	İznebol Kazası	06.05.1829-06.11.1829	55.500
	Samakov Kazası	06.11.1828-06.05.1829	112.000
		06.05.1829-06.02.1830	307.000
		06.05.1830-06.06.1830	81.100
		06.05.1830-06.12.1830	126.500
	Ahtaman Kazası	06.05.1829-06.11.1829	34.000
		06.11.1829-06.05.1830	32.700
		06.05.1830-06.11.1830	12.500
	Dazlak Kazası	06.11.1828-06.05.1829	53.200
		06.05.1829-06.11.1829	81.000
		06.11.1829-06.05.1830	57.000
Köstendil Sancağı	Doyran Kazası	21.12.1828-21.06.1829	33.000
		17.07.1829-06.12.1829	29.000
	Doyran Kazası, Boymiya Nahiyesi	06.01.1829-06.06.1829	31.034
		06.06.1829-06.12.1829	61.500
	Usturumca Kazası	06.11.1828-06.05.1829	55.000
		06.05.1829-06.11.1829	55.700
		06.11.1829-06.05.1830	53.000
		06.05.1830-06.11.1830	47.700
	Petriç Kazası	06.11.1828-06.05.1829	55.000
		06.05.1829-06.11.1829	63.900
		06.05.1830-06.11.1830	60.500
	Radomir ma'a Serşenk (?) Kazası	06.11.1828-06.05.1829	40.750
		06.11.1829-06.05.1830	51.500
	Radomir Kazası	06.05.1829-06.11.1829	67.000
		06.05.1830-06.11.1830	410.000
	Eğridere Palankası Kazası	06.11.1829-06.05.1830	42.000
	Dubenice Kazası	06.11.1828-06.05.1829	136.000
		06.05.1829-06.11.1829	260.000
		03.07.1829-27.12.1829	4.116 pare 31
		06.11.1829-06.05.1830	161.300
		06.05.1830-06.11.1830	1.310.800
	Menlik Kazası	06.05.1828-06.11.1828	68.000
		06.11.1828-06.05.1829	68.000 pare 15
		06.05.1829-06.11.1829	74.600
		06.11.1828-06.05.1830	77.570
		06.05.1830-06.11.1830	77.500
	Medine-i Şam-ı Şerif	29.10.1829'den itibaren	537.554

Şam-ı Şerif Sancağı		24.02.1830-21.06.1830	460.828,50
		18.10.1830'e kadar	547.942
Vidin Sancağı	Berkofça Kazası. ⁴⁰³	13.03.1828'den itibaren	17.257
		06.11.1828-13.03.1829	72.947
		06.11.1828-13.03.1829	72.947 pare 22
		06.05.1829-06.11.1829	93.521
Bozok Sancağı	Bağlı kazalardan	24.05.1830-17.10.1830	26.500
	Akdağ Maden-i Hümâyûnu. ⁴⁰⁴	17.02.1830'e kadar	24.700
		22.07.1830-18.10.1830	10.750
	Akdağ Kazası	29.09.1829-13.03.1830	16.500
		20.08.1830-13.03.1831	35.150
	Emlak Kazası	03.07.1829-06.07.1830	3.100
		18.07.1830-17.10.1830	14.500
	Sorkun Kazası	03.07.1829-08.07.1830	11.200
		22.07.1830-17.10.1830	32.350
	Kürekçik Kazası	03.07.1829-06.07.1830	7.480
		18.07.1830-17.10.1830	18.500
	Boğazlıyan Kazası	03.07.1829-14.07.1830	9.500
		22.07.1830-17.10.1830	12.150
	Selmanlı Kazası	03.07.1829-06.07.1830	2.960
		22.07.1830-17.10.1830	4.149
	Süleymanlı Kazası	03.07.1829-21.07.1830	3.100
		22.07.1830-17.10.1830	5.760
	Karahisar-ı Bahramşah Kazası	29.09.1829-13.03.1830	4.600
		20.08.1830-13.03.1831	5.350
	Kızılkoca Kazası	03.07.1829-06.07.1830	7.700
		22.07.1830-17.10.1830	17.000
	Niş Kazası	06.11.1829-06.05.1830	80.600
		06.05.1830-06.11.1830	66.700
	Breznik Kazası	06.05.1829-06.11.1829	33.500
	Köprülü Kazası	06.11.1829-06.05.1830	135.000
Silistre Eyaleti	İslimye Kazası	27.04.1830-16.11.1830	19.839
	Yanbolu Kazası	27.04.1830-16.11.1830	16.054
	Yanbolu Kazası Nahiyeleleri	06.05.1830-06.11.1830	9.287
	Pravadi Kazası	06.05.1830-06.11.1830	9.405
	Osmanpazarı Kazası	06.05.1830-06.11.1830	27.231,50
	Ruşuk Kazası	06.05.1830-06.11.1830	123.731,50
	Hezargrad Kazası	06.05.1830-06.11.1830	54.352
	Şumnu Kazası	06.05.1830-06.11.1830	57.380
	Ohri Kazası	07.03.1829-02.07.1829	90.000
		03.07.1829-06.05.1830	103.000
		06.05.1830-06.11.1830	114.000
	Aydos Kazası	24.05.1830-16.11.1830	18.169
	Rusi Kasrı Kazası	06.05.1830-06.11.1830	99.610
	Cuma-i Atik Kazası	06.05.1830-06.11.1830	22.063
Niğde Sancağı	Nefs-i Niğde Kazası	24.05.1830-06.11.1830	14.700
	Develi Kazası	24.05.1830-06.11.1830	21.000
	Bor Kazası	24.05.1830-06.11.1830	28.000
Sivas Eyaleti	Nefs-i Sivas Kazası	22.06.1830-15.12.1830	94.000

⁴⁰³ Filibe taraflarına memur olan İskenderiye Sancağı Mutasarrıfı Mustafa Paşa ve maiyetindeki ordunun masraflarının karşılanması amacıyla Berkofça Kadısı es-Seyyid Mustafa Efendi tarafından 72.847 kuruş verilmiştir (BOA. MAD.d. 6612, 143).

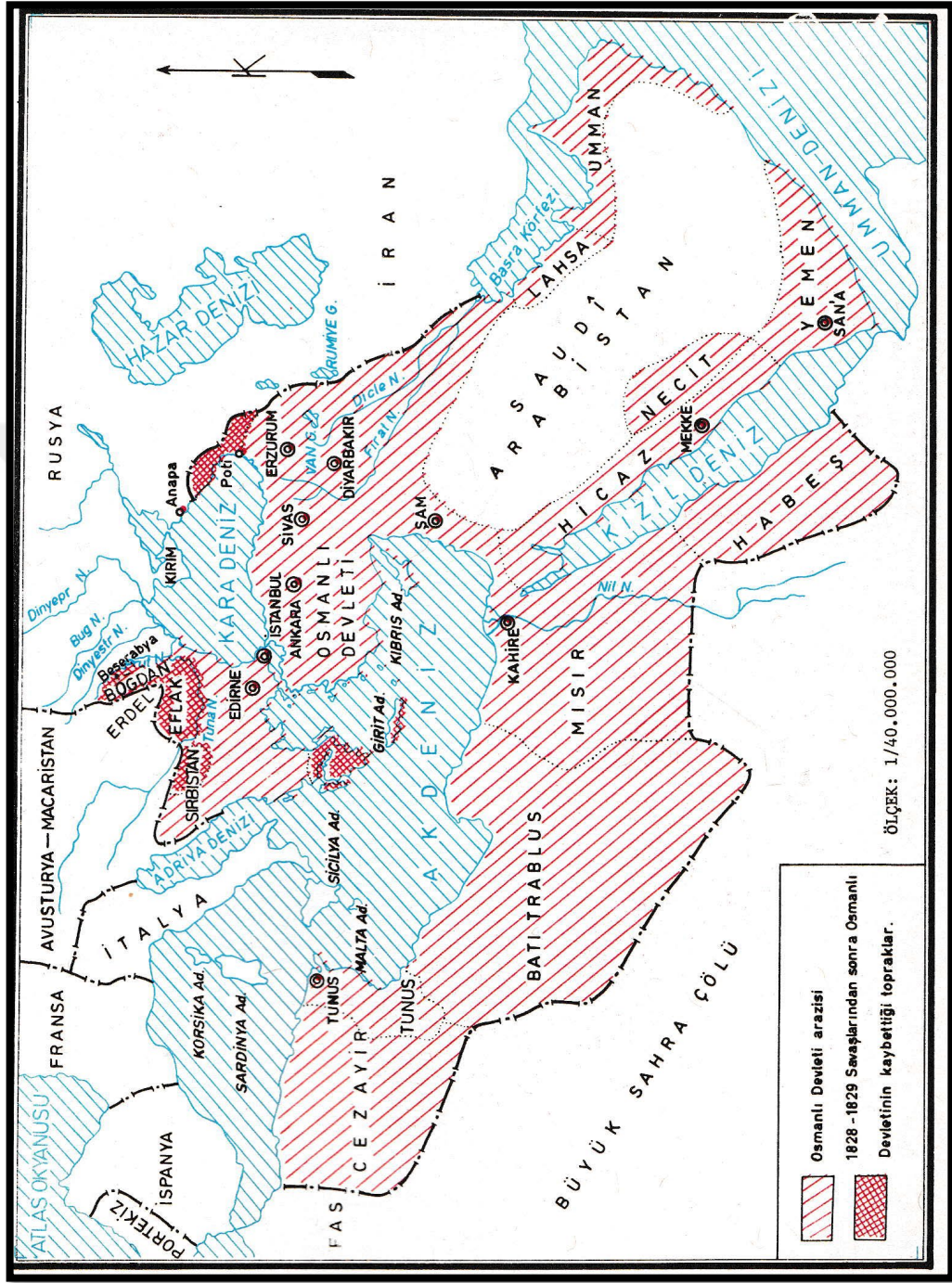
⁴⁰⁴ Akdağ Maden-i Hümâyûnu'nda ekmek imal etmek için görevlendirilen sekiz fırından her birine haftalık olarak 301 kuruş bedel verilmiştir (BOA. MAD.d. 6612, s. 137).

	Karayaka, Taşabad, Sonya, Eyrek Kazaları	22.06.1830-15.12.1830	26.000
	Karakuş Kazası	22.06.1830-15.12.1830	12.800
	Niksar Kazası	22.06.1830-15.12.1830	35.000
	Artukabad Kazası	22.06.1830-15.12.1830	16.300
	Hancedid ma'a Yıldızanlı Kazası	22.06.1830-15.12.1830	19.500
	Tozanlı Kazası	22.06.1830-15.12.1830	7.000
	Sivas-ili Kazası	22.06.1830-15.12.1830	16.400
	Mecidözü Kazası	22.06.1830-15.12.1830	6.720
	Hayrabad Kazası	22.06.1830-15.12.1830	13.000
	Turhal Kazası	22.06.1830-15.12.1830	18.300
	Kazabad Kazası	22.06.1830-15.12.1830	21.000
	Divriği Kazası	22.06.1830-15.12.1830	20.200
	İnallı Kazası	22.06.1830-15.12.1830	4.200
	Geleminaz (?) Kazası	22.06.1830-15.12.1830	3.600
	Tafin Nahiyesi	22.06.1830-15.12.1830	18.100
Toplam			100.651.899,50 kuruş 18 pare
100.651.899,50 kuruş 18 pare = 1006 yük 51.899,50 kuruş 18 pare			

The map illustrates the Ottoman Empire's territory in 1928, with red diagonal hatching. Red cross-hatching indicates areas lost after 1928, including parts of the Balkans (Bosnia, Herzegovina, Bulgaria, Greece, and the Aegean islands) and the Sinai Peninsula. The map shows the empire's reach from the Atlantic Ocean in the west to the Persian Gulf in the east, and from the Arctic in the north to the Sahara Desert in the south. Major cities like Istanbul, Ankara, and Cairo are marked. Neighboring countries and regions are labeled, including Russia, Iran, Iraq, and the British Mandate for Palestine. The map also shows the Mediterranean Sea, Black Sea, and the Red Sea. A scale bar at the bottom right indicates a scale of 1/40,000,000.

ÖLÇEK: 1/40.000.000

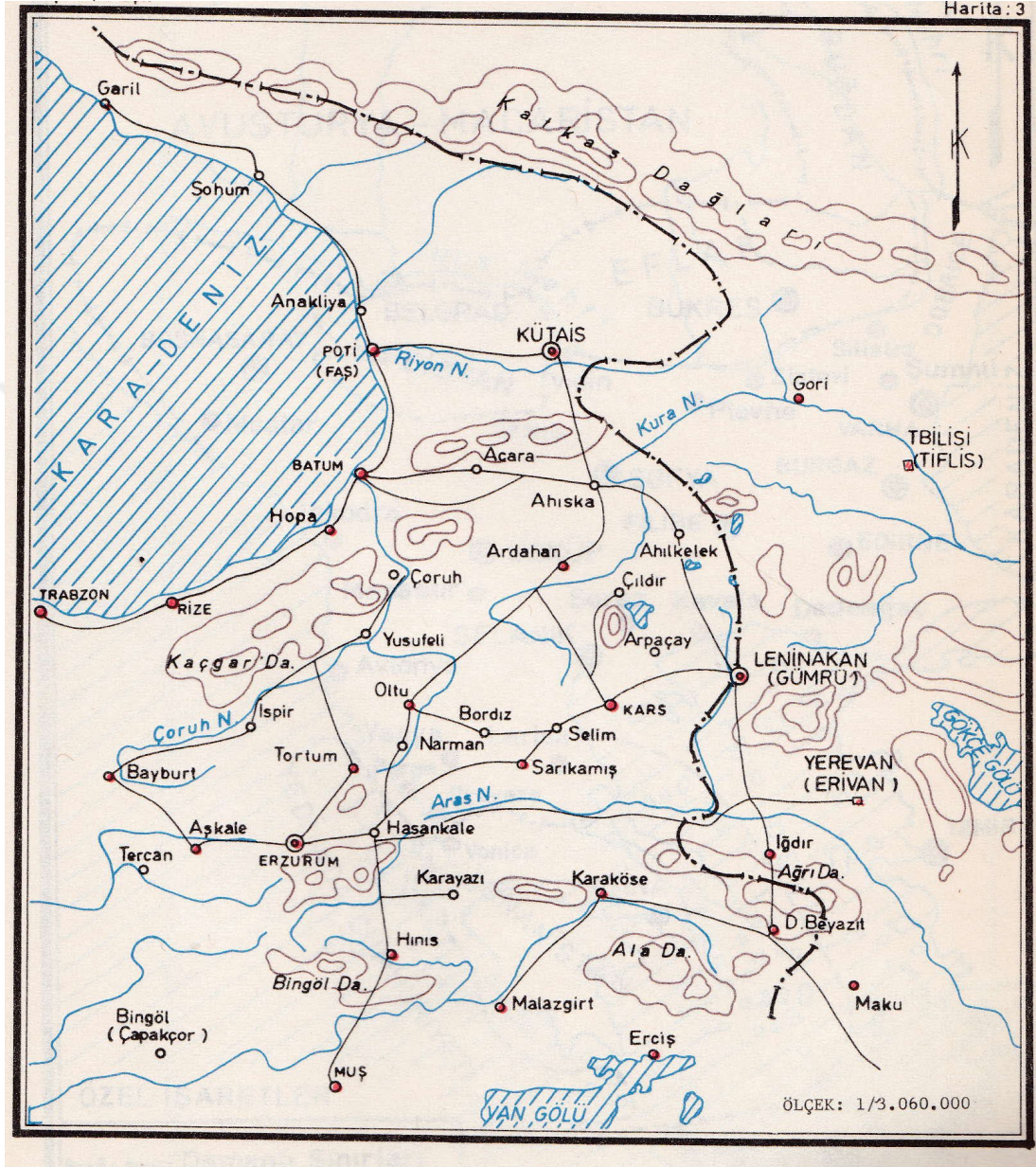
Osmanlı Devleti arazisi
1928 - 1929 Savaşlarından sonra Osmanlı Devletinin kaybettiği topraklar.

Ek 12: 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Balkan Cephesi (Çakın, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III'ncü Cilt 5'nci Kısım Eki -Osmanlı-Rus Harbi (1828-1829) Etüt-*, 250)

Ek 13: 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Şark Cephesi (Çakın, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III'ncü Cilt 5'nci Kısım Eki -Osmanlı-Rus Harbi (1828-1829) Etüt-*, 251.)

Ek 15: 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi’de tarafların Kafkas coğrafyasında kullandıkları askeri hareket yolları (Colonel Chesney, R.A., D.C.L., F.R.S., *The Russo-Turkish Campaigns of 1828 and 1829: With A View Of The Present State of Affairs in the East*, 250.)

